

Валентина Михайленко

СОЛОДКИЙ
СМАК
ГІРКОТИ

ВАЛЕНТИНА МИХАЙЛЕНКО

**Солодкий смак
гіркоти**

РОМАН

Департамент інформаційної діяльності
та комунікацій з громадськістю
Чернігівської обласної державної адміністрації

Валентина Михайленко

Солодкий смак гіркоти

Роман

Житомир
ТОВ «Бук-Друк»
2017

УДК 821.161.2
М 69

Книга видана коштом обласного бюджету Чернігівської області в рамках обласної Програми підтримки розвитку інформаційної та видавничої сфер Чернігівщини на 2016–2020 роки.

Не для продажу.

Михайленко В. М.

М 69 Солодкий смак гіркоти [Текст] : роман / В. М. Михайленко. — Житомир : ТОВ «Бук-друк», 2017. — 228 с.

ISBN 978-617-7607-45-7

«Солодкий смак гіркоти» — психологічний твір про наших сучасників, у центрі якого — відданість і підступність, відчай і прозріння, спокуса й ревнощі, почуття й розрахунок, злочин і розплата, — та кохання. Кожному з героїв роману доведеться довго поблукати манівцями, аби знайти свій шлях, адже кожен має свого скелета в шафі. Розділи твору — новели із зануренням у душі героїв, мандрівка кожного з них до самого себе. Часто болісна й навіть трагічна, але на останній сторінці головна героїня, усміхаючись крізь сльози, скаже: «Так, у житті багато гіркоти, але вона завжди солодка на смак. Мов ужалені морозом ягоди калини...»

УДК 821.161.2

ISBN 978-617-7607-45-7

© Михайленко Валентина. 2017
© ТОВ «Бук-Друк», видання, 2017

УРОДИНИ

Веселощі були в розпалі. В ординаторській пологового відділення стояв гамір, неначе на ярмарку. Та всі голоси перекривав розкотистий оксамитовий альт завідувачки Наталки Романівни.

– Ольго, – рокотала вона до акушера-гінеколога Ярової, – налий усім ще по чарці.

Ольга Павлівна почувалася зовсім хворою, аж зелена була з виду. Вона кілька днів тому повернулася зі столичних курсів якоюсь смутною й розбитою. Хотілося лягти в ліжку і нікого не бачити. Та після нічного чергування Наталка примусила готувати різні салати й желе, потім все це возити з її квартири до лікарні, накривати на стіл. Голова розвалювалася, сухий кашель тиснув груди, а під вечір ще й лихоманити почало. Але Наталці не заперечиш. Так уже повелося зі студентських років: завжди верховодила вона.

Своє сорокап'ятиріччя Наталка Романівна відзначала третій день. У суботу водила до ресторану начальство, вчора гуляли родичі та друзі у неї вдома, а сьогодні святкують у відділенні. Засіли ще в обід, а вже й чорна завіса неквапом поглинула сірий квадрат вікна.

– Я ще раз хочу підняти цей келих за нашу дорогу Наталію Романівну, – підвелася за столом старша медсестра Аллочка, – за її щирю душу, за велике материнське серце, яке обігріває нас усіх...

– За Наталію Романівну! Такої завідувачки, як у нас, немає ніде... Здоров'я вам! – залунали збуджені голоси.

– Дякую, дякую. Ви теж у мене найкращі, – усміхалася Наталка Романівна.

У свої сорок п'ять вона сповна виправдовувала відоме при-
слів'я: пишалася принадною соковитою ягодою. На трохи видов-
женому обличчі – жодної зморшки, на щоки ніби хто пирснув ви-
шневим соком, повні, примхливо вигнуті вуста квітнуть свіжими
яскравими трояндами. А її поставі позаздрила б навіть юнка, адже
небагато знайдеться жінок, котрі, набравши зайвих десять-п'ят-
надцять кілограмів, зберегли б такі ідеальні пропорції.

На якусь хвилю святковим обличчям іменинниці промайну-
ла невелика темна хмарина й викресала з-під довгих чорних вій
миттеву блискавку. Але того ніхто не помітив. Наталка ж Романів-
на краєм ока спостерегла, що цокатися до неї потягнулися всі,
окрім худенької білявої акушерочки Валі Баринової, яка, опустил-
ши очі, сиділа край столу. «Ах ти ж!.. Стерво мале! – все спалахну-
ло у неї всередині. – Ну, зачекай! Якщо довідаюсь, що то правда...
Начувайся тоді!»

Валя відчула на собі той швидкий погляд, і її матові щічки заро-
жевіли. «Невже знає?» – ніби блискавкою пронизало її всю.

Враз двері рвучко відчинилися – і до ординаторської зайшов ви-
сокий брюнет років під п'ятдесят. Білий халат і вже трохи посріблені
сивиною скроні додавали принадності його вродливому смагляво-
му обличчю, на якому жаринами блищали великі чорні очі.

Валя зашарілася ще більше.

– О, Ігорю Максимовичу! Штрафну... Штрафну! – навперебій
загукали жінки. – Де це ви пропадаєте?

– На операції був. Стривайте, стривайте... Куди ж ви стільки
наливаєте?

– Ні-ні-ні! За дружинин день народження – тільки до дна, – на-
полягали звідусіль.

– Ну, нехай уже. Але лише одну. У мене пацієнт з черепно-моз-
ковою травмою під крапельницею лежить.

– І ото, крім тебе, нікому за ним наглянути? – косо посміхнув-
шись, примружила очі Наталка Романівна.

Ігор Максимович ніяково всміхнувся. Він бачив, що дружина
вже добряче хильнула і за якийсь час її зовсім розвезе. А втра-
тивши контроль над собою, вона здатна вчинити будь-що. Навіть
скандал, отут, у відділенні, при всьому персоналу, при хворих.

Можливо, ніхто нічого й не скаже, все ж він – головний лікар, але ж соромно... Тому, ніжно розцілувавши розчервонілу Наталку Романівну, перехилив келих і, хрумкаючи запашним огірочком, похапцем міркував, як її швиденько відправити додому. Допомогла лікарка Світлана Олександрівна. Вона вже давно поглядала на годинника.

– Чи не час нам, шановні, закруглятися? Вже майже шоста. Поки додому доберетеся. Та й прибрати тут треба. А у нас із Тонею, – кивнула на немолоду чорняву акушерку, – роділля на підході. До ранку вистачить мороки.

Наталка Романівна не перечила: дуже таки стомилася за ці дні.

Ігор Максимович блиснув очима на Валю, впіймав блискавку у відповідь і, допомагаючи дружині одягати розкішну лисячу шубу, сказав:

– Олю! Валю! Складіть он у сумки тарілки і проведіть Наталку Романівну на «швидкій» додому, бо мені треба біля хворого побути.

Наталка Романівна саме нахилила своє пишне тіло до чобітків, і ніхто не зауважив, як міцно стиснулись її губи.

* * *

Водій хутко домчав їх до сірої, ще довоєнної, п'ятиповерхівки на одній із центральних вулиць міста, заніс на третій поверх сумки з посудом, поставив їх біля дверей квартири і, стрибаючи через дві сходинки, прошелестів униз повз жінок, що піднімалися. Хряснув дверима під'їзду, а за мить «швидка» зірвалася з місця й зникла в сутінках.

– Ох, нарешті скінчилося це божевілля, – сказала Наталка Романівна, відмикаючи двері. – Звісно, вітання приймати приємно, але й мороки... Та мені інакше не можна. Не зрозуміють. Зараз, дівчата, ми трохи розслабимось...

– Куди вже розслаблятися, ледь на ногах стою, – хрипко бухикаючи, пробурчала Ольга Павлівна, – коли б хоч не запалення легенів. Зараз їду додому – і в ліжко.

– Ось тобі якраз зараз і потрібно випити чарочку коньячку. Уранці й забудеш про хворобу, – безапеляційно заявила Наталка Романівна. – Заходьте, роздягайтеся.

«Оце так передпокій, – ахнула подумки Валя Барінова. – У нас із мамою кімната вдвічі менша. А стеля яка висока... Та це ж ціла зала...»

Наталка Романівна зауважила той приголомшений погляд, але вона неабияк обурилась би, якби своє захоплення Валя висловила вголос. Ніяк інакше, ніж хол, цю велику затишну передню кімнату вона не називала. Квартира була її особливою гордістю. Кілька років тому вони з Ігорем Максимовичем до своєї трикімнатної правдами і неправдами доточили двокімнатну сусідську (там якраз померла одинока старенька), переробили все на свій смак, і тепер у них: хол, вітальня, спальня, кімната для Іночки і кабінет...

Але всю квартиру цій задрипанці (так подумки Наталка Романівна називала Валю) вона показувати не буде. Забагато честі. Вона помітила оті блискавичні погляди, якими обмінялися сьогодні ця анемічна акушерочка і її чоловік, і впевнилася у своїй підозрі.

Підйом сходами на третій поверх трохи вгамував її шаленство, і в хмільній голові почав складатися холодний і жорстокий план помсти. Ні, вона не буде влаштовувати скандалу, навіщо компроментувати і себе, й Ігоря, вона все зробить тихо й надійно, так як звикла робити завжди...

– Сідайте, сідайте, – тим часом припрошувала Валю й Ольгу Павлівну до м'якого куточка, де стояв невеличкий столик на коліщатках.

Все тут дивувало Валю своєю розкішшю: різьблені червоного дерева шафи, м'які зручні крісла, золотисто-коричневі, оббиті деревом і шкірою, стіни, зелено-жовтий м'який килим, дивовижні рослини, що ліанами обплітали передпокій, затіняючи арки дверей до кімнат. Вражена Валя на якусь часинку забула, що перебуває біля зубів тигра. Та, поглянувши на Наталку Романівну, здригнулася й внутрішньо зіщулилась.

Бували хвилини, коли вона ціпеніла від думки про те, що з нею зробить ця мегера, якщо дізнається... «Ну, та нічого, – заспокоїла себе, – скоро закінчатся ці тортури». Від передчуття, що ось-ось вона стане вільною й полетить назустріч щастю, у Валі радісно

замлоїло серце, щоки вкрив легкий рум'янець, і вона стала ще гарнішою, ніж завжди.

Господиня забряжчала дверцятами бару, на столику з'явилася пляшка коньяку й маленькі келишки.

– Ну, мерщій на кухню, мийте руки. А ти, Олю, пошукай там у холодильнику що-небудь загризти. Про лимончик і ківі не забудь. А я зараз.

Наталка Романівна наповнила по вінця келихи й зникла за одними з дверей.

Помивши руки, Валя тихенько сіла в холі біля столика. Трохи з острахом подивилася на наповнені келихи... На протилежній стіні, прямо перед нею, висіла невелика фотографія, оздоблена вишуканою круглою сріблястою рамкою. Вона зображала двох молодят у весільному вбранні. Повагавшись і сторожко озирнувшись на двері, Валя скрадливими кроками підійшла до фотографії й прикипіла до неї очима. «О, яким же красенем був Ігор Максимович молодим!» – аж захлинулася від захоплення. Перевела погляд на наречену й не відразу впізнала Наталку Романівну. Висока й тоненька, з хвилию пухнастого чорного волосся, розкиданого по білосніжній сукні, з великими чорними очима, примхливо вигнутими яскравими губами, вона здалася Валі казковою красунею. І було дуже неприємно бачити її поруч з Ігорем Максимовичем.

Валя так захопилася спогляданням світлини, що аж здригнулася, почувши брязкіт посуду за плечима. То Ольга Павлівна ставила на столик маленькі тарілочки із закусками. Вона розігнулася, скося зиркнула на Валю, і ледь помітна усмішка торкнула її бліді вуста. Затим вона скрушно похитала головою... Ніби спіймана на гарячому, Валя спалахнула, опустила очі й швиденько сіла на своє місце.

– Ось дивіться, що я вам покажу, – павою вплила до передпокою Наталка Романівна: в довгому барвистому халаті, з пакою альбомів у руках. – Але давайте спочатку вип'ємо. Не цокаючись, не за іменинницю, а просто так, по-домашньому. Ех, і вірша ж мені присвятив у ресторані начальник нашого управління Георгій Олексійович: «Нехай кружляє Вас хмільне вино, і кров буяє в

жилах молода...» А далі забула. Десь на святковій листівці є. Я вам потім покажу. Ну, будьмо! На п'ятдесятиріччя всіх запрошу до ресторану. Всіх-всіх-всіх... О, Валю, а чого ти симулюєш? Зі мною цей номер не пройде. До дна, тільки до дна. Та не кривися, наче незайманиця... Отак... Ольго, наливай ще по одній!

– Наталко, ти вдома. Завалишся спати – та й по всьому, а нам з Валею... – спробувала заперечити Ольга Павлівна. Її таки добре трусило.

– Ні-ні, до пари. Ось так. А тепер я хочу показати Валі наші фотографії, якими ми були молодими... Дивись, Валю, оце такою я була, коли закінчила інститут. А ось – у перші дні після одруження з Ігорем Максимовичем. А це – ми в Одесі. Це – на День Перемоги в лісі. Ось танцюємо удвох.

Наталка Романівна неквапливо гортала перед Валею сторінки альбому і насолоджувалась: «Подивися, стерво, якою я була, якою я є. Ти у мене і в ногах не валялася. Зачекай, це лише початок! Уже завтра ти почнеш шкодувати, що на світ народилася...»

Ольга Павлівна давно вже бряжчала на кухні посудом, а Валя то червоніла, то блідла, відчуваючи всім тілом сопіння Наталки Романівни поряд. Калейдоскоп світлин мигав у неї перед очима: тут Наталка Романівна й Ігор Максимович, ніжно взявшись за руки, закохано дивляться одне одному в очі; тут сидять у купальних костюмах, притулившись одне до одного; тут лежать край води, а поруч на піску білозубо сміється маленька гола дівчинка... Який же в нього щасливий вигляд – защеміло в грудях.

Валі якомога швидше захотілося втекти з цієї квартири, від цієї жінки. Вона почувалася ніби затиснутою залізними лещатами, аж недобре стало й до горла, мабуть, від випитого коньяку, якого вона терпіти не могла, клубком підступила нудота: «Господи, скільки ж це триватиме?»

– А ось тут, – розгорнула Наталка Романівна наступний альбом, – зібрані всі наші фотографії, де ми на відпочинку в Болгарії...

Коли вже Валі здалося, що ці торттури ніколи не закінчаться, Наталка Романівна почала позіхати, ще трохи погортала альбом і голосно покликала:

– Ольго! Де ти там? Іди сюди. Давайте – на коня та й будемо розходитись кому куди. Я спати хочу. Зараз вип'ю чашечку кави, щоб трохи в голові розвиднілось, і лягатиму.

Валя полегшено зітхнула й крадькома поглянула на годинника. Було двадцять на восьму. Вона запізнювалася...

– Зачекайте, дівчата, сидіть. Поп'ємо каву разом. Я швидко, – несподівано сказала Наталка Романівна й попрямувала до кухні.

– Ти, Валю, якщо хочеш, залишайся, а мені ця кава ні до чого, – рішуче підвелася Ольга Павлівна.

* * *

Чверть на дев'яту Олександра Василівна вимкнула газову плиту й задоволеним поглядом обвела кухню. Зараз прибіжить Валя, і вони, як і завжди, повечеряють разом у затишку своєї невеличкої квартири. А потім донька трохи відпочине біля телевізора і сяде за підручники.

Олександра Василівна вважала себе щасливою матір'ю. Дарма, що не поталанило в подружньому житті. Ще в молодості розлучилася з Валиним батьком. П'ятику, може б, і терпіла, та коли почав піднімати руку не лише на неї, а й на дитину, повелася рішуче. І не шкодує. Он яка в неї Валечка виросла – струнка та гожа, мов весняна маківка. Не один раз потайки милувалася донькою: «І в кого воно таке вдалося?..»

Донька росла слухняною й доброю, і ніяких хвилювань, як у інших сім'ях буває, ні з перехідним віком, ні з чимось іншим Олександра Василівна не мала. Потерпала лише, що дитина дуже вже горнеться до неї і ніби боїться ровесників. Намагалася зайвий раз не пестити дівчинку, не показувати їй свою любов, вважала, що так вона ростиме самостійнішою, а то як же їй вестиметься серед однолітків отаким телятком... Тепер діти зубасті, не люблять таких тишків. З острахом вела доньку до школи.

Та в першому класі Валя зійшлася із сусідкою по парті Оленкою, меткою й беручкою до будь-якої справи, і тепер дівчата – нерозлийвода. Школу Олександра Василівна відвідувала з гордістю – вчителі не могли нахвалитися її Валечкою. І розумна, й дисциплінована, й справедлива, а ледь що трапиться з ким, відразу біжить на поміч.

«І як вона житиме у світі з таким жалісливим серцем? Тепер такий час...» – подумалося матері. Поглянула на годинника: «Ого, та вже й на десяту повернуло... Де ж вона?» Їжачок тривоги заворушився в грудях. Заспокоїла себе: «Мабуть, до Оленки заскочила на часинку та й цокотять собі. Але чому ж не дзвонить? Знає ж, що хвилююся. Ох, діти, діти...»

Минулого тижня Валя теж затрималась у подруги, але тоді попередила ще вдень, що хоче в Оленки попрацювати на комп'ютері. Уже якийсь час донька відвідує курси, каже, що сучасній молодій людині без знання комп'ютера ніяк не можна. Нехай навчається дитина, вони вже й гроші потроху відкладають, аби придбати бодай найпростішого комп'ютера. Треба, то – треба, зекономлять на чомусь, але куплять.

Бач, як воно буває в житті. Оленка ледь тягнула на четвірки, а закінчила університет, працює менеджером, гроші великі заробляє, а Валя, відмінниця, після медучилища вже три роки не може пройти за конкурсом до університету. А училище ж із червоним дипломом закінчила. Де ж справедливість? Чи державі не потрібні хороші лікарі? Хоча, тут справа в іншому... В Оленки батьки банківські працівники, а що вона, вихователька дитячого садка, може дати своїй дитині? А Валя вперлася: «Буду лікарем!» – і все. Лише час втрачає. Дай, Боже, щоб наступного літа вступила. Кризе ж ту науку кожної вільної хвилини – аж дивитися шкода. Ні компаній ніяких, ні хлопця, як у інших дівчат. Щоправда, останнім часом бігала з Оленкою вечорами кілька разів на концерти у філармонію, а то все – вдома та в Оленки. А вже ж двадцять другий іде...

«Ой, та що ж це таке? Майже десята...» – Олександра Василівна безпорадно озирнулася навколо себе й кинулась у кімнату до телефону. Тремтячими пальцями набрала Оленчин номер. Та відгукнулася відразу.

– Оленко! – не вітаючись, випалила Олександра Василівна. – Валя в тебе?

– Н-н-і... А що сталося?

– Та вже ж десята година, а її немає. Зміна ж о восьмій закінчується, скільки тут дороги? П'ятнадцять хвилин...

– Заспокойтесь, Олександро Василівно, а на роботу ви дзвонили? Там у них сьогодні ювілей якийсь святкують, здається. Валя хвалилася вчора.

– Ой, Оленко, я й забула. Вона ж мені щось уранці казала, як збиралася на роботу, але я ще дрімала. Безсоння в мене, то ранками добираю... Як же це я забула? Ну, тоді буду чекати. Мабуть, справді загулялися.

На серці відлягло, і Олександра Василівна сіла до вечері, бо ж Валечка, певно, прийде неголодною. Потім помила посуд, витерла пил у кімнаті. Коли стрілка годинника повернула на дванадцятку, їжак тривоги знову ожив під грудьми. Знову кинулась до телефону. Пологове довго не відповідало. Нарешті стомлений жіночий голос буркнув:

– Алло...

– Вибачте, скажіть, будь ласка, Валя Барінова ще там? Це її мама.

– А що їй тут робити? – здивувалися на другому кінці. – Вони всі розійшлися ще о шостій.

Олександра Василівна, не тямлячи себе, поклала слухавку і майже впала на канапу. Все тіло затрусилося, ніби в пропасниці, чіпка кістлява рука стиснула серце, вичавлюючи з нього солоні краплі розпачу.

– Матінко моя! Що ж мені робити?! – заголосила на всю кімнату.

Жахливі картини, одна страшніша за іншу, постали перед очима: Валю тягнуть гвалтівники у темний порожній будинок, вона кричить, відбивається... Валю збила машина, вона лежить посеред дороги, стогне, стікає кров'ю, а поруч немає нікого...

Куди бігти, хто допоможе?.. Крізь шалене мерехтіння думок прорвалася згадка: донька останнім часом заприязнилася з лікаркою їхнього відділення Ольгою Павлівною. Ярова, здається, її прізвище. Валя якось казала, що вона живе недалеко, по їхній вулиці, що разом додому їздять. Гарячково почала гортати телефонний довідник. Руки так трусилися, що лише за кілька хвилин спромоглася набрати потрібний номер. У нестямі довго слухала протяжні гудки. Аж, нарешті, там відгукнулися.

– Валя? – хрипко і якось здавлено запитала жінка. – Ні, я не знаю, де вона.

Туман, всюди туман... Його густе зелено-синє полотно гойдається й клубочиться вниз, вгорі, з боків, огортає її тугою пеленою, стискає груди, забиває подих... Ось-ось забракне повітря – і серце розлетиться на маленькі скалочки...

Раптом Ольга Павлівна відчула дивну полегкість. Туман став прозорим, він уже не давить, а приємно холодить тіло, і вона пливе в ньому, як у невагомості. Виявляється, то не туман, а легенькі сріблясті хмаринки. Вона купається в них і летить, летить... На серці легко й світло. Вона знає, що попереду її чекає щось гарне-прегарне, що страшно небезпека, яка чигала на неї в тому каламутному тумані, залишилась позаду, і тепер вона вільна.

Та враз, десь високо вгорі, спалахнуло сліпуче сяйво, вогняна стріла блискавки з тріском пронизала хмару, – і Ольга Павлівна, скрикнувши, почала стрімко падати вниз, у пелену того жакливого туману. Ні, то не туман... Краєчком свідомості вона збагнула, що летить у безодню, з якої немає вороття. Розпачливий стогін розтинає груди...

І в цю мить хтось хапає її за руку. Падіння припиняється. Наталка! У білому халаті й білій шапочці, велична й сувора, така, якою вона завжди буває на роботі. Однією рукою цупко тримає її за руку, а в другій стискає худеньку долоню Валі Бариної. Валя, зовсім маленька, як десятилітнє дівча, несамовито відбивається, падає Наталку ногами і за мить зникає вгорі, де світиться ледь помітна голуба цяточка неба...

Дико зареготавши, Наталка обома руками хапає Ольгу Павлівну за шию і тягне вниз, у суцільну безодню. Крик жаху виривається в неї лише здавленим хрипом. Навкруг них здіймається шалений вітер. Піднімає вгору довге Наталчине волосся, воно віялом метляється навколо голови, ніби крила великого чорного птаха. А сама Наталка, струнка, тоненька і невимовно красива, така, якою була в перші студентські роки, невідривно дивиться на неї блискучими сапфірами очей і регоче, регоче... Туман густішає, липким киселем сповиває тіло, зовсім не дає дихати. Ольгу Павлівну задушє кашель. Від нього вона прокидається, вся в гарячому поту, і її, ще знетямлену від сну, пропікає думка: «Де ж Наталка?..»

Повільно повертається у свою кімнату, на своє перекошлячене ліжко. Перед очима ще стоїть туман зі сну... Ніби зіпсований мотор пошарпаного автомобіля, що вкляк посеред дороги, молотом гатить у грудях серце, гойдає й підкидає її всю. А вона ж сподівалася, що дві пігулки заспокійливого дадуть хоч кілька годин перепочинку. «Добре, що хоч Віточку відвезла на канікули до мами», – майнула думка.

Увімкнула нічник, у його блідому зеленому світлі тремтячими руками намацала на тумбочці слоїк з корвалолом. Ковтнула прямо з пляшечки й відкинулася на подушку. Полином запекло в роті й відгукнулося колючкою в шлунку. Скосила очі: стрілки маленького будильника, що тихенько цокотів поруч, показували лише одинадцятку.

Із сивого напівмороку кімнати, ніби з річкової хвилі, виринуло Наталчине обличчя. Таке, яким щойно бачила його в безодні, юне й прекрасне.

Тоді вони були найщасливішими у світі. Сталося диво. У тому, що Наталка, донька директора м'ясокомбінату, вступить до медінституту з першого разу не сумнівався ніхто. Справжньою сенсацією стало те, що разом з нею пройшла за конкурсом і поштарчина Ольга. Цю подію їхнє село обговорювало кілька днів.

Ольга не розуміла, чому Наталка так прикипіла до неї ще з другого класу. За одну парту їх посадили у першому, але Наталка довго не звертала на неї майже ніякої уваги. Ольга навіть боялася її, меткої доньки директора м'ясокомбінату... А в другому, в перший же день занять та несподівано пригостила її шоколадкою, разом з нею пішла додому... З того дня вони разом. Визнана красуня, збалувана достатками, весела й відчайдушна, чомусь обрала собі в подружки сором'язливу й непоказну Ярочку (таке прізвисько дали Ользі однокласники) і за всі шкільні роки жодного разу не зрадила цій дружбі. «Мій вірний Санчо Панса», – рекомендувала подругу при знайомствах. Звірялася їй в усіх своїх таємницях, скрізь водила за собою. Ольга звикла бути тихою Наталчиною тінню, непомітною, але надійною. І звати не потрібно – лиш головою поворухни, а вона вже й тут...

Вступати до медичного намовила Наталка. Ольга вважала, що то для неї недосяжна вершина. Незважаючи на золоту медаль, планувала собі педагогічний, молодші класи, бо дуже малечу любила. Наталка ж, маючи в атестаті кілька четвірок, не вагалась: «Я тобі кажу – вступимо! Мій тато подбає...»

Наталчин батько, кремезний червонощокий Роман Катрич, був повноправним господарем села. До нього на поклон за всякою дрібницею ходили і лікар, і директор школи, і голова сільради. Без Катрича нікого не брали на роботу і не звільняли, долі людей він вирішував одним словом, а для своєї сім'ї ладен був землю перевернути. Старшого сина Владислава навчав у Харкові на юриста. Наталці ж сказав ще в сьомому класі: «Вступиш, куди захочеш!»

В інституті взаємини дівчат змінились. Якщо раніше Наталка була доброю Ольжиною покровителькою, то тепер почала в усьому верховодити. Вона завела собі, як казала, «класних друзів», захопилася ресторанами та нічними гульками. Ті забави не лишали жодних слідів на свіжому Наталчиному личку. З роками вона розквітала пишною жагучою трояндою.

До її солодкого нектару, мов джмелі, тягнулися залицяльники. Немало було серед них і модно вбраних молодиків з нахабними очима. Наталка вертіла ними, як хотіла, та десь-таки злегковажила й замість, як зазвичай, купатися в променях загального обожнювання, накололася на колючку своєї необачності. Після аборт, тихенько зробленого знайомою лікаркою, тремтячи й ковтаючи злі сльози, кидала Ользі важкі, наче камені, слова:

– Ну, все! На цьому – зась! Щоб із-за якогось козла отак мучитись... Він у мене одержить своє...

У чому той «козел» був винен, Ольга так і не втямила. А невдовзі один із Наталчиних зальотників, третьокурсник Левко Кумач, напідпитку затіяв у гуртожитку бійку і, як корок із шампанського, вилетів з інституту. Розповідали, що на виключенні особливо налягав декан Григорій Ілліч, який своєю «Волгою» частенько підвозив Наталку на квартиру...

Однієї неділі подруги поїхали на Печерськ і влаштували на Дніпрових схилах невеличку, як висловилася Наталка, «розслабуху».

Розігріті вином і травневим сонцем, її щоки пашіли жаром, чорні очі волого блищали, іскристо відбиваючи сліпуче сонячне проміння. Вона поклала голову Ользі на коліна і вголос мріяла:

– Я за всяку ціну залишуся в Києві. Попереду у нас ще два роки. За цей час підберу собі жениха: щоб і становище, і квартира, і зарплата, і машина. А там уже все залежатиме від мене...

Ольга слухала, підтакувала, а в серці тоненькою напівобірваною струною скімлив жаль. Тоді вона вперше подумала про те, що Наталка завжди лише використовувала її: «Олю, ти ж дивись – записуй усе на лекції, потім я візьму...», «Олю, приготуй сніданок, так хочеться спати...», «Олю, сходи до магазину, купи чогось смачненького...», «Олю, у нас у квартирі вже повно сміття...», «Олю, ти збираєшся прати? На й моє...» То була плата за те, що Наталчин батько разом з дочкою підвозив із дому до Києва й Ольгу, що із неосяжних запасів Наталчиного холодильника щось перепадало і їй, що вона мешкала не в гамірливому гуртожитку, а в окремій квартирі і нічого за неї не платила. А може, навіть і за вступ до інституту... І лише тепер вона усвідомила, що подруга не відводить їй бодай якогось місця у своєму майбутньому житті. І від того нестерпно щеміло серце.

Майбутня робота теж не дуже вабила. Хотілось би педіатром бути, щоб до діток ближче, але Наталка потягла на лікувальний факультет. Коли ж обирали спеціалізацію, Ольга несміливо натякнула на терапію, та Наталка відразу ж висміяла її: «Ти що, не сповна розуму?! Хочеш гепатити та діареї лікувати за копійки? Навіть і не думай! Ідемо тільки на гінекологію! Невже ти до цього часу нічого не розумієш у житті? Та то ж – золоте дно... І статус відповідний. Усі розумні люди йдуть або в гінекологи, або в стоматологи. Ми ж із тобою розумні? Не подобається?... Звикнеш!»

Та, як показало життя, Ольга в своєму розпачі дуже помилялася: їй судилося завжди бути з Наталкою. Вірніше, при Наталці... Виявилось, що подруга й не збиралася кидати її, навпаки – завжди піклувалася, виручала, допомагала.

У той час, як в студентські роки Наталка розквітала й наливалася, мов соковите яблуко, здоров'ям та силою, Ольга тягнулася вгору і ніби всихала. Шкіра так обтягувала ключиці, що боялася

вдягати відкриті блузки. Дзеркало малювало їй невтішний портрет. На худому, подзьобаному прищами обличчі, різко виділялася велика бараболя носа, що нависала над смужкою тоненьких, нещільно стулених губів, з-під яких довгими kwasолинами випиналися зуби. Двоє круглих зелених, завжди ніби здивованих очей доповнювали цей портрет.

Гірка посмішка набігла на уста Ольги Павлівни: час нічого не змінив; і зараз Наталка красується свіжою трояндою, а вона в'яне, мов підтятий сапкою осот. Наталка на рік молодша від неї, її батьки чомусь віддали до школи у шість років, а на вигляд молодша на всі двадцять...

Це зараз їй уже майже все одно, а тоді постійно душила ненависть до своєї зовнішності. Частенько, зазирнувши в люстерко, вона кидала його під ноги й гірко плакала. І шалено заздрила Наталці: її бурхливим романам, навіть аборту, бо ж її, Ольгу, ще ніхто й не цілував...

Та все склалося не так, як ждалося. На останньому курсі у Наталки майбутнє було все ще в проекті, і не їй, а Ользі щедро усміхнувся Київ – і квартирою, й омріяною роботою в престижній лікарні, і світлою надією на довгі роки щастя з коханим.

У першому семестрі семінарські заняття в їхній групі проводив молодий аспірант Віктор Миколайович. Всі студенти позаочі називали його просто Вітею й нишком підсміювалися. Був він височезний і худючий, з незграбною лелечою ходою й видовженим невиразним обличчям, половину якого закривали окуляри з товстими лінзами. Без п'яти хвилин кандидат наук, Вітя невпевнено почувався в ролі наставника: червонів і не знав, куди подіти свої довгі кістляві руки.

Якось група в повному складі не підготувалася до семінару: вважали, що Вітя їх не видасть. Лише Ольга, як завжди, була готова. Несподівано для всіх вона проговорила майже півпари, і весь час Вітя, немов зачарований, не зводив з неї своїх лінз.

Наступного дня він наздогнав її на східцях інститутського корпусу. Була тепла пора листопаду, сонце спочивало на золотавих кучерях Ольжиного волосся, відбивалося в іскристій зелені очей, огортало теплом її високу й тендітну, як молода берізка, постать

у рожевому, щільно перетягнутому в талії, плащику. Вітя замилювався цією напрочуд розумною і, як він уже спостеріг, самотньою студенткою.

– Добрий день, – сором'язливо привітався, частіше ніж завжди кліпаючи повіками за товстими лінзами, і пішов поруч. – У вас уже закінчилися заняття?

– Так... – чомусь зашарілася й Ольга.

– І куди тепер прямуєте? – Запитав з наміром провести її до студентського гуртожитку.

– Додому...

– Ви киянка? – Здивувався він, бо не схожою була ця скромна дівчина на столичну мешканку.

– Та ні. Що ви? Ми з подругою квартиру винаймаємо.

І Ольга, сама не розуміючи чому, почала довірливо розповідати йому про себе й про Наталку, про їхню багаторічну дружбу, про те, що подруга відразу заявила: в гуртожиток, отой клопівник, нізащо не піде. Що їм дуже зручно удвох у затишній двокімнатній квартирі на сусідній вулиці, яку для них винаймає Наталчин батько.

Вони тихо йшли передвечірнім містом, під ногами золотилося й шурхотіло опале листя, а Ользі здавалося, що то оркестр віртуозів грає найніжнішу в світі мелодію, що ось зараз, легенько відштовхнувшись від землі, вони з Вітею злетять увись і попливуть над оцим прекрасним святковим світом. Вона ще ніколи нічого подібного не переживала, і їй було дуже дивно, що все це відбувається з нею...

Того вечора вони гуляли алеями парку аж до сутінок. Розмовляли, розмовляли й не могли наговоритися: так багато, виявляється, їх єдало.

Поцілуватися зважились аж тижнів через два. Їх перший поцілунок нагадував легенький подих теплого вітерцю: Вітя ледь торкнувся Ольжиних вуст, а вона так розгубилася, що навіть не відповіла. Та її, яка трохи побоювалася столичних хлопців, зворушила його цнотливість, піднесла у власних очах.

І потім він залишався з нею дуже делікатним, уважним, лагідним, хоча Ольгу іноді палила ледь стримувана жага: хотілося пізнати коханого всього-всього...

Якось увечері (це вже під кінець лютого було) вони неспішно брели проспектом Перемоги, повертаючись із цирку, куди ходили на вечірню виставу. Місто завмерло ніби в очікуванні чогось ще незнаного, хвилюючого; прозоре повітря аж вібривало від запаху підмерзлої талої води, який пробирався крізь ніздрі в самісінькі нутроші, відшукував там найпотаємніші куточки і лоскотав, лоскотав, доводячи до знемоги... Ольжине серце несамовито калатало, і вона зважилась:

– Давай зайдемо до мене. Наталчині батьки свіжини передали із села. Ковбаса така смачнюща...

Помовчала хвильку і ледь чутно додала:

– Наталка сьогодні не ночуватиме...

Він нічого не відповів, лише міцно стиснув її руку й кивнув головою.

Вітя не був палким і вмілим коханцем, але він купав Ольгу у літеплі такої довірливої ніжності, що в неї заходилося серце. Довго цілував її очі, пестив волосся, шепотів признання... Та перша ніч назавжди залишилася для неї нічю ніжності.

На весну все з'ясувалося в їхніх стосунках, і Ольга плавала на хвилях невимовного блаженства. Вона погарнішала, засвітилася принадним внутрішнім теплом, навіть почала ловити на собі зацікавлені чоловічі погляди.

Ще із зими була вхожа у Вікторів дім. Він її запросив познайомитись із батьками наступного ж дня після «ночі ніжності». Його батьки, лікарі однієї з київських клінік, не могли навітшатися майбутньою невісткою: так вона припала обом до душі. Серйозна, розумна, щира, чудовою дружиною буде їхньому незграбному й непрактичному, але такому чистому душею й доброму Вітькові. Такому розумнику – лише двадцять восьмий рік пішов, а незабаром кандидатом наук стане. Планували віддати молодятam найбільшу світлу кімнату; невістку, звісно ж, влаштують у свою клініку; вже й натяки на внученя озвучувалися...

Про те, що Ольга за місяць одружиться, знала її мама, знали однокурсники, щиро раділа за подругу Наталка.

А Ольга тішилася ще однією своєю радістю, у якій днями впевнилася, про яку ще ніхто не знав... Навіть Вітя.

Лункий тріск телефону нагло вирвав Ольгу Павлівну із подорожі минулим. Вирішила не відгукуватись. Але на тому кінці був хтось дуже настирливий.

* * *

«Ох-ох-хо-хо-о... Як спати хочеться, аж щелепи зводить. То добре, що Оля не схотіла пити каву і ту задріпанку із собою забрала. Треба вже сходити із цього фунікулера, що гойдає її над часом і простором... скільки? Та вже третю добу!.. Досить! А зараз – каву, і швиденько в ліжко. Завтра – підйом о п'ятій, півгодини контрастного душу, півгодини зарядки, легкий сніданок і – до справ. А їх багато...»

Прийнявши таке рішення, Наталка Романівна, сонно кліпаючи очима, підійшла до дзеркала, що видовженим овалом красувалося у різьбленій рамці в передпокої, повисмикувала з високої зачіски шпильки, струснула головою, і оксамитові чорні хвилі рясним водоспадом заструменіли на її розкішні плечі. Погордливо посміхнулася: «Чи ж дасть хто цій жінці сорок п'ять? Та нізащо!»

Недарма ж і чоловіки захоплюються нею. І еквівалент у грошовому вимірі їй чималенький – багато кого здивував би... Як у суботу пізно увечері розходилися з ресторану, її притиснув у вузькому коридорчику біля умивальника начальник їхнього управління Георгій Олексійович, впився товстими м'якими губами в шию, потім заліпив вуста... А як одірвався, зашепотів палко: «Ох, і квіточка ж ти, Наталочко! Солодесенька... Медовая... Даси джмелику медку напитися?» Вона аж замуракотіла від задоволення: бач, як у нього все вишукано; про таке говорить, а поезія всюди. Та він тут же все й зіпсував – хутко заліз рукою їй між ноги... У неї інстинктивно аж нога сіпнулася – врізати коліном йому в пах. Але, хоч і була добряче під хмельком, зуміла себе стримати. Не можна... Від нього залежить її майбутня посада.

На жаль, не вдалося без нього вирішити питання, хоч вона й міський депутат. Хотіла спершу діяти через міського голову, а той відразу їй прямо сказав: «То парафія Георгія Олексійовича. Я його кадрами не займаюся, а тому при всій повазі до вас, Наталко Романівно, протегувати вам не можу. У Георгія Олексійовича

своя кадрова політика». Вона все відразу зрозуміла: все поділено по-чесному, кожен стриже вовну з овець своєї парафії... Що ж – це справедливо, і вона зіграє за правилами.

Взагалі, правила в житті – то головне. Наприклад, вона бере за прийом з усіх медпрацівників їхньої лікарні без виключення. Якщо сама йде до якогось спеціаліста, теж дає. І всі так роблять. І колеги, й пацієнти знають ціну послуг. Інакше не можна. Поруш правила – і вся система розсиплеться. А на системі все тримається, без системи дулю в кишені матимеш. Ось Ігор намагається бути білим і пухнастим... І що з того виходить? Та все дуже просто: за його операції їй приносять визначену таксу. Він коли знає, коли не знає, бурчить, а система діє. Бо система!! Дай, Боже, їй здоров'я на многії літа...

Звичайно, не дуже хочеться лягати під отаке одоробло, але доведеться, бо він не відчепиться. Не один раз уже натякав. Медку він, бачте, хоче. А хто з цих кобелів не хоче? Вона то про це добре знає, має чималенький досвід спілкування з цими цаписьками, що пихато йменують себе мужчинами... Ну, що ж, задля справи треба притлумити свою гидливість до того розгодованого волосатого кабана – у нього жорстке руде волосся навіть із носа стирчить. Пхе... Треба буде віддаватися, заплющивши очі, бо ще чого доброго після красеня Ігоря виверне від такого партнера. Та біс із ним! Скільки там потерпіти?! Та й чому потерпіти? Кажуть, що він у сексі навіть дуже нічогенький... Його секретарка Соня якось під чаркою хвалилася. А вона, звісно, знає. Певно, щодня начальничок медку просить... Тож можна не лише посаду, а й задоволення попутно отримати. Він їй уже не один раз мацав груди у себе в кабінеті, а це, бач, уже до самої «квіточки» завітав на розвідку.

Повільно водячи щіткою по густому волоссю й милуючись собою в дзеркалі, Наталка Романівна задоволено усміхнулася: на решті справа зрушилася з місця. А то він усе чомусь тягнув, і вона вже була затурбувалася...

Що ж, вона натяк зрозуміла і згодна: настав час і медку дати. Воно того варте. В теперішньому житті за все необхідно платити. Вона своїм тілом купляє посаду. І то непоганий варіант, бо гроші – великі гроші, їй на інше потрібні. Але, звичайно, платитиме не в

його кабінеті... Вона днями продумає, де і як, аби й на комариний писк ніщо нікуди не просочилося, й відразу ж зателефонує цьому медолюбу. Цікаво тільки, як він з таким пузом сексом займається? Ну, та зрозуміло як. Для таких надувних кульок існує одна прийнятна поза – бойова стійка... Наталка Романівна запирхала від обурення, уявивши себе в отій позі... Ні! Їй таке не підходить однозначно! Треба подумати про якийсь інший спосіб. Хо! Стій! А може, нічого й думати не треба, може, так і краще: хоч не бачитиме тої відразної, побитої віспою синюшної пики, того обвислого драглистого тіла... Бр-р! Це лише уявити собі: злягатися з отаким після Ігоря... А він же не один раз захоче...

Ігор завжди підозрював її в невірності. Вона ліниво відбрикувалася, бо просто не хотіла нічого йому доводити: думаєш так, то й думай, твої проблеми. Хоча десь шкрябало... Але принижуватись і просити повірити... Ні! Це не для неї. Хоч у неї й насправді нікого не було з тих пір, як вони разом. Те вийшло якось само собою. Раптом виявилось, що її жагу якнайкраще втоляє саме він. До того ж у нього дуже красиве не лише обличчя, а й тіло, він лагідний, у ліжку поступливий... Терпить усі її витівки... То якого біса ще шукати? Вона своє відгуляла і відблудила сповна. То була молодість, бажання відірватися наповну, всього скуштувати, щось комусь довести. А потім стало не до розваг, потрібно було життя налагоджувати, бо на Ігоря ніякої надії, макуха. Але мати поруч такого інтелігентного красеня, та ще й всіма шанованого лікаря, престижно.

Колись на неї зійшов меланхолійний настрій: те трапилося на відпочинку, на морі. Повна розслабленість навкруги, фліртування, побачення, вечорами шепіт, ночами стогін... Вони з Ігорем теж розслаблялися. Інна уже була підлітком, тож пропадала в товаристві однолітків, а вони ходили удвох на море, відпочивали в кафе та барах і якось знову зблизилися після буденщини, яка непомітно взяла їх в лабеті. Того вечора донька, як зазвичай, десь бігала, а вони віддалися одне одному. Вона його пестила щиро й розніжено, тоді він і задав оте запитання, на яке вона відповіла цілком правдиво... Він: «Ти кохаєш мене?», а вона: «Ти у мене єдиний в усьому світі...»

Потім він пішов у душ, а її почало висвердлювати запитання: чому саме так сказала? Вона швидко знайшла відповідь. На жаль... Бо зрозуміла, що слова «кохання» у її лексиконі немає, немає його навіть у підсвідомості, бо немає й ніколи не було кохання в її душі. Вона ніколи не вживала цього слова, лише один раз колись сказала його похапцем Ігореві ще перед весіллям, аби не заморочував себе дурними думками та підозрами. Коли ж чула це слово, перед її очима враз поставало ліжко з переколошканими простирадлами й переплетеними тілами.

А Ігор... А що Ігор? Він її. Її власність, щоденна необхідність, вона звикла до нього, він батько її дитини, з ним у сексі чудово. І не більше. Що забажає, те з ним і зробить. Головним лікарем ось зробила...

І тоді їй стало страшно. Страшно і заздрісно. Виходить, інші мають те, чого вона не має?! Кохання мають... А вона не має... Не може... Для неї лише ліжко... Чому?! Чому жодного разу у неї в грудях навіть не заворушилося це почуття?! За все життя жодного разу! Яке ж воно?.. Мабуть, дуже гарне, коли всі так дуріють через нього. Чи то лише прикривають хіть цим словом, а насправді – воно химера неіснуюча? Та ні... На жаль, ні. То її Господь, якщо він є, чомусь обділив...

Чому за всі її сорок п'ять років у неї жодного разу не завмерло солодко серце при зустрічі чи не защеміло від утрати? Їй освідчувалися в коханні, а вона сміялася, взаємини рвала без жалю і наступного ж дня начисто забувала про те, що вони були. І гордо крокувала далі. Чомусь усі її почуття зосереджувалися не в грудях, а нижче... І вона йшла за тим гостро-лоскітливим покликом, ніколи йому не відмовляючи. Ніщо інше її не цікавило.

Коли настала пора створювати сім'ю, зупинилась на Ігореві. Вродливий, розумний, добрий, покладистий... Та всі оті задріпанки, що невідступно бігали за ним кілька років, поздыхають від заздрощів! А вона буде ним владарювати!

Але невже оце і все? Та ні. Ні. Він таки подобався їй. Бо був зовсім не схожим на всіх інших. Щирим... Але вирішальну роль відіграв отой випадок... До нього вона й не думала... Аж дивно: її долю вирішив якийсь випадок. Практично мить... Її, котра все завжди прораховула...

Він так її добивався... Уже кілька разів просив стати його дружиною. А перед закінченням інституту просто взяв у облогу. Яюсь після її чергової відмови упав на коліна, обхопив її ноги, притиснувся до них головою і глухо, ніби аж зі слізьми, промовив: «Наталочко, так, як я, тебе ніхто ніколи не кохатиме. Виходь за мене, не пошкодуєш. На руках тебе носитиму все життя. Будеш моєю царівною. Єдиною і незрівнянною. Польовою царівною. Лісовою царівною. Річковою... Морською... Якою захочеш, такою й будеш. Не бійся, я не обдурю тебе... Я житиму для тебе...» Таких слів вона ще не від кого не чула. До цього часу у неї, слава Богу, все було набагато простіше з освідченнями... Але в неї щось тьохнуло в серці. З одного боку, їй було трохи смішно з його наївності, бо навіть і не гадала, що не юнак, а вже дорослий чоловік може отаке белькотіти. Вона б зрозуміла, коли сказав би, що куплю тобі квартиру, машину, кольє яєсь коштовне, а то царівна... польова... Ха-ха. А з іншого боку, відчула, що він аж надто серйозно усе це каже.

І миттєво визріло рішення: кращого чоловіка їй не знайти. Знав би він, що ще за хвилину до цього вона мала намір відштовхнути його ногою й піти геть з гордо, а zarazом і зневажливо, піднятою головою... Та сталося те, що сталося. Вона стала його дружиною і ніколи не пошкодувала про те. Ще в мить освідчення зрозуміла, що він буде її довічним рабом... А з тими крутими та грошовитими, серед яких вона до того часу шукала супутника життя, самій треба рабинею бути. Ті бажають мати жінку саме в отій ненависній їй позі... А в неї не така натура. Вона коритися не може! То її щастя, що на її шляху трапився Ігор. Вона це добре розуміла й цінувала. Ото лише з Києвом негаразд вийшло. Але вона тоді ще грала роль закоханої нареченої і дуже не настоювала. Хоча, якби захотіла, ніяка хвороба матері не втримала б його у цьому місті...

Та ще ніхто не знає, навіть Ігор, що тут їм жити залишилося недовго. Скоро вона стане заступником начальника управління – про це всім у лікарні уже відомо, а десь за рік, або й раніше, для неї відкриється дорога до Києва, в міністерство. Мости уже наводяться, практично, наведені... Там її розкішним тілом не цікавляться, хоча це було б набагато простіше. Там грошима платити

треба. Сума захмарна, але скоро вона у неї буде. Вона ж не якась бідарка, дещо має в закапелках. Було б смішно, якщо б нічого не мала. При її то спеціальності та посаді... Левову частину, звісно, тато дасть. Там саме йде інтенсивна робота... З Ігоря, зрозуміло, як з козла молока візьмеш щось, бо немає чого брати.

У Києві уже все домовлено з потрібною людиною. Уже й підмазано. Аякже, хто без цього розмовляти з тобою захоче? Є лише одна умова: аби потрапити на керівну посаду в міністерство, а саме на неї вона йтиме, потрібно деякий час попрацювати отут, в управлінні, на керівній посаді. Хоча б з півроку. А в столиці вона зможе розвернутися на повну силу. Для тих, хто має клепку в голові, там такі можливості... Озолотитися можна. Отоді вона покаже всім, чого варта. І Ігор буде при ній. Ех, трохи вона прогавила. Треба було його не в головні лікарі, а в науку штовхати. Те саме його, а головний лікар з нього, чесно кажучи, ніякий. При її підтримці він би уже давно докторську захистив... Але все буде гаразд: у Києві багато інститутів, клінік – вона влаштує його на гарну роботу.

Мало хто знає про те, що у них у Києві є квартира: вона зуміла скористатися скрутою, що охопила людей у дев'яності, і придбати поцінно, навіть вигідно. Хоч і не розкішно, щоправда, але трикімнатну. Свою! У Києві! Багато років не злазила з батька, і таки він нарешті стягнувся на столичне житло для них. І сама, звичайно, доклала. Ігор про те не знає. Не треба йому знати про її доходи... Про те, скільки в банку зберігається... Нехай собі живе спокійно. Звичайно, хотілося б щось більше, ошатніше... Але пусте, час своє покаже. Якщо все піде добре, хороми у неї будуть! Ще й братові носа утре! А то, бач, узяв собі за моду хвалитися своїм триповерховим котеджем...

Про переїзд до Києва вона Ігорю поки що не казатиме: всьому свій час. Він думає, що квартира для Іночки куплена. Куплять ще й Іночці... Головне – вирватися звідси. А коли облаштуються в столиці, вона й Олю з Віточкою туди забере. Обов'язково забере! Вона без Олі свого життя не уявляє. Знайде їй хорошу роботу, щось придумав з житлом, і знову будуть вони разом. Як майже усе життя. Вона не кине подругу тут киснути. Завжди в усьому їй допомагала, і тепер допоможе.

Якщо добре поміркувати, життя — дуже проста штука. У ньому діють ті ж самі закони, що і у всій природі. А у ній усі суцці поділяються всього лише на два види: тих, хто їсть, і тих, кого їдять. Головне тут – вчасно це зрозуміти і все зробити для того, аби потрапити до першого виду. Звичайно, і в межах одного виду процвітає взаємопоїдання, тому на лаврах спочивати не доводиться. Але вона не з тих, кого можна з’їсти... Вона сама будь-кого проковтне і не скривиться. Ше з дитинства втямила: жаліти нікого не можна, жалість – то для слабких невдах, аби було чим прикрити свою неспроможність. Для Ігоря, Ольги...

Вона сильна, а Ігор та Ольга – слабкі, і вона відповідальна за них. І тягне їх на собі. А що ж робити? Не всім же дано... А вони ж її близькі, це ж її обов’язок – дбати за них. Та й нарікати немає чого: її турботу про ближніх доля щедро компенсувала: дала Інночці її тверду цілеспрямовану вдачу. За доню вона спокійна: та візьме від життя усе, що їй потрібно. Золота дитина!

Інночка теж давно зрозуміла, що її батько — слабак, і завжди захищає його. І любить при цьому страшенно. Її, матір, здається, не так... Та вона не ображається: вони з донькою обоє сильні, а значить, конкурентки. Інна це інтуїтивно відчуває. Вона сама свого батька теж не дуже полюбає за крутий непоступливий норів, хоча й шанує за те, що він для неї робить.

На жаль, Ігоря всюди пропихати й підсаджувати доводиться, але така вже їй місія випала в їхньому подружжі. Нічого, це зовсім не клопітно. Він слухняний... Виховати з чоловіка раба їй було зовсім неважко, бо він ним був від природи. Вона лише хльоснула батогом – і він закрокував у потрібному їй напрямку. І далі крокуватиме. Ось тільки не очікувала, що той раб збунтується. Збунтується потаємно, а від того ще більше небезпечно... Хоча... Яка там небезпека?! Усе в її руках.

Їй довго було погано від свого відкриття, зробленого декілька років тому на морі. А потім вона люто зненавиділа саме слово «кохання», чути його не могла. Та підросла Інна, і воно все частіше злітало з доньчиних вуст. Тоді Наталка Романівна смикалася всім тілом, ніби на неї нападав цілий рій жалких бджіл. Але в душі бажала доньці кохання, щирого й чистого, отого, що на все

життя... Того, на яке сама була неспроможна, але десь, глибоко всередині, якимось нервом відчувала, що саме в ньому щастя...

Чоловіки нею завжди цікавились. Та, поки не вступила до інституту, вона собі нічого не дозволяла. Цілувань-обжимань, звісно, не уникала, але трималася, хоч часто й трусилися коліна... Та батько прибив би її, коли б собі щось дозволила. Приїхавши ж до столиці, вирішила, що досить берегти дівочтво, вона вже доросла і має все спізнати. І дуже швидко спізнала...

Григорій Ілліч – її перший мужчина, декан їхнього факультету, високий, міцно збитий – пас її великими горіховими очима з перших днів навчання. Їй приємно було ловити на собі його відверті погляди. Та що там приємно? Вони її пронизувало всю, викликали нестримне тремтіння в усьому тілі. Туманились очі й солодко лоскотало внизу живота. То було якесь наслання. Вона вже ні про що інше не думала, її спалювало бажання опинитися в його дужих руках і відкрити нарешті для себе те, що називають жагучою таємницею.

Якось вона забігла до інститутський буфету, аби купити пляшечку мінералки. У невеликій черзі крайнім стояв він. Вона стала за ним і аж хитнулася від могутньої чоловічої хвилі, яка всю її втопила в собі. Забрало повітря, тілом помчали мурашки... Здавалося, якщо зараз не доторкнеться до нього, то помре отут, на місці. Серце загалопувало, потім зупинилося... Жодного чоловіка потім вона так не жадала, як його в ту хвилину.

Він, мабуть, якимось внутрішнім радаром упіймав її жагу. Рвучко озирнувся, загорівся очима... Проте повівся по-джентльменськи.

– Ви, певно, поспішаєте? Підходьте, – показав рукою поперед себе.

Вона мовчки кивнула, не годна видавити із себе жодного слова. А він продовжив аж надто серйозним тоном, швидше, стверджуючи, ніж питаючи:

– Ви ж на першому курсі навчаєтесь...

Вона знову мовчки кивнула. Тоді він на мить доторкнувся до її руки прохолодною долонею (вона вся здригнулася, немов гостра стріла встромилась у груди) і промовив уже зовсім офіційно:

– Зайдіть до мене в кабінет після занять, десь близько третьої. Мені необхідно вирішити кілька питань з першокурсниками.

Вона ледь дочекалася третьої години, потерпаючи, чи вірно його зрозуміла. Коли зайшла до його кабінету, він відразу ж підвівся із-за столу й пішов їй назустріч. Зупинився за крок, уп'явся вимогливим поглядом в очі, і знову її всю струснуло.

Наталка Романівна тихенько хихикнула: якби кому оце зараз розповісти, як вона прощалася з дівочтвом... Навіть Оля про те не знає, хоч їй про свою першу ніч з Вітею розповіла.

Тоді вона стояла перед ним і боялася лише одного: а якщо зараз і справді почне говорити про студентські справи – таким серйозним, навіть відчуженим було його обличчя. І голос також. Але те що він сказав...

– Якщо ми зараз з тобою порозуміємось, у тебе не буде жодної проблеми протягом усього навчання. То як?

– Так, – прошепотіла вона пересохлими губами, довше слово просто не могла вимовити.

Він неспішно підійшов до дверей і повернув ключ. Потім вернувся до неї і зовсім буденно запитав:

– Ти ще дівчина?

Вона ствердно кивнула й нарешті підвела на нього очі.

– Не бійся. Побачиш, тобі буде добре зі мною, – уже по-свійськи усміхнувся він.

Взяв її за руку й повів до канапи, а тоді дуже обережно, делікатно зробив з неї жінку.

Він був досвідченим чоловіком, намагався завжди підняти її на пік насолоди, ретельно оберігав від вагітності. Але її зовсім не влаштовували зустрічі один чи два рази на місяць. Та й чоловічої сили, попри всю його вигадливість, у нього для неї було замало...

І вона почала заводити «друзів», потерпаючи, аби він не дізнався. Але боялася дарма. Виявляється, він із самого початку усе знав. Коли вона зробила аборт, навіть покартав:

– Як можна бути такою необережною? Ти ж добре знаєш, наскільки небезпечні перші аборти в твоєму віці.

Та все ж, мабуть, ревнував трохи, бо із задоволенням випер з інституту Левка Кумача, який прибіг до неї на побачення без презерватива. А їй саме так прикортіло...

Вона навчалася на п'ятому курсі, коли Гриня (так вона називала його в інтимні хвилини) овдовів. Через півроку запропонував стати його дружиною. Вона відмовила. Він такого не очікував – і зараз стоїть перед очима його вражене обличчя.

– Он яка ти, виявляється... Але дуже багато втрачаєш. Ти знаєш мої можливості, – помовчав, а тоді по-діловому: – Хоча, звичайно, вірно чиниш. Мудро. Між нами різниця в тридцять років. Перспектив як для жінки для тебе в нашому шлюбі немає. Тут я більше отримав би – таку красуню. Але й мороку, звісно, мав би неабияку. Нехай буде так, як ти вирішила. Я тобі лише добра бажаю.

Григорій Ілліч – то її ангел-охоронець на всі студентські роки. Вони й потім зустрічалися, аж поки вона не переспала з Ігорем. І відразу ж усе відрізала, сказавши тверде: «Ні!» Він спочатку образився, назвав її невдячною, та потім заспокоївся. Вони залишилися добрими друзями назавжди. А торік його не стало.

Мрійлива усмішка набігла на уста Наталки Романівни: багато в чому то був її чоловік. Прагматик до останньої волосини. Як і вона. Без комплексів, повністю розкутий. Він її навчив такого... Завжди мав під рукою купу книг із сексології. Частенько вони гортали їх удвох, а потім натхненно випробовували нові способи. І в головному вони були дуже схожі – він ніколи жодного слова не мовив про кохання, ніби його й не існувало на світі. Тоді вони безпомилково відчували, «занюхали» одне одного.

Наталка Романівна зітхнула: та чи не він і закрив для неї дорогу до того слова, до того почуття?..

Вона страшенно здивувалася й розгубилась, коли Ігор став підгулювати: як, від неї гуляти?! Невже таке може бути?.. Вона ж не дурна, він же в інституті божеволів від неї, та й після... Чому ж раптом потягло на свіжину? Не в сексі тут справа. Вона його вимотувала ночами так, що ранками хилився від виснаження... Виходить, чогось йому не вистачало... Не вистачало від неї... Отого клятого кохання?! Мабуть, так. Значить, не випадково її тоді перепитував, чи кохає...

Але як би там не було, допускати гульок вона не збирається. З однією такою швиденько розібралася і з цією розбереться. І роз-

береться так, що хвойдочка шкодуватиме все життя, навіть і не здогадуючись, звідки лихо на неї впало. Є у них у відділенні одна важка пацієнтка... Давно лежить, і до пологів ще місяць лежатиме... Так, саме її треба тут задіяти, і тоді мала нахаба не знайде собі роботи в усьому місті, а то й зовсім за ґрати втрапить. Так навіть краще буде – у Ігоря згине з очей спокуса. Вона сьогодні бачила, як він дивився на того курдупля... На неї так не дивиться уже давно-давно. А дивився ж колись. Треба гарненько продумати, прорахувати... Розумненько треба все зробити, аби й комар носа не підточив. І вона робить! Це добре, що та тля гарна акушерка: тут уже правди не заховаєш. На цьому й зіграємо... Треба негайно приручити її, довіряти серйозні пологи, частіше хвалити. Воно й клюне, дурне...

А Ігоря треба добряче приструнити. Він лягає до неї в ліжко після якоїсь хвойди!! До неї!! Де це видано!! Але ж і лягати вже не хоче: то тим, то іншим відговорюється... Та й не в тому річ. Якби вона виявила, що він просто тягається, вона б наплювала й розтерла. Влаштувала б йому сімейний скандал – і куди б він подівся? Сів би собі любо-дорого на ланцюжок, нею наготований, і навіть не брикався б. Та тут ланцюжок не допоможе. Навіть канат чи залізна клітка не допоможуть. На ланцюг чи в клітку можна тіло посадити, але не душу. У неї й зараз перед очима погляд, що його Ігор миттєво кинув на ту шмаркачку. У ньому було щось дуже схоже на те, що зветься тим словом, котре вона так ненавидить... Ні, завтра ж цим треба зайнятися.

О! Та вона уже, мабуть, старіє! Господи збав!.. І як лише випустила з виду? У Ігоря ж є друзяка давній – Сашко Горовий... Не може бути, щоб він не знав про походеньки свого кращого друга. Хоп! Він же живе сам десь на окраїні – вони колись у гостях були... Чи не там коханчики гніздечко звили? Ось завтра відразу ж із цього й почнемо...

Наталка Романівна широко позіхнула, ще раз помилувалася на себе у дзеркалі і попрямувала на кухню, аби заварити каву. Та враз зупинилася. Холодна посмішка скривила її красиві вуста. Підійшла до телефона і набрала робочий номер Ігоря Максимовича. На серію довгих гудків ніхто не відізвався. Тоді зателефо-

нувала в реанімаційне відділення, казав же, що важкий пацієнт там у нього.

Відповіла знайома медсестричка Олеся.

– Ігоря Максимовича поклич мені, – попросила.

– А-а... він... е-е...

Вона поклала край тому меканню, хряснувши слухавкою об телефонний апарат. Он воно що! Проти неї змова! Він втягнув у цю змову своїх підлеглих... Якщо вже і ця Олеська мекає, то справи кепські. Значить, щось знає і не хоче видавати його. Та вони, усі оті пройдохки-медсестрички, готові перед ним порозлягатися, аби лише він захотів... Вони, зарази, за нього горою завжди стоять. Але чому він не навчив Олеську, як збрехати? А-а, не сподівався, що вона зателефонує... Думав, що вона відразу спати завалиться. Він завжди був розтяпою... Ото лише й уміє, що оперувати добре.

Недарма і та мала чахоня сиділа отут, мов на голках. Побачення прогорало... Ах, ти ж стерво! Сиділа коло мене й сміялася з мене! Ну, скоро ти посмієшся. Посмієшся так, що й гикавка нападе...

А в лікарні його покривають... Знають і покривають... Отак, на людях, водити її за носа?! Насміхатися з неї?! Ні, цього вона не потерпить! Начувайтесь: завтра кожній катюзі буде по заслuzі.

Наталка Романівна не любила затягувати ні зі своїми рішеннями, ні з їх виконанням. Знала, що завтра добре усе додумає на свіжу голову, піде в хірургію і допитає Горового, там він не посміє від неї відкрутитися, а Олеську викличе до себе в кабінет, усе випитає і нажене такого жаху, аби й писнути боялася будь-що про головного лікаря. І запустить механізм помсти. Та вона їх усіх поскручує в баранячий ріг!

Уже легенько зітхнула і попрошувала до кухні. Такі життєві колізії ніяк не відбивалися ні на її здоров'ї, ні на її настрої. Вона звикла жити в бурхливому світі інтриг, більшість із яких сама і створювала, звикла всюди усе вирішувати сама, усім керувати, тому й тепер не переймалася, знаючи, що все буде так, як вона задумала. І не інакше. Інакше просто не бувало. Вона почувалася у своїй бурхливій стихії, як риба у воді. І навпаки, коли навкруг неї встановлювався штиль, починала задихатися, немов від нестачі повітря...

Відчинила шафку, аби взяти посуд для кави. Як усе вимито – аж блищить, акуратно розставлено. Її люба Ярочка... Вірний Санчо Панса... Єдина віддана їй людина! Всі інші з користю до неї, і лише Ярочка – з душею. Вона за всією оцією крутнею так і забула спитати Олю, чи купила та у Києві Віточці кожушок? Якщо ні, то треба завтра ж подзвонити знайомим, аби дістали – буде чудовий подарунок хресниці на Миколаїв день. Оля казала, що вона біленький хоче. Та й чобітки під кожушок потрібні дівчині новенькі, і шапочка. Віта красунечка, і вдягати її треба, як лялечку. Оля не завжди це розуміє: десь у глибині душі вона й тепер залишається тією селючкою, якою була двадцять п'ять років тому, поштарчиною донькою. На жаль, навчання в столиці їй у цьому плані нічого не дало. Ну, та у неї, на щастя, є вона. Є кому потурбуватися і про дитину, і про неї саму. Оля це чудово розуміє і щиро вдячна їй. Ще б була невдячною! Де б то і ким би вона сьогодні без неї була?..

Це ж скільки вони вже разом? Ого! Майже сорок років. Як сіли в першому класі за одну парту, так майже з тих пір і нерозлучні. Як час швидко плине. Щось вона розслабилася. Треба швидше вирішувати і з Києвом, і зі всім іншим.

О! – знову повернулася думкою до того, що зараз найбільше тривожило: та треба ж Олю про все розпитати. Вона ж часто чергує разом з тією Бариновою. Може, щось колись помічала... Але якщо помічала, то чому їй нічого не каже? Що, вона теж покриває?! Та ні, дурниця. Просто вони знають, що Оля не мовчатиме, тому ретельно ховаються від неї. Оля ніколи її не зрадить. Тоді б уже світ перекинувся дригом догори.

І раптом у неї якось незвично защеміло серце – наче рана там відкрилася: лише вчора Інночка була вдома, на її святі, а чомусь нестерпно захотілося її побачити, хоча б голос її почути. Невже щось трапилося? Зараз же, негайно зателефонує доні... До біса ту каву!

Від вхідних дверей коротко й різко озвався дзвінок. Потім ще, і ще. Вимогливо. Хто то о такій порі? Ігор? Якщо він, то нехай стережеться, любчик... Тут, удома, вона з ним не церемонитиметься. Але у нього свої ключі... Мо', загубив, утішаючись зі своєю шавлою. Завтра ж машину відбере і поставить у гараж! Ще чого не

вистачало: на машині, купленій за її гроші, він дівок возитиме! Та відразу й спохопилася: ні, з машиною відпадає, то вона згарячу. Не їздитимуть же головний лікар і завідувачка пологового відділення тролейбусом... «Оце вже, як кажуть, осяяло... – розсердилася на себе за дурницю, що прийшла в не зовсім тверезу голову. – Тут щось інше треба придумати. Придумаєм...»

Така роздратована й пішла відчиняти двері.

* * *

Ігор Максимович їхав опівнічним містом у піднесеному настрої. Почувався щасливим. Щойно на кілька хвилин заскочив до лікарні, прооперований удень молодик, що вмудрився на ста десяти кілометрах врізатися в дерево, явно народивсь у сорочці. Всі показники майже нормальні, нехай відсипається після наркозу.

Повз вікна автівки пропливали освітлені вітрини магазинів, обочини дороги іскрилися свіжим снігом. На повних яскравих вустах Ігоря Максимовича грала задоволена усмішка. Вони ще горіли смаком жагучих поцілунків, ніжний шовк теплого дівочого тіла лагідно пестив долоні...

Ну й вогонь же його Валечка! Стільки пристрасті він не знаходив у Наталки навіть замолоду, хоч вона була з гарячих коханок. Але що важить та гола пристрасть? Такою ніжністю, як Валя, його за все життя не обдаровувала жодна жінка. А якою чистою, дитинною довірою сяють її очі в найінтимніші хвилини... Як щебече вона біля нього, мов спрагла пташина, що, нарешті, подолавши сотні кілометрів, досягла жаданого берега.

У такі хвилини Ігор Максимович почувався дещо ніяково: що він, старший майже на тридцять років, може дати цій милій, розумній дівчині? У нього донька старша від Валі.

І сам не знає, як усе трапилося. Років зо три тому з'явилась у Наталчиному відділенні нова акушерка, зовсім молоденьке дівча, тоненьке, невисоке, зі світло-русою косою, що спадала нижче пояса, з ніжними матовими щічками і великими, чистими, ніби весняні сонячні озера, блакитними очима. І щось у тих очах світилося таке, що не помітити дівчину було неможливо. Не якась там писана красуня, а ніби магнітом притягує до себе... При нагоді

й він кидав на неї погляд, нічого не маючи на думці. Зустрінуть-ся очима – вона швиденько відведе свої, а він подумає: «Яка ж гарна!» Та й побіг далі у своїх справах. А на серці така полегкість після всіх баталій з Наталкою...

Колись він без пам'яті захопився розкішною й гордою красунею, за якою, як йому здавалося, впадала чи не половина інститутських хлопців. Довго домагався її, влаштував цілу облогу. І хоч друзі застерігали, що вона вже переспала з усіма, хто цього хотів, вірив лише своєму серцю. Нарешті Наталка здалась і погодилася стати його дружиною. А невдовзі після весілля він був глибоко вражений. Виявилось, що його омріяний ідеал – вередлива, норовиста і себелюбна жінка. А весь отой шарм, яким вона приваблювала до себе, був приманкою для дурників.

Так і повелося з тих пір: все вирішувала й пробивала Наталка. У неї було широке коло знайомств серед міського та обласного начальства, серед безлічі «потрібних» людей. Невдовзі на неї чекає посада заступника начальника міського управління охорони здоров'я, все уже вирішено. Не обійшлося без її втручання й призначення його головним лікарем. Звикся, підкорився.

Чи було в неї до нього якесь почуття? Не відав. Колись питав про це, вона зі сміхом відповіла, що він єдиний у неї в цілому світі. Його ж кохання давно перетворилося на купку сірого попелу. Ніби ніколи й не було його. «А може, й справді не було? Може, то якась мана, наслання звели мене з розуму?» – все частіше запитував себе. Бо ніякого жалю за втраченим, на диво собі, не відчував.

Відрадою була донька Інна, вона в усіх сімейних суперечках ставала на його бік. Він сумував за Інною, яка навчалася на останньому курсі факультету журналістики столичного університету, але іноді наповзала жажлива думка, що вона не його... Вони з Наталкою чорняві й темноокі, а Інна русокоса й з великими зеленими очима. «На мого батька вдалася», – каже Наталка. Та хтозна... Старий Катрич доволі страшенький на обличчя, з поросячими очицями невизначеного кольору й багровими цегляним шокками, а Інна – красуня.

Не те, щоб Ігор Максимович уникав жінок. Зрідка дозволяв собі короткочасну розвагу, але був обачним: з Наталкою жар-

ти погані. А тут захопило, як навальна весняна повінь. Поспішав якось у пологове: треба було з Наталкою про щось переговорити, і у дверях зіткнувся з Валею, що теж кудись бігла.

– Ой, пробачте, – спалахнула вона, миттєво відсторонившись від його грудей.

А його ніби вогняна стріла пронизала. Аж подих забило...

Соромлячись себе, почав шукати зустрічей. Одного разу підстеріг, як вона поверталася з роботи додому, зупинив машину, запропонував підвезти. Вона відразу ж сіла поруч. Мовчали обоє, аж поки не опинилися за містом, край густого соснового лісу.

Він відчинив дверцята і подав їй руку. Довго стояли на сердитому осінньому вітрі без жодного слова.

Ігор Максимович відчув незнану дрож в усьому тілі.

– Валю, Валечко... – прошепотів захрипло.

Вона підвела на нього закоханий і безпомічний погляд і з тихим зойком упала йому на груди. Ніби найкоштовнішу перлину, обережно притискав він до серця її пахучу голівку, мов до джерельної води, припадав губами до її зарошених слізьми озерець, а в горлі щось шкрябало й щипало очі...

Їхні зустрічі стали святом для обох. Він був першим у неї, і це його зворушило до сліз: «А ще кажуть, що сучасна молодь легковажна...» Хоча з Інною у них почалися проблеми ще у дев'ятому класі: донька перебрала в Наталки її жагучу натуру.

Його багаторічний друг, хірург Сашко Горовий, жив одинаком у невеличкому будиночку на окраїні міста. Він і став оазою їхньої солодко-гіркої любові.

Ігор Максимович серцем знав, що ніколи не залишить Валю, що без неї все втратить будь-який сенс, але краєчком свідомості знав також і інше: мусить, якщо не хоче скалічити їй життя. Уже скільки вони зустрічаються, а Валя так і не насмілилася назвати його просто Ігорем, а «ти» вирвалося в неї лише один раз...

Ні, проти віку мовчать усі аргументи. Розуміючи це, із щемом у серці вицілював любе личко, пив і не міг напитися з її чистих озерець, пестив її всю, відкривав їй найпотаємніші куточки свого серця – і ніби скидав із себе тягар літ, повертався в далеку молодість, коли був таким же довірливим і відкритим. Навіть не вірило-

ся, що це він, що десь під купою життєвого попелу у нього в душі, виявляється, жило світле й чисте, чекало на оце прекрасне дівча. Аби ж не вік...

Та й все одно Наталка нізачо його не відпустила б. Щоб вона та відмовилася від своєї власності? – Ігор Максимович уже давно не мав ілюзій щодо ставлення до нього дружини. Та вона знищила б їх обох – і його, й Валю, – на порох розітерла б. Хоча ні, публічного скандалу не влаштовувала б. Валю, звісно, не пожаліла б, вигадала б для неї якусь витончену катівню – на це Наталка велика майстриня. А ось його посадила б ще на коротший ланцюг – так, що й головою не зміг би повернути. І сидів би... А куди б подівся? Терпів би все, а вона безжально шмагала б його батогом...

Важко зітхнув. Треба розлучатися з коханою. Але як? Як розірвати навпіл серце?! Як добровільно залишити кришталеве джерело, яке зцілило його, розбудило жагу до життя?!

Згадав, що сьогодні Валя була якоюсь не такою, як завжди. Наче чимось наполоханою чи зажуреною. Коли, нарешті, допитався, в чому справа, винувато опустила голову й тремтячим голосом сказала:

– Мені здається, що Наталка Романівна про щось здогадується...

Цього тільки їм не вистачало!

Та розпитавши Валю, він заспокоївся. Наталка сьогодні не в дусі, і він знає чому: мало грошей зібрали у відділенні на подарунок. Вона ще в обід пирхала з цього приводу. Ні-ні, Валя просто боїться, і тому їй здається, що Наталчин настрій стосується їхніх взаємин. Він вбереже своє зайченятко від вовчих зубів. Навмисне послав сьогодні дівчину з Ольгою Павлівною провести Наталку додому, аби бодай найменшої підозри не виникло, що вони домовилися про зустріч.

Ігор Максимович завернув до свого будинку, проїхав до гаражів, що різнокалібрними шпаківнями вишикувалися в ряд з його тильної сторони (де-інде цей «пташник» давно знесли б, та тут не чіпали, бо в будинку жило кілька високопосадовців), поставив машину, замикаючи двері гаража, ковзнув поглядом по вікнах своєї квартири і здивувався: вікно кухні світилось. Наталка не спить? Дивно. Зазвичай вона після гарного застілля хропе, не прокида-

ючись, до самого ранку. Справді щось дізналася про нього з Валею і чекає на розправу?..

Збентежено попрямував до під'їзду.

* * *

Телефон не змовкав. Тремтячою рукою взяла слухавку. Вона аж завібрувала від жіночого плачу. Нарешті второпала, що шукають Валею.

– Ні, я не знаю, де Валя, – відказала жінці й поклала слухавку.

«У раю ваша Валечка, де ж їй іще бути... – подумала зі злістю, – це я вже бозна скільки киплю в пеклі...»

І ніби в якомусь фантастичному фільмі поплав перед очима Ольги Павлівни той страшний день понад двадцять років тому, що темною ніччю впав на її долю.

На легких весняних крилах поверталася від мами до Києва. За вікном електрички, обціловані святковим травневим сонцем, пропливали димчасті завіси бузку. У серці, не змовкаючи, бриніла ніжна мелодія, всі люди здавалися гарними й привітними, і вона всміхалася їм усім, немов кожного хотіла обдарувати частинкою свого щастя.

До весілля залишалося зовсім мало. Уже все обговорено, все вирішено, завтра вони з Вітею понесуть заяву до ЗАГСу, і вона відразу ж йому скаже... А там... Майбутнє линуло перед нею світлим, блакитно-рожевим вітрилом теплими хвилями безкрайого життєвого моря.

Поїзд минув Дарницю, птахом перелетів Дніпро, ось уже він стишує хід перед пасажирським вокзалом. Ольга почала збиратися. Везла із собою чималенько сумок: щедрі мамині дарунки майбутнім сватам. У радісному очікуванні вийшла з вагона, очима шукала Вітю: домовилися, що зустрічатиме. Прискорено забилося серце: вона йому сьогодні ж скаже...

Він стояв оддалік і чомусь не поспішав до неї. Підбігла, ніжно притулилась губами до щоки: він був якийсь загальмований, мов неживий, дивився під ноги – і вона злякалася:

– Що з тобою, Вітечко? Захворів? Щось удома?

Він довго мовчав. Нарешті з натугою вимовив:

– Олю... Пробач мені... я тварюка... але я зрадив тобі...

Повернувся й пішов.

Десь квітували бузок і черемха, комусь витьохували солов'ї, розвоєм наливалися земля і люди, а Ольга, скрутившись бубликом, лежала на канапі й порожніми очима дивилася у килим на стіні. Біль шматував усю її істоту, його періодичні напади гострим ножем колупали під серцем, і вона стискала зуби й затримувала дихання. На третій день почало нестерпно нудити.

– Тільки аборт! – настоювала Наталка. – Навіщо тобі така морока? Що ти робитимеш, якщо пошлють кудись світ за очі? Ні мене, ні мами там не буде. Не журись, ще знайдеш собі не такого козла... Хіба він вартий тебе? Не поцінувати таку розумницю, таку душу... Нехай він скисне! Забудь і ніколи не згадуй!

Наталка розраджувала, як могла, та вона була заклопотана своїм. Хоч і не зовсім так, як планувала, все ж її доля вирішилась, і вона була задоволена.

– Пішли вони під три чорти ті кияни. Їм аби в ліжко затягнути та іграшкою своєю зробити. Звісно, Григорій Ілліч згоден одружитися хоч і сьогодні, – казала про їхнього овдовілого декана, – але ж йому майже шістьдесят... З мене б увесь світ сміявся. Та і яке майбутнє може бути з таким дідом? Через десять років вдовою залишитися? Ні, піду я все-таки за Ігоря. У його батьків гарна квартира, дача, машина, батько в облздорові працює, хоч і невеликий, але начальник. Буде мені все: і робота гарна, і достаток. Хай і не Київ, та все ж – велике місто. Можливостей багато. Та й Ігор чогось-таки вартий. Я з нього зроблю людину.

Ігор Задорожній був найвродливішим хлопцем їхнього випуску і вже кілька літ палав у любовному божевіллі: ще з третього курсу для нього існувала лише Наталка Катрич. Вона довго водила його за носа, то наближуючи, то відштовхуючи, але перед розподілом вирішила заякорити. Гнітило те, що обранець не міг лишитися в Києві, хоч як одному з кращих випускників йому пропонували аспірантуру. Її батько все влаштував би для них, але Ігор уперся: мама нещодавно перенесла інфаркт, а батько тим часом переживав другу молодість... «Я мушу бути з мамою», – затято твердив. Наталка трохи покомизилася, та вирішила таку жар-птицю з рук не випускати.

Ользі було байдуже до всього на світі, до Наталки з Ігорем також, хотілося одного – померти: купити снодійного, ковтнути відразу таблеток двадцять і заснути навіки. Легко й безболісно. Та душевне отупіння немов паралізувало всю її: не мала сил навіть підвестися. Наталка доглядала за нею, примушувала щось з'їсти, але тут вона була поруч, а тут уже й немає – пропадала десь цілими днями, а часто й ночами. Ольга була рада тому: ніхто не торкався її зболеного ества, й вона тихо лежала у напівзабутті.

Думки ворочалися у голові лінивими сонними тюленьями. Навіть не думки, а їх уривки, якісь пожмакані клапті. Що треба ж це зробити... Але, що зробити? Наталка поставила біля канапи відро з накривкою, і Ольга, в черговий раз повекавши туди, знову поверталася до того, що треба ж швидше зробити...

Якось під вечір отямилася, поводи́ла очима по стелі і сказала собі: «Завтра. Завтра я встану і спущуся на площу в аптеку. Доповзу якось. Повернуся і відразу ж ковтну таблетки. Дві упаковки. Усі відразу. Коли Наталка прийде додому, все уже буде скінчене...» Заспокоїлась і тихо заснула.

А наступного дощового ранку Наталка під'їхала до будинку «Волгою», за кермом якої сидів Григорій Ілліч.

– Швидко вдягайся, – затермосила Ольгу. – Я про все домовилась, Сергіївна чекає, все уже підготовлено...

Сомнабулою підвелася з канапи, дозволила себе вдягти й кудись повести...

Так і збулася свого ненародженого дитяти й опам'яталася в дільничній лікарні, у далекому селі аж під Білорусією. Потяглися сірі одноманітні дні, які сплелися в роки, і в нескінченних турботах, у місиві осінніх калюж їх набралось майже десяток.

Ольга була на доброму рахунку в районі. До неї жінки їздили лікуватися з усієї округи. Але рідко хто бачив усмішку на її блідих вустах, сонце в її згаслих очах.

Це трапилося зимового морозяного вечора. Поверталася з міста, з наради. Вона затягнулася, і сільських медиків запросили перекусити. Не обійшлося й без чарки. Ольга теж пережилила два маленькі келишки – попереду довга й холодна дорога – і сиділа поруч з водієм «швидкої» заколисана й розімліла. Смеркло. Лі-

совій дорозі, здавалося, не буде кінця. Думкою линула до мами: треба поїхати, давно уже не бачились. Очі самі заплющилися, вона схилила голову на бік і за хвилину торкнулася скронєю Петрового плеча.

Раптово прокинувшись, не могла втямити, де вона, що з нею відбувається? Великі гарячі губи ковзали по обличчю, забивали подих запахом тютюну, дужа рука грубо шарпала гудзики на пальті й боляче стискала груди... У Ольги Павлівни запаморочилось у голові, гаряча хвиля пронизала тіло – воно аж застогло, розповиваючи приспану жіночність.

Допивали чашу жаги у неї на квартирі до самого ранку. Наступного дня Петро перебрався до Ольги з речами, а за місяць молодята розписалися.

– Макуха хутірська! – сказала, наче припечатала, Наталка, познайомившись із Петром.

Ольга Павлівна й сама бачила, що не в ті сани сіла: її ніщо не єдало з чоловіком. Швидко набридли його грубі й ненаситні пестощі, породивши байдужість, яка згодом переросла у відразу. Якийсь час горіла свічечка надії народити дитину. Вона приходила у сни – кучерява, зеленоока дівчинка-щебетушка, та так і залишилася далекою, як зірка, мрією.

Дощової осені налаштувалася до обласної лікарні. Там її обстежили й винесли вирок, від якого увесь різнокольоровий світ укрився жовто-сірою фарбою: дітей у неї не буде...

Присмерком повернулась у село, вийшла з автобуса й приречено побрела вулицею, не помічаючи, що в туфлях хлюпає рідке багно.

На порозі стріла Петра з валізами в руках.

– Ольго, – кинув недбало, – я переходжу до Овчарової Гальки. У неї буде від мене дитина...

Відпустила без жалю, без нарікань, навіть полегкість відчула. Наступного ранку зібралася й поїхала до Наталки.

– Повішусь!.. Утоплюся!.. – билася, ридала у неї на грудях. – Навіщо мені таке життя?! Кому я потрібна?..

– Здуріла! – поставила діагноз Наталка. – Хочеш дитину? Я її тобі зроблю без проблем...

Спогади про ті роки болісною зморшкою перетнули чоло Ольги Павлівни. Застиглим, невидючим поглядом дивилася в стелю. Подумала, що не засне до ранку: мабуть, ще щось треба ковтнути. І тут знову озвався нічний дзвінок.

* * *

Кажуть, що кохання має найлегші й найміцніші крила. Саме на них лебідкою пливла-летіла Валя Барінова зазореним проспектом. Цьогорічний листопад рано витрусив із свого білого кожуха зимовий килим. Обочини, що іскрилися свіжим снігом, здавалися Валі казковими клумбами, а кошлаті засніжені дерева квітнули для неї розкішним весняним цвітом. Тіло було таким легким і пружним, яким буває тільки після теплої купелі з любистком і м'ятою. Здавалося, що вона, й справді, зараз відштовхнеться ніжною від хрумкого снігу й полине аж до Чумацького шляху, який бісером саяв над головою і де вже давно літала переповнена щастям її душа.

З першої зустрічі Валя заборонила Ігорю Максимовичу під'їжджати до її будинку. Ось і сьогодні, випивши останній ковток його щедрої ніжності, синичкою випурхнула з машини на майдані біля театру і довго дивилася вслід, поки не згасли вдалині червоні вогники, що відносили її коханого все далі й далі, до тієї вродливої і владної жінки, якої вона боялася, неначе вогню.

Усі вважали, що Валі дуже поталанило з роботою. Сусідка Барінових по під'їзду, весела дзвінкоголоса тьотя Поля, працювала акушеркою в міській лікарні і вже давно збиралася на пенсію. Довідавшись, що Валя вступила до медучилища, зупинила її у дворі:

– Вступила? Ну і добре, вчися. Підеш на моє місце. Я попрацюю, поки ти закінчиш.

Потім сама відвела Валю до Наталки Романівни, наговорила про неї купу гарних слів і повідомила, що із завтрашнього дня не виходить на роботу. Завідувачка покрутила в руках червоний диплом, скептично оглянула худеньку сором'язливу дівчину:

– Ну, і як ти збираєшся пологи приймати? А втім – приходь. Подивимось. Підійдеш – залишишся.

З тієї самої миті у Валі щоразу тремтіли коліна, коли поблизу була Наталка Романівна. А тепер і поготів – навіть дивитися в її

бік боялась. Лише в присутності Ольги Павлівни лещата страху трошки відпускали серце.

На роботі викладалася сповна, була безвідмовною, і на неї часто звалювали найтяжче: нічні чергування, важких роділь. А через деякий час помітили, що маленька тендітна акушерка має ґрунтовні знання і вмілі руки, не боїться брати на себе відповідальність. Це стало причиною неприязні з боку деяких колег. Найбільші ж ревності викликало те, що лагідною вдачею вона, немов магнітом, притягувала до себе жінок. Багатьом це не подобалось, а пихата, вульгарно розфарбована старша медсестра Аллочка – фаворитка завідувачки – керувала нею, як хотіла, ще й немилосердно скубла за кожну дрібницю. Не один раз Валя потай витирала сльози.

Те помітила Ольга Павлівна і взяла її під своє крило. Ця мовчазна, холоднувата лікарка була прекрасним спеціалістом, і жінки стояли в черзі, щоб потрапити до неї. Часто Валя захоплено спостерігала за її роботою, а особливо їй подобалися нічні чергування удвох. Якщо ніч була спокійною, Ольга Павлівна розповідала про різні випадки зі своєї практики, про свою доньку-школярку. Вона боялася залишати дівчинку саму і по кілька разів за вечір телефонувала додому. Яюсь поділилася сокровеним: чому не має подружньої пари і сама виховує дитину. За скупими словами і недомовками Валя вгадала велику життєву трагедію старшої подруги і ще більше прихилилася до неї.

Їхні взаємини внесли свіжий струмись у Валіне життя. Вона наполегливо готувалася до вступу в медуніверситет, вивчала комп'ютер, навіть Наталка Романівна почала її хвалити. Усе було налагодженим і зрозумілим, і раптом...

Валя й сама не знала, чому її приваблюють набагато старші чоловіки. Ще у восьмому класі закохалася в сорокалітнього історика Олега Івановича. Часто сиділа на уроках з порожньою головою й палаючими очима і уявляла себе в його обіймах серед квітучого луґу... В училищі таким же поглядом дивилася на хіміка Олексія Михайловича, якому пішов шостий десяток.

Ровесники й трохи старші хлопці, що намагалися залицятись до неї, здавалися Валі такими нікчемами й нахабами, що й одного вечора не могла витримати жодного з них поруч.

Якось однокурсник Митько Безрученко затиснув її в темному кутку роздягальні й став пожадливо цілувати вологими губами.

– Пусти, пусти! – сичала вона з відразою.

Вирвалася, вибігла на подвір'я, вхопила жменю снігу і довго терла губи, аж поки їх не защипало.

З розпачем питала Оленку:

– Я що – ненормальна?

– Заспокойся, нормальна, – втішала та. – Це тому, що ти виросла без батька. З часом це минеться.

Та не минулось. Так уже сталося, що на прямій Валиній дорозі зустрівся Ігор Максимович, і та дорога зробила крутий віраж у невідомість. Але якщо б Валі тепер хтось почав казати про її нерозсудливість, вона б йому очі повидряпувала.

Нічне місто дзвеніло тишею. Лише зрідка прошелестить по-рожній тролейбус чи перехожий майне самотньою тінню. На серці у Валі також було тихо й святково, як буває лише на Великдень. Їй зовсім не хотілося додому. Йшла поволі, впокорена любовощами, і знову жадала їх. А кожен будинок, кожна вітрина, кожне дерево всміхались їй теплими розуміючими усмішками, тиха зимова ніч лагідно обнімала за плечі й шепотіла голосом Ігоря Максимовича: «Ти щаслива? Щаслива?» «Так! Так!» – відповідала вона осяйною усмішкою і деревам, і будинкам, і вулицям, і далеким зорям, що дивилися на неї блискучими очима коханого.

Кохання прийшло до Валі Баринової теж ніби з небес. Майже три роки у неї завмирало серце при зустрічах з головним лікарем. Та що там при зустрічах... При одній лише думці про нього! Те почуття – світла напівдитяча мрія про сильного чоловіка, з добрим і лагідними теплими руками, що притисне її голову до своїх грудей і скаже найкращі у світі слова, – щодень зігрівало її, і вона була щасливою. Про щось більше й гадки не мала. Для неї Ігор Максимович був людиною з іншого, недосяжного для неї, світу.

А потім – оте зіткнення у дверях... Ніби вулкан вибухнув у її маленькому естві і відпустив на волю таку гарячу лавину жаги, що у Валі в очах потемніло. І вмить розбудженим жіночим чуттям вона відгадала: з ним коїться те ж саме...

Не здивувалася, коли за кілька днів запросив до своєї сріблястої автівки. Холодний вітряний вечір на окраїні міста благословив їхнє кохання таємничим передзвонком соснових гілок. Коли впала йому на груди, відчула шалений стукіт його серця і жар вуст, зрозуміла – не стане сил відштовхнути...

Валя добре знала, знала в усіх подробицях, «звідки беруться діти». Навіть допомагала їм з'являтися на світ. Але то була «теорія», і дівчина частенько тривожно-очікувально завмирала при думці: «А як же воно все оте насправді?.. Чи так, як ото в романах пишуть? Чи вийде у мене?..»

Та коли Ігор Максимович, ледь торкаючись вустами до личка, шиї, грудей, обережно роздягнув її, взяв на руки і поклав на ліжку, її, тремтячу й приголомшену, відразу ж спалила його пристрасть. Вона спалахнула пекучою іскрою посеред грудей, розлилася пожежею по всьому тілу і солодко-щемно зойкнула у найпотаємнішому куточку її ества. І відразу кудись поділася невпевненість у собі, вона відчула себе розкрито й вільно і жагуче відповідала на його нетерплячі поцілунки, на настійливість його рук... Її всю, до колючок у кінчиках пальців, охопив екстаз першовідкриття. Стрімка течія несла човен її блаженства до крутого водоспаду, але вона відчувала, що ніякої небезпеки немає. А якщо і є, то все одно, бо поруч він, бо вони – одне ціле, одна душа, одна плоть... Що хоч єдиний раз у житті просто необхідно спробувати цього стрімкого польоту-падіння, коли серце калатає на екстремі, коли попереду галактична невідомість, і ти перед нею, завмираючи, закриваєш долонею очі, а коли відкриваєш, бачиш перед собою не страшну вирву, а широке осяйне плесо, над яким виграють тисячі усміхнених веселок і вітають, вітають... І весь світ належить тобі. Вам!! Таємничий і неповторний, він повністю ваш, він не має ні кінця, ні краю і добровільно підкоряється вам. Підкоряється знову і знову, і у вас стає снаги підкоряти його знову і знову...

Вона і в найрайдужніших сподіваннях не могла собі уявити, що посвячення її в жінку стане таким яскравим святом, в якому змішаються очікування, миттєвий страх-біль, нестримний політ у прірву... і коштовна нагорода за сміливість – сліпучий феєрверк, що сягає небесної сфери. Це було прекрасно!

З того дня жила, як у солодкому сні. Де б не була, що б не робила, а перед очима був він, його ніжні руки, його палкі освідчення. Ігор Максимович став для неї коханим і коханцем, другом і батьком – усім безмежним світом. Він виконував будь-яке її бажання, леліяв, мов дорогоцінну квітку. Обдаровував квітами, парфумами, а коли похвалилася, що відвідує комп'ютерні курси, прощаючись, поклав до її сумочки новеньку хрустку асигнацію...

– Ви що?! – у Валі від розгублення й обурення аж голос зірвався.

Ігор Максимович нерозуміюче закліпав повіками – і враз його обличчя поплямувалося червоним.

– Боже мій! Ти подумала... Дурненький мій зайчику, сонечко моє! Якби ти знала, яка мені втіха чимось допомогти тобі, порадувати тебе. Не смій погано про мене думати ані хвилини, ані секунди. Мені за щастя турбуватися про тебе. Лише дозволь, будь ласка... Коли б можна було, ніколи не розлучався б з тобою.

– А ми ніколи й не розлучимося, – палко запевнила Валя, віддано дивлячись йому у вічі. Потім сховала обличчя у нього на грудях і додала ледь чутно, соромлячись уголос сказати йому «ти»: – Я завжди буду з тобою.

Він відповів їй жаром своїх очей і радісною усмішкою, та відразу ж у кутики вуст закралася печаль. Валя не хотіла її бачити, тому миттєво стерла ніжними поцілунками. Не один уже раз намагався він казати їй про свій вік, про те, що їхнє кохання приречене на розлуку, картав себе за нестриманість. Але молодість з оптимізмом дивиться у майбутнє. Валя не розуміла його тривоги. Вона була впевнена – їхнє кохання триватиме вічно. Якось усе влаштується...

Це було щастя! Валя купалася в ньому, немов у чарівному озері, густо вкритому білосніжними лілеями.

Але в ті дні, коли вони не бачились, дикі ревності терзали її душу. Ненавиділа Наталку Романівну ще більше, ніж боялася.

Ота ненависть, той страх втратити коханого і штовхнули її на сьогоднішню витівку. Згадавши про неї, Валя дзвінко розсміялась і тут же злякано озирнулася навкруги. Сміх повернув її до дійсності. Поглянула на годинника й ужахнулася – двадцять хвилин на першу: «Господи! Що ж мама подумає?..

Майже бігцем завернула до своєї вулиці, процокотіла каблучками втоптанною стежкою до свого будинку і, коли вже піднімалася сходами на свій четвертий поверх, її знову занудило, замакітрилось у голові. Перший раз недобре стало у Наталки Романівни...

Хвилину перечекавши, відімкнула двері своїм ключем і тихенько зайшла до передпокою. З кімнати почувся стогін. Валя кинулася туди. Мама, вся в сльозах, зіжмаканою купкою лежала у кріслі й трималася за груди...

– Мамо! Мамочко... – припала до неї Валя. – Мамочко, що з тобою? Заспокойся...

Олександра Василівна підвела червоні опухлі очі й з усього розмаху вліпила Валі дзвінкого ляпаса.

Довго у квартирі Баринових стояв лемент і плач. Його перервав телефонний дзвінок. Все ще збуджено тремтячи, Валя вхопила слухавку.

– Квартира Баринових. – Валя раптом зяснилася личком, срібними переливами задзвенів її голосок. – Коли пішли? Було двадцять хвилин на восьму. Так, я на годинник дивилася. Ви ж знаєте, я запіз... Що, що?! – скрикнула, обводячи божевільним поглядом кімнату. Раптом їй забракло повітря, телефон вирвався з рук і хряснув об підлогу.

А за мить Валя, біла, мов крейда, опинилася поруч із ним...

* * *

– Олю! Олю! Ти чуєш?! Наталка померла... – захлинався розпачем голос Ігоря Максимовича.

Ольга Павлівна заціпеніло дивилася в стелю.

– Олю, чому ти мовчиш?..

– Ігорю, я не розумію, що сталося. Справді щось із Наталкою? Поясни, будь ласка.

– Вона померла! Розумієш? Отруїлася газом... Я приїхав – повна хата газу, і вона мертва, на кухні... Поставила каву на плиту й заснула, а вода залила вогонь... Навіщо їй потрібна була та кава? Її щойно забрали, будуть розтин робити. Господи! Зараз Інночці дзвонитиму. Як я їй скажу?! Чому ти мовчиш?.. Я по тебе машину пришлю.

Ольга Павлівна задерев'яніла. Жодна думка не снувала в її збаламученій голові – лише десь далеко швидко бомкав глухий дзвін.

– Олю! Олю! Чому ти мовчиш?! – зривався на плач Ігор Максимович.

– Ігорю, я не можу підвестися, – нарешті спромоглася обізва-
тись Ольга Павлівна, – у мене температура сорок. Мабуть, запалення легенів. У голові паморочиться...

– А я думав, що ти побудеш зі мною цей час. Боже мій! Яке горе... Яке горе...

Короткі гудки привели Ольгу Павлівну до тями. Поклала слухавку й повільно натягла на голову ковдру. «Наталко! Ох, Наталко... Що ж ти наробила?!» Серце калатало в грудях спійманою пташиною, безладно плуталися думки.

Нестерпно захотілося побачити доньку. Міцно притиснути до грудей Вітину голівку, вдихнути запах її білявого волосся, захо-
вати дівчинку в обіймах від усього світу і самій забутись біля неї.

Лише донькою жила, лише нею дихала. Назвала Вітою – Вікто-
рією, бо це була її перемога, перемога над самотністю й відчаєм,
це було повернення до життя.

Немов крила вирости у Ольги Павлівни за плечима того дня,
коли зателефонувала Наталка й повідомила:

– Сьогодні я тебе поставила на облік. У вас, шановна, вагіт-
ність уже вісім тижнів. Скоро й видно буде. Тож бережіть себе,
їжте вітаміни та не забувайте приїжджати на консультації...

– А якщо хтось довідається?.. – запанікувала Ольга.

– За кого ти мене маєш?! – обурилася Наталка. – Заспокой-
ся – все продумано, все під контролем. За сім місяців матимеш
лялечку.

І зареготала, дуже вдоволена собою. Через якийсь час нагадала:

– Ти ж подушку підкладай...

– Наталко, – стривожено питала Ольга Павлівна, – дитя ж хоч
здорове буде?

– Не хвилюйся, у дівулі здоров'я вистачить на нас обох з то-
бою. Плід розвивається чудово.

Коли цибате й худе, мов тріска, петеушне дівча прийшло на
аборт, Наталка Романівна умовила виносити дитину:

– Є жінка, яка заплатить тобі... Та й навіщо тобі аборт? Ще безплідною станеш. Тепер часто таке трапляється. Ти ж колись вийдеш заміж, дітей захочеш... Згоджуйся. Зробимо усе тишком-нишком... Усім скажеш, що дитина померла...

І, замість дівчини, поставила на облік Ольгу Павлівну.

Пологи приймала у себе вдома. Там у неї було все необхідне, навіть гінекологічне крісло...

Коли Ольга Павлівна, яку Наталка спішно викликала до себе, взяла тремтячими руками блакитнооку крихітку, їй перехопило подих і з очей полилися сльози. Притулилася губами до теплої голівки й завмерла: у її ество входило щось велике, хвилююче і незбагнено прекрасне. До цього ж, приймаючи пологи в жінок, щоразу відчувала у серці щемкий біль... Розчулена, хотіла від усього серця подякувати тій, що подарувала їй таке щастя, та Наталка зупинила:

– Не треба вам зустрічатися. Так краще буде. Давай я передам гроші – та й по всьому. А ти збирайся, поїдемо в лікарню.

Та Ольга Павлівна не змогла перебороти цікавість і тихцем все ж зазирнула до Наталчиного «кабінету». На канапі із заплющеними очима лежала породілля, до підборіддя вкрита білою ковдрою. Сплутане біляве волосся, ніс з невеликою горбинкою, темна родимка над верхньою губою справа...

– Дивіться, дівчата, яке я вам диво привезла, – сміялася Наталка Романівна, заходячи в пологове відділення з маленьким білосніжним згорточком у руках. Весело кивнула на Ольгу Павлівну, яка несміливо визирала із-за її плеча: – Досиділася у себе в селі, що ледь в автобусі не розродилася. Тільки зайшла до мене, а через півгодини уже й он яку гарнюню спіймали... Лягай, Олю, у мою палату та відпочивай.

Бліда й тремтяча, Ольга Павлівна була й справді схожа на породіллю. На ранок виявилось, що у неї немає молока... А за кілька днів Віточка захворіла на запалення легенів... І закрутилося зовсім інше життя, володаркою якого стала маленька русява принцеса.

Про те, що Віточка не її, Ольга Павлівна забула наступного дня, навіть мама того не знала. Ганна Миколаївна дуже тишилася внучатком і дуже раділа за доньку: якщо вже не склалося в Олі подружнє життя, то хоч розраду й надію має.

Відпустку по догляду за дитиною Ольга Павлівна провела у матері, а коли прийшов час виходити на роботу, Наталка запропонувала:

– Переїжджай у місто. Досить тобі сидіти в глушині. У мене саме є вакансія.

За якийсь час допомогла і з квартирою: поза чергою «вибила» однокімнатну в новому будинку. Ольга Павлівна була безмежно вдячна подрузі, догоджала їй в усьому. Її й Ігоря просила бути хрещеними батьками Віточці.

А через кілька років трапилося те, що назавжди позбавило Ольгу Павлівну спокою... Їхала тролейбусом на роботу, як і завжди, заклопотана своїми думками: Віточка знову нездужає, знову не пішла до школи, знову сидітиме вдома цілий день сама. А в неї уже совісті не вистачає відпрошуватися з роботи. Підвела очі, аби не пропустити своєї зупинки – і залякла... Навпроти неї сиділа... Віта, доросла Віта... Таке саме біляве густе волосся, ті ж самі довгасті ясно-блакитні очі, той же самий тонкий ніс з невеликою горбинкою, ті ж самі великі припухлі губи з крихітними ямочками в кутиках... А над верхньою справа – темна родимка...

Дівчина чи молода жінка байдуже ковзнула по ній поглядом і відвернулася до вікна, а Ольга Павлівна заступоріла: «Це вона! Таких збігів не буває...»

Дівчина вийшла з тролейбуса разом з нею і швидкою Вітиною ходою попрямувала до лікарні... Ользі Павлівні здалося, що зараз вона втратить свідомість. Як опинилася в своєму відділенні, не пам'ятає. Майже вповзла до Наталчиного кабінету, впала на стілець. З тремтячих вуст хрипло зірвалися слова відчаю:

– Наталко... Вона... Вона тут...

– Хто тут? Що з тобою? – стривожилась Наталка. – Та тебе ж усю трусить. Що сталося?

– Наталко, вона сюди йде!

– Та хто вона? Опануй себе, Олю. І розповідай толком, не белькочи.

– Та дівчина... Що виносила Віту...

– Тю! А я думала... Звідки ти знаєш, що то вона?

– Знаю, – затравлено прошепотіла Ольга Павлівна.

– А якщо і вона, то що?

– Як що, Наталко? Віту забере... Судитись буде... Я не переживу...

Наталка Романівна скрушно похитала головою:

– Яке ж ти теля, Олю. Подумай тверезо своєю головою. Вона в нас на обліку не стояла, не народжувала у нас, то які можуть бути до нас претензії? Та я її сама засуджу, якщо посміє писнути!

– Але ж її бачили вагітною! Є ж якісь свідки... Вона ж сюди ходила...

– Не ходила! Ти що, зовсім дурною мене вважаєш?! Я такі справи роблю без свідків, щоб ти знала, люба моя! Хай лише знайде сюди – так турну, що й черевики погубить! Її дитя померло! А де вона його народжувала, ми не знаємо, можливо, десь у сараї. І відразу закопала. Олечко, заспокойся, дурненька ти моя. Та, може, вона зовсім і не сюди йшла, а ти нервуєшся. Мало чого люди ходять до лікарні. І схожих людей багато.

Але жінка йшла-таки до них.

Вона пробула в кабінеті Наталки Романівни хвилин двадцять, вийшла звідти бліда й заплакана і майже навпомацки побрела до виходу. Все те Ольга Павлівна спостерігала, тиняючись туди-сюди коридором і трусячись усім тілом.

Наталка визирнула з дверей і рукою поманила її до себе. У кабінеті обняла за плечі, співчутливо подивилася в очі:

– Це справді вона. Згадала через стільки років... Не хвилюйся, я все владнала. Ми поставили в цьому питанні велику жирну крапку. Назавжди. Забудь, Олю, про сьогоднішній день і живи спокійно. Тим більше, що про тебе вона взагалі нічого не знає.

Але Ольга Павлівна не могла забути. Їй весь час ввижалася «та жінка» – так вона її подумки називала. Бо як же інакше назвати? Не Вітиною ж матір'ю?! Накручувала себе, уявляючи, як вона ходить містом, шукає Віточку... «А якщо зустрине де-небудь?..» – холола душею.

Похвалилася своєю мукою Наталці. Подруга не корила її й не заспокоювала. Зателефонувала своїм знайомим у Київ – і Ольгу Павлівну прийняв кваліфікований психотерапевт. Двох поїздок, які оплатила Наталка, вистачило, аби жах покинув Ольжину душу, хоч про «ту жінку» вона завжди пам'ятала.

І ось тепер Наталки немає... «Немає... немає... немає... немає...», – дзвінкими молоточками стукало в скронях і відбивалося в усьому тілі, яке здригалось у пропасниці.

* * *

Валя ніяк не могла проковтнути давкий болючий клубок, що тугим яблуком стояв у горлі. Вщент розбита нічними подіями, які шквалом накопилися одна за одною, вона так і не склепила повік, аж поки пізні жовтаве сонце не поклато свій блідий промінь на бильце лікарняного ліжка. Тихо лежала горілиць, неначе рибина, викинута жорстокою рукою на берег, переривчасто хапала ротом повітря, широко відкривши невидючі, залиті слізьми очі. Наче бездонне джерело причаїлося в їхній глибині й безперервно вихлюпувало на поверхню прозорі струмочки, і вони, тихо стікаючи по щоках, утворили в ямочках біля ключиць блискучі солоні озерця.

Валі здавалося, що все це не насправді. Це якийсь страшний сон, з якого вона скоро виборсається і прокинеться у себе в кімнаті, на своїй вузькій канапі. «Цього не може бути... не може бути... не може...», – билася квола думка, і Валя на якусь часинку заспокоювалася. Потім, уся здригнувшись, виринала із напівзабуття, і її серце пронизували сотні колючок терпкого жаху. «Це правда!.. Господи! Ти вже покарав мене... Але цієї кари замало! Не хочу, не хочу жити!..» – волато все її єство.

Олександра Василівна сиділа поруч на стільці, стискала льодяну Валину руку й змучено просила:

– Валечко, доню моя, заспокойся, все буде добре. Чуєш? Ну, озвися до мене, дитино моя. З ким не буває... Переживемо. Я з тобою, донечко.

Хоч лікарка й казала, що все обійшлося нормально – звичайний викидень, строк ще зовсім малий і на здоров'ї це не позначиться, – та Олександрі Василівні жахало доньчина нерухомість. Жодного слова не вимовила з тих пір, як упала, наче підтята коосою, біля телефону. Лише сльози ллються і ллються. Та що ж це з нею?! Так тужить за втраченим дитям? Від кого ж воно? Мабуть, дуже любить його, якщо так страждає...

Мати губилася в здогадах, докоряла сама собі: як же вона не помітила, не надала уваги тому, що Валя дуже змінилася з осені, ніби на крилах літала. Відразу ж можна було здогадатися, що закохалася. Звичайно, шкода, що так трапилося: вона ж медик, могла б і обачнішою бути, але ж щоб отак побиватися... І чому вона знепритомніла? Хто їй телефонував уночі?

Валя не чула материних слів, вони ковзали повз її свідомість, як ото голос диктора з радіоприймача, коли на нього не звертаєш уваги. Навіть тупий біль внизу живота не сприймала. Якби можна було повернутися у вчорашній день, у той день, який закреслив усе її життя... Вірніше, вона сама його закреслила. Навіщо вона це зробила?! Мабуть, від невимовного страху перед Наталкою Романівною...

Коли Ігор Максимович попросив їх з Ольгою Павлівною провести дружину додому, вона спочатку не зрозуміла його і навіть трошки образилася: вони ж домовилися про зустріч. Але потім, як уже їхали у «швидкій», повеселіла: молодчина він, усе передбачив, щоб і найменшої підозри не виникло у Наталки Романівни.

Валя ні про що не думала й нічого не планувала зарані. Коли опинились у квартирі Задорожніх, вона була захоплена розкішним передпокоєм і вражено роздивлялася навкруги, аж побачила, що залишилася сама, а на столику стоять повні келишки коньяку. Отоді ніби хтось підштовхнув її руку. Ще до пуття не розуміючи, що робить, сторожко озирнулася, хутко відкрила сумочку, взяла пакетик із снодійним – захопила на роботі для мами – і швидко висипала порошок у келих Наталки Романівни.

Щасливою полетіла на побачення з Ігорем Максимовичем, ще й підсміювалась про себе: нехай міцно спитьса Наталці Романівні, хай сняться їй гарні сни... Щасливою поверталася з побачення...

А потім мамин ляпас і дзвінок Ігоря Максимовича...

І весь її рожево-блакитний світ закрила чорна завіса. Величезним ненаситним хробаком у душу заповзла безнадія і гострими зубами, відразно хрумкаючи, виїдає нутрощі.

«Заснула й не вимкнула газ... Це через мене! Я її вбила... Як же тепер жити?! Не хочу! Не буду!»

Капітан Власюк не любив таких справ. Валерій Іванович з досвіду знав, що вони без неприємностей не обходяться. Аякже, за нез'ясованих обставин померла дружина головного лікаря міської лікарні та ще й депутат міськради. Будуть смикати з усіх боків, давати цінні вказівки, а в результаті вийде пшик: виявиться, що ніякого злочину не було. Просто необережність. Задорожня була таки добре напідпитку. Хіба мало такого трапляється? Той згорить у ліжку, той учадіє. Та й який там міг бути злочин? Чоловік сказав, що вона ніколи не вживала снодійного? Ну то й що? А тепер ось ковтнула. Немолода вже жінка, що ж тут дивного? Він теж до сорока років за п'ять хвилин засинав як убитий, а зараз, прокрутившись у ліжку до півночі, п'є ті ж самі пігулки.

Розмова із Задорожнім Власюку фактично нічого не дала. Він зателефонував до головного лікаря опівдні, хоча результати експертизи були готові уже зранку. Не хотілося турбувати людину, адже горе в сім'ї, і таке несподіване.

Задорожній відразу ж погодився зустрітися. Капітан відзначив його втомлене обличчя, яке, однак, було дбайливо поголене й напахчене, та елегантне, як і годиться, жалобне вбрання. У квартирі снували люди, хтось плакав, і вони розмовляли на кухні.

Дізнавшись, чим викликані відвідини, Ігор Максимович здивовано округлив очі:

– Кажете, снодійне виявили... Але ж вона його ніколи не вживала. Ще змолоду у Наталки Романівни був прекрасний сон. Не розумію...

– Ігорю Максимовичу, а чому ви так пізно повернулися додому?

– У мене був дуже тяжкий хворий. Травма голови. А потім... потім поїхав до друга. Випили по чарчині, посиділи, – чомусь забігав очима Задорожній.

– Отже, Наталка Романівна сама повернулася додому?

– Ні, я попросив дівчат з її відділення, щоб провели...

– То у неї були гості?

– Так, але це друзі. Лікарка Ярова – подруга Наталки Романівни ще з дитинства, з села.

– З нею ще хтось був?

– Акушерка Валя Барінова. Але вони швидко пішли. Я розмовляв із Баріновою. Вона каже, що було десь хвилин двадцять на восьму. Наталка Романівна сказала, що хоче спати, і вони пішли. Нічого не розумію. Каву вона завжди пила увечері, але навіщо їй було потрібне те снодійне? Зі сном у неї ніколи проблем не було.

– Будемо з'ясовувати.

– Та що тут з'ясовувати? – Задорожній затнувся і раптом зблід.
– Невже ви гадаєте?..

Капітан гадав, що лише марнує час. І що цей пещений красень із яскравими червоними губами, певно, вночі був на гульках. Чи не він, бува, підсипав дружині снодійне?

У такому роздратованому настрої Валерій Іванович поїхав до лікарні, щоб зустрітися з лікаркою Яровою і акушеркою Баріновою, які, мабуть, останніми бачили покійну, а разом і познайомитися з обстановкою у відділенні. Було по обіді, небо, яке трохи прояснилося вранці, затягло хмарами, подув пронизливий вітер, покотив похмурим містом колючу віхолу. Власюку хотілося швидше відбути ці розмови, які, був упевнений, нічого не дадуть. Вийшов з машини, підняв комір кожушка і, насунувши шапку на самі очі, швидко попрямував до нового п'ятиповерхового лікарняного корпусу.

Відшукав пологове відділення. Його зустріла немолода худенька лікарка. Назвалася Світланою Олександрівною. Її обличчя було аж сірим від втоми, але світло-карі очі дивилися відкрито й приязно, і барометр Власюкового настрою трохи піднявся вгору. Довідавшись про мету його візиту, Світлана Олександрівна скрушно похитала головою.

– Ой, мабуть, ні з однією ви сьогодні й не поговорите.

– Це ж чому? – здивувався Валерій Іванович.

– Та хворі вони. Ольга Павлівна вранці зателефонувала й повідомила, що лежить з високою температурою, їй ще вчора було добре. А Валя... Валя у нас, але стан у неї важкий. Може, завтра...

– А що сталося?

– Та, знаєте... – відвела очі Світлана Олександрівна, – молоденька, симпатична. Зустрічалася з кимось, завагітніла, а незаміжня... Викидень у неї. Все нормально обійшлося, але ж пси-

хічний стан – справжнісінька істерія. Півдоби плаче й дивиться в стелю, і ніякі заспокійливі не діють. Оце недавно вкололи снодійне, нехай поспить. Може, заспокоїться. Ох, молодь...

– Ну, що ж, тоді я вам уранці зателефоную. А номер телефону Ярової я можу у вас попросити?

– Звичайно.

Світлана Олександрівна подала Валерію Івановичу клаптик паперу. Він подякував і хотів уже йти, але лікарка жестом його зупинила:

– Вибачте, будь ласка. У нас тут ходять різні чутки... То необережність?.. Чи?..

– Звідки ви взяли? – здвигнув плечима Валерій Іванович, і уже потім, у машині, подумав: «Чому в неї було таке збентежене обличчя? Дивно. І оті хвороби також дивні. Невже тут і справді щось не так?»

Вирішив Ярову й Барінову залишити на завтра, а сьогодні поспілкуватися з мешканцями будинку, де жили Задорожні.

Обійшовши усі п'ять поверхів, Власюк так і не отримав жодної інформації, яка б його зацікавила. Двоє сусідів бачили, як до будинку десь після шостої під'їхала «швидка». Привезла Наталку Романівну. З нею були ще якісь жінки. Голосно розмовляючи, вони піднялися на третій поверх.

Ще в гіршому настрої, ніж раніше, капітан вийшов з під'їзду. Прямо перед дверима мало не наскочив на двох жінок, які щось жваво обговорювали.

– Так їй і треба, отій паві задрипаній, – зі злістю сказала чорнява жіночка середніх літ. – Ніколи ні з ким не віталася. А золоті каблучки, може, і в пупі носила.

– Вибачте, – діставши посвідчення, підійшов до них Власюк, – ви в цьому будинку живете?

– Так, – ствердно закивали жінки.

– Я у справі загибелі Задорожньої. Мене цікавить: може, щось незвичайне бачили учора ввечері?

– Н-н-і... А що, може, її кокнули? – розгорілися очі в чорнявої.

– Ой, Нінко, та замовкни ти, – осудливо похитала головою дебела повновида білявка.

Вона трохи помовчала, ніби вагаючись, потім якось знехотя проказала:

– Була вчора у неї гостя увечері.

– Гостя? Сама? – здивувався Валерій Іванович. – І коли вона до неї прийшла?

– Коли прийшла, не знаю, а от коли пішла – бачила. Я саме новини по «Інтеру» подивилась, а вони о восьмій починаються, і думаю: піду пошукаю Пірата – це мій кіт, – а то змерзне вночі. Я на п'ятому поверсі живу. Спускаюся собі потихеньку, світло у нас на горі нікудишне, а вона саме виходить із квартири Задорожніх.

– Ви певні, що вона сама була?

– Сама, сама. Я вийшла з під'їзду і бачила, як вона йшла стежкою попід будинком.

Валерій Іванович відчув мисливський азарт. Всю його меланхолію як рукою зняло. А раптом щось і впливає...

– Ви упізнаєте її, якщо буде потрібно? – запитав у жінки вже бадьорим голосом.

– Аякже, вона тут часто буває.

«Можливо, це не дохла справа, – думав капітан, енергійно чимчикуючи до машини. – А тоді й наступне звання начальство прискорить, а то тягнуть, тягнуть...»

* * *

Ольга Павлівна почувалася дуже зле і вранці не підвелася з ліжка. Дослухалася до завивання вітру за вікном і гортала подумки сторінки вчорашніх подій.

Утома звалювала її з ніг, коли вони з Валею, скараскавшись запропонованої кави, вийшли від Наталки Романівни на залитий вогнями проспект. Їй хотілося швидше дістатися додому, зачинитися від усього світу і впасти на ліжко.

Мовчки постояли на зупинці, поки підійшов Валин тролейбус. Валя теж була якась збуджена й бліда, і Ольга Павлівна здогадувалася чому. Здається, вплило дівча серйозно. Та й спробуй у того клятого Ігоря не закохатися. Але де ж його совість? Зведе отаку куріпочку, натішиться – та й по всьому, а їй потім? Та що з нього візьмеш? Звісно, чоловік. Чи не всі вони такі? Згадала Вітю і знову відчула тупий біль у грудях, що мучив її ще з Києва. Підійшов тролейбус, Валя помахала рукою й легенько скочила на підніжку.

Ольга Павлівна провела її похмурим поглядом: нехай стережеться ця кізонька, не дай, Боже, Наталка дізнається, а вона вже, здається, підозрює, – буде біда. Лише вона знала, на що здатна її подруга. Колись тій здалося, що Ігор якимось по-особливому поглядає на одну із медсестер. Було там що чи ні – невідомо. Та ось тій медсестричці випало народжувати. Наталка тоді залишилася на ніч і сама приймала пологи. Вони були складними... Потім, якимось під чаркою, зізналась Ользі Павлівні: «Ха-ха-ха, до кінця життя тепер лікуватиме свої жіночі хвороби...»

Швидко пішла вулицею: додому вже недалеко. Біль у грудях не вщухав, випитий коньяк відлунював у всьому тілі швидкими пульсуючими ударами.

Рішуче повернула назад. Майже злетіла на третій поверх, натиснула на дзвінок і не відпускала, поки не заклацали дверні замки.

– О, це ти? А я думала Ігор, – виросла на порозі в нічній сорочці і з розпущеним волоссям Наталка. – Щось трапилось?

– Уколи мені який-небудь антибіотик на ніч. А то у мене вдома якраз нічого немає. Я забула тебе попросити відразу.

– От іще. Я спати лягаю. Очі самі заплющуються, – розповіхалася Наталка. – Ну заходь, роздягайся й ходімо на кухню.

Укол Наталка зробила швидко й вправно і рушила до дверей, аби провести пізню гостю.

Подальші події виринали перед Ольгою Павлівною з моря хаосу поодинокими острівцями, що ледь чіплялися за пам'ять своїми нечіткими берегами. Ось вона спускається сходами вниз, а вони чомусь втікають з-під її ніг. Ось, чіпляючись ногою за ногу, бреде додому, а все її тіло струшує дрібна дрож. Укол так подіяв чи що? – промайнуло примарним острівцем і зникло в невідомості.

Як заходила до квартири, не пам'ятає... Потім вплигло острівцем, як швидко й нетерпляче роздягалася, потім – як випила дві пігулки заспокійливого, лягла й з головою вкрилася ковдрою. «Добре, що Віточка у мамі», – промайнула останнім острівцем думка. З нею й забулась у недовгому важкому сні, в якому вони з Наталкою падали у прірву.

А потім почалися дзвінки...

*

Земля пливла у Всесвіті в обіймах зоряної ночі. Заколісані на орелях Чумацького Шляху, спали ліси і гори, міста і села, вулиці й будинки. Була та благодатна пора, коли сон зморює у короткому перепочинку між учора й завтра старих і малих, щасливих і страждених, добрих і злих. Усім дарувалася своя дещиця самозабуття і самовідродження.

О такій порі душа, кажуть, покидає тіло й блукає світом, зустрічається із такими ж легкокрилими душами. І стає можливим навіть те, про що наяву й не мріється. Саме в цей час прилітають пророчі сни з майбутнього.

Коли ж такої гупої пори візьме людину в свої лабеті безсоння, нелегко їй буває.

Валя Барінова лежала на лікарняному ліжку й дивилася на померезану химерними тінями стелю. У неї боліли і душа, й тіло. Нестерпно хотілося побачити Ігоря Максимовича. Знала, що не прийде, не може прийти, а в грудях щось скімлило й скімлило, розжареною каменюкою пекло відчуття непоправності скоєного. Сон знову втік від неї наполюханою пташкою кудись далеко-далеко. При самій лише згадці про завтрашню розмову із слідчим, – бажаючи відволікти від сумних думок, їй про це увечері сказала Світлана Олександрівна, – її тіло сковувало холодним жахом, і вона мало не втрачала свідомість.

А коли б заснула, може, перед нею відкрилася б завіса майбутнього, і вона побачила б, що попереду у неї ще багато випробувань, але, зрештою, усе буде добре. Що сіроокий ввічливий капітан лише на хвилину затримається біля її ліжка, запитавши: чи разом з Ольгою Павлівною вона покинула квартиру Наталки Романівни. Що скоро притулить свою переможну голівку до грудей Ігоря Максимовича й виплаче своє горе. Що збудеться її мрія, і вона стане лікарем. Усе буде добре, але сон і надалі втікатиме від неї темними ночами, і частенько пастиме вона стелю застиглим поглядом аж до ранку.

Не спав і Ігор Максимович, змучений коловертю останніх подій. Перед очима поставали то Наталка і її незрозуміла смерть, то

Валя і її хвороба, яка, як уже зрозумів, була пов'язана з ним. Було шкода Валю, шкода себе... Почувався осиротілим і безпорадним, а майбутнє ховалося за сірою завісою невідомості.

Трохи пізніше у далекому поліському селі прокинулася маленька дівчинка на ім'я Віта. Їй захотілося пити. Тихенько, щоб не потривожити бабусю, яка похропувала поруч, взяла зі столика чашку з молоком, ковтнула кілька разів і знову притулилася щічкою до теплого бабусиного плеча. Засинаючи, подумала: «А що ж там зараз робить моя мамуся? Мабуть, спить міцно-міцно. Як я скучила за нею...» – та й поринула у безгрішний дитячий сон.

Спала цієї ночі й Ольга Павлівна. Спала спокійно, дихала тихенько й рівно, як дитина. Їй, змученій хворобою й тривогами, нарешті нічого не снилося: ні минулого, ні майбутнього. Остання її думка була про те, що поховали Наталку, а вона її й не провела... Але ж і Ігор, і колеги, певно, розуміють, що вона дуже слаба. Чомусь за неї жодна душа не згадала, не спитала, як вона почувається...

* * *

Нещасний випадок – зробило висновок слідство, і справу закрили.

КАТАРСИС

«Умисні убивства»... «Убивства через необережність»... «Убивства за обтяжуючих обставин»... «Убивства без обтяжуючих обставин»...

Валя вже котру годину гортала то «Кримінальний кодекс», то коментарі до нього, скулившись під яскравою лампою за маленьким столиком у кутку читальної зали міської бібліотеки. Звісно ж, не «умисне». Ні! Ні! Вона нічого такого не зами-

шляла. Через необережність усе сталося... Так! Так! Хіба ж вона знала...

Валине серце кричало від невтишимого болю, від непоправимості, від каяття. Сьогодні після обіду її виписали з лікарні, і не додому – до мами, а сюди, до бібліотеки, вона відразу побігла. Аби знову мучити й карати себе.

«Не ти ж запалювала газову плиту, не ти ж ставила на неї каву...» – час від часу здоровий глузд таки достукувався до її понівеченої душі. І тоді з неї звальювався важкий камінь, і вона роззиралася навкруги просвітленими очима. Потім її всю знову обсіпало морозом: вона винна, це через неї...

З цієї нескінченної спіралі її вирвав голос бібліотекарки:

– Шановні, здавайте, будь ласка, книги. За двадцять хвилин читальний зал зачиняється.

Лише тепер Валя нарешті зрозуміла, що вона півдня просиділа в бібліотеці, а вдома ж мама чекає... Яка ж вона егоїстка! Завжди лише про себе думає! Тому й потрапила в таку безвихідь...

Олександра Василівна за ці дні неабияк знервувалася. Не могла зрозуміти, що робиться з дитиною. Приємного, звісно, в тому, що трапилося, мало, але, щоб отак страждати... За тиждень, який донька провела в лікарні, вона схудла на скіпочку, з нею тричі траплялися істерики.

– Ну, скажи мені, що з тобою, любя моя? – прохала зі слізьми. Раніше не вміла ніжити доньку словами, та горе відімкнуло материнські вуста.

Але Валя за весь час не озвалася до матері жодним словом.

Прибігала сполошена Оленка, та Валя до неї навіть голови не повернула.

А позавчора вийшла на роботу Ольга Павлівна. Бліда, схудла, мабуть, ще й не видужала зовсім. Увечері зайшла до палати, нічого не кажучи, стисла Валину руку й похитала головою.

І сталося диво: Валя всім тілом потягнулася до старшої подруги. Матері навіть здалося, що донька якось благально подивилася їй у вічі.

– Я з ним поговорю, – тихо відповіла на той погляд Ольга Павлівна.

– З ким? З ким? – стрепенулася Олександра Василівна.

Та Ольга Павлівна нічого їй не сказала, лише кивнула головою на двері.

– Нічого в неї не питайте і нічого не кажіть, – попросила в коридорі. – У неї страшний стрес. Просто будьте з нею.

– Добре, – кивнула мати й притримала Ольгу Павлівну за рукав. – Вибачте, ви про кого казали, з ким обіцяли поговорити?

– Цього я вам не можу сказати, – стисла вуста лікарка. – Про це вам Валя сама, якщо захоче, розповість.

А вранці прийшов психіатр. Валі протягом дня поставили аж дві крапельниці, Ольга Павлівна принесла якісь пігулки, і вже увечері Валя попросила пити, а вранці трохи поснідала.

З пообіддя Олександра Василівна чекала доньку додому, а її все не було й не було...

Прийшла аж о восьмій вечора.

– Навіщо ж ти, доню, й себе, й мене мучиш, – кинулася до неї мати.

– Нічого, мамо, нічого, – усміхнулася вимученим обличчям Валя. – Житимемо.

– Так, так, хороша моя, – закивала головою Олександра Василівна, радіючи, що донька повертається до життя. – Зараз вечеряти будемо. Усе гаряченьке тебе чекає.

Але Валя не поспішала роздягатися. Підійшла до зимового одягу, що висів у передпокої, і вткнулася обличчям у куценьку пухнасту курточку із штучного хутра, яка у неї з'явилася нещодавно. Постояла, понюхала хутро, потім погладила його... Затим рушила до телефона й набрала чийсь номер. Там озвалися відразу, ніби чекали її двінка...

– Доброго вечора, – в голосі Валі, сумному і втомленому, несподівано забриніли грудні нотки ніжності. – Це я. Нам треба зустрітися. Добре. Через десять хвилин виходжу.

– Валю! Куди?! – стала на порозі Олександра Василівна.

– Мамо, не муч мене, – здавлено простогнала Валя. – І себе не муч. Мені треба піти, і я піду. Можливо, я сьогодні не почуватиму вдома. Нічого не бійся. Усе буде добре.

– Та ти ж іще хвора... Що ти собі надумала?! Якщо так уже треба зустрітися, то нехай сюди йде...

– Ти хочеш, щоб я тебе зненавиділа?! – Валя раптом кресонула з-під повік такою сліпучою блискавкою, що Олександра Васи́лівна несамохіть відступила від дверей.

Завтра вона проситиме пробачення, цілуватиме матері руки...

Він уперше чекав її під самим будинком. Миттєво розчинив дверцята автівки і, як тільки вона сіла, відразу ж рушив з місця. За кільканадцять хвилин, жодне не зронивши й слова, доїхали до заміської садиби хірурга Горового.

Олександр Миколайович був удома. Не виказавши ніякого здивування, радо запросив до хати.

– Проходьте, дорогими гістьми будете. З видужанням тебе, Валю, – сказав і знітився, розуміючи всю недоречність своїх слів.

– Не в гості ми приїхали. І ти, Сашо, це добре знаєш, – Ігор Максимович вийняв з кишені пальта ключі і подав другові. – На, їдь до мене, переночуєш там.

Горовий мовчки накинув куртку і миттєво зник. Не один рік дружать вони з Ігорем і розуміють один одного з півслова. Треба – то треба.

А Валя й Ігор Максимович, ледь скинувши із себе верхній одяг, упали одне одному в обійми. Уже вкотре за ці страшні дні Валю струсили нестримні ридання. Їх не могли зупинити ні слова, ні пестощі Ігоря Максимовича. І біль втрати, й каяття, й страшна нервова напруга уже не вмщалися в її грудях: вони розірвали збудовану надлюдськими зусиллями дамбу терпіння й лавиною ринули назовні.

Ігор Максимович злякався – це вже була істерика. Він міцно, наскільки вистачило сил, стис Валю своїми руками, вдавив її в себе, не боячись в той момент навіть ребра їй поламати, аби лишень зупинити цей напад. За кілька хвилин Валя почала здригатися рідше й рідше, спрагло хапнула ротом повітря, видихнула – й затихла. Потім підняла до нього перекошене, замурзане слізьми і шмарклями обличчя і жалібним дитячим голоском спитала:

– Чому ти до мене не приходив стільки днів? Я думала, що помру й не дочекаюся тебе...

Притулилася щокою до його грудей і прошепотіла:

– Ігорю, любий... Я так сумувала...

Нарешті! Нарешті сталося те, чого він так довго чекав, про що постійно мріяв: вона сказала йому «ти», вона назвала його на ім'я – щастя навальною повинню хлюпнуло йому в груди.

– Валю, Валечко, сонечко моє, радість моя, кохана моя! – від повноти почуттів у нього перехопило подих. – Але ж я не міг прийти до тебе... Спочатку похорони... Зайченятко моє, невже ти не розумієш, що я не міг... Не міг скомпрометувати тебе, себе... Знаєш, які б ромови відразу про нас пішли? Звичайно, тепер ми могли б і не критися... Але нехай мине якийсь час... Зараз нас ніхто не зрозуміє... – Ігор Максимович не знаходив достатньо слів, аби пояснити свою поведінку, аби Валя не подумала, що він не хотів прийти. – Я рвався до тебе всією душею...

– Але ж мені так погано було... – схлипнула Валя.

– Я знаю. Мені Оля, Ольга Павлівна, все розповіла. До речі, хочу призначити її завідувачкою вашого відділення. Ну, не плач, маленька моя. Повір: я не міг... Що мені зробити, аби ти повірила?

І Валя нарешті крізь сльози усміхнулася:

– Я знаю, що не міг, але мені без тебе так було погано...

Він не дозволив їй договорити й припав гарячими вустами до її блідих губ. Вона відразу ж спрагло відповіла. Але у їхньому поцілунку не було пристрасті – лише безмежна довіра й ласка.

Потім він всадовив її собі на коліна і довго колисав у обіймах. Коли вона вся обм'якла в його руках, переніс на ліжко, обережно вклав, ліг поряд, обхопив її руками й ногами і прошепотів заспокійливо:

– Все буде добре. Не треба так переживати. Тобі потрібно підлікувати нерви. Полежиш трошки у нас, у стаціонарі, а влітку поїдемо удвох до санаторію. Все минеться. Все минеться. – Помовчав і додав провинним голосом: – Прости мене, зайченятко, це я своїм дзвінком лиха наробив...

Ігор Максимович ніби боявся з нею заговорити про втрачену дитину. Його дитину... Їхню... Десь мелькнула спокуслива думка: «А може, так і краще? Бо коли б дізналася Наталка... А коли б дізналися в колективі... Ой, Наталки ж немає... Немає...» З цією думкою й поплив у легенькому човнику сну під прозорим вітрильцем, яке напинав теплий вітерець надії.

А Валя не спала. Вона нарешті знайшла свій прихисток, їй було спокійно й тепло. І вона пила цей спокій, лікуючи ним вщент зранену душу, на далеких задвірках якої тихенько скімлило маленьке покинуте щенятко жалю... За ким воно скімлило: чи за втраченою дитиною, чи за Наталкою Романівною, чи за нею – Валею? Їй здавалося, що за якусь мить, ось лише переступить оцей високий поріг, що примарою бовваніє перед очима, вона все зрозуміє. Та, як не силкувалася, поріг все віддалявся й віддалявся, аж поки не зник у сивому тумані сну...

Наступного ранку – уже зовні спокійна – повернулася додому. Угледіла материне змучене обличчя, глибокі зморшки у кутиках вуст і опустилася перед нею на коліна:

– Мамочко, пробач, пробач мене...

– Вставай Валю, – зітхнула Олександра Василівна. – Видно, так мені вже судилося: терпіти й терпіти.

– Мамо, ну невже ж я у тебе така погана? Я ж люблю тебе, мамочко, – припала Валя до материних долонь.

– Так і ти ж у мене одна-однісінька, – заплакала мати. – Якби ж ти знала, як боляче дивитися на страждання своєї дитини. Не дай, Боже, тобі такого спізнати. Ну, годі вже, годі.

А як сіли снідати, Олександра Василівна підняла на Валю очі й несміливо запитала:

– Доню, чому ж ти ночами мусиш десь пропадати? Я ж не ворог тобі. Як уже не можна інакше, то нехай сюди ходить... Чи він, може, тебе не хоче?

– Що ти, мамо? Як ти могла таке подумати? Він мене дуже-дуже кохає. А я без нього просто жити не можу!

– То запрошуй до нас, я тільки рада буду. Дасть Бог – і дітки у вас будуть, і все добре буде.

– Ти коли з ним познайомишся, побачиш, який він чудовий, і не судитимеш мене, – Валею оволоділо якесь піднесення.

– Хто ж він? Де працює? Чи вчиться? – поцікавилася мати.

– Він у нас працює. Це... – Валя раптом зблідла і замовкла, а за кілька хвилин промовила якимось неживим голосом, підводячись із-за столу й ховаючи оі:

– Ні, мамо. Нічого я тобі про нього не розповім.

Олександра Василівна не один раз поверталася до тієї розмови, але збігло чимало часу, поки Валя сказала:

– Можливо, я тебе скоро познайомлю зі своїм... – і затнулася.

* * *

Останній день лютого лютував вітром й чималеньким морозом. Дрібна пороша обпікала щоки, мороз кусався за руки й за коліна. Валя тремтіла в куценькій курточці й джинсах, поспішаючи до тролейбуса, але вона так любила цю пухнасту одежинку, що ладна була й мерзнути в ній.

Якось Ігор Максимович підкинув їй кілька сотень, і Валя, замість того, щоб заплатити за комп'ютерні курси, купила цю курточку, яка вже давно, красуючись у вітрині магазину «Стиль», милувала її око. Курточка немовби захищала її від усього світу незримою присутністю Ігора Максимовича.

Вони зустрічалися мало не щодня, за найменшої нагоди, як тільки мали можливість. Друг Ігоря Максимовича майже зовсім переселився до нього на квартиру, а вони «окупували» його маленький будиночок. «Наш маленький рай», – усміхався Ігор Максимович.

Він, на диво, швидко оговтався після смерті Наталки Романівни, зустрів Валю сяючими очима і зголоднілою пристрастю. А їй здавалося, що він змінився. Став вимогливішим і буденнішим, не таким романтичним... Ось кілька днів тому невдоволено буркнув:

– Ти б щось ще, крім яєчні, приготувала на вечерю...

Валя потерпала: чи не розлюбив? Але – ні... Чому б тоді сьогодні запросив її до себе додому? Так і сказав, прощаючись уранці:

– Сьогодні після зміни поїдеш додому, а десь після десятої я тебе заберу. Поїдемо не до Сашка, а до мене. Я що-небудь смачненьке куплю. Є пляшка гарного вина. Тож влаштуємо невеличкий бенкет.

Юна душею, Валя мало розумілася на чоловіках, у своєму невіданні вона думала, що вони живуть точнісінько такими ж почуттями й бажаннями, як і жінки. Як вона... Тому їй здавалося їй, що Ігор Максимович змінив своє ставлення до неї.

А була б досвідченішою, то порадила б: його поведінка якраз і вказувала на те, що вона уже є невід'ємною частиною його життя, настільки своєю й близькою, що стали зайвими всілякі церемонії.

Якби ж то чоловіки знали, як ті «церемонії» потрібні жінкам... Та коли б і знали, навряд би щось змінилося.

Їхати Валі на роботу тролейбусом хвилин двадцять, корпуси міської лікарні розмістилися в затишку лісового масиву на окраїні міста. У тролейбусі порожньо (ще сьома година ранку) й холодно, на вікнах – узорі, виткані морозом. На душі у Валі теж морозно. Від сьогоднішнього дня не буде у відділенні Ольги Павлівни. Чутки про те, що вона хоче піти, ходили давно. Вони неабияк тривожили Валю.

– Це правда, що ви нас покидаєте? – яюсь наважилася спитати.

– Так, Валю, – стомлено присіла на кушетку Ольга Павлівна. – З'явилася вакансія в третій поліклініці. Тут бачиш скільки мороки, а у мене здоров'я уже не те. А там буду сидіти на прийомі. І до домівки п'ять хвилин іти, і Віточка буде доглянута, не ночуватиме більше сама.

Валя теж бачила, що останнім часом Ольга Павлівна змарніла й схудла, – мабуть, дійсно настав час змінювати місце роботи, але не уявляла собі, як буде працювати без старшої подруги. Щоправда, старша медсестра Аллочка притихла і більше не чіпає її з тих пір, як завідувачкою відділення стала спокійна й поміркована Світлана Олександрівна, але як же без Ольги Павлівни? Без її чітких розумних настанов, без довірливих розмов... Це ж саме вона привела її до тям...

Те трапилося першого дня, як Валя вийшла на роботу після лікарні. У своїй загальмованості вона не все зробила породіллі належним чином, і у тієї піднялася температура. Ольга Павлівна швидко й вправно допомогла жінці, не сказавши й слова Валі, яка знічено стояла поруч. А коли помили руки, покликала її за собою, на сходовий майданчик між двома поверхами.

Тієї розмови Валі ніколи не забути.

– Валю, – Ольга Павлівна взяла її за руку, – я тобі дуже співчуваю. Хоча так побиватися й не варто. Але ти мусиш пам'ятати, завжди пам'ятати: в очих маленьких ручках ти тримаєш життя людини. І коли ти на роботі, хай там каміння з неба падає, ні про що інше не повинна думати. Або зміною спеціальність на таку, де не стоїть на кону людське життя і здоров'я.

Вибач за різкість, але поки я тут працюю, я не дам тобі калічити людей.

Ольга Павлівна відпустила Валину руку, помовчала і, відводячи очі вбік, сказала:

– Кидала б ти його, Валю. Навіщо він тобі? Що він тобі дасть? Він усе життя звик, вибач, за Наталчину спідницю триматися. Він і кроку без неї ступити не смів. І не вмів.

У голосі Ольги Павлівни звучала материнська турбота, але Валю боляче вкусили за серце її слова. Яке їй діло до їхнього кохання?! Чому вона прагне його зруйнувати?! Від заздрощів?!

– Що? Образилася? – зазирнула їй у вічі Ольга Павлівна. – Не треба, Валю. Ти ж знаєш, що я бажаю тобі лише щастя. Нехай у вас і кохання, але ж він дід проти тебе. Або за кілька років стане ним. А у тебе все життя попереду. Ти ще зустрінеш свою долю і діток народиш. Так, зараз же сльози на замок! У нас перейми в третій палаті починаються!

Валя дуже сподівалася, що Ольга Павлівна очолить їхнє відділення, але та чомусь навідріз відмовилась, і ось тепер зовсім пішла. Як же сумно буде без неї! Якими сірими й порожніми стануть денні й нічні зміни.

З колективом Ольга Павлівна попрощалася гарно, як і годиться в таких випадках. Посиділи усі разом увечері в ординаторській, наговорили безліч добрих слів.

– Широ дякую вам, колеги, за співпрацю, – сказала на прощання Ольга Павлівна.

З Валею ж попрощалась окремо. Як завжди, була стриманою і небагатослівною, але те, що вона сказала, зворушило Валю до глибини душі:

– Мені дуже шкода з тобою розлучатися. Ти навіть і не здогадуєшся, наскільки близькою стала мені. Пробач, може, колись чимось образила тебе...

– Та що ви?! – стрепенулася Валя. – Я безмежно вдячна вам. За все, за все! Я так сумуватиму за вами...

– Сумуватимеш? – неяскрава усмішка зробила бліде, безбарвне обличчя Ольги Павлівни теплим і відкритим. – Так я ж не до Америки емігрую. Хіба ми не зможемо зустрічатися,

дружити, як і раніше? Приїжджай до мене в гості. У неділю будеш вихідною? То й приїжджай. Познайомлю тебе з Віточкою... Торт спечу...

Ольга Павлівна ніби за щось чіплялася, і Валя вперше подумала, що вона – звичайна жінка, стомлена життям і не дуже щаслива. Видно, що допікає їй повсякчас якась гризота... І зраділа цьому, бо щасливих, успішних людей їй наразі бачити не хотілося. А Ольга Павлівна враз стала такою близькою...

Звісно, її тут ніщо більше не тримає. Наталки Романівни – найближчої подруги – немає, і Ользі Павлівні, мабуть, усе тут здається таким самим порожнім, як їй, Валі, без неї. Але доведеться звикати. Та й чому вона рознюнялась – у неї ж є Ігор Максимович! І Оленка.

Чи немає вже Оленки? Коли вона прибігла до лікарні, Валя не мала сил обізватися до неї бодай одним словом. Та й що б вона їй сказала, як би все пояснила? І, посидівши на краєчку ліжка кілька хвилин, Оленка пішла й більше не приходила. А як зустрілися потім, наговорила їй такого... Не хочеться й згадувати тих жорстоких, несправедливих слів.

– Та він козел, твій Ігор Максимович! Чому ти про нього мені раніше нічого не сказала? Я б його швидко поставила на місце. Любиш, то допоможи дівчині вступити в університет. Одягни її, мов лялечку. Валю, чи ти сліпа? Він же лише скористався тобою. Звісно, молода, гарна, віддала йому всю себе. Він і розвісив губи. Дитину зробити не забарився, а про тебе подумав? Як ви кохалися так необережно? А ще медики обоє. Нехай тебе засліпило, а він? Старий цап...

Загледівши Валине посмутніле й ображене обличчя, Оленка попросила пробачення, але стояла на своєму:

– Валю, нічого доброго тобі це кохання не принесе. Кидай його. Чи вони усі змовилися?!

День минув у звичних клопотах і метушні: аж шестеро немовлят за зміну «упіймали в лісі», як жартома казали у відділенні. Валя натомилася і, приїхавши додому, прилягла на канапі. Як то все сьогодні буде? Вона вдруге переступить поріг його дому. Ким переступить?... За ці три місяці він, певно, там уже все переробив, усе змінив, інакше не покликав би її.

– Знову на цілу ніч? – не запитала, а швидше ствердила приречено Олександра Василівна, коли Валя вдягалась у передпокої.

Що вона могла відповісти матері? Оце постійне скиглення починало неабияк її дратувати. Це її життя, і вона має на нього право! Не дитина вже! Тож мовчки переступила поріг і поспішила назустріч невідомості.

Ігор Максимович чекав на сусідній вулиці: під'їхати до їхнього будинку він наважився лише один раз. Ще здалеку побачивши Валею, вийшов з автівки, широко розчинив дверцята. У руці тримав букет рожевих троянд, її улюблених. Валя з розгону охопила його руками за шию, відірвалася від землі і завмерла в нього на грудях у солодкому очікуванні. Він обережно почав цілувати її в скроню, потім у щічку, потім його вуста знайшли її вуста, – і обох з голови до ніг пронизала добре знайома стріла жаги.

– Це тобі, – подав він їй квіти, все ще збуджено дихаючи й блискаючи чорними очима.

Обоє відчували, що їм конче необхідно якнайшвидше усамітнитися. Та поки їхали, пристрасті трохи вляглися.

У Валі знову застукало серце, коли побачила коло під'їзду його будинку двох жінок, які щось жваво обговорювали. І про що можна тріскотіти такої пори?! Знітилась, але Ігоря Максимовича жодним чином не збентежили сусідки, що вже звернули на них увагу.

– Доброго вечора, – привітався ввічливо, а на сходах бешкетливо підморгнув Валі:

– Нехай звикають.

З внутрішнім трепетом підходила Валя до дверей квартири, поріг якої воліла б більше ніколи не переступати. Та Ігор Максимович був таким уважним, що її трохи попустило.

– Проходь, – допоміг їй роздягнутися в передпокої. – Ти, певно, не бачила всієї квартири, то походи, подивись, а у мене є ще невеличка справа на кухні.

Валині очікування не справдилися. У передпокої усе було таким самим, як і три місяці тому. Лише зі стіни зникло весільне фото... Валя полегшено зітхнула.

Несміливо зазирнула до вітальні.

Ого! Вигадливої форми, з великими м'якими подушками, що так і манили в свої обійми, кольору кави з молоком софа. Обабіч такі ж самі, світлі, крісла. Плаский величезний телевізор на стіні. Пухнастий білий килим із чудернацькими рожевими квітами на всю підлогу – на нього боязко й ступити. Посеред кімнати, над круглим столом, застеленим білосніжною скатертиною і заставленим вишуканим посудом, у притлумленому світлі свічок таємничо переливалася смарагдово-рожевим велика кришталева люстра з підвісками. На стінах красувалися великі картини в ошатних рамках...

Завмерла у дверях. З усього, що побачила, прозиравав зовсім інший світ, світ людей забезпечених...

– Подобається? – поклав їй руки на плечі Ігор Максимович. – У Наталки був чудовий смак. Вона й кольори сама підбирала, й меблі замовляла.

Він явно пишався... А у Валі усе переплуталося в голові, і їй раптом негайно захотілося піти звідси. Та Ігор Максимович підштовхнув її до кімнати:

– Заходь, не бійся.

Вечеря була розкішною. Ігор Максимович раз по раз виголошував за Валю тости, і хоч вона лише пригублювала солодке пахуче вино, та в голові чомусь макітрилось і хотілося сміятись, сміятись... Ігор Максимович теж сміявся, цілував її, а потім підхопив на руки й поніс до спальні.

Велике ліжко було м'яким і затишним, але вони його переколошматили за п'ять хвилин...

Валя забула про всі тривоги. Давно уже вона не відчувала себе такою щасливою. Нарешті з душі спав тягар! Тепер її з коханим ніщо ніколи не розлучить!

І він підтвердив її сподівання. Стомлено усміхаючись промінцями зморшок круг блискучих чорних очей, сперся на лікоть і довго вдивлявся у Валіне обличчя, потім поклав кудлату голову їй на груди, обережно доторкнувся губами до теплої вологої шкіри, до маленької ямочки між ключиць і спитав:

– Ну, як тобі тут?

– Гарно, – щиро відповіла Валя.

– Сьогодні ти моя гостя. А влітку ми удвох поїдемо відпочивати, і сюди ти повернешся уже господинею. Якраз мине півроку, і нас ніхто не засудить. Може, й поплещуть язиками, та нехай. Звісно, якщо ти згодна. Ти згодна? – нависнувши над Валею усім своїм смаглявим тілом, вимогливо зазирнув їй у вічі.

І вона від повноти почуттів лише закивала головою. Звичайно, згодна! Вони будуть найщасливішими у світі! А все страшне забудеться, мов поганий сон...

Ця ніч була особливою. Валя віддавалася пристрасті з незнаною досі насолодою, адже не коханця пестила, а майже чоловіка... Та чому «майже»?! Чоловіка! Скоро вона буде дружиною головного лікаря... Аж дух перехоплює.

А те забудеться...

Ігор Максимович спокійно спав поруч, обхопивши, обплівши її руками й ногами, а вона, втиснувшись у нього всією собою, плавала бурхливим морем мрій. Заснула аж перед світанком, і остання її думка була дуже прозаїчною: «Треба щось смачненьке приготувати йому на сніданок».

Уранці він устав раніше від неї. Коли Валя прокинулася, він чимось бряжчав на кухні, десь лилася вода. Вона підвелась і безпорадно озирнулася: що б його таке на себе накинути, аби йти в душ?

– Яка ти красуня! – замилювався Ігор Максимович, ставши у дверях. – У душ збираєшся?

– Так. Не додумалася взяти з дому із собою халат... Усе ж мое в Олександра Миколайовича залишилось.

– Не хвилюйся, зараз щось придумаємо.

Він підійшов до дзеркальної шафи-купе, розсунув двері.

– Пошукай тут собі що-небудь. Гадаю, щось із Наталчиного можна підібрати. А я сніданок тим часом зготую.

На Валею немов відро холодної води вилили. Барвисте марево жіночого вбрання заколивалось у неї перед очима... Безпорадно заметалася поглядом по кімнаті і наткнулася на те, чого вчора, засліплена любов'ю, не заглядила. З білого комоду в кутку спальні на неї пронизливо дивилася Наталка Романівна. З весільного фото... Дивилася очима судді... Боже ж мій! Вона ж усе бачила...

Господиня!.. Яка ж вона дурепа! Та тут же живе Наталка Романівна! І завжди житиме! З ними житиме... Всюди з ними житиме... І нічого не зміниш! І нічого ніколи не забудеш!

– Чому така невесела? – запитав Ігор Максимович, коли сідали в машину. – Ти ліки свої випила? Щось я не бачив.

Він вважає, що так і має бути...

* * *

Двері кабінету рвучко відчинилися, Ігор Максимович щось саме шукав у шухляді столу і, не піднімаючи голови, роздратовано кинув:

– Прийомні години уже закінчилися. Заходьте завтра після десятої.

– Мене ти приймеш і посеред ночі. Ти що оце витворяєш?!

Ігор Максимович здивовано підвівся:

– О! Оля... Що з тобою? Щось трапилось?

– Що трапилось?.. Він у мене питає, що трапилось... З іншої планети впав... – голос Ольги Павлівни вібував від обурення. – Де Валя?!

– Чого ти на мене кричиш? – здивувався Ігор Максимович. – Не знаю я, де Валя. На роботі, мабуть. Де ж іще їй бути?

– Не зна-а-ю... – перекинула Ольга Павлівна. – А хто має знати?! Її уже майже два тижні немає ні на роботі, ні вдома, а ти : «Не зна-а-ю...» Не знає він...

– Як немає? – приголомшено прошепотів Ігор Максимович і впав у крісло.

– А так: немає – й квит. Зникла з кінцями. У матері мало не передінфарктний стан...

– О, Господи... То треба шукати... В міліцію... – заметушився він. – Зараз же їдьмо в міліцію.

– Сиди, – махнула рукою Ольга Павлівна. – Яка там міліція... Вона матері сказала, що їй конче треба кудись поїхати на кілька днів. Як Олександра Василівна не допитувалася, більше й слова не мовила. Мати чекала-чекала, а потім мене знайшла. Я – у відділення: виявляється, Валя попросила помінати їй зміни так, щоб мати шість вихідних поспіль. Мовляв, потім відпрацює. Але ж уже другий тиждень минає... Куди, чого поїхала?

Навіть Олені, своїй подрузі, жодним словом не обмовилася. Що це все означає?

– Не знаю я нічого, – розгубився Ігор Максимович.

Ольга Павлівна недобре примружилась:

– Від кого б то, Ігорю, й чому їй утікати?

– Та не винен я ні в чому! Їй богу, Олю. Я сам собі місця не знаходжу. Усе ж так добре складалося. Я її додому до себе запросив... Запропонував стати моєю дружиною... І вона погодилася...

– Чи не зарано женитися надумав? – скривила в скептичній посмішці бліді губи Ольга Павлівна.

– Так не зараз же. Ми домовилися улітку вдвох їхати відпочивати, а потім уже... Я вранці довів її додому – у неї вихідний був – і поїхав на роботу. А опівдні вона телефонує... – Ігор Максимович охопив голову руками. – Каже, що їй треба побути наодинці деякий час, аби подумати про все, що трапалося, прийти до тями, вирішити щодо майбутнього. Просить не дзвонити і не шукати зустрічей, сама зателефонує. Я був ошелешений... Але вона нічого пояснювати не захотіла. Я й чекав... А що мені залишалося робити?! Лець не здурів за ці дні. Але терпів. Вірив їй. Усе ж вирішили... Вона ж погодилася... Чому ж раптом?.. Що не так?..

– Хто ж, як не ти, має це знати? – Ольга Павлівна не приховувала своєї зневаги.

Ігор Максимович підвів на неї розпачливі очі:

– Олю, що робити? Порадь...

– Не знаю. Подати в розшук – ще більшого лиха наробити можна. Щось же вона надумала, кудись же поїхала. З іншого боку – скільки ж чекати? Та і з нервами у неї не все гаразд. Сама гадки не маю, що робити. Мабуть, тобі варто зустрітися з її матір'ю.

– Ти думаєш? – у голосі Ігоря Максимовича чувся сумнів.

– Так. Тепер уже не до шифрування, тепер їй підтримка потрібна. Тепер гуртуватися треба. Ти можеш собі уявити, що з Олександрю Василівною робиться? Яюсь би підтримали одне одного.

– А якщо вона мене не сприйме?

– Може, й не сприйме. А чим же ти думав раніше, коли задурював голову отакій дитині? І ця вагітність...

– Та нічого я не задурював! Я кохаю її! І вона мене...

– Ото від твого великого кохання вона і збігла світ за очі, – Ольга Павлівна біла навідліг.

– Олю, облиш. Мені й так... Я боюся. Ти ж знаєш, її Сергій Дмитрович лікував, серйозно лікував, та стійкого ефекту я не бачу, а він же — чудовий психіатр. Я й тепер змушений їй флуоксетин щодня давати. А того ранку вона його при мені не прийняла. Не дай, Боже, щось...

– Наробив справ, жених! Чим ти тільки думаєш? Волосся он уже сивіє, а в голові — полова! Та я тебе за Валю за причинне місце на гілляці повісила б... Аби повищав гарненько... Щоб не кортіло більше...

– Ой, якою ти стала злюкою... Нерви починай лікувати або коханця заведи, – відбрикнувся Ігор Максимович.

Зосереджений на собі, не зауважив, як очі Ольги Павлівни звужилися від внутрішнього болю...

* * *

Він ще день вагався: йти чи не йти до Валиної матері, хотів просити Ольгу Павлівну піти з ним разом. Усе валилося з рук, тривога лещатами стискала серце. Що з Валею? Де вона? А як у біду потрапила? Чи покинула його? То навіщо їхати кудись? Та й не може цього бути – в їхню останню зустріч вона обдаровувала його такою ласкою... Таке не зіграєш, якщо на думці маєш щось підступне.

Нарешті наважився. Увечері зупинив легковика біля під'їзду, де жили Барінові, не переймаючись, як сказала Ольга Павлівна, ніяким шифруванням. Воно тепер уже ні до чого, чим би не закінчилися їхні з Валею взаємини.

Перед дверима трохи зачекав, вгамовуючи дихання, і натиснув на дзвінок. Двері відчинилися відразу. На порозі стояла невисока, середніх літ жінка з великими Валиними очима. Радісне очікування на її обличчі миттєво змінилося втомою й сумом.

– Добрий день, – привітався Ігор Максимович. – Можна до вас?

– Заходьте, – Олександра Василівна відступила вглиб квартири і запитально завмерла.

– Олександро Василівно, я головний лікар... – Ігор Максимович затнувся, не знаючи, як повести себе далі.

– Ой, заходьте, заходьте, будь ласка, – заметушилась Олександра Василівна. – Ви знаєте щось про Валю? Де вона? Та кажіть же швидше!

– На жаль, не знаю нічого, – зітхнув він, заходячи до невеликої, охайно прибраної кімнати. – Але дуже турбуюся за Валю. Дуже.

– Сідайте, будь ласка. Ось сюди, це її улюблене крісло... Отак відразу зірвалася й поїхала... Чого? Куди? Сказала лише: «Не хвилюйся, мамо», – і мовчить... Може, її й живої уже немає? – заплакала мати.

– Заспокойтесь, Олександро Василівно, – підвівся Ігор Максимович. – Це, мабуть, я винен в усьому...

– Чим же? – здивувалась Олександра Василівна.

– Я і Валя... Розумієте?... – він враз зчервонів обличчям.

– Ви?! Так це ви?... Ой, Господи... А я думала-думала... Можливо, негідник якийсь... Вона ж від матері з усім ховається...

– Так уже сталося. Ми покохали одне одного. Не судить... – благально зазирнув жінці в очі.

Олександра Василівна помовчала, вражено хитаючи головою, і знесилено опустила в крісло.

– Та що вже тепер судити? Що ж у вас сталося? Розкажіть...

– Якби ж я знав... – притис руки до грудей Ігор Максимович. – В останню нашу зустріч Валя погодилася стати моєю дружиною. Ні-ні, не зараз, пізніше. Вона була такою щасливою... А потім подзвонила й сказала, що їй треба подумати. Аби я почекав... І зникла. Оце й усе, що я знаю.

У передпокої задзеленчав телефон. Олександра Василівна мерщій кинулась туди, ухопила слухавку:

– Доброго вечора, Оленко. Телефонувала?! Коли?! Щойно?.. Так... Так... Не сказала? Дякую, дякую, Оленочко. Але чому ж вона зі мною не хоче говорити? Ти ж, якщо ще подзвонить, скажи, що я місця собі не знаходжу, чого тільки не передумала. Як же так можна з близькими людьми?

Обличчя матері проясніло, хоч очі уже звично сумували:

– Подзвонила... Подзвонила подружці своїй, сказала, що все у неї добре. Просила мені переказати. А де вона, не каже... Пробачте, ви не сказали мені, як вас звати...

– Ігор... – він тут же подумки лайнувся: «Який ти у біса Ігор цій сорокалітній жінці!». – Ігор Максимович.

– Ось що я вам скажу, Ігорю Максимовичу: Валя вас любить, всією душею любить. Це з усього видно. Але, не дай, Боже, ви надумали позбиткуватися над моєю дитиною... Гріх вам непрощений буде.

– Та що ви таке кажете?! – вжахнувся Ігор Максимович. – Та я ладен землю цілувати, по якій вона ходить. Аби вона була щасливою, я на все піду.

Вони ще довго сиділи, пили чай. Ігор Максимович розповідав про себе. Олександра Василівна, яку трохи заспокоїв Оленчин дзвінок, слухала його й думала: «Непоганий ніби чоловік. І вродливий, і розумний, і посаду он яку обіймає. А що старший, що ж зробиш, як так уже сталося. Як у них кохання. Аби ж тільки з нею усе добре...»

Говорили й про майбутнє. Ігор Максимович обіцяв допомогти Валі вступити до університету:

– Я для неї все зроблю. Як вона схоче, так і буде, – повторював раз по раз. – Захоче – вчитиметься, ні – то й медсестрою працюватиме. Я для неї все зроблю. У мене є можливості.

– Ви ж, Ігорю Максимовичу, як тільки щось дізнаєтесь про неї, мені обов'язково сповістіть, – попросила мати.

– Авжеж, відразу. І ви теж. Давайте я вам свій телефон запишу.

– Скажіть, що я її так чекаю...

– Та я, як дізнаюся, де вона, сам поїду, заберу й привезу її додому. Не хвилюйтеся за це.

Помовчали, кожне думаючи про одне й те ж.

– А що ж із вашою дружиною трапилось? – несамохіть запитала Олександра Василівна, вирвалось якось само, і тут же пошкодувала – обличчя Ігоря Максимовича враз замкнулося.

– Нещасний випадок, – пробурмотів, відводячи очі, і відразу ж почав прощатися.

Коли пішов, Олександра Василівна знайшла у передпокої великий пакет з продуктами...

Тріск свічок – хтось прочинив двері, і полум'я заметалося в усі боки – повернув Валю з молитовної відреченості до маленького храму, де вона улякла перед іконостасом. Підійшла послушниця Віра й опустила на коліна поруч.

Другий тиждень живе Валя у цьому, загубленому серед лісів і снігів, монастирі, путь до якого у хвилину відчаю їй підказав сам Господь.

Того ранку, сідаючи до машини, Ігор Максимович стурбовано запитав:

– Чому така невесела? Ти ліки свої прийняла? Щось я не бачив.

– Я вдома їх учора забула...

– Треба, – з притиском сказав він. – Це закріпить твоє лікування. З нервами жарти погані. Вдома приймай відразу ж.

Народившись насупленим, ранок раптом лагідно усміхнувся і осяяв усе навкруги, і Валя, провівши поглядом автівку Ігоря Максимовича, побрела вулицею. Їй не хотілося додому, де і стіни, і невисока стеля, і очікувально-запитливий материн погляд стонно давили на душу.

Нехай, ліки прийме згодом. Вона нещодавно пройшла курс лікування у відділенні неврозів. А коли виписувалась, Ігор Максимович, про щось порадившись із лікарем, подав їй коробочку з невеликими жовтуватими пігулками:

– Будеш приймати кожного дня вранці по одній протягом кількох тижнів. Це покращить тобі настрої.

І Валя слухняно ковтала опуклі блискучі пігулки. Вони і справді допомагали, бо вона відчувала, як відступає тривога й усе навколо здається простим, зрозумілим і затишним. Бували дні, коли вона про них забувала. Тоді дратувало все, а в груди невидимою марою заповзав страх. І Валя мерщій хапала таблетку, аби швидше увійти в стан впевненості в собі і далі пливати через довгий день рікою спокою. Увечері вона поступово виринала з тієї ріки, але тоді її уже ніщо не лякало, бо поруч був Ігор Максимович.

Ранок сліпив очі, під будинками іскрився вчорашній сніг, вулицею шелестіли тролейбуси й автівки, а Валя брела, мов сомнам-

була, невідомо куди. Раптом вона зірвалася з місця і вскочила до тридцять третьої маршруткі, яка саме рушала від зупинки.

Маршрутка довго їхала містом, потім за її вікнами замелькали напіврозвалені будівлі приміського заводу, який колись був відомим в усій величезній країні, потім вдалині засиніла смуга лісу. За ним, біля повороту до невеликого сільця, маршрутка розверталася. Але Валя не поїхала туди. Вона вийшла на передостанній зупинці. Грузнучи в снігу, побрела до лісу.

Тут вона була невимовно щасливою, тут уперше дізналася, що він її кохає...

З годину ходила поміж сосен. Тоді охопила одну, височезну й струнку, руками й притулилася до неї щокою. Відчула дивне тепло: ніби хтось дуже близький безмовно прошепотів їй: «Не сумуй, я з тобою...» Довго так стояла, вбираючи в себе те тепло, аж поки у верхівтті не шелеснув вітер і не струсив за комір хмарку вчорашнього снігу.

Тоді Валя відірвалася від дерева, підвела голову догори й прошепотіла благально: «Господи, що ж мені робити? Підкажи. Допоможи».

Сонце заховалося за хмари, подув холодний вітер, і Валя, зіщулившись, побрела на зупинку.

У тролейбусі було тепло й малолюдно. Позаду Валі сиділи дві немолоді жінки. Спочатку вона не прислухалася до їхньої розмови. А потім, ніби прорвавшись крізь пелену небуття, до неї долинули слова старшої жінки:

– Вірити треба. Віра дива сотворяє. Ти ж знаєш, яке у мене горе трапилось, який я гріх на душу взяла, уже хотіла у зашморг лізти. Добре, що вчасно добрі люди нараяли поїхати до матушки Єфросинії. Пожила там місяць, висповідалася, помолилася, покаялась – і як на світ народилась. Ніякі грішні думки більше в голову не лізуть. До храму Божого щонеділі й в усі свята ходжу. Матушка Єфросинія – вона ж пророчиця, цілителька душ. А який рай у їхньому монастирі! І не сумнівайся, Шууро, їдь. Побачиш, тобі відразу полегшає.

– Таки, мабуть, поїду, Ніно, бо ж немає сил уже терпіти. Кожного дня синочка, мов живого, бачу...

Валю немов хто підкинув на сидінні, вона рвучко обернулася до жінок:

– Тітонько, а що за монастир, де?

Старша жінка співчутливо підвела на неї невеликі сірі очі:

– І у тебе, дівонько, душа болить? Їдь, дитятко, лікуй душечку свою. То святе місце. Зараз я тобі розкажу, як туди доїхати, до кого звернутися. Побачиш – мов на світ народишся.

У центрі вони удвох вийшли з тролейбуса і неспішно пішли проспектом. Ніна Георгіївна розповідала про себе:

– Я такий гріх вчинила... Хотіла зруйнувати синову долю. Що лише мені тоді в голову вдарило? Приходить він якось додому й каже: «Мамо, я одружуватись буду». А я дибки: як одружуватись, ще ж лише на третій курс перейшов?! Гриша мій розумник, школу з медаллю закінчив, в університет відразу вступив. Яке ж одруження? Рішуче сказала – ні! Почекаєте, мовляв. А сама думаю, як дівчина хороша, то прийму, нехай зустрічаються, а як щось безтолкове, нехай вибачає – синові життя не дам калічити. Та й кажу: «Гришо, познайом мене з нею». Він і привів... Як виявилось, їй двадцять чотири роки, з двома дітьми... Коротше кажучи, розбила я їх. Підступно розвела. Сказала, що у сина ще зі школи є дівчина, яку він кохає, показала їй фото, де вони у десятому класі на Новий рік, обнявшись, під ялинкою стоять. А ще сказала, що дівчину свою він береже, а до неї, мовляв ходить... Ну, ти зрозуміла, що я сказала... Вона й повірила мені, а не йому, і покинула його, скільки не вмовляв. А Гриша мій звідтоді і бачити мене не хотів, і що найстрашніше – у чарку вкинувся. Добре, що хоч не в наркотики. Одну сесію завалив, другу, відрахували з університету, з поганою компанією зв'язався. Побили вони когось, обібрали – і потрапив мій синок за ґрати. А я все її виню та проклинаю, погібелі їй і діткам бажаю. Уже так довела себе була, що й життя недорогоим стало. Занудила я світом, місця собі не знаходжу. Аж тут Бог послав добру людину, яка мені розповіла про матушку Єфросинію. І поїхала я в монастир. Покаялась, помолилась – і в очах розвиднілося. Ужахнулася, що натворила. Знайшла Ларису, упала їй до ніг.. Поїхала вона до нього... А позаторік Гриша відбув строк – і відразу до неї. Діток її жаліє, на себе записав обох, і своє скоро у них буде. На роботу влашту-

вався, в університеті заочно навчається. А вона й не гуляща ніяка, як виявилось. Чоловік в аварії загинув. У дитячому садочку працює вихователькою, розумна, хазяйка, а Гришу любить як... І він без неї й не дихає. А я он що наробила! А Шура, оця, що їхала з нами?.. Ти ж чула, мабуть, що років зо два тому у лісі за містом повісилася молодесенька пара, десятикласники? Тоді усі про це говорили. Так ото Шурин син. Заборонили дітям зустрічатися, вони з відчаю і наклали на себе руки. А батьки тепер світом нудять. Я їй раджу їхати до матушки Єфросинії. А у тебе ж, дівонько, яке горе?

Валя знічено мовчала, і Ніна Георгіївна, зрозумівши, що не вдасться задовольнити свою цікавість, легенько зітхнула:

– Воно й правильно. Не кажи нікому. Висповідаєшся матушці Єфросинії. А їхати туди так...

Витримавши неабияку баталію з матір'ю: «Куди ти збираєшся? До кого? Навіщо? Що за таємниці? В могилу мене звести хочеш?», Валя в похмурому надвечір'ї доїхала до невеликого містечка. На автостанції розгублено роззирнулася навкруги: кілька атобусів, напівпорожня привокзальна площа, оддалік два легковіки... Що ж робити?

Від одного з легковиків відлипла товста фігура в пуховику:

– Дівчино, куди їдемо?

– Мені в монастир...

– Будь-яка примха за ваші гроші.

– Скільки?

– Олексю, не мороч голову дівчині, заробляй на комусь іншому, – від легкового фургону наблизився невисокий літній чоловік. – Я зараз туди їхатиму і вас заберу. Заждіть хвилин п'ять.

Хвилин за п'ять до автівки підійшла невисока худа жінка у довгій темній одежі:

– Така черга в аптеці, ледь достоялася. Давай, Василю, їхати хутко, боюся, аби в матушки на ніч температура не поповзла вгору. Укол треба негайно зробити.

– У нас пасажира.

– Ви до нас, дівчино? – обернулася жінка кругловидим обличчям до Валі. – То сідайте мерщій. Ми в аптеку приїжджали. У матушки ангіна. Мучиться, бідненька, – чай і той важко ковтати.

Валя зауважила, які у неї великі карі очі. Сповнені турботи, вони випромінювали щось незвично тепле й добре. Таких очей Валя ще не бачила... У них хотілося дивитись і дивитись.

Валя вмостила поруч із шофером, третьою спереду сіла жінка з карими очима.

– Не бійтеся, – посміхнувся до Валі водій. – Тут недалеко. А то Олекса з вас три шкури здер би. Він тут таксує. Але безсовісний страшенно.

Дорога прямою стрічкою пролягла серед високих сосон, що, немов вартові, виструнчилися на узбіччі. Тут, північніше від Валиного рідного міста, ще повністю владарювала зима: пишалася високими заметами, колихалась пухким білим хутром на сосновому гіллі.

Валя з цікавістю дивилася у вікно, а серце шарпала тривога: матушка хворіє, чи не дарма вона сюди приїхала? Наважилася спитати в жінки:

– Матушка мене, мабуть, не зможе прийняти?

– Не хвилюйтеся, – відповіла та. – Матушка Єфросинія нікому не відмовляє, якщо є в тому потреба. Поживете трошки у нас, постоїте в храмі на молитві, а там і матушка видужає.

– Мені порадили звернутися спершу до послушниці Віри. Ви покажете мені її?

– Я Віра, – спокійно сказала жінка.

Коли приїхали до монастиря, Віра покликала молоденьку дівчину, що змītала з доріжок сніг, і сказала:

– Влаштуй, Наташо, прочанку. Як вас звати?

– Валя.

– Влаштуй, Наташо, Валю. Розкажи й покажи їй усе. А я підійду пізніше.

Наташа провела Валю вузенькою доріжкою до невеликого двоповерхового будинку. За ним у сутінках виднілася невисока церква і поруч – дзвіниця. Збоку в імлі бовваніли ще якісь будівлі, далі – сараї.

– Заходьте, – Наташа відчинила двері однієї з кімнат унизу. – Оце буде ваше ліжко, оце – тумбочка. Оце ліжко зайняте, а те, біля вікна, порожнє. Якщо хочете, влаштуйтеся там. Туалет і духова – по коридору направо. Зараз я вам постільну білизну принесу.

Валя вирішила розташуватися біля вікна. Наташа принесла білизну, поклала на ліжко й спитала:

– Ви охрещена?

– Так.

– А хрестик носите?

– Ні, – знітилася Валя.

– Нате ось, вдягніть і ніколи не знімайте. Він освячений.

Дівчина помовчала і раптом блиснула білозубою усмішкою:

– А давай на «ти».

– Давай, – усміхнулась у відповідь і Валя, і у неї враз покращився настрій.

– У тебе є хустка?

– Є.

– Вдягай. Зараз підемо до церкви – там іде вечірня служба. А потім я тебе відведу на вечерю.

Церква вразила Валю своїм величним іконостасом, який переливався у сьайві свічок. За все своє життя вона лише кілька разів була у храмі і тому розгубилася. Наташа кудись зникла, а вона стала тихенько біля дверей, не знаючи, що робити. Аж раптом хтось узяв її за руку. Озирнулась – Віра. Мовчки пішла за жінкою. Та підвела її до великої ікони з розп'яттям і прошепотіла:

– Робить, як я.

Валі тут усе було вдивовижу. Посеред церкви за маленьким столиком читала молитву невисока кругленька монашка. Її голос злітав аж під купол і опускався вниз, плив у найдальші куточки храму таким же сильним і переконливим. Окремі слова Валя не могла скласти в єдине ціле, та її охопив якийсь піднесений трепет. Вразив красою свого співу й хор.

Усе було, немов у якомусь казковому сні, що невідь-яким чином приснився їй після ночі кохання з Ігорем Максимовичем... Дивно, але і Ігор Максимович, і ніч у його квартирі здалися їй тепер якимись далекими й нереальними.

Після вечірні Наташа повела її до трапезної. За великим столом сиділо, як Валя згодом порахувала, дванадцять жінок з одного боку і дванадцять з другого. Дев'ять з них були повністю в чорному, закутані аж по самі брови. Решта – теж у темному, зап-

нуті хустками. Після молитви, прочитаної однією з монашок, приступили до вечері. Суп із сушеними грибами видався згоłodнілий Валі божественним делікатесом. Згодом вона не переставала дивуватися кулінарній майстерності монастирських куховарок.

Коли повечеряли й прочитали вдячну молитву, до неї підійшла Віра:

– Вам з дороги треба відпочити. Йдіть до гуртожитку і вкладайтеся з Богом. А завтра приходьте о шостій на ранкову службу. Зараз я тобі, – перейшла на «ти», – принесу молитовник, прочитай перед сном вечірні молитви, а вранці, як устанеш, – вранішні.

Валя не відразу пішла до гуртожитку. Неспішно ходила монастирським подвір'ям, довго дивилася у високе зазорене небо, аж поки вечірній мороз не защипав щоки.

Майже цілу ніч прокрутилася в постелі. На другому ліжку спокійно посопувала якась жінка. Її рудувате волосся вибілося з-під білої хустини. Вона вже спала, коли Валя прийшла до кімнати.

Чи знайде вона тут розраду? Чи допоможе їй матушка Єфросинія скинути з душі страшний тягар? Зараз, не задурманена пігулками, на вістрі нічного неспокою, Валя чітко розуміла: якщо – ні, не буде їй далі життя. Задрімала нескоро, і майже відразу прокинулася від частого передзвону, що будив іще темний ранок і всіх монастирських жителів.

«Проспала!» – обпекла думка. Але її сусідка теж лише прокинулася, встала і відразу потяглась до молитовника.

– Благослови Господи, – приязно вклонилася Валі. – Не хвилюйся, встигнемо. Вони завжди зарані дзвонять, аби вставали усі.

За кілька днів Валя при звичаїлася до монастирського життя. До раннього вставання, до постійної молитви і відстоювання відправ.

Вперше за свої понад двадцять років трепетливо взяла до рук Святе письмо. Пожадливо гортала сторінки. Шукаючи втишення сердечному болю, спрагло вчитувалася в послання апостола Павла коринтянам, де йдеться про милосердного Бога, який не випробує людину більше, ніж вона може знести... А ось про те, що більше щастя віддавати, аніж брати... Вразила оповідь про Йова...

Вона ніби відчинила двері в інший світ. Робила в ньому перші кроки і з дивом відчувала, що той світ, який залишився за порогом, і справді її зараз мало хвилює, відійшов кудись далеко з усі-

ма своїми тривогами. Лише мама... Але мамі вона усе пояснить потім. Наразі не має для неї слів, слів, які б розкрили її душу, які б мама зрозуміла, бо сама перебуває в якомусь очікувальному заціпенінні.

До неї частенько заходила Наташа. Блискала веселими кари-ми очима й хвалилася:

– Сьогодні вночі наша Зірка телятко народила. Берізкою назвали. Ходімо подивимось.

Або:

– А до нас лось із лісу ходить. Ти бачила коли-небудь лося? Я йому сіно залишаю за сараями. Ходімо після обіду подивимось. Може, якраз прийде.

Якось Наташа забігла увечері. Валя тільки відклала молитовник і зупинила погляд на стіні, мов хотіла там щось вичитати.

– Не спиш іще? Щойно дядько Василь приїхав з міста. Я його попросила, щоб сканворда купив. Давай з півгодинки порозгадуємо.

Дивною здавалася Валі ця Наташа. Жвава й пустотлива, вона ніби й не пасувала до монастирського життя, проте почувалася в ньому, мов риба у воді. Про неї з повагою говорили не лише послушниці, а й матушки. Від матушки Антонії Валя дізналася, що Наташа готується до чернецтва.

П'ятого дня на вранішню службу прийшла літня черниця, висока й дуже худа, але ставна, немов дівчина. «Матушка... Матушка», – війнуло церквою. Валі здалося, що цього разу усі молилися з особливою наснагою.

Після обіду Валина сусідка Катерина акуратно вдяглася, ретельно вив'язала хустку, осінила себе хресним знаменням перед невеликим іконостасом у кутку кімнати й урочисто мовила:

– Матушка на бесіду кличе.

Валю дуже зацікавила історія цієї уже немолодої дівчини. Рік тому у їхньому селі овдовів її однокласник. Двоє дівчаток – семи й трьох років – залишилися без матері. Він і посватався до Каті, а що давно їй подобався, то й не вагалася ні хвилини, дарма, що діти. Навіть раділа цьому, бо у тридцять два роки, як призналася Валі з гордістю, ще й чоловіка не знала. Та вийти заміж виявилось

не так просто. Справа в тому, що Володимир змалку в церкві прислужував, згодом його псаломщиком настановили. А нещодавно у селі помер батюшка. Благочинний і запропонував йому висвятитись у священники. Та, як стане священником, одружуватись – зась. Треба усе зробити до посвячення в сан. А матушка – то велика відповідальність. Ось тепер Катерина й проходить науку в монастирі, у матушки Єфросинії.

Катерина повернулася від ігумені із сяючим обличчям:

– Матушка сказала, що на вінчання до нас приїде! А вінчатиме нас отець Олександр, аж із міста. Матушка уже домовилась при мені телефоном.

Валя заздрісно дивилася на цю дівчину, у якої все так просто і зрозуміло. Як і на Наташу, яка скоро збиралася прийняти постриг. А її ж ровесниця...

А, можливо, це і є виходом в її ситуації?! Така думка вперше майнула у Валі в голові... А потім проникла в душу і вже не полишала. З нетерпінням чекала на розмову з ігуменею.

– Коли ж мене прийме матушка Єфросинія? – несміливо питала Віру.

– Коли час прийде. Не турбуйся, вона знає про тебе. Як у душі все вляжеться, тоді й підеш на сповідь. І на розмову.

І ось той день настав.

Із дахів дружно капотіло, десь завзято цвірінькали синички, біля дверей обительського готелю їв суп величезний монастирський собака Буран, а в нього під мордою швиденько хлебтало з миски пухнасте біле кошенятко. Від цієї ідилії у Валі трохи розтислося серце, яке завмирало в тривозі перед сповіддю – це ж треба все-все розповісти, оголитися повністю душею...

В ошатній кімнаті всюди висіли й стояли ікони, убрані у вишивані рушники. Матушка Єфросинія сиділа на стільці з молитовником у руках.

– Сідай, – показала Валі на стілець навпроти. – Тебе Валентиною звать? Тож розповідай, Валентино, що тебе до нас привело, що тебе мучить? Розповідай усе, що на душі маєш. Та не лукав. Тут Божа обитель. Сюди багато страждених іде, та Бог допомагає не всім, а лише тим, хто щирий з ним.

Валя аж здригнулася від цих суворих слів, та, підвівши очі, зустрілася з уважним, доброзичливим поглядом василькових очей – і слова самі полилися з неї...

– Гріх твій великий, хоч і в невіданні вчинений. Бо недобре замислила, обман, підступ, – зітхнула матушка Єфросинія, вислухавши Валю. – Та ще більший гріх той, що ти перелюб чинила. Із жонатим чоловіком. І дитятко ти недарма втратила, бо в гріху зачате. То знак Божий. Але Бог милосердний. Він любить усіх своїх дітей і прощає тих, хто щиро кається. А помилитися може кожен. Он Давид, – і перелюб вчинив із чужою дружиною, і чоловіка її на смерть послав, але покаюся – і Бог простив, вірним чоловіком його називав. Але каятися, люба моя, треба з вірою. До прощення нелегка і довга дорога.

– Я її пройду, матушко. Я пострижуся і буду відмолювати свій гріх.

– Ну, про це ще дуже рано говорити, – поблажливо посміхнулась ігуменя. – Тобі ще до віри справжньої треба прийти. А чернецтво не для кожного. То спершу здається, що все легко й просто. Сховався в монастирі – і всі біди мимо. Ні, чернецтво треба душею й тілом сприйняти. Буває, що людина має щирий намір присвятити усю себе Богу, а не витримує, не для неї це. Це Бог всесильний, а людина слабка. Пам'ятай завжди про це. А служити Богові можна будь-де. Ось ти кажеш, що акушеркою працюєш. А хіба це не служіння Богові? І людям? Якщо з вірою і з душею йому віддаватися.

– Ні, матушко, набридли мені люди. Хочу бути з вами, молитися.

– На все Божа воля, час покаже, – сказала, підводячись, ігуменя.

«Чи ж зможу я прийти до справжньої віри? Такої, як у Віри, Наташі, Катерини...» – ця думка й на мить не відпускала Валю, поки вона шепотіла молитву й клала земні поклони поруч з послушницею Вірою.

* * *

– Ні, ти здуріла! Спочатку закохалася в... Мовчу, мовчу. Тепер у черниці зібралася. Валю, подруго, що з тобою? Опам'ятайся! А то знаєш, куди твої дурощі тебе заведуть?..

Валя аж кипіла від обурення, від жорстоких Оленчиних слів: і таке каже подруга! Та й всі вони дивляться на неї, мов чорні круки, готові виклювати дотла її душу.

Уже шкодувала, що приїхала додому. Ледь зайшла до квартири – аж мати:

– Доню, що ти з нами робиш з усіма? Чи є в тебе совість?! – і в сльози.

А чи спитав хто, що з нею робиться?!

Поки милась у душі, вони всі й злетілися, – певно, мама обдзвонила, – аби терзати її. Ольга Павлівна, Олена, навіть він прийшов... І з усього видно, що свій уже тут – по-дружньому так з матір'ю. Коли й устигли?

Дарма вона послухала матушку.

– Їдь, дитино, додому, – сказала ігуменя за кілька днів після їхньої першої розмови. – Як далі вчинити, з часом серце тобі підкаже. А зараз їдь до мами, заспокой її. Повертайся на роботу, у тебе дуже благородна спеціальність. Стільки добра можна людям зробити, що всі гріхи твої покриються. Приїдеш додому, наступного ж дня піди до церкви, до Успенської, передай від мене поклін отцю Олександру. То мій давній друг. Я попрошу його стати твоїм духівником. Сьогодні ж подзвоню. Ось тобі книги. Тут «Євангеліє», «Псалтир», «Православний молитовник», «Житіє святих». Це тобі від мене подарунок. На кожний день. Отець Олександр дасть тобі ще іншу літературу. У нього в храмі ти знайдеш спокій душі, зумієш розібратися в собі. Якщо дуже того хотітимеш, бо легких шляхів не буває. А до нас – завжди ласкаво просимо. Приїжджай, коли забажається. Про чернецтво тепер не думай. Якщо то твоє, воно само прийде й покличе тебе так, що іншої путі не буде. І пам'ятай: від себе не втечеш і ніде не сховаєшся. Бережи себе від гріха. Благослови тебе Господи, дитино, – осінила Валю хрестом.

Віз її до містечка тим же фургончиком, що й до монастиря, той же літній дядько Василь. Віра й Наташа провели її до самої машини. Прощаючись, Наташа поцілувала її й простягнула маленьку ошатну книжечку з тисненим хрестом на обкладинці.

– Візьми. Це мій молитовник. На пам'ять тобі дарую. Дуже зручний. І в дорозі, і будь-де можна мати при собі. Я з ним ніколи не розлучалася.

– Та не треба, Наташо, залиш собі, – мовила зворушена Валя.
– Мені матушка подарувала.

– Я ж щиро, Валю. Ти хороша. Ми з мамою сумуватимемо за тобою. – Наташа притулилася до Віриного плеча й засміялася на здивований Валин погляд: – Ти не знала, що це моя мама? Тобі ніхто не сказав? Пробач, і я не здогадалася. У мене найкраща мама у світі! Це вона зробила мене невимовно щасливою – привела до Бога!

Вони обнялися, а Валя заздро дивилася на доньку й матір і думала про те, що й вона за будь-що прийде до Бога й служитиме йому саме в цьому монастирі.

А тут, замість радіти за неї, таку влаштували їй зустріч...

– Валю, Оленка правду каже, – Ольга Павлівна спокійно й співчутливо зазирнула їй у вічі. – Ми всі з тобою, усі готові тобі допомогти. Заспокойся, усе ж минулося, а з часом і забудеться. Виходь на роботу – все буде добре, ми ж поруч.

– До речі, як ти себе почуваш, Валю? Пігулки п'єш? – стурбовано спитав Ігор Максимович, водночас щасливо сяючи очима.

– Ні, давно не п'ю, – відповіла вона аж з викликом. – Там, де я була, душу лікують Божим словом і розумінням, а не пігулками.

– Та чи ж ми тебе не розуміли, не жаліли? – сплеснула руками Олександра Василівна. – Ти б хоч нас пожаліла. Он, подивись на Ігоря Максимовича – внівець звівся за тобою. Хіба ж так можна? Яка ти жорстока, доню, тільки про себе думаєш...

Валя вперше відкрито подивилася на Ігоря Максимовича: Господи, і справді, – він же геть змучений. Здавило горло, до щему захотілося впасти йому на груди, обцілувати очі, вуста, всього-всього його, такого коханого, такого жаданого... Дійсно, жорстока...

– Пробачте мені, – попросила тихо, а на дні очей уже бриніли сльози. – Я не хотіла нікому зробити зле. Пробачте, будь ласка. Усі пробачте.

Вона з тривогою чекала, що ось зараз хтось запитає: що їй погнало до монастиря? Та чомусь це нікого не цікавило, і вона по trochu почала заспокоюватися.

Серце ж волало: «Господи! Вбережи мене від гріха...»

* * *

Колись на одній з літературних зустрічей у міській бібліотеці Валі подарував свою збірку віршів відомий у місті поет. Книга мала назву «Дві сили». Валя тоді лише швиденько погортала її, звернувши увагу на те, як цей вродливий вусатий чоловік, чимось схожий на Ігоря Максимовича, трепетно й ніжно пише про коханя. І був там один вірш, який тоді ледь зачепився за її пам'ять...

Сьогодні ж Валя, прискочивши увечері з церкви, мерщій схопила з книжкової полиці тоненьку збілочку. Ага, ось цей вірш... Він так і називається «Дві сили». Побігла очима рядками й здригнулась уся від голої жорстокої правди, яка відкрилася їй у словах мудрого поета.

*Дві сили борються в мені щоденно:
Сила від БОГА зветься з них одна,
Це – світла сила, друга із них – темна,
Ім'я цій чорній силі САТАНА.*

*Я так втомивсь від їхнього боріння,
Що більше сил, здається, вже нема,
Чим більш живу, тим більшає прозріння,
Що на Землі господар САТАНА.*

*В молитвах захисту шукаю я у БОГА,
Бо більше в нас заступника нема,
Та за плечима чую знову й знову,
Як помира від сміху САТАНА.*

*Такий мій хрест, така моя дорога,
Жити у серці з відчуттям війни:
Просить постійно милості у БОГА
Під невсипущим оком САТАНИ.**

Аж застогнала від усвідомлення своєї порочності...

Це про неї... Це її терзають дві сили. Це вона не вбереглася від гріха. Не вбереглася – і щаслива. Господи, щаслива! Грішна і щаслива...

Правду кажуть, що у житті є багато способів, аби обдурити інших, але немає жодного, щоб обдурити себе...

Вони лише кілька днів тому повернулися з моря. Всього два тижні там побули. Але то була казка!

– Валю, їдьмо. Тобі треба відпочити, – наполіг Ігор Максимович. – Стільки за підручниками висиділа.

Вона таки вступила. Вступила! І буде лікарем! І все завдяки йому. Йому!

Виявилося, що в університеті у Ігоря Максимовича багато знайомих. Один з них – завкафедри, другий – голова приймальної комісії... І тепер вона – студентка!

Щоправда, Ігор Максимович поглядає на неї сумними очима. Їй теж шкода розлучатися. Але про все уже домовлено – вони щонеділі їздитимуть одне до одного.

У Валі солодко завмирало серце у передчутті нового, такого жаданого, життя. Вона таки вирветься з цього міста, де... Ні! Про це не думати!

Там, на морі, вона, нарешті, майже збавилася від постійної думки, що гострим рапідом вичиргикувала невтишиму рану в її серці, думки, яка, навіть відлетівши на якусь часинку, ніколи не покидала її підсвідомості, – думки про свій страшний вчинок.

Там, на морі, він був таким чарівним! Засмаглий, у шортах і легенькій майці... Жінки – і старші, й молоді – не зводили з нього очей, безсовісно фліртували при ній. Валя навіть кілька разів приревнувала. А він щасливо сміявся.

Прогулянка на білосніжній яхті, поїздка на дегустацію вин, незабутня феєрична ніч у нічному кафе...

А їхні ночі! Наповнені непогамовною пристастю й ніжністю! Тепер, коли ні від кого не треба було критися, Валя відчула в собі таку шалену жагу, що іноді аж боялася самої себе. А що?! Вона вистраждала своє кохання. Цей красивий, розумний, сильний чоловік тепер увесь належить їй!

Після безсонних ночей вони, з божевільними очима й попеченими губами, взявшись за руки, бродили містом, купалися і нетерпляче чекали ночі. Та нерідко і вдень, зазирнувши одне одному в очі, мовчки поспішали до своєї кімнати і залишалися там

надовго... Він пильно оберігав її, аби знову не завагітніла: «У тебе попереду навчання»...

У ніч перед від'їздом Ігор Максимович після палких любощів раптом відкинувся на спину й почав хапати ротом повітря. Валя перелякалася:

– Що?! Що з тобою?!

Він, усе ще важко дихаючи, заспокійливо усміхнувся:

– Пусте, Валечко, не хвилюйся. Перегрівсь удень на сонці.

Вони обоє дуже пишалися своєю бронзовою засмагою: ось приїдуть додому, як лишень усі заздритимуть їм!

Їхнє щастя тривало уже понад три місяці. Уже давно в РАГСі їхня заява, зовсім скоро вони стануть законним подружжям. Лише б виїхати з цього міста... І його потім забрати. Назавжди. І заживуть вони...

Щастя гойдало Валю на своїх райдужних орелях, і в цьому казковому польоті вона вже не думала про те, що ще недавно хотіла стати черницею...

Того дня, як вона приїхала з монастиря, усе зібрання, що прибуло, аби дати їй настанови, як жити далі, врешті розійшлося, а Ігор Максимович залишився. Після обіду навіть на роботу не поїхав. Лише коли Олександра Василівна почала готувати вечерю, на часинку вийшов до магазину. Повернувшись, заніс пакета до кухні, і вони з матір'ю про щось там довгенько шепотілися. Валя аж заревнувала трошки: швидко як спільну мову знайшли.

Потім він повернувся до кімнати. Валя заціпеніло сиділа в кріслі. Він підійшов, сів навпочіпки перед нею, узяв її руки у свої і почав обцілювати: кожен пальчик, кожен суглобчик, кожен нігтик. На хвильку відриваючись, шепотів:

– Зайченятко моє... Сонечко моє... Кохана моя... Не покидай мене більше... Шо мені зробити, щоб ти щасливою була?

У Валі невимовно щеміло серце. Так хотілося припасти вустами до його густого, ледь помітно посіченого сивиною волосся, приголубити, сказати, як вона скучила за ним. Відводила вбік очі, аби не зустрітися з його очікувальним поглядом. Та в якусь мить зрозуміла: не стане у неї сил бути жорстокою з коханим, не стане сил відмовитися від свого вистражданого кохання. Це все одно,

що серце собі ампутувати, а без серця жива істота перетворюється на оболонку, під якою усе мертве. «А як він житиме з ампутованим серцем?!» – вжахнулася.

Її сили танули з кожним його поцілунком, з кожним його словом. І сталося те, що мало статися: настала мить, коли їхні уста злилися, коли тіла зголодніло втиснулися одне в одне – і обоє захлинулися від щастя.

Людина слабка... А вона тоді не повірила матушці Єфросинії, думала, що усе в її руках: як вирішила, так і зробить.

– Валечко, кохана! – Ігор Максимович тремтів усім тілом. – Їдьмо додому...

Валю немов струмом ударило:

– Ні! Тільки не до тебе!

Все ще тримаючи Валю в руках, він здивовано вдивлявся в її обличчя.

– Що? Чому? Це ж наша домівка. Моя і твоя.

– Ні, я більше не увійду туди. Ніколи. І не проси.

– Що ти таке кажеш? – розгубився він. – А де ж ми житимемо?

Тут до кімнати зайшла Олександра Василівна і позвала їх вечеряти. По-домашньому, на кухню. Ігор Максимович майже нічого не їв, вражено й розгублено дивився на Валю, не відводячи очей. Та вона знала, відчувала всім єством, що не поступиться. Бо тоді всьому кінець. Тоді – повна ампутація.

– Чому не їсте, Ігорю Максимовичу? Не смачно? – стурбовано запитала Олександра Василівна, хвилюючись, що, може, не догодила майбутньому зятеві. Чи вже зятеві?..

– Що ви, що ви? Ви чудова господиня. Усе дуже смачне, – перевів він погляд на майбутню тещу. Чи уже тещу?..

Незважаючи на життєвий досвід і свій доволі високий статус, Ігор Максимович завжди конче потребував допомоги й підтримки. Ольга Павлівна не дарма сказала колись Валі, що без Наталки він нічого не смів і не вмів. Звісно, то було перебільшення, але саме зараз він подумав, що Наталка дала б йому слушну пораду, як бути з Валею. Й відразу ж лайнувся про себе: «Божеволіти починаю».

Але допомога була необхідна, і він благальним поглядом звернувся за нею до Олександри Василівни. А та накинулася на Валю:

– Ти що це витворяєш?! Усе тобі не так! Чому не жити у гарній квартирі, де все є, на всьому готовому? Людина тебе на руках носить, а ти чваруєш. Дограєшся, Валю, ой дограєшся. Щось дивне стало з тобою робитися...

Валя зблідла, потім почервоніла, відчуваючи, що зараз щось у неї розірветься всередині. Та стисла зуби й перетерпіла, бо розуміла, що, коли дасть волю емоціям, то зараз усе тут рознесе на шматочки. Прочитала про себе тричі «Отче наш», підвелася за столом і сказала високим дзвінким голосом:

– Я більше ніколи не переступлю поріг тієї квартири. Ви зрозуміли мене?! І говорити на цю тему теж більше не буду. Або – або... – пильно уп'ялася в очі Ігорю Максимовичу, вочевидь звертаючись лише до нього, і продовжила безжально: – Або – ти, або – монастир. Вибір за тобою.

Ігор Максимович мовчки ошелешено дивився на неї. За своєю суттю слабкий духом чоловік, він завжди потребував поруч сильної жінки. І в цю мить, ще підсвідомо, відчув, що вдруге в своєму житті має таку...

За кілька тижнів він винайняв квартиру за три зупинки тролейбуса від лікарні, і вони з Валею перебралися туди.

Розголос про те, що вони мешкають разом, швидко розійшовся лікарнею, і Валя повсякчас ловила на собі зацікавлені погляди. Хтось дивився здивовано, хтось – заздрісно, хтось – іронічно, а хтось – і осудливо... Та тепер Валю все це не обходило. Хоча реакція Ольги Павлівни неабияк її зачепила:

– Що ж, цього й треба було чекати. Як кажуть, вітаю й бажаю... – вона з якимось образливим співчуттям подивилася на Валю. – Це все ж краще за монастир.

Помовчала і додала, дивлячись кудись далеко-далеко:

– Мине час, і ти зрозумієш, що не в ті сани сіла. А зараз, дуже прошу, не ображайся, бо нічого іншого я тобі не скажу. Я й справді тобі щиро бажаю щастя. Навіть із ним.

– Чому ви його так не любите? – вирвалось у Валі.

– Хто тобі сказав, що не люблю? – здивувалася Ольга Павлівна. – Він хороша людина, Валю. Розумна й добра. Принаймні був колись, поки його не скалічили... Але не переймайся. Не дави на нього тільки дуже.

На цьому загадковому попередженні їхня розмова й обірвала-ся. Валя ще довго перекручувала її в голові і додумалась до такого, від чого на неї напав нестримний сміх: можливо, Ольга Павлів-на в нього закохана?!

Отцю Олександрю про зміни у своєму житті Валя нічого не ска-зала, навіть на сповіді. Їй соромно й страшно було признатися старенькому священику, який лагідно дивився на неї добрими сивими очима, що вона продовжує грішити, що ошукала матушку Єфросинію, яка так щиро до неї поставилась. Тому з особливим заповзяттям віддавалася молитві. А ще тій службі, яку з радістю взяла на себе.

Якось старша медсестра Аллочка – тоді вони саме пили каву в сестринській, – як завжди, почала бідкатися на малу зарплатню:

– Лікарі хоч на лапу мають нормально, а ми за що заглядаємо в чужі задниці й передниці, за копійки? Так уже все набридло, – й косонула на Валю: – Таланить же декому.

Але Валя була вже не тим ягнятком, над котрим Аллочка збит-кувалася ще кілька місяців тому. Вона стенула плечима і спокійно відказала:

– Постарайся, то, мо', й тобі поталанить.

Аллочка спалахнула рум'янцем, але стрималась. І враз зне-важливо скривила повні, яскраво нафарбовані губи:

– Пам'ятаєте Степанюків? Тих, що у нас інтернатуру про-ходили? Із Західної України. Вона така біленька, маленька, а він – гевал, уже тоді пузо носив. Вони ще з церкви не ви-лазили обое. Так ось, зараз працюють у Черкасах, в якійсь лікарні. Днями туди їздила до батьків Лариса з хірургії, – а вона з ними колись трохи дружила, – і зустріла його на ву-лиці. Каже, худючим став, мов в'язень концтабору. Але ж не це головне... Розповів він Ларисі, що все добре у них, ро-ботою задоволені, що він оце зараз до церкви поспішає, а вона службу Божу біля хворих несе. Уявіть собі, виявляється, ці двоє, не знаю, як їх і назвати, відпрацювавши свою зміну в гінекології, їдуть до онкодиспансеру і доглядають там до-ходяг. Безкоштовно, з милосердя. Це у них службою Божою

називається... Хворі на всю голову люди! Тепер кожен за копію хапається, а вони – лікарі! – задарма гівно виносять...

Ця розповідь вразила Валю і запала в душу: «Це те, про що казала матушка Єфросинія: служити Богові можна всюди».

Ігор Максимович спочатку здивувався, потім збунтувався проти Валиного рішення, але їй вдалося настояти на своєму, і тепер, коли лише є можливість, вона після роботи, а інколи і у вихідний, присвячує годину важким лежачим хворим у неврології, тим, за ким родичі не мають можливості доглянути. Багато хто дивується, але – нехай. Що їй до того? Вона знає, що робить. Днями, у свої вихідні, поїде до монастиря. Ще раз принесе Спасителю покаяння молитву, подякує за щедрі милості його, побачиться з матушкою, з Наташею і Вірою.

Сьогодні у неї легко на душі: таки відбулася розмова з отцем Олександром. Благословляючи її, він поклав легеньку долоню на її голову і тихо проказав:

– Господи, батьку наш люблячий, будь із чадом своїм Валентиною і вдень, і вночі. На всіх її дорогах оберігай її від зла і спокуси.

І стільки тепла та любові було в голосі старенького батюшки, що Валя не стрималась і розповіла, що зараз перебуває в цивільному шлюбі.

– Але за кілька днів ми зареєструємося. Усе буде законно.

– Дитя моє, – занепокоєно, навіть з болем промовив отець Олександр, – ви піддалися змієві спокуси. Тільки вінцем покритесь цей гріх.

У Валі відлягло від серця: отже, усе можна виправити.

З церкви додому летіла, мов на крилах. Ігоря Максимовича ще не було, попередив, що повернеться пізно, бо в нього термінова операція.

Швидко приготувала вечерю, тішачись, що усе так добре виходить. А буде ще краще. Після того, як вони одружаться, другого ж дня поїдуть до Львова – Ігор уже замовив телефоном квитки на свою улюблену оперу «Аїда», де головну партію співатиме якась італійська оперна зірка. Ігор називав її, та вона не запам'ятала... Сказав, що їй сподобається, що такі перлини світової опери, таке довершене виконання не можуть не по-

добатись. Минулого місяця він водив її на Ніну Матвієнко, яка виступала з великим концертом у їхньому місті. Вона, в свою чергу, запропонувала взяти квитки на Ірину Білик, яку широко рекламували білборди. «Гаразд, – погодився він, – давай підемо, якщо тобі подобається. Але, Валечко, – він на мить затнувся, – є справжнє, вічне мистецтво, а є скороминуще. Я не кажу, що воно погане...» Вона, звісно, розуміє, наскільки в цьому відстає від нього і дуже старатиметься, аби досягти його рівня, аби все у них було спільним.

Попереду – щастя! Щастя з коханим! Безхмарне й безкінечне...

Він повернувся уже затемна, змореним і невеселим – молодую жінку, що потрапила під колеса автівки, врятувати не вдалося. Вечеряти не захотів, лише чаю попив і сів у крісло з якимось журналом. Валя, аби відволікти його від важких думок, присіла на бильце, обняла за плечі, поцілувала в скроню і, пестячи носиком, тихенько протуркотіла у вухо:

– Любий, давай відразу ж після розпису повінчаємося. Я уже з отцем Олександром домовилася...

Він поклав журнал на коліна і кілька хвилин мовчав, потім важко підвівся з крісла.

– Валю, – приклав руку до грудей і почав розтирати там, де серце... – Монастир – хай. Церква – хай. Чергування в неврології – хай. Університет – хай. Я розумію – треба вчитися. А те, що мені самому доведеться шість років... Та кому це цікаво? А тепер ще й вінчання?.. Невже я мало заплатив тобі за твоє кохання? Я ж повністю в тобі розчинився, відкрився увесь перед тобою. Ні перед ким ніколи до тебе... Я... Я ж тобі все віддаю... Усе...

– Що?! – підкинулася Валя, відчуваючи, як у неї темніє в очах. – Заплатив за кохання... То, виходить, ти купляєш моє кохання?! – закричала так, що аж у самої залящало у вухах, і враз перейшла на здавлений шепіт: – Значить, правду казала Оленка... Ти такий, як усі...

– Валю, Валечко, прости... – простягнув до неї руки Ігор Максимович – Ти ж для мене... – раптом побілів і, мов підкошений, упав між столом і кріслом.

На ранок Ігорю Максимовичу покращало. Він усміхався Валі блідою винуватою усмішкою і заспокоював:

– Не хвилюйся, люба, очуняю.

– Це через мене, пробач мене, я у тебе така егоїстка... Але я більше не буду... Пробач. Видужуй тільки швидше.

Його поклали в окрему палату зі всіма зручностями. Цілу ніч від нього не відходив кардіолог, медсестрички бігали з крапельницями та уколами. Уранці зайшов Горовий. На Валю чомусь і не глянув, не привітався навіть. Поклав руку на плече другові, сумно зазирнув у вічі й похитав головою:

– Я ж тебе попереджав...

– Не треба, Сашо, – болісно скривився Ігор Максимович. – Видужаю.

Валя нічого не зрозуміла з їхніх перемовин, але в серце кольнуло: є якась таємниця, пов'язана з його хворобою? Питати не наважилася, аби не тривожити Ігоря Максимовича.

Як медик вона добре знала, що з інфарктом жарту погані. Вона цілу ніч просиділа з Ігорем Максимовичем, тримаючи його за руку. Молилася, лаяла себе за нестриманість, обіцяла собі, що більше ніколи-ніколи не стривожить його нічим.

– Валечко, їдь додому, відпочинь. На тобі лиця немає, – сказав він, побачивши, що Валина голова раз по раз сіпається донизу. – Ти ж бачиш, мені вже набагато краще. Усе буде добре. Їдь, моя хороша. І забудь усе, що я тобі вчора наговорив. Будь ласка. Я кохаю тебе.

В кутиках його очей зблиснули ледь помітні сльозинки, і у Валі все перевернулося всередині: як вона могла так на нього кричати?! Що з нею відбувається?! Її всю спік сором і ще якийсь незрозуміле відчуття, в якому бриніли біль, вина і пересторога...

Приїхавши додому і трохи перепочивши, вирішила піти до магазину за продуктами, аби приготувати Ігорю Максимовичу щось смаченьке на вечір. Ішла загальмовано, не помічаючи нічого навкруги.

А день же який крокував світом! Угорі радісно сміялося сонце, і земля йому відповідала радісними усмішками, щаслива щебетом пташок і дитячих голосів, пахощами квітів і свіжого вітерцю, кожною рослиною і кожною живою істотою у своєму щедрому лоні.

Вони, ці двоє закоханих, дарували життя і впивалися радістю від своєї всесильності, від любові.

Валя дуже любила такі дні. Любила гуляти тінистими алеями парку, неспішно бродити вулицями й відчувати себе частинкою цього пресолодкого світу любові. Та сьогодні її серце щеміло від тривоги, в ньому голосила якась маленька скрипочка за чимось дуже дорогим.

Увечері вона пішла до церкви, де ревно молилася за здоров'я Ігоря Максимовича. Прийшла додому й почала збиратися до лікарні, та раптом у двері подзвонили. Заирнула у вічко – якась висока русокоса дівчина чи жінка у майже прозорому червоному сарафані з тонюсінкими бретельками... Може, квартирою хтось помилився? Але відчинила.

– Доброго вечора, – привіталася незнайомка. – Ви Валя? Ой, звичайно ж! Тато вас так змалював, що помилитися неможливо. А я Інна. Можна до вас?

Боже! Ігорева донька... Коли ж вона приїхала? Хто їй сповістив? І чому Ігор нічого не сказав?

– О! У вас стільки ікон! – вигукнула Інна, зайшовши до вітальні. – Ви віруюча? Бо тато доволі скептично до цього ставиться.

Валя, не знаючи, що їй відповісти на це, лише кивнула головою.

– Будьмо на «ти», – обернулася до неї Інна. – Ми ж, мабуть, ровесниці, та і родички тепер. Тобі скільки років?

– Двадцять два...

Валя геть не знала, як себе тримати з Інною. Та була такою напоистою й розкутою, що Валя просто губилася перед нею. У її поставі щось було від Наталки Романівни: висока, ставна, з гордо відкинутою головою... І в той же час Валя відчувала, що Інна огорнута якоюсь дуброю аурую, що її великі зелені очі випромінюють щось хороше, а від її дебели, але такої зграбної постаті йде тепло. Як від Ігоря...

– А ти хто за гороскопом? – допитувалася Інна.

– Близнята.

– А я, як і мама, Скорпіон. Мені двадцять три буде в листопаді. – Інна з розгону впала у крісло, догори злетів легенький сарафанчик, оголивши довгі красиві ноги. – А тато у нас Терези. Йому п'ятдесят наступної осені виповниться... – враз посерйознішала.

Валя знітилась, ніби Інна впіймала її на чомусь підступному. Хіба ж вона винна, що так покохала її батька?! І хіба він винен?! До чого ж тут вік, коли вони не можуть жити одне без одного?

– Ти бережи його, він хороший, – Інна уже усміхалася до Валі, немов до подружки. – Він так про тебе говорив... Ви давно з ним?

– З осені, – трохи ніяково усміхнулась у відповідь Валя, а хотілося сказати, що кохає його, скільки й знає.

– Ага, значить, ще при мамі... Та не переживай ти. Тато з мамою не був щасливим, – Інна хотіла ще щось сказати, але стрималась, потім додала, лагідно дивлячись на Валю: – Я така рада за нього і за тебе. Тільки ти бережи його, – повторилась.

За якісь час вони вже спілкувалися, як давні знайомі. Інні було цікаво все. Кумедно сьорбаючи з блюдця чай, вона спитала:

– А чому ви не живете у нашій квартирі? – і тут же сама собі відповіла: – Ой, тобі ж там усе маму нагадує. Я розумію.

Валя дивувалася собі: годину тому вона зовсім не знала цієї дівчини, потім майже боялася її, а зараз їй так гарно з нею, мов з рідною сестрою. Хоча смішно – вона ж їй падчеркою доводитьсь...

– Як ти мене знайшла, як дізналася про мене? – поцікавилась.

– Що тато в лікарні, мені Ольга Павлівна повідомила. І про тебе сказала. А все інше я в нього обережненько випитала.

Домовилися їхати до лікарні разом.

Валя складала до сумки їжу та речі, необхідні Ігорю Максимовичу, а Інна крутилася кімнатою, заглядаючи в усі шпаринки. Підійшла до книжкової шафи:

– Т-а-а-к, подивимось, що ви читаєте, чим цікавитесь.

Якийсь час у кімнаті було тихо, лише шелестіли сторінки, а потім...

– Ва-а-а-лю! – вигукнула Інна, щось вийнявши із-за стосика книг. – Що це?!

– А що там? – байдуже запитала Валя. Саме ті книги її ніколи не цікавили. То було захоплення Ігоря Максимовича – атласи країн світу, атласи доріг, дорожні щоденники мандрівників.

Та Інна тримала в руці упаковку якихось ліків. І гидливо кривилася.

– Так ось звідки інфаркт. Імпаза... Він стимулює себе... Валю, ти що – хочеш батька вгробити?..

* * *

Наступного ранку Валя, не попрощавшись ні з Ігорем Максимовичем, ні з Інною, виїхала до монастиря.

* * *

Який у нього товстий волосатий живіт. Фу!

«Ні! Про це не думати!» – наказала собі.

Валя заплющила очі й солодко потягнулася, відчуючи в усьому тілі приємну спустошеність.

Владик, він же Владислав Антонович, – доцент їхнього університету, спокійно сопів носом поруч. Живіт – животом, а коханець він умілий.

Понад два роки до неї не доторкався чоловік. Спочатку їй навіть думати було гидко про те, щоб комусь віддатися після Ігоря. Але розбуджена ним же жіночність все голосніше волала у ній про втолення жаги. Ненастанно крутилася в ліжку безсонними ночами, пила барбовал і ходила потім із задурманеними мізками.

Валя була медиком і добре знала, що такі гормональні сплески необхідно не барбовалом гасити. Їй потрібен чоловік, бо так і до гормонального порушення недалеко – не дай, Боже, ще яка-небудь пухлина виросте...

А тут ще почали вивчати таке-е...

Лекції читав Владик і поїдав її очима – аж мурашки бігали по тілу... І в якийсь момент вона зрозуміла, що або збожеволіє, або відповідь на його поклик. А вона вже стільки нагрішила, що все одно, – як кажуть, один одвіт...

Вистачило єдиного погляду, кинутого йому назустріч з-під по-котячому примружених повік.

Вона його не жаліла – що хотіла, те й витворяла. Іноді він навіть просився... Зате у неї голова завжди була свіжою, тіло бадьорим, а навчання йшло прекрасно.

Про Ігоря Максимовича намагалася не думати, завантажуючи себе лекціями, практичними заняттями, любощами з Владиком...

Першого ж побачення з ним відразу розставила усі крапки над «і»:

– На аборти я ходити не буду, калічити себе не збираюся.

Він притис долоні до грудей:

– Зрозумів, кицюню. Не хвилюйся, вживемо всіх заходів.
– І ще одне, – додала Валя, – поза ліжком ми – не знайомі.

Це його влаштувало якнайкраще, тому відразу згідливо закивав головою.

Валя із жалем відкрила очі: час за підручник братися. Завтра вона здаватиме Владикові екзамен. Здала б, звісно, й без підручника, але без знань лікарем не станеш. Потяглася до тумбочки за книгою і розбудила його.

Владик засовався, кліпнув на Валю невизначеного кольору, майже безбарвним, оком:

– Не спиш, кицюню?

«Ну й гарна ж, – подумав вдоволено й знову прижмурих очі. – А що вже гаряча! Усе вміє...» Після неї йому не хотілося ні на кого навіть дивитися. І зараз ще тіло струшує легенька дрож. Ніби вагон вугілля розгрузив... Колись, у студентські роки, він частенько бігав з друзями на залізницю розгружати вагони, аби підробити якусь копійчину. Тоді й на другий день усе отак дрижало. «Але ж хіба порівняти сам процес?! – реготнув про себе й втішено зітхнув: – Красива і голову на плечах має. І тягне до неї, немов магнітом...»

Враз на тумбочці затренькала Валина мобілка – його подарунок в їхню першу зустріч, бо він хотів завжди на зв'язку бути.

– Дай сюди! – стрепенувся Владик.

– Відчепись.

Валя спокійно взяла телефон, аби відповісти, але він різко виврав його з її руки й зіскочив із ліжка:

– Зараз я подивлюся, хто тут до тебе добивається. Ага! Гена... Який Гена?! Кажі зараз же! А вчора з ким ішла? Я бачив. З молокососом якимось... Ще й сміялися... З мене?! Ти... Ти... – він не знаходив слів. – Ти весь курс через себе перепустила! Я не дозволю собі роги наставляти!

Валі стало смішно. Чого в ньому терпіти не могла, то це оцих патологічних ревнющів. Домовлялися ж про все по-людськи. Хоча горбатого, як кажуть... Але щодо всього курсу, це – вже занадто. Валя миттєво підскочила до нього і з розмаху вгатила підручником по голові:

– На! На! На тобі! Цаписько...

Він присів біля дверей, захищаючи голову руками. Похитався так хвилину, а потім викрикнув:

– Дурепа! Дебілка! Ти ще пошкодуєш...

– Ти сам через десять хвилин пошкодуєш! – гаркнула вже одягнена Валя, відштовхнула його від дверей і вискочила на сходи.

Спускалася вниз, уже сміючись: таке у них частенько траплялося. Але, вийшовши з під'їзду, раптом відчула, як по щоці біжить струмочок...

Зауважила, що літні жінки, які сиділи на лавочці біля під'їзду, багатозначно презирнулися. «Та пішли ви... Теж мені охоронці моралі знайшлися», – подумала зі злістю. Владик лише нещодавно винайняв цю квартиру, бо попередня була далеко від Валиного гуртожитку, а вони вже щось винюхали. Та плювати їй на них!

Назавтра вона здавала йому екзамен. Владик сидів насуплений, очей на Валю не піднімав. Вона ледь не розреготалася на всю аудиторію – таким він здався їй кумедним. Та тут же й пожаліла цього тушканчика, як подумки його називала, що так на неї запов. Вона давно закрила очі на його хворобливі ревності, а в усьому іншому він її влаштовував. З ним її тіло мало все, що бажало, а до своєї душі вона намагалася не зазирати. Та й не було там ніякого Владика. Але спуску давати йому не збиралася. А то сяде на голову...

Беручи від нього залікову книжку, навіть не заглянула до неї – знала: там «відмінно». Натомість задерикувати посміхнулася йому, і він ожив.

– Я до мами їду на вихідний, – прошепотіла тихенько й, гордо несучи себе, вийшла з аудиторії.

Відразу ж з університету поїхала на автостанцію і ледь устигла на свій рейс. Уже об'являли відправлення, як ускочила до маршрутки. Та водій десь забарився. У розчинені двері тягнуло холодом. Пасажири почали бурчати. Враз до салону застрибнула дрібненька постать. Простоволосе хлоп'я років чотирнадцяти-п'ятнадцяти аж посиніло у блаженькій курточці, проте приязно привіталося й, цокочучи зубами, попрохало:

– Дайте, пажалуста, денежку... А я вам песенку спаю...

Заспівав хлопець не щось жалісливе, а бадьору пісеньку крокодила Гени. Співав справді гарно. Ось тільки невеселим залишалося його чи то циганське, чи то молдаванське обличчя...

– Не смій нічого давати, – забубоніло у Валі іззаду. – На пляшку, мабуть, не вистачає. Совісті немає у лобуряк.

Хтось бряжчав мілкими, у Валі в гаманці знайшлося п'ять гривень. Вона знала, що без них назад їй ніяк не доїхати, та рука сама вихопила купюру й простягла хлопцеві. «Попрошу у мами», – мелькнула заспокійлива думка.

Хлопець спочатку здивовано звів брови, а потім його обличчя засяяло усмішкою, і він чемно вклонився Валі:

– Спасибо. Бальшое спасибо.

– Зараз за пляшкою побіжить, вони тепер мало не з пелюшок цмулять горілку. А та, дурна, й дала. Ото такі й розводять ледацюг та злодіїв усіляких, – зневажливо бурчав у Валі за спиною хриплий жіночий голос.

А хлопчина пташиною злетів зі східців бусика й кинувся до продавчині хот-догів. Отримавши бутерброд, зголодніло вп'явся у нього зубами.

У Валі відлягло від серця – не на горілку просив. Та й запекло відразу: що несе світом цю дитину? Батьківська байдужість? Пошуки пригод? Сирітство? І куди несе?..

Подумала, що частенько, з'ївши зуби на різних пройдах, шкодуємо ближньому копійчини, яка нас аж ніяк не збіднить. Та краще подати милостиню дев'ятьом пройдисвітам, ніж обійти одного нужденного.

У матері Валя довго не затрималася. Уже давненько не склалися у них взаємини. Не забути їй материних слів:

– Сучка ти, доню, – ось що я тобі скажу. Здоровим був потрібен, а тепер викидаєш на смітник? А він же все для тебе: в університет влаштував, куди ти три роки не могла вступити, пилінки з тебе здував. Він же отут, на оцьому кріслі, сидів і сльози ховав. Просив мене, аби вмовила тебе...

Валя тоді мовчки хряснула дверима й місяців зо три не показувалася вдома.

А ще її гнав з рідного міста страх. Страх зустріти його, Ігоря. І спогади. Ще страшніші...

Тому, переночувавши вдома, наступного ранку вона повернулася до Києва. Їхала в метро до своєї станції з важенькою, повною наготованих мамою наїдків, сумкою і маленькою сумочкою, що на довгому ремінці звисала з плеча. Вагон був переповнений. На своїй зупинці ледь доштовхалася до дверей. Взяла в руки сумку й ступила на платформу, і тут щось її різко смикнуло назад. Стрімко обернулася...

Потяг уже рушив, а у неї в очах, немов кадр кінострічки, зафіксувалася така картина: біля дверей вагона стоїть молодий хлопчина з її сумочкою в руці, ремінець якої стримить із дверей назовні, дивиться на неї великими карими веселими очима і показує пальцем униз. «Чекай тут!» – зрозуміла Валя.

І вже за кілька хвилин вони зустрілися. Хлопець, вискочивши з вагона, відразу ж подав їй сумочку й засміявся:

– Гопник би так швидко не зумів вихопити. Ти надалі гав не лови.

Валя уважно подивилася на юнака – високий, міцненький, але зовсім молодесенький, років вісімнадцяти, ще пушок над верхньою губою шовковиться. А міг же й не повернутися. В сумочці ж гроші лежали, хоч і невеликі, новенька мобілка і документи. Вона щиро подякувала йому й збиралася йти до ескалатора, та він узяв її важку сумку і закрокував поруч.

– Я тебе проведу. Ти де живеш?

Ого, а він з хвацьких, виявляється, – отак відразу на «ти» з незнайомкою. Мабуть, киянин.

– В гуртожитку медуніверситету.

Він якось по-новому глянув на неї і чомусь спохмурнів.

Коли підходили до гуртожитку, у неї в сумочці затренькала мобілка. Гена! Ото ще морока на її голову.

Вона ще раз вдячно кивнула своєму помічникові, показала рукою, що відпускає його, й відповіла на дзвінок.

– Привіт, Генко. Що ти хотів?

– Ти вже вирішила?

Валя покосувала на хлопця, який ще топтався поруч у підталому снігу. Цього разу він вірно її зрозумів і знехотя почвалав геть.

– Ну що, переходиш? – доскіпуваввся Гена.

– Не знаю... Ще не вирішила.

– Але ж ти обіцяла, що на вихідних вирішиш.

– Ген, вибач, але я ще трошки подумаю.

– Думай швидше, а то запізно буде.

Валя зітхнула. Ситуація, як кажуть, банальна: і хочеться, й колеться. Справа в тому, що однокурсник Гена Гайденко уже кілька разів пропонував їй жити разом. У них нічого не було, ніякого інтиму, і Валю спершу здивувала така пропозиція, та він не відчеплювався, і якимось мимоволі до неї почала навідуватись спокуслива думка: а якщо й насправду перебратися до Гени... Залишити цього ревнивого цапа Владика, – адже в глибині душі вона розуміла всю принизливість такого «кохання», – і побудувати взаємини з ровесником, вільним хлопцем. Єдине, що стримувало Валю і чим пояснювалося її зволікання – це відповідальність, яку накладають такі взаємини. З Владиком усе просто: отримали кожен своє й розбіглися, а тут же не лише ліжко єднатиме. Якщо Гена пропонує переїхати до нього, то розраховує на щось серйозне. Та, здається, й він хлопець серйозний, хоч і з заможної родини: має можливість винаймати окреме житло, стильно вдягатися. Звісно, в цьому вона не може до нього дорівнятись, та чомусь же саме її він обрав.

Валі дуже не хотілося серйозних взаємин. Її розкривавлена душа ще ледь покрилася тоненькою плівкою, а торкнувся до неї – і цівкою хлюпне кров. Навряд чи вона покохає Гену, хай навіть з часом, але може прив'язатися до нього, а раптом потім щось не складеться. Валя давно вже терзалася такими думками, і Владик, мабуть, щось у повітрі інтуїтивно унюхав і бісився марно. Але з цією роздвоєністю треба кінчати. І, аби не залишити собі дороги для відступу, вона рішуче сказала Гені:

– Зачекай тиждень. Добре? Наступної неділі я тобі скажу своє рішення. Остаточне. Чесно.

– Сподіваюся, воно буде правильним?

Валя засміялась і завершила розмову. І подумала, що сьогодні ще півдня вільні, то навіщо втрачати час? І набрала Владиків номер. А, взагалі, навіщо їй Гена? Їй навчатися треба, а не борщі йому варити.

У слухавці щось клацнуло, зашелестіло – і враз вона заговорила протяжним і дещо манірним жіночим голосом:

– Доброго дня, Кицюню... Не дивуйтеся, це у Владика в телефоні ви так записані. То це ви та студенточка, що кліщами вчепилася у мого чоловіка? То знайте, що ви не перша така у нього, і ніякими ілюзіями себе не тіште. Таких кицюнь у нього було-перебуло. І після вас будуть. Та із сім'ї він ніколи не піде. Але начувайтеся, Кицюню, аби раптом я вам патли не повисмикувала...

Валя вся задерев'яніла і механічно натиснула на «відбій».
Ну-у-у-у...

А за хвилину її мобілка аж підстрибнула.

– У тебе що – мізки повисихали?! Я ж сказав, що у вихідні дзвонитиму сам! – верещав Владик. – Скандалу мені вдома ще не вистачало! Що хотіла?

– Уже нічого.

Ну, і на якого біса їй оці проблеми? І вона зателефонувала Гені.

Владик надзвонював їй безперестанку. Вона не брала слухавку. А десь під вечір подумала, що, може, з Геною й поквапилась. Владик, виявляється, заправ на неї конкретно, що б там не казала його дружина. Але поклала собі зайве не хвилюватися і почала складати свої речі у велику дорожню сумку – скоро за нею мав приїхати Гена.

Відкараскатись від Владика виявилось не так-то легко. Вона уже давненько жила у Гені, та він перестривав її, де лише міг.

– Кицюню, що ти собі надумала? Чи ж нам погано було удвох? На мою дружину не зважай. Вона тобі нічого не зробить, то все слова. Вона звикла... – Владик зрозумів, що бовкнув зайве й прикусив язика.

– Згинь! – визвірилася Валя у відповідь на його признання в тому, що дружина звикла. – Я заміж виходжу. Зрозумів?!

– Тепер бачу, що ти мене лише використовувала, – важко засопів Владик.

– А ти, може, на кохання сподівався? Ти мене, виходить, не використовував?

Він приречено махнув рукою й мовчки пішов геть.

Якби в ту мить хтось сказав Валі, що за якийсь час вона бігатиме до нього на побачення потай від Гені, вона покрутила б пальцем біля скроні...

Гена виявився сучасним хлопцем і на їхні взаємини дивився демократично. Валя була вражена, коли він першого ж тижня, як вони стали жити разом, не попередивши її, повернувся додому о другій ночі. Вона вся знервувалася, нафантазувала собі всіляких нещасть, бо його телефон не відповідав, а він:

– А що тут такого? Не маю хіба права з хлопцями піти розважитись? А чого ти вдома сидиш? Піди теж кудись. Ми ж не старосвітське подружжя.

Завалився на ліжко й відразу засопів носом, навіть не спробувавши попросити вибачення, якось заспокоїти її. Валя довго лежала поруч, прислухаючись до себе... Дивний секс був у них із Геною. Він жодного разу не поцікавився, як їй з ним. Швидко задовольнивши себе, спокійнісінько засинав, уткнувшись носом їй у груди. А вона потім мучилася...

Та багато в чому він влаштовував Валю. Щонайперше – своєю невимогливістю: не було чого їсти, обходився печивом з молоком; не було чистої сорочки – прав сам. Ніколи ні за що її не картав. За все платив сам і для неї грошей не шкодував. Знову ж – окрема квартира... І Валя вмовляла себе: «Не рипайся. Де ти краще що знайдеш?» На майбутнє ж нічого не загадувала, хоч уже розуміла, – з Геною вона прорахувалася.

Та все ж спробувала його якось розворушити, – ну, він і відреагував: – Ти що: сексуально стурбована? Не чекав! Не чека-а-в...

Так тривало кілька місяців. Валя почала помічати, що стає дратівливою, навіть пробувала затіяти з Геною сварку. Її знову взяло у свої лабети безсоння. «Ні, так справа не піде, – враз протверезіла. – Здоров'я – понад усе». І, не зволікаючи, видзвонила Владика...

І в її житті на якийсь час настала повна гармонія. Щоправда, вона переривалася періодичними Владиковими ревливими істериками, та Валя його швидко вкоськувала, і все було добре.

Аж поки вона не відчула, що вагітна...

Це не міг бути Владик: він всерйоз перейнявся її проханням і обірігав свою «кицюню» від усіляких небажаних несподіванок, мов зіницю ока. Та і свій спокій заразом. А ось Гені, цьому шелегейдикові, щораз треба було нагадувати. А вона ж з Владиком звикла за це не турбуватися – тому і влипла. Та як влипла! Одружуватися з Геною? А

потім все життя коханців шукати? Та й він так і чекай, що когось ось-ось знайде – надто легковажно ставиться до життя, дбає лише за свій комфорт у ньому. Ні, Гена, як кажуть, герой не її роману.

Але ж і не сказати йому теж не можна. Аборт за будь-яких обставин вона робити не збирається, можливо, навіть навчання на деякий час доведеться перервати. У Гени ж батьки круті, не кинуть же вони онуча.

Сказала, та краще не казала б...

– Ну, ти і вчудила, – у Гени був розгублений вигляд, він і не ховав свого незадоволення.

– А може, це ти вчудив?! – спалахнула Валя.

– Ну, нехай – обоє вчудили. І що тепер робитимемо? Чесно кажу: я ще не готовий стати батьком. У мене інші плани. Так усе гарно було, то на тобі халепу...

– Та йди ти під три чорти! – Валя відчула аж якусь полегкість.

Авжеж, гарно йому було, гадюці, і коханку, й служницю мати під боком! Та й вона теж добра – забула відоме прислів'я про безплатний сир у мишоловці...

Попросилася назад до гуртожитку, та її місце уже було зайняте, тому залишилася жити у Гени. Він спершу мовчав, потім якимось прийшов додому під чаркою й напосівся:

– Ти коли на аборт підеш? І не мрій прив'язати мене до себе дитиною. Не зробиш аборт, нам немає що робити разом. На, я он гроші взяв у батьків. Щоб завтра ж пішла до лікаря.

– Не потрібні мені ваші гроші. Як і ви... – Валя навіть не заплакала.

І його не зачіпала. Навіщо? Це нічого не дасть, окрім нервів. А їй зараз нервуватися зовсім не до часу. Не дивлячись на ситуацію, в якій вона опинилася, Валя уже любила маленьку істоту, що росла у неї всередині. Хоч плід був ще зовсім малесеньким пуголовочком, вона уявляла, як незабаром він смоктатиме пальчика, а вона йому на ніч казочки розповідатиме...

Так раптово втративши першу дитину, Валя тоді не за нею плакала... Вона навіть не встигла усвідомити того, що носить у собі дитину від коханого, як уже й збулася її. І лише тепер прийшли сльози і невимовний жаль. І цю свою крихіточку вона за будь-що виносить і народить, нехай би і весь світ повстав проти неї. Як усе це буде, як

житиме далі, їй ще мало турбувало. На якийсь час у душі оселилася тепла втишеність: у неї, нарешті, буде кого самовіддано любити, буде кому беззастережно віддавати всю себе, не боячись нічого. Не боячись, що хтось чи щось відбере цю любов...

Сидячи на парах, бачила себе з маленьким дівчатком – упевненість у тому, що народиться дівчинка, відчула відразу, як дізналася про вагітність, – яке, тримаючись за її руку, дріботить поруч, роззирається навкруги і щось весело щебече... Подумки вдягала ще ненароджену донечку в найкрасивіші сукенки, зав'язувала їй вишукані бантики...

З житлом за якийсь час вирішилося, і вона із задоволенням пішла від остогидлого Генки, який почав на неї косувати звіром. Виручив той же Владик. Кудись ходив, когось просив – і Валя знову вселилася до університетського гуртожитку.

Правду кажуть: не знаєш, де згубиш, а де знайдеш. Владик ще не одного разу стане їй у нагоді. Допомогатиме з навчанням, коли вона після академки повернеться до університету. Спочатку вона дивуватиметься, а потім подумає: «Може, й справді якісь почуття має... чи мав...» – і її серце сповниться вдячністю до товстенького, зовні пихатого, іноді нестерпно-істеричного, але такого м'якого душею й доброго «тушканчика». Тоді він допоміг їй перебратися до гуртожитку і на прощання, уже сідаючи в автівку, буркнув:

– Звертайся, якщо щось...

Згодом, згадуючи цей період, вона називала його порою перепочинку, бо дуже скоро доля кинула її у таку круговерть...

БЕЗСОННЯ

«Лікарю душ і тіл наших, джерело життя нашого, Христе Ісусе Господи і Спасителю наш! Поглянь милосердним Твоїм оком на

Ірину в тяжкій недузї, прихились до моїх слізних благань, перстом милосердя доторкнись до немічного тіла хворої Ірини, зменш біль недуги її, поверни здоров'я їй, піднеси її з постелі немочі, допоможи їй народити здорову дитинку, продовж дні життя її, щоб на землі вона послужила Тобі, ходила стежками заповітів Твоїх та удостоїлася Твого Небесного Царства і разом зі святими славила Тебе, Бога милостивого, з Отцем і Духом навіки віків. Амінь».

Невисока білявка доземно вклонилася лику Спасителя і осіни-ла себе хресним знаменням. Помовчала трохи, схиливши голову, і промовила зовсім тихо:

«Сповідую Тобі, Господу Богові моєму і Творцю, всі мої гріхи, вчинені в усі дні життя мого, і у кожную годину, і в нинішній час, і в минулі дні й ночі ділом, словом, помислом... Прийми, Господи, щире покаяння моє, покірно зі слізьми молю тебе... За гріх мій смертний, непростений... Як батько люблячий, прийми...»

У цій статурній, вдягненій у білий халат і високу лікарську шапочку, жінці читач не відразу впізнав би ту тендітну акушерочку, а потім старанну студентку Валю Барінову, поруч з якою схвилювано крокував її нелегкими дорогами, співпереживав і бажав їй щасливої долі. Здавалося, час зітер з її обличчя усі пристрасті, вдягнувши його в маску відреченого спокою, не стерши, однак, з нього вроди й принадності.

Валя по кілька разів на день зверталася до Спасителя з молитвами. Змінювалися лише імена жінок, її пацієнток... Зараз вона молилася за немолоду вже жінку на ім'я Ірина, яка в свої тридцять сім виношувала первістка і якій весь час загрожував викидень. Колеги радили Валі зайве не перейматися: дев'яносто дев'ять відсотків за те, що Ірина не доносить дитину, то навіщо самій морочитись і жінку мучити. Та Валя «морочилась», і їй уже кілька разів вдалося зберегти плід у, здавалося б, безнадійній ситуації.

– Уже недовго залишилося, – заспокоювала Ірину. – Протримаємося ще з тиждень і зробимо кесарева. Все буде добре. Я з вами.

Такі вагітні, що їх усі вважали безнадійними, у Валі не переводилися. У відділенні патології вагітності пологового будинку, де вона працювала, легких випадків взагалі не буває, та вона брала-ся виходжувати найважчих. І зазвичай виходжувала. «Мабуть, їй

сам Бог допомагає», – дивувалися колеги, зауваживши, що вона весь час укладає перед маленьким іконостасом, що сама й облаштувала в ординаторській ще з перших днів роботи у відділенні. Там були і Спаситель, і Мати Божа, і чудотворець Миколай, і Пантелеймон-цілитель.

Лікарі – люди віруючі. Та щоб отак, як Валя, чи то пак – Валентина Степанівна...

Але з часом усі звиклися, навіть самі по кілька разів за зміну почали затримуватися біля образів. Хоча дехто й насмішкуватим оком дивився на запопадливу лікарку: аякже, святенницю із себе вдає... Ніхто не знав, що Валя, благаючи помочі для своїх підопічних, щоразу звертається до Спасителя ще й з покаянною молитвою.

Були такі, що й недолюбливали її: лише кілька років працює у них, а вже зажила серед пацієнток неабиякої слави мало не всезнаючої цілительки. Сама Горгона нерівно до неї дише.

Двері ординаторської прочинилися – і на порозі влякла молоденька чорнява медсестричка. Мить повагалася й тихенько позвала:

– Валентино Степанівно, вибачте...

Валя озирнулася, стривожено звела вгору брови:

– Що?

– У Кравченко знову кровотеча.

Валя перехрестилася, вклонилась образу й зі звично застиглим обличчям та тривожними очима, в яких жила уся її душа, швидко понесла своє зграбне, ніби виліплене вправною рукою скульптора, тіло до шостої палати. Заклопотано поминаючи п'яту, навіть не помітила двох жінок, що сиділи під стіною коло дверей: одна – молодша – з невеликим округлим животиком, бліда і змучена; друга – старша – із чималим животом, але жвавіша, веселіша. Вона провела зацікавленим поглядом лікарку і промовила до молодшої:

– От би тобі, Ніно, до неї звернутися. Кажуть, дива творить. Найбезнадійніші у неї народжують нормально.

– Так вона ж, мабуть, бере непомірно... А у мене в гаманці воша зубами клацає...

– У тім-то й справа, що не бере нічого.

– Та ти що?! Хіба тепер таке буває?!

– Не бере. Правду кажу. Багато хто пробував давати – навіть і дивитися не хоче. Ображається. Мені дівчата з шостої палати розказували.

– Ой, Людочко, якщо так, то, може, мені, й справді, до неї звернутися? Упасти на коліна перед нею. А то ж Горгона каже, що все одно живим не народжу, на штучних родах настоює. Це, значить, щоб його витягти по шматочках... А я ж так хочу, щоб воно жило... Ну й що з того, що в мене уже троє? – зашморгала носом Ніна.

За півгодини Валя повернулася до ординаторської. Стомлена, але зі спокійними очима. За одним із столів сиділа насуплена Ганна Леопольдівна, завідувачка їхнього відділення. Порпалася в якихось паперах. Загледівши Валю, заходилася бурчати:

– Короткова із п'ятої палати мене таки доконає. Отакий цукор, а вона: «Буду народжувати» – й квит. А якщо дві смерті підряд? Навіщо воно мені?!

Валя мовчки підійшла до образа, прочитала вдячну молитву і лише тоді обізвалася:

– А може, спробувати, Ганно Леопольдівно? Якось би всі разом...

– Ще чого! – пирхнула завідувачка. – Невже ти, Валю, не розумієш, який це ризик? А те, що вона нюняє, мене не обходить. Троє є – вистачить їй. А шмарклі нехай їй мама витирає. А я – не мама, я – лікар.

Ганна Леопольдівна, обурено сопучи, збрала до купи папери і чорною хмарою посунула до дверей.

Валя розуміла, що завідувачка має рацію, що вона, попри свою суворість і різкий характер, класний спеціаліст і врятувала не одне життя, та все ж подумала, як би було гарно, коли б народила дитятко ця Короткова... Можливо, Леопольдівна перестраховується? Є у неї така риса.

– Куди то Горгона почимчикувала така розбурхана? – до кімнати зайшов інтерн Микита Вадимович, високий повновидий хлопець. – Аж пашить уся.

– Не знаю, – знизала плечима Валя. – Може, до себе в кабінет.

Їй не подобалось, коли завідувачку називали Горгоною, хоч та знала про своє прізвисько і ставилася до нього з гумором: «Отож, нехай трепещуть».

Робочий день закінчувався. Валя повільно й розслаблено зняла шапочку й халат, залишившись у легенькій блакитній сукенці, яка вигідно підкреслювала її граційну жіночну статуру, підійшла до дзеркала й плавними рухами поправила пишну зачіску, випустивши на волю хвилю блискучого пшеничного волосся, яка спадала аж до пояса, перевзулася в модельні босоніжки на високих підборах і потягнулася до мобілки, що лежала край столу. У вирізі сукні колихнувся простий срібний хрестик – давній подарунок Наташі, який дуже їй личив і разом із сукнею підкреслював блакить очей.

Микита Вадимович, обминаючи Валю, скося зиркнув на неї й швидким рухом обхопив її тоненький стан... Валя штурхонула його ліктем у груди й відскочила вбік. Її обличчя враз зчервоніло. Не від ніяковості, а від гніву, що миттєво спалахнув у ній нестримною пожежею. Вистрілила в нахабу своїми яскраво-блакитними блискавками й люто просичала:

– Ще раз зачепиш, яйця повідриваю!

Молодик оторопіло застиг посеред ординаторської. Наче таке миле крихітне створіннячко, а дивись ти...

Він недавно з'явився у відділенні і не знав, що, на перший погляд, спокійна й тиха молода, симпатична лікарка могла несподівано вибухнути, як необережно зачеплена розтяжна міна, і вщент рознести все навкруг себе...

Валя ще раз зневажливо скривила повні рожеві вуста і уже спокійно, але твердо промовила:

– Ти мене почув.

Микита Вадимович розгублено кивнув головою, все ще спантеличено кліпаючи повіками. Щоб отак зреагувати на якийсь там майже невинний жест... Ненормальна!

«Прости мене, Господи, прости, – волато за зовнішнім спокоєм усе Валине єство. – Додай мені, будь ласка, сили душевної й зваженості у вчинках, вбережи мене від гніву й осуди, втихомир мою душу».

Отакі нестримні емоційні напади у неї залишилися, попри лікування, від того давнього нервового зриву, коли вона втратила свою першу дитину, а затим – і її батька...

Інтерн кудись повівся, а Валя, ще сумуючи очима, набрала чоловіків номер.

– Ти уже вдома? І Оксанку забрав? Я теж зараз виїжджаю. Сюрприз чекає? Який сюрприз? Хоро-о-ший?.. Уже мчу.

Та ще кілька хвилин посиділа, стомлено прихилившись до спинки канапи. Її завжди виснажували отакі раптові, хоч і нечасті, спалахи.

«Сюрприз» лежав на столі в рожевому продовгуватому конверті і пахнув вишуканими парфумами. Був він урочистим і пишномовним:

«Шановні Валентино Степанівно, Андрію Анатолійовичу і Оксанко! Щиросердно запрошуємо вас розділити з нами найщасливішу подію в нашому житті. 20 червня, об 11 годині, чекаємо вас на нашій шлюбній церемонії в Будинку урочистих подій. А також запрошуємо на весільний бенкет, який відбудеться в селі Іванівка. З повагою: Вікторія, Іван»

– Поїдемо? – запитливо зазирнув Валі у вічі чоловік.

– Авжеж! Хіба ж можна не поїхати на весілля до Віточки. Ой! Як час летить! Ніби зовсім недавно Віта була невеличким дівчам, а вже наречена.

– На весілля поїдемо! На весілля! – застрибала на одній нозі круг батьків шестирічна Оксанка.

Валі враз стало весело й легко на серці. Невідь навіть підстрикнула доньку:

– Ми то з татом поїдемо, а ось ти, мабуть, з бабусею Надею залишишся. У село до неї поїдеш. Або бабуся до тебе сюди приїде. Це ж не якийсь там Новий рік, це – весілля, свято дорослих.

– Що!? – напредила губи мала. – Поїду на весілля до хрещеної! Мене теж запрошують! Мене теж запрошують! Там написано «і Оксанко»...

Дівча на осінь готувалося до школи і досить добре читало: Валя ще два роки тому почала знайомити доньку з абеткою.

– А може, там такого й не написано, – щось ніби смикало Валю за язик. – Звідки ти знаєш? Ти ж іще в школу не ходиш... А раптом там написано не Оксанка, а Оленка?

Оленка була двоюрідною Оксанчиною сестрою, на рік старшою від неї.

– Ну, ма-а... – ображено запхивькала Оксанка, збентежено хапаючи до рук листівку і кидаючись до Андрія. – Татку, татку, скажи їй.

– Та не дражни дівчину, люба, – посміхнувся Андрій. – Звичайно, поїдемо, доню.

– Поїдемо, поїдемо, – защебетала Валя, хапаючи доньку в обійми. – То я пожартувала.

У цю мить срібним переливом озвалася Валина мобілка.

– Вітаю! Ну що, отримали? – дзвінко запитала Ольга Павлівна, кожне її слово вібрало радістю. – Ми спеціально раніше усім розіслали запрошення, аби люди змогли зорієнтуватися, з роботи відпроситись. Коли виїжджатимете?

– Та, мабуть, на ніч у п'ятницю. Ми ж обоє на роботі. А чому ви весілля в селі влаштовуєте? – здивувалася Валя.

– Та це лише за кілька кілометрів від нас. Звідти Іванкові батьки. Там у них чудове обійстя, сад. Місця всім вистачить. Свати там і житимуть тепер, а молодятam свою квартиру в Києві залишають. Хоч не я, то Віточка стане киянкою...

Валі здалося, що в голосі Ольги Павлівни прозвучало щось триумфуюче, навіть виклик. Поцікавилася:

– Гостей багато чекаєте?

– Ой, багато. З півтори сотні набереться, а може, й більше. У них велика рідня. З Білорусії свашина сестра приїде з чоловіком, дітьми і внуками. А у свата аж четверо братів... Однокурсників своїх молодята запрошують, друзів. Це з мого боку жменька буде.

Валя вмить пополотніла: це ж і він буде, Ігор Максимович... Обов'язково буде, адже він – Вітин хресний...

Довго ворочалась у постелі. Не могла заснути. Не їхати – не можна. Але через стільки років зустрітись із ним, своїм, загнаним на задвірки душі, та не забутим, минулим... Чи вистачить у неї сил? І як зреагує він?! Адже розлука була такою болісною. Що-правда, по-різному для неї і для нього.

«Не дури себе...»

Поступово на Валю почала напливати дрімота. Вона поволі йшла сосновим лісом, сонце просвічувалося через крони дерев і зайчиками

стрибало по стовбурах, було тепло й хороше на душі. І тут із-за товстої сосни показався високий ставний чоловік. «Іди сюди», – простягнув до неї руки. Ігор Максимович!? Ігор... Звідки він тут?! – стрепенулася Валя.

Широко відкритими очима втупилася в стелю. Серце бахкало об груди, рвалося назовні...

Добре, що Андрій спить, – майнула думка. Це ж на весіллі він уперше зустрінеться з Ігорем... Ні, не вперше. Але тоді Андрій його не бачив, не міг бачити...

Дарма вона йому про нього розповіла. Різонула, як їй тоді здалося, в безвиході ножем по серцю, а в нього, можливо, й тепер рана кровоточить, хоч і мовчить. Уже стільки років мовчить...

О, Господи! Як невчасно це весілля. Не могла Віточка почекати ще рік чи два... Але що б це змінило? Риторичне запитання.

А серце бахає...

* * *

Нічні думки відрізняються від денних своєю оголеною самотністю. Удень думки мандрують поруч із ранковою кавою, штовханиною в тролейбусі, чиймись благальними очима, з тисячами буденних дрібниць, серед яких зблискують окремими згустками і так само гаснуть. Вони пахнуть кавою й парфумами, людським потом і нечистотами, лише зрідка – квітами. Ці запахи просочуються крізь їхній одяг, але, якщо затримати дихання чи не принохуватись, то можна їх і не вчути...

Вночі думки скидають роби і фраки, сукні й халати і нескінченною вервечкою йдуть одна за одною голими, такими, якими вони є насправді, а не такими, якими їх роблять одяг і товариство. Тому часто вони важко дихають, мають рахітичні постави, криві ноги, обвислі животи, коростяву шкіру. Таких думок буває страшно, та, не увійшовши до людської душі, вони не в змозі досягнути благодатної купелі, звідки, якщо поталанить, якщо душа не зашкарубла і годна омита їх своєю кров'ю, вийдуть чистими й стрункими...

Можливо...

І лише тоді почнуть шукати собі пару.

А не впусти їх у душу, не вточи своєї крові, так і залишаться рахітними й коростявими, а чи блукатимуть вифранченими фаль-

шивками серед таких же думок, людей і речей. І не чекай тоді милості від долі.

Валя це інтуїтивно відчувала, а тому впускала, впускала їх ночами і крові не шкодувала...

* * *

Мовчить Андрійко... І вона мовчить. Але отакими безсонними ночами, коли він спокійно спить поруч, – чи не спить?! – вона відчуває свою вину перед ним. У такі ночі вона переступає через поріг років і бачить себе тією Валею, яка металася в безвиході, яка шукала бодай вузьку стежечку до світла, яка спотикалася, падала й знову вставала, аби йти далі.

Вона знайшла врешті свою стежину, але йшла нею із зраним серцем, у відчаї ранячи на ній близьких, поки вийшла на пряму, рівну дорогу.

Ось вона в монастирі, в обіймах Наташі. Вона щойно залишила коханого, якого мало не вбила своїм коханням... Невже ж якась страшна, темна сила запрограмувала її, неville ж їй судилося лише зло нести людям?! Вона ридає на грудях у подруги: життя для неї закінчилося, жити без коханого вона не хоче, не може, не буде...

Наташа притискає її голову до себе, лагідно голубить теплою долонею й примовляє:

– Я розумію, я все розумію, Валечко. Так, так, я все розумію. Поплач, поплач. Виплач своє горе.

– Зрозумій, мені вже не можна жити на світі. Я вже так нагрішила...

– Нічого, нічого, хороша моя. Усі ми грішні, бо наші предки Адам і Єва згрішили. Але Бог все одно любить свої дітей і не покидає у біді.

– Я ж брехуха, брехуха! – захлинається Валя. – Я матушці Єфросинії казала, що хочу в монастир, а сама-а-а... А сама блудом займалася.

– Нічого, нічого, моя хороша. Помилитися кожен може.

– Але я людину ледь не вбила-а-а... Його ледь не вбила!

– Навіщо ж ти, любя моя, все на себе береш? А його вину відкидаєш? Ти ж у невіданні все це чинила. Кохаючи його.

– Я не хочу жити. Немає мені для чого жити. Я огидна сама собі.
– Але ж нам усім Бог життя дав, ми не владні над ним.

Уже пізніше, отямившись, Валя зрозуміла, що Наташа тоді врятувала її.

Коли вона переплакала, Наташа відвела її до невеличкої кімнатки, з вузьким ліжком, тумбочкою і стільцем. На покуті, як і всюди в монастирі, – невеликий іконостас.

– Це наш ізолятор, для інфекційних хворих, – пояснила. – Ти на службу не ходи. Поживи сама в оцій кімнатці. Я за найменшої можливості приходитиму до тебе. Почитай про життя святих. Де хто з них починав як великий грішник, та у відчай не впав. Ти почитай, почитай.

Кілька днів Наташа майже не відходила від Валі. І нікого до неї не пускала. Навіть їжу сама їй носила.

Майже щодня водила її до лісу. Неспішно ходили, тримаючись попід руки, й мовчали. Спочатку Валя не помічала нічого довкруг. Але минали дні, і згодом до неї почав долимати пташиний щебет, терпкий дух соснових голок, а якось вона зупинилася, підвела голову й усміхнулася:

– Ти чуєш, Наташо, як гамселиць? – кивнула на дятла, що завзято обстукував сосну десь аж у верховітті.

Іншого разу її зацікавила білочка, яка стрибала з дерева на дерево.

І прийшов такий момент, коли вона запитала Наташу:

– А чи приймуть мене тепер до монастиря? Чи простить мене матушка Єфросинія?

– До матушки Єфросинії тобі обов'язково треба піти. Я їй сказала, що ти тут, і вона чекає на тебе. Уже сама її присутність душу зціляє і віру вселяє. А про монастир, Валю, і не думай. Він не для тебе.

– Це ж чому, Наташо? Не гідна я, так? Звичайно, я розумію. Хіба ж можна мені до тебе дорівнятися...

– Валечко, не кажи дурниць. У мене теж немало вад і помилок. Справа в іншому: я понад усе всім серцем люблю Бога. Навіть більше від мами. Моя душа тут, у монастирі, немов у раю почуввається. Молитва, служба Божа доводять мене до екстазу. Ти ж – зовсім інша, світська. І, якщо залишишся у монастирі, нагрішиш ще більше, ніж у світському житті. Це тобі й матушка Єфросинія скаже.

– Он, яка ти! – Валя вражено подивилася на подругу. – А що зі мною ти возишся, це теж – служіння Богові?

– Дурненька, – засміялася Наташа. – Я ж бачу, як тобі важко. Хіба ж можна залишити людину на самоті з горем? Ми ж усі люди живемо серед людей. Ми ж виродимося як вид, коли не допомагатимемо один одному. А за тебе у мене особливо серце крається, бо я ж люблю тебе. Ти хороша, я вже тобі про це не один раз казала. Ти дуже хороша. Заплуталася просто. То таке з кожним може трапитись.

– Ой, Наталочко, ти ж не знаєш усього про мене...

– Ти сповідалася матушці Єфросинії?

– Так.

– А вона тобі казала що-небудь про те, що ти закінчена людина?

– Н-н-і...

– То чому ж ти тоді комплексуєш? Чи ти не віриш матушці?

– Але як мені без нього жити? Наташо, я не витримаю. У монастирі, можливо, й витримала б...

– Валечко, ти ж вступила до медуніверситету, то і їдь на навчання. Зміна оточення, нове місто, нові друзі. Та думаю, що й самокопанням тобі ніколи там буде займатися. А мине час – і рани заживуть. Обов'язково заживуть. Вір мені. Я знаю, що кажу. Я ж люблю тебе, сонечко.

Валя здригнулася, зашпорою зайшлося серце – він називав її сонечком... Підвела зарошені очі на подругу:

– Тобі добре так говорити. Ти вся така правильна. І віра твоя справжня. А я... У мене все несправжнє. Правду кажеш, заплуталась я.

Наташа помовчала і вже іншим, задумливим голосом, ніби бачила перед собою щось далеке, промовила:

– Прийдеш і ти до справжньої віри. Побачиш. Бо лише в ній порятунок для душі. Нам Господь, наш люблячий батько, подарував життя, і це найцінніше, що ми маємо берегти. Якщо не бережемо, то цим дуже ображаємо Творця. В усякому гріху можна покаятись, та коли збавиш себе життя, ніколи вже не покаєшся, а значить, і прощення не отримаєш. Я теж це не відразу зрозуміла. А те, що я всього не знаю про тебе, то й ти про мене багато чого не знаєш. Про це знають матушка Єфросинія та моя мама. А більше – жодна душа.

Наташа помовчала, потім подивилася Валі прямо в очі якийсь незнайомим, аж надто серйозним, поглядом:

– Я теж велика грішниця. Спіритизмом займалася, хотіла суїцид вчинити... І не лише хотіла, а порізала собі вени.

– Та ти що, Наташо?! – вжахнулася Валя.

– Не віряться? – блідо посміхнулася Наташа. – То слухай. Я розкажу тобі свою історію. І про те, як до Бога прийшла. Ми з мамою із сусідньої області. Я народилася в хорошій сім'ї, батьки мене дуже любили – я одиначкою була. На жаль, тато рано помер, мені лише тринадцятий рік ішов. Мама моя в педучилищі викладала. Жили ми з нею дуже дружно. А в дев'ятому класі я закохалася. Я гарно навчалася, але він... Він був гордістю всієї школи. На всіх конкурсах, олімпіадах з усіх предметів перемагав. На гітарі грав, власні пісні писав і виконував. А який вродливий був! Високий, чорнявий...

Наташа трошки помовчала, прикривши повіки, потім зітхнула і продовжила:

– У дев'ятому класі ми й доторкнутися не сміли одне до одного. Вперше поцілувалися у десятому, після Новорічного вечора. Я думала, що від щастя свідомість втрачу. Весною ми вже не крилися зі своїми почуттями ні від кого. На одному з побачень за містом – тоді саме дерева розпускалися – у Максима замакітрилось у голові, і він ледь устиг вхопитися за молоденьку берізку. Ми тоді ще посміялися: мовляв, зелений дух весни памороки забиває... Потім мріяли, як після закінчення школи поїдемо разом навчатися. А через рік його не стало. Лейкемія.

Наташа знову змовкла. Валя взяла її за руку й міцно стиснула.

– Ніби й нічого, заспокоїлась уже, – промовила Наташа, дивлячись кудись далеко, мабуть, собі в душу – а, як згадаю, – серце так тисне.

– То не треба, Наталочко, не згадуй.

– Та ні, слухай. Прийшла я з похорону додому. І так мені спати захотілось – упала на нерозібрану постіль і відразу вимкнулася... Відкриваю очі – у хаті сіро, подивилась у вікно – ранок. Мама на кухні посудом бряжчить. Підійшла я до дзеркала й дивлюся на себе, а очі мертві якісь... Не знаю, що тоді мною керувало. Підхо-

джу до комода, виймаю ножиці, знову підходжу до дзеркала, беру свою косу, – а вона у мене була товста й довга – і – чик при самому корені. «Ось і добре, – думаю. – Відрізала – і все забудеться». А Максим дуже любив моє волосся, любив, коли воно огортало мої плечі, пестив, цілував... Заховала я косу в комод, сіла на ліжку, і така порожнеча на мене впала, наче я сама-самісінька десь далеко, у якійсь безмежній галактиці, де немає ні людини, ні тварини, ні рослини. Та як заголошу... Мама перелякалася. До лікарів мене водила, до шептухи – дарма, що віруючою вже тоді була. А я задерев'яніла вся. Не їм, не розмовляю ні з ким. Лежу у ліжку днями і тупо дивлюся в стіну. Все згадую: кожну нашу хвилиночку, кожне слово... А серце туга смертна тисне – так мені його хочеться побачити.

Наташа важко зітхнула й помовчала, знову переживаючи той невиситимий біль.

– І почала я, Валечко, викликати його дух... Ми колись з дівчатами у шостому-сьомому класі забавлялися з чорною книжкою, з чорною стрічкою, з чорною хусткою й дзеркалом. Згадала я те все й ожила – аж затремтіла вся від очікування. Мама на роботі, а я замкнуся – і... І одного разу, це було надвечір, побачила в дзеркалі його... Він мені всміхнувся і поманив рукою до себе... Не знаю, що б було далі, можливо, я збожеволіла б. Та якось мама застала мене за цим заняттям. Стала за мною слідкувати, поховала усі дзеркала, повела мене до батьюшки. А він почав гріхом мене лякати. Я й втекла з церкви. А на той час у мене в голові щось уже переклинилося. Лежу собі якось і думаю: «Якби можна було віддати йому половину свого життя... І щоб ми знову були разом...» А тоді думаю: «Чекай, якщо я піду до нього, ми теж будемо разом!» Взяла лезо й полосула по венах. Якби мама прийшла на кілька хвилин пізніше, я уже була б із Максимом. Бачиш, як Творець мене оберігав? Потім було довге лікування у психіатра, яке майже нічим мені не допомогло – пігулки лише задурманювали на якийсь час. У мене знову з'явилися ті ж самі думки. У мами почалися серцеві напади, вона мусила піти з роботи, аби мене на самоті не залишати. Та мені все було байдуже. Не знаю, чим би це скінчилося. Аж мамі хтось порадив повезти мене до ма-

тушки Єфросинії. Вона йвилікувала мою душу. Врятувала її. Ми з мамою переїхали сюди, і я дала обітницю присвятити себе Богові і стражденним людям. Зрозуміла, що це моє, що саме цього прагну всією душею. І до Максима тут я ближче. Молюся за нього щодня.

Валя, нічого не кажучи, обняла Наташу, вони притиснулись одна до одної і довго так стояли, відчуваючи, що назавжди стали найближчими подругами.

Ще тиждень Валя прожила в монастирі. А коли повернулася додому, їй зателефонувала Інна. Привіталася, ніби нічого не сталося, і повідомила:

– Я тата забрала до Києва, в кардіологічний центр. Йому вже набагато краще, – і після короткої паузи: – Валю, якщо насправді любиш батька, залиш його, будь ласка, в спокої. Хай ще поживе. Я саме тому й телефоную, аби попросити тебе. Знаю, що це непросто, і його мені шкода дуже, але ти ж розумієш – іншого виходу немає.

Так, іншого виходу не було...

* * *

Першого вересня Валя поїхала на навчання і у двадцять два роки стала першокурсницею. Студентське життя, від якого вона давно відвикла, шумувало навкруги семибальними штормами, та вони зовсім не докочувалися до її душі. На її обличчі застигла маска непорушного спокою, в таку ж маску, здавалося, вдяглося і її серце.

Її сусідки по гуртожитку – молоденькі дівчатка, випускниці шкіл і медичних коледжів – про щось щебетали, кудись бігали, здивовано, а потім і насмішкувато, поглядали на неї, але її це не зачіпало. Лише навчання – і нічого більше. Вона прагнула стати лікарем – і стане ним, а все інше – не для неї.

Та насправді її груди розгризала така холодна космічна порожнеча, що хоч плач, хоч кричи, хоч вий...

Лягаючи спати, клала під щоку його білу в голубу смужку носову хустинку, вдихала його найрідніший запах і завмирала, широко відкривши рота, а сльози разом із шмарклями текли й текли на підборіддя, на подушку, на хусточку...

«Що я роблю?! – схаменулась якоїсь ночі, відчувши в грудях давкий біль. – Я ж так збожеволю. Або інфаркту доскочу. Уже ж нічого не повернеш. Його немає... І не буде ніколи...»

Наступного ранку, перед заняттями, недалеко від університету зупинилася, навпомацки знайшла в сумці хустинку, стиснула її в долоні, зажмурилась і кинула в сміттєвий ящик. Швидко пішла геть.

На першій парі нічого не чула й не бачила, калатало й завмирало серце, його пронизували тисячі довгих вогняних голок... Зірвалася з місця, ледь у коридорі озвався дзвінок... Довго бабралася в смітті голими руками – хусточки не було...

А потім сталося те, чого вона так боялася. До кімнати вбігла вертлява сміхотуха Неля:

– Валю, там до тебе прийшли. Мабуть, батько твій. Гарний такий...

Ніби потужний розряд струму вдарив Валю в серце. На якусь мить воно зупинилося, а потім безладно закалатало, загриміло, розбиваючи груди. Першою думкою було: «Не вийду!», та вже наступною: «Він же все одно мене знайде...»

Він схуд і ніби аж помолодшав. Відразу ж простягнув до неї руки, настійливо ловлячи її погляд, молячи своїм, очікувальним, на єдину, потрібну йому, відповідь. Вона відступила назад...

– Ну, чому ти від мене ховаєшся? – запитав захрипло, опускаючи руки. – Я вже в повному порядку. Інночка мене виходила. Проходжу курс реабілітації. До тебе ось прийшов. Скучив страшенно. Як ти, зайченятко моє?

І жодного слова про те, що вона втекла, покинула його...

Найкращий! Найрідніший! Коханий! Як же я скучила за тобою! Який же ти мені необхідний!

Але: «Іншого виходу немає...» Немає! Немає!! Немає-є-є!!!

– Я... Я... – її губи зводила судома. – Я хочу сказати, що між нами все скінчено...

Він застиг, немов уражений кулею у саме серце. Потім його вуста ворухнулися:

– Що? Що ти сказала? – прошепотів здавлено. – Я, мабуть, щось не так зрозумів?

Господи, поможи мені! Аби лишень отут серце не розірвалося. Гарячково шукала безсторонню форму звертання, аби тільки не «Гор», не «ти».

– Нам не можна бути разом. Не можна-а!

– Не можна?.. А, звісно, старий, хворий... Але ж я просто по-мру без тебе! А як же наше кохання?.. Валечко, ти це серйозно?..

Від його розпачливого шепоту можна було збожеволіти. Валя стиснулася вся в тугу пульсуючу грудочку і лише мовчки кивнула, ковтаючи в'язкий давлүчий клубок.

– Ти мене вбиваєш. Убиваєш...

– Мені треба йти, – Валя відчувала, що більше не витримає.

Повернулася і шодуху кинулася сходами на другий поверх.

Іншого разу, через кілька днів, він зустрів її біля навчального корпусу.

– Маєш для мене кілька хвилин?

Валю вразив його вигляд. Він ніби ні в чому й не змінився, але якась безнадія в усій його постаті... Очі втратили такий дорогий їй золотистий блиск... Якась невідконтрольна свідомості сила кинула її до нього. Він відразу ж вхопив її за руки:

– Не покидай мене, не покидай мене, сонечко моє!

Валя відразу ж отямилася і вивільнила руки:

– Ні, – похитала головою. – Я усе сказала минулого разу. Я не повернуся.

– Валю, зажди. Я хочу тобі сказати: я не втручатимусь у твоє життя... Не кидай лише мене...

Боже мій! До чого вона його довела!!

І, аби більше не мучити ні його, ні себе, Валя швидко пішла геть. Вона розуміла, що саме цієї миті назавжди покинула коханого, що вороття назад не буде. І, мабуть, саме в ту мить її ясне, миле личко вдягнулося в маску відстороненості. Відстороненості від усього світу. Бо як інакше було сховати від світу пекельний біль, який розривав її нутрощі? «Горда...» – казатимуть про неї з тих пір.

Тоді вона ще не розуміла, що щойно завершився і її катарсис, і вона вже ніколи не повернеться до тієї Валі, якою була до цього, до тієї Валі, яка була його коханою. Яка сприймала все, що з нею відбувається, як приреченість, дану їй кимось... Далі світом

крокуватиме зовсім інша жінка. Вона зажене свої почуття й емоції глибоко всередину і віднині житиме за принципом: потрібно їй це, чи ні. Щоправда, іноді, попри весь свій прагматизм, та раціональна жінка кусатиме губи, аби не розридатися, але за маскою відстороненості того ніхто й ніколи не побачить.

Згодом у її життя увійде Владик, потім Гена, потім знову Владик, якийсь час Владик і Гена співіснуватимуть одночасно, потім вона завагітніє...

А потім на її горизонті з'явиться молодесенький хлопчина з великими карими очима...

Того дня, як вона знову переселилася до гуртожитку, він її перестрів біля входу. Вона на нього не звернула б ніякої уваги, мабуть, і не впізнала б, та він заступив їй дорогу і з якоюсь шаленою радістю випалив:

– Де ти оце пропадала?

* * *

Андрій не спав. Не міг він спати в отакі ночі, як сьогодні, коли Валя принишло завмирала в якій-небудь позі до ранку – найчастіше лицем догори і очима в стелю, – і лише її стримуване дихання не могло його обдурити. Тоді й він завмирав, зіщулившись, і теж не ворушився до ранку, аби вона не запримітила, що він теж не спить.

Таке траплялося частенько. Спершу він питав Валю, що її трижовить. Вона відповідала якимось загадково:

– У кожного, Андрійку, є свої нічні думи. Але на те вони й нічні...

І він перестав запитувати. Але з того, як переривається її дихання, як стримує вона зітхання, він відчував, що її мучить щось серйозне. Можливо, вона згадує своє перше кохання? Андрій міцно стискав зуби: краще б він не знав того. Ні, він не ревнував. Валя сказала, що те давно скінчено, а він їй беззастережно вірив. Як знав і те, що саме через оте кохання Валя... любить його... але не кохає... Не кохає так, як він бажав цього кожною клітиночкою свого єства, як кохав її сам... Він чудово розумів різницю між словами кохати й любити, між цими почуттями. Жодного разу не сказала йому: «Любий...» І він їй вдячний за це, вдячний, що не грається з ним, не дурить. Як і вдячний за щиросердне – такого теж

не зіграєш – «Андрійку», а інакше вона до нього ніколи не звертається. Виходить, до цього часу її серце ще не перегоріло до того лікаря, з яким вона чомусь розлучилася. Він не відчував до нього ніякого зла, сприйняв усе, як тепер модно казати, адекватно, хоч і щеміло в грудях, бо не йому Валя віддала усю себе...

Заборонив собі цікавитись, що їх розлучило, не розумів лише одного: як можна було відпустити отаку дівчину?! Що ж він за чмо? І за що вона його так кохала? Чи ще й тепер кохає? Як би він хотів знати відповідь...

У Андрія важко застугоніло серце, він несамохіть зітхнув і ворухнувся, і тут же завмер: чи не потривожив Валю, чи не зрозуміла вона, що й він не спить? Цього він найбільше боявся. Боявся відтоді, як в одну з таких ночей обняв її і взявся втішати, а вона розридалася. Зрозумів, що своїм болем вона має переболіти сама, як би йому не важко це було бачити.

* * *

А Валя продовжувала плисти рікою спогадів. Ця безкінечна ріка омивала її теплими хвилями, заспокоюючи й народжуючи в серці надію, і відразу ж бризкала в обличчя й за комір холодними колючими краплями, не даючи розслабитись ні на мить.

Валя любила теплі літні дощі. Коли з-під коліс тролейбусів і автівок вихлюпувалось перлинисте літепло, коли парував асфальт, а зелень сліпила очі соковитістю молодого літа. Завжди любила, ще змалечку, а зараз пружні небесні потоки, що з переможними вилясками розбивались об асфальт, вливалися в її душу довгоочікуваним сподіванням на те, що все буде добре, що всі її проблеми вирішаться.

Сховавшись під парасолькою, вона тихо брела з бібліотеки до гуртожитку, із задоволенням зачерпувала босоніжками теплу воду і, як часто останнім часом, міркувала про майбутнє. Третій курс закінчується, ще один екзамен – і канікули. Треба їхати додому, треба пояснювати усе матері. Вислуховувати плачі й докори. Ловити зацікавлені погляди сусідів і знайомих. Чи витримає вона таку напругу, не кажучи вже про те, що хвилюватися їй тепер не можна. Заховатися в Наташі? Ні, соромно. Хоч і подруги вони, але ж Наташа – свята проти неї.

Дощ закінчився, і Валя вкинула мокру парасольку до пакета. Підвела голову й вражено завмерла: над містом із заходу на схід синє розніжене небо перетинали аж дві веселки. Це було так красиво й хвилююче, що вона довго не могла зрушити з місця. Здавалося, з цими прекрасними веселками в її душу вселялася надія на те, що все буде добре, якийсь вихід знайдеться.

А може, нікому нічого не казати? Її вагітності лише другий місяць. До початку занять, до першого вересня, ще майже й видно не буде. Хоч літо проживе спокійно. І до Наташі можна з'їздити. Звичайно, потім доведеться академку брати й повертатися додому. З'ясовувати стосунки з матір'ю... Ой, це ж і він дізнається... Що він про неї подумає?!

«Стоп! Його немає в твоєму житті», – наказала собі суворо, – і тут же побачила вчорашнього хлопчину. Того, який питав у неї, де це вона так довго пропадала, який ранньої весни врятував у метро її сумочку. Що за халепа? Стоїть біля гуртожитку. Чи стежить за нею? Учора ж вона однозначно сказала: «Вибач, я поспішаю». То чого знову приплентався?

– Привіт, – його великі карі очі сяяли їй назустріч. – Яка краса! – кивнув на веселку. – Ти вчора поспішала, а як сьогодні? Може, погуляємо?

Господи, дитя зелене! Так і чекай, що зараз пробелькоче: «Мама...» А симпатичний: дитинно-чисті карі очі, широкі темно-русяві брови, рівний ніс, чітко окреслені вуста, легкий рум'янець на щоках, височенький і плечистий, хоч тіло по-юначому тендітне. Але як він на неї дивиться... Мов на богиню... З якимось затятим невідворотним благанням. Ніби уже має право так дивитися...

Не вистачало ще їй роману з оцим дитям! Тут аби зі своїми проблемами розібратися.

Але відбувалося незрозуміле: раптом у її груди хлюпнуло щось тепле й приємне, і до щему схотілося погрітися душею біля цього милого хлопчини.

– Давай, – погодилась аж трошки несподівано для себе. – Тільки недовго. У мене за два дні екзамен. Останній.

Він засяяв ще дужче:

– А ти який курс закінчуєш?

– Третій.

– І я третій. Я в коледжі зв'язку навчаюся.

Років дев'ятнадцять, – прикинула Валя і, як виявилось згодом, не помилилась.

– Може, познайомимось, – взяла ініціативу на себе. – Я – Валя.

– Я знаю. А я Андрій, – простягнув руку.

Ну, що ти тут зробиш? Дитя! Вклала свою долоню в його велику правицю і відчула, що не хоче її забирати... Така молода й ніжна шкіра, така приємна прохолода йде від неї й вливається в її тіло...

– Ти ж не киянка? – поцікавився він.

– Ні, я із сусідньої області.

– А я з Харківщини. У мене тут тітка, то я, поки навчаюся, у неї живу. Не люблю киянок. Пихаті.

Сказав майже з відразою, і Валя зрозуміла, що Андрій уже має певний досвід спілкування зі столичними дівчатами. Звісно, за три роки в Києві мав таку нагоду, – враз чомусь зринула ревнива думка...

* * *

Другий тиждень після занять у коледжі він поспішає до гуртожитку медуніверситету. Чекає до темряви, але її немає. Нарешті наважується, зупиняє гурт студенток:

– Дівчата, допоможіть дівчину знайти...

Вони весело сміються, обіцяють, що зараз перевернуть увесь гуртожиток і знайдуть. Розпитують: як звати, на якому курсі навчається. Дивуються: «Як це – нічого не знаєш?» Він ніяковіє, пояснює, що не встигли познайомитись. Дівчата, хихикаючи, йдуть далі, а одна залишається коло нього й співчутливо каже:

– Бачу, запав ти на неї. Розкажуй детально, яка вона.

Яка?..

Королева!

Невисока, струнка, ніби різцем найвидатнішого майстра вирізьблена. Тоненький стан, високі груди, розкішне довге біляве волосся, точені ноги. Шкіра гладенька-гладенька, відсвічує матово, а на вилицях рожевіє. Красиві рожеві вуста, а очі... Очі, мов дві блакитні зорі, що сяють здалека, із самісіньких глибин Всесвіту...

Такою він її побачив, коли в метро привіз їй сумочку. Кумедна історія: вона вийшла з вагона, а сумочку защемило у дверях.

– І ще – вона серйозна.

Бо як же пояснити той вираз відречення від усього навколишнього, який так його вразив. Неземна істота!

– Я спробую знайти її, – каже дівчина. – Приходь завтра увечері сюди ж. До речі, мене Аліною звать.

Те, що назавтра розказала Аліна, мов обухом ударило його в саме серце.

– Ніяких хороших вістей я не принесла тобі. Дівчину, яку ти шукаєш, звать Валею. Кілька днів тому вона переїхала до свого хлопця.

– А куди переїхала? – вирвалося в нього.

– Звідки ж я знаю? – стенула плечима Аліна. – Ти не заморочуйся нею – вона не для тебе. Вона старша від тебе, і, взагалі, пошукай собі когось простішого.

Та він знав, точно знав: вона для нього.

У свої дев'ятнадцять, окрім покvapливих обнімань-цілувань, він нічого ще не пробував. І глибоких почуттів теж ще не переживав. Те, що колись його відшила однокласниця Люся Пономаренко, від чого він півроку страждав, нині здавалося йому дрібницею, яка не варта ні уваги, ні пам'яті.

Ні! Саме вона – для нього.

Трохи охоловши, він уже із жахом думав про те, що у неї своє життя. Не спав цілу ніч, будуючи різноманітні плани. А наступного дня став на чати біля університетського корпусу.

Їх він загледів аж на четвертий день. Поруч його Королеви крокував патлатий жевжик: модний прикид, лінивий погляд, а сам – метр з кепкою, носатий, витрішкуватий. Стиснув зуби й кулаки: невже вона кохає отакого?! Вона!.. Захлинувся від болю, від почуття втрати.

Витримав лише два дні. Потім знову підстеріг їх, провів до їхнього житла, і вже будь-коли міг милуватися на свою Королеву. Довго так милувався. Здалеку... Яюсь вона йшла сама. Рвонувся – перестріти, заговорити... Раптом згас: що він їй скаже? – і похнюплено пішов геть. Виходить, правду казала Аліна – не для нього вона...

Не бачив її тижнів зо два, ходив з хворими очима, що аж хлопці почали цікавитися, що це з ним відбувається. І знову не витри-

мав: так прикортіло її побачити хоч на хвилику, хоч здалеку, що аби й сторчголов з п'ятого поверху.

Але її не було. Жевжик ходив сам.

«Покинула?!» – неймовірна радість розітнула груди, і він поспішив до гуртожитку. Побачив її аж за годину, і його тріумфуюча радість вирвалася з нього дурнуватим запитанням:

– Ти де оце пропадала?

Та вона чомусь була не в дусі. Лише на хвилику зупинилася й ковзнула по ньому байдужим поглядом, потім все ж усміхнулася: впізнала.

– А, це ти. Вибач, будь ласка, але я поспішаю.

І він залишився ні в сих ні в тих. «А може, й справді, поспішає?» – вітав себе, а в грудях щеміло. Та поки доїхав до домівки, заспокоївся: головне, що вона покинула жевжика! І вже наступного пообіддя знову подався до гуртожитку медуніверситету. Чекатиме її хоч і до самої ночі!

Він стояв біля гуртожитку й дивився, як вона неспішно підходить, чалапаючи босоніжками по калюжах, а над її головою переливаються веселки. Розпущене біляве волосся пишною хвилею охопило всю її маленьку постать у коротенькій салатівій сукенці і теж переливається. І його душа теж заспівала веселковими переливами, ніби передчуваючи, що тепер усе буде добре.

Так і сталось – вона погодилася з ним погуляти...

Йому так хотілося до неї доторкнутися, відчути, що вона жива і ось тут, поруч, що аж дрижало все всередині. І коли вона запропонувала познайомитись, він, не думаючи ні про який етикет, простягнув їй руку. А коли її маленька тепла ручка лягла в його долоню, шалені потоки невимовного блаженства рвонулися його тілом і затопили всього. І тої миті він уже знав, вірніше щось підсвідоме у ньому знало: він її від себе ніколи й нікуди не відпустить.

Нізащо.

* * *

– Барінова, до тебе чоловік прийшов, – зазирнула до палати санітарка.

Валя саме пила чай і, похлинувшись, закашлялася так, що аж очі на лоба полізли. «Який ще чоловік?! Він?..» Вона ж його прогнала, наказала й на гарматний постріл до неї не наблизитися...

І чому вона, дурепа, думала, що у них лише дружба? Мабуть, їй так було зручно. Хотілося відігрітись його теплом... З ним хороше було, спокійно й затишно. Ось і догрілася!

Здавши останній екзамен, вона вирішила не їхати до мами, а попрацювати хоча б з місяць. Скоро їй гроші, ой, як потрібні будуть. Починався період відпусток, і її, дізнавшись, що має досвід роботи акушеркою, охоче взяли на заміну в одній із столичних лікарень.

Учора вона збиралася заступати на нічну зміну, аж зателефонував він і запросив, як майже кожного дня останній місяць, трошки «подихати повітрям». Вони гуляли в поближньому сквері. Розмовляли про все потроху. Він цікавився політикою і виголошував революційні промови щодо влади, вона розповідала про свою роботу, про те, що ще в початкових класах мріяла стати лікарем. Розповіла, які це незрівнянні відчуття, коли береш до своїх рук щойно народжене немовля. Його ще ніхто не торкався, ти перша... Побачивши, як його обличчя залила червона фарба, дорікнула собі: «Знайшла кому розповідати». Аби більше не бентежити його, сказала, що за тиждень її робота закінчується, і вона поїде до мами. І здивувалася:

– О! А чого це ти в Києві сидиш? У тебе ж канікули.

Він нічого не відповів, кілька хвилин ішли мовчки. Раптом він різко зупинився перед нею:

– Не їдь. Чуєш? Як я буду цілий місяць без тебе?

– Ти що?! – розгубилася Валя.

Тоді він поклав їй руки на плечі і, пронизливо дивлячись у вічі, переривисто прошепотів:

– Я... кохаю тебе... Я і дня не можу... без тебе.

Вражена його признанням, Валя хотіла вивільнитися: що за маячня, яке кохання?

Уже потім вона призналася собі, що лукавила, що чудово бачила, як він нею захоплений. Це було так приємно, і вона із задоволенням брала те, що не мало їй належати.

Він не випустив її з обіймів. Тримав міцно і дивився у вічі таким обожаючим поглядом, що Валя не витримала його, рвонулася щосили й відчаєно вигукнула:

– Ти що собі нафантазував?!

– Нічого. Просто... кохаю тебе...

– Та навіщо мені твоє кохання?!

Здавалося, що він ось-ось заплаче, проте в його голосі прозвучала затятість:

– Я тебе більше нікому не віддам. Так і знай!

«Знає! – стріпнулася вся. – Знає про Гену. Ну, звісно, шукав же, вистежував». І враз прийшло чітке розуміння: «Ти не маєш права вриватися в долю цього чистого хлопчини. Ти вже мало не занапастила одне життя».

Те, що він чистий і незайманий, Валя вираховувала давно: про це говорила вся його поведінка, весь його вигляд. Тому вирішила рубати наповал:

– Ти ж зовсім мене не знаєш. Я не така, якою ти мене вважаєш. Мені вже двадцять п'ять років. Я була заміжною. Я втратила дитину. Уже тут я жила з однокурсником.

Його губи сіпнулися, проте погляду не відвів.

– А ще й коханця мала...

Він, попри те, що побліднув, знизав плечима:

– А що це важить? Чи я тобі зовсім не подобаюсь?

Отут у ній і вибухнув вулкан:

– Дурень! Та я зараз вагітна!

Але й під цим ударом він вистояв, лише обличчя застигло блідою маскою. І сказав, як здалося Валі, занадто спокійно:

– Тоді давай швидше одружуватись.

– Одружуватись?! З тобою?! Ти з дуба впав?! Та йди ти знаєш куди?! Щоб і на гарматний постріл ніколи до мене більше не підходив! Тебе ще не вистачало мені!

Повернулася й швидко пішла геть, майже побігла.

То був не останній «сюрприз» того вечора. Ледь Валя заступила на зміну, як подзвонили знизу, з приймального відділення.

– Валю, – вона упізнала голос молоденької медсестрички Тамари, з якою днями заприятимилася, – тут тебе питають якісь люди. Кажуть, дуже треба тебе бачити. Підійди, будь ласка.

«Дивно, кому я знадобилася і навіщо? – дивувалася Валя, спускаючись сходами на перший поверх. – Може, родичі якоїсь пацієнтки. Але чому кличуть мене, а не лікаря?»

У вестибюлі на неї чекали двоє: засушений чоловік, з великим гачкуватим носом, і дебела, вгодована жінка, із сірими вирячкуватими очима. Хотіла до них підійти, спитати, яку справу мають до неї, та враз серце тенькнуло тривогою – вона впізнала ті очі. Точнісінько такі у Генки... Ні... У Генки вони, хоч і порожні, але благодюшні, а з цих струмувала така загроза, що у неї підбитою пташиною затріпотіло серце.

Розгублено зупинилась у дверях. Чоловік, заглядивши її, миттєво підскочив і втупився в неї маленькими водяними очіцями. За ним качкою підпливла жінка.

– Ти Барінова? – ніби виплював запитання чоловік.

– Я...

– То слухай, лярво, і запам'ятовуй, я двічі повторювати не буду. Якщо ти думаєш, що Гені чи нам потрібен твій байстрюк, то глибоко помиляєшся. Спробуй лише висунути якісь претензії, і я тебе розмажу по стіні, мов смердючого клопа, – його очі люто поїдали Валю.

– Я... Я... – забелькотіла знетямлено Валя, вражена, паралізована ненавистю, яку виплескувала уся його миршава постать.

– Та чого ти з нею панькаєшся? – засопла жінка. – Слухай сюди, паскудо: або ти забуваєш про Гену, або ми тебе знищимо. І не сумнівайся. Зрозуміла?! – враз заволатала на все приміщення. – Ти чому гроші на аборт у Гени не взяла?! Хочеш розумнішою від усіх бути?! Обкрутити всіх надумала?! Погрожувати вона нам буде!! Ми тобі вкажемо твоє місце, засранка! Тільки писни...

– Та не від Генки я вагітна! – з відчаєм викрикнула Валя. – Батько моєї дитини зовсім інший чоловік...

Захиститися від цих людей, за будь-що захистити свою крихітку – єдине бажання пораним горобеням билосся в усьому її естві. Не пам'ятає, як доповзла до четвертого поверху, як, тремтячи усім тілом, упала на стілець.

Про які погрози торочила ця мегера? Вона нікому не погрожувала... І враз згадала: йдучи від Генки, виголосила йому сперсердя, так би мовити, «останнє слово»: «Ти ще пошкодуєш!», але ж не пригрозити хотіла, а застерегти: пошкодуєш, що відмовляєшся від своєї дитини. А він он як зрозумів... До тата з мамою побіг захисту шукати... «Що за люди?! Що за люди?..» – краялося серце від болю й образи.

А вночі їй стало зле. «Загроза викидня», – сказав літній лікар, що чергував разом з нею. Їй поставили крапельницю, дали заспокійливе, і на ранок Валя трохи оклигала. Та вдень раз по раз на очі набігали сльози. Сльози приниження. Те зауважила лікарка Ельвіра Едуардівна і суворо нагримала на неї:

– Ти хочеш виносити дитину чи ні?! У тебе ж уже був викидень... Ти розумієш, що ти в групі ризику? Безплідною хочеш назавжди залишитись? Чи, може, й тобі, як вісімнадцятилітньому дівчаті, лекцію треба читати? Ти ж без п'яти хвилин лікар. Що ти оце робиш із собою?!

Валя ще трошки похлипала, а потім дуже доречно згадала Ольгу Павлівну. Та б оце сказала: «Так, сльози – на замок! Зараз же мені!» Від згадки про старшу подругу відразу стало легше на душі, і вона з апетитом пообідала, а зараз допивала вечірній чай, уже дивуючись із себе, що так розхвилювалася із-за якихось цаписьків. Ні, не цаписьків – клопів смердючих... «Та задавіться ви разом із своїм Генкою! Знати вас не хочу!»

І ось – нова тривога... «Як же він дізнався, що я тут? А-а, у дівчат у приймальному випитав. Що ж робити? Як раз і назавжди відвадити його?»

– Барінова, то ти йдеш? Чоловік же чекає, – знову від дверей погукала санітарка.

* * *

– Навіщо я тобі, Андрійку? Старша аж на шість років, з чужою дитиною... Подумай, навіщо? Я...

Старшу він проігнорував, чужу дитину теж, і думати не захотів, і говорити їй далі не дав.

– Та хто знатиме про дитину?! Вона буде нашою!

Валя раптом відчула, як до горла підступають ридання: «Хлопчику мій... Хлопчику мій золотесенький... Як же мені врятувати тебе від себе?» З болем усвідомила, що він уже увійшов у її життя, став близьким їй, що вже доведеться рвати... «Що ж я наробила? Господи, допоможи. Допоможи, благаю тебе».

– Андрійку, я не все тобі розповіла. Я кохала... Я так кохала... Там, у своєму місті... Я кохала батька своєї дитини... Тієї, яку не

змогла виносити... – Валя не знаходила слів. – Ми працювали разом... Він нейрохірург... Головний лікар... Ми жили разом... Я його й тепер кохаю! Кохаю до самозабуття!

– Чому ж ви розлучилися? Він... покинув тебе? – прошепотів Андрій, знесилено прихилившись плечима до стіни, ніби шукаючи в ній опори чи захисту від свого розпачу.

Господи! Як же йому пояснити, аби зрозумів, аби втік від неї якнайдалі...

– Ні! Ти що?! Він ладен був життя за мене віддати, – Валя аж захлинулася словом від голої правди сказаного. – Я сама пішла від нього. Так треба було.

– Він одружений? – його голос бринів, мов натягнута струна.

– Ні. Ні. Не питай мене більше ні про що. Просто зрозумій: у нас із тобою нічого не може бути...

Але він питав, не дивлячись на її застереження:

– Ти сподіваєшся до нього повернутись?

«До чого всі ці запитання?» – Валя в розбурханості почуттів навіть не подумала, навіщо він запитує таке, і бовкнула те, про що відразу ж пошкодувала:

– Ні. Це неможливо.

Він довго мовчав і дивився на неї незрозумілим поглядом: і біль, і співчуття, і співпереживання змішалися в ньому. І ще щось, якісь проблески надії...

Він приймав перше в своєму житті важке чоловіче рішення. А коли прийняв, сказав дуже дивні слова:

– А може, ти покохаєш мене? Колись... Я старатимусь... Дуже старатимусь... А без тебе... Я не житиму без тебе... Знай це.

Ці слова, сказані зовні спокійно, вразили Валю в саме серце. І серце їм відповіло.

Думки прийшли пізніше...

* * *

Сьогодні це обов'язково станеться. Чи не доведеться їй відкривати «курси лікбезу»?..

В силу своєї професії, Валя ніколи не була цнотливою ні в словах, ні в думках, ні в поведінці. Секс для неї був природним явищем,

і вона віддавалася йому з насолодою. Кохання зрілого чоловіка рано розбудило її жіночність, відкинуло всі умовності у стосунках з чоловіками. Та те, що сьогодні вони з Андрієм пізнають одне одного, стануть насправді чоловіком і жінкою, її неабияк хвилювало. Як поведеться? Як він себе поведе? Адже недосвідчений хлопчина ще. А раптом зробить висновок, що вона розбещена?

Погодившись стати Андрієвою дружиною, Валя сказала собі: «Ти зробиш усе, що від тебе залежить, щоб це було назавжди. І щоб він ніколи не пошкодував. І зробиш усе це з Богом». Тому, вийшовши з лікарні, відразу ж сказала йому, що ліжко лише після того, як стануть законним подружжям. Він почервонів і кивнув головою.

– І ще – я хочу, аби ми повінчалися.

Це був до якоїсь міри і тест: якщо він відмовиться, то нічого доброго у них не вийде. Та й тут він неабияк здивував Валю.

– Добре. Якщо ти так хочеш, то повінчаємось. Немає проблем.

Валя була задоволена, але й трохи засмучена оцією його покірністю: поводитьсь, немов мала дитина із суворою матір'ю.

Другого ж дня вона поїхала до монастиря, аби висповідатись і піднести до Бога покайнану молитву, а ще – домовитися про вінчання. А через кілька днів вони удвох нагрянули до Олександри Василівни.

А та, познайомившись із майбутнім зятем, не могла приховати свого здивування. Залишившись наодинці з Валею, стурбовано похитала головою:

– І як ти наважилася, Валю? Такий молодесенький... Скільки йому? Дев'ятнадцять... Не боїшся, що покине? Якась ти ризикова дуже. Ну, хай Ігор Максимович – чоловік серйозний. За ним була б, як за кам'яною стіною. А цей? Дитя ж зовсім. Куди йому сім'ю заводити? Йому ще гульки голову паморочитимуть. Дивись, щоб не пошкодувала.

Мама була в своєму репертуарі, і Валя, аби її заспокоїти, а більше, щоб покласти край розмові, яка її дратувала, відрізала у відповідь:

– Не боюсь. Не покине. Знаєш, скільки і як він добивався мене? – і додала: – Крім того, мамо, скоро ти станеш бабусею. Я вагітна. Уже майже два місяці.

Валя й сама вже вірила, що носить у собі Андрієву дитину, хоча спочатку була рішуче налаштована на те, щоб усім відкрити правду. Та Андрій, цей зовсім юний хлопець, поклав край її намірам:

– Мені все одно. Я дитину любитиму, як і тебе люблю. А ти подумала про неї? Їй же хто-небудь розкаже, і що тоді? Нехай мучиться усе життя, шукає батька? Але ти ж сама казала, що йому вона не потрібна.

Валя подивувалася сама собі, що не додумалася до такого, а разом і оцінила мудрість майбутнього чоловіка: так, дитина їхня з Андрієм, їхня – і для них, і для всіх, а все інше – забути.

Вінчання було красивим і урочистим. У Валі аж мурашки бігали поза шкірою. А Олександра Василівна не стримувала щасливих сліз: нарешті у доньки, здається, усе складається добре. Вона пильно придивлялася до Андрія, викликала його на всілякі розмови і вже на зворотному шляху шепнула Валі:

– Ніби непоганий хлопчина.

То й добре, що він матері сподобався. Можливо, хоч тепер перестане гризти їй голову Ігорем.

Майже зовсім не перепочивши, Андрій з Валею на ніч виїхали на Харківщину, в Андрієве село, знайомитись із його батьками. Весілля ж вирішили справити за місяць, коли зареєструються.

І ось сьогодні це станеться...

А може, не треба? Може, нехай пізніше, як приїдуть до Києва? Незатишно їй тут. Андрієва мати, попри солоденькі слова, чомусь підозріло на неї зиркає.

Але ж він чекає... Валя бачила, що Андрій увесь, мов натягнена струна. Не може ж вона бути такою жорстокою.

Вона допомагала свекрусі готувати вечерю і так запарилася, що вийшла в садок подихати свіжим вечірнім повітрям. Обійстя у свекрів розкішне: великий сад, усюди квіти. Стала в тіні за альтанкою й замилювалася айстрами: таких різноманітних ранніх сортів вона ніколи не бачила.

– Ходи сюди, свахо, трошки відпочинемо.

Свекруха кликала когось до альтанки. Валя хотіла піти, та другий голос – голос тітки Марії, свекрухи Андрієвої сестри Світлани – зупинив її:

– То що, свашко, з приданим берете невістку?

– І не кажи, свахо. І ти помітила? Приїхали сьогодні вранці, поснідали усі разом, аж дивлюсь – якась не така вона, сонна ніби. Я їй запідозрила... Та їй питаю Андрійка... Він і признався: «Так, мамо, чекаємо дитину». Мо', ще хлопець і не женився б. Ще ж тільки дев'ятнадцять. Але що вдієш – повінчались...

– Я теж відразу зрозуміла, що пузо у неї росте. А ти на неї подивися, свашко. Їй же не дев'ятнадцять і не двадцять уже. По ній видно, що Крим і Рим пройшла. Як блисне своїми очиськами... А хто впевнений, що то Андрієва дитина? Така голову будь-кому задурить. Хлопець молоденький...

Валю немов хто обухом по голові вгатив. Стояла без жодної думки, лише все тіло тіпала дрібна пропасниця. Ніби крізь вату долинав свекрушин голос:

– Ой, свахо, не хотіла тобі казати... Якби ти знала, який скандал у нас отут був тиждень тому. Примчав Андрійко додому, такий збуджений, очі світяться. «Тату, мамо, – каже, – я одружуюсь». Батько мовчить, а мене мало не спаралізувало. Як одружуюсь? З ким одружуюсь? Ще вчитися треба, на ноги ставати. Приведе, думаю, якусь малолітку на нашу голову... Світлану за вашого Колю он як вдало віддали, а тут... Теж студентка, виявляється, теж тільки третій курс закінчила... І ще стільки ж учитися. Лікарем, мовляв, буде... Це що ж – усе на нашу шию?! Вивчи, забезпеч усім, а вона тоді крутоне хвостом – і тільки їй бачили її. Знаємо таких. Захоче там лікарка з електриком жити, хай і з освітою. Звісно, хоче сина використати навіщось... Ой, свашенько, на моє ж воно і вийшло... Недарма душа моя повстала проти цього шлюбу... «Ні, – кажу Андрієві, – нікому не дозволю тобі життя занапащати. Щоб тієї сучки, – кажу, – і в дворі не бачила». А він, свахо: «Тоді їй мене не побачите!» Хряснув дверима й поїхав. Ну, думаю, хай їде, може ж, обдумається, візьметься за розум. Молоде ж іще зовсім, вітер у голові. А вчора дзвонить: «Мамо, ми повінчались. Якщо хочете, щоб усе було по-доброму, я приїду завтра з дружиною. Тільки, щоб ані пари з вуст, а то відразу ж поїдемо». Ну, що тут будеш робити? Своя ж дитина. «Їдьте», – кажу. Батьку нашому, щоправда, все одно, мовчить, а я за ніч ледь розуму не стерялася. Наче відчувала біду. Вагітна вона!

Щоб ти провалилася була зі своєю вагітністю! Щоб ти не виносила свого байстрюка! – свекрушин голос дзвенів від ненависті. – Дитино ж ти моя, дитино, куди ж ти голову втопив?.. Налазять отакі хвойди на... – зачатила і враз затнулась.

– Еге ж, еге ж... – писнула сваха і теж ніби вдавися.

– Мамо!! Хто хвойда?! – сповнений відчаю, Андріїв голос зірвався на фальцет...

– Та... Та... Я ж нічого, Андрійку...

– А ви... Ви, тітко Маріє!.. Щоб вашої ноги тут більше не було!

У дворі почався гвалт, та Валя уже не дослухалася, що там хто кому кричить. Її скрутив біль унизу живота.

І, немов у насмішку над її добрими пориваннями, перша близькість у них із Андрієм відбулася аж за місяць після того, як вона народила Оксанку. Вирок лікарів був однозначним:

– Лежати. Якщо хочеш народити, до пологів – лежати.

І вона сумирно вилежала сім місяців, з єдиним прагненням, аби її крихіточка жила. А все інше – не важливо.

Лаяла лише себе: навіщо змусила Андрія повінчатися? Був би хлопець вільним, за якийсь час забув би її і знайшов би собі ровесницю, молоденьке дівча.

Дивно влаштована людина: свекруха й тітка Марія казали чистісіньку правду, та Валя їх обох зненавиділа лютою ненавистю. Із свекрухою налагодила сякі-такі стосунки, коли свекри приїхали на роковини Оксанки. Андрій хотів запросити лише батька, та Валя розуміла, що треба миритися зі свекрухою, адже вона, яка не є, а мати її чоловікові. Тоді свекруха дивилася на неї, мов побита собака, ходила назирці, шукаючи можливості залишитися удвох. І як мили вже посуд на кухні, раптом зашморгала носом:

– Прости мене, Валю, прости за дурні мої слова. Тоді, у нас... Бачу я, що гарна ти людина, що кращої дружини Андрійковій й не треба. Не сердься, будь ласка. З дурного розуму бовкала. Та ще сваха підбила...

Щось улесливе й нещире чулося в її голосі, і хоч Валя ніби й простила, та немає тепла у їхніх взаєминах, не лежить у неї душа до чоловікової матері. А свекра, несподівано для себе, полюбила. Він – спокійний і лагідний, називає її донею, завжди питає,

чи не треба чимось допомогти. Скупа чоловіча ласка світиться в його великих карих очах. Ще з першої зустрічі Валя зрозуміла, від кого Андрій перебрав таку щедрю й добру натуру.

Батьком свекра не називала, кликала Анатолієм Євгеновичем, хоч дуже хотілося назвати татом, бо з дитинства не пам'ятала в своєму лексиконі цього слова. Не називала тому, що тоді й свекруху треба мамою звати, а на це Валя ні за яких обставин не погодилась би. Навіть Галиною Олексіївною не називала: коротке «ви» – це все, чого удостоїлася від неї чоловікова мати.

Хтозна, як би вони влаштувалися, коли б не Андрієва тітка, старша батькова сестра-пенсіонерка, яка радо прийняла до себе молодят. Вона самотою мешкала в Києві в однокімнатній квартирі. Чоловіка давно поховала, дітей вони не мали. Тітка Надія віддала їм кімнату, а сама тулилася на кухні та в передпокої.

Саме цю жінку Валя з радістю називала б мамою. Вона стала їхнім добрим ангелом: допомогла їм виняньчити Оксанку; готувала їсти й прала на всю сім'ю; ходила по магазинах. А коли вони переїжджали до Харкова, не ховала своїх сліз: «Як же я житиму, діточки, без вас? Як я буду без Оксаночки-щебетушки?» Оксанка теж дуже любила бабу Надю.

Ця літня жінка зробила для них неоціненне: продала свою квартиру у Києві, сама перебралася на Харківщину в батьківську хату, а їм віддала гроші на купівлю житла. Щоправда, й Андрієві батьки підсобили. І ось уже третій рік вони мешкають у власній двокімнатній квартирі, а до цього винаймали житло.

Усе було добре. Єдине, що пекло Валі – із-за неї Андрій не отримав вищої освіти й лише нещодавно заочно закінчив свій коледж. Відразу, як вони побралися, він покинув навчання й пішов заробляти гроші. Працював і кур'єром, і двірником, і вантажником, потім влаштувався на будову підсобним робітником. Приходив додому вичавленим, мов лимон, а тут – дитина плаче, і вона коло неї змучена. І, замість відпочивати, він годинами колисав та носив на руках Оксанку.

Та він таки не спить! Ось затримав дихання, видихнув ледь чуно. Ну, за що він мучиться?! Хіба він мало заплатив за своє кохання? Заплатив!.. Яка іронія долі...

«Дякую тобі, Господи, що ти врятував мені його. Що врятував нам його з Оксанкою. І йому, Ігорю, дякую і дякуватиму до кінця днів своїх...»

Той день не віщував біди. Він був сонячним і лагідним. Перед обідом небо засиніло, у повітрі запахло дощем. Поки тітка Надія готувала обід, Валя гуляла з Оксанкою у дворі. Дівчинка уже добре ходила і, тримаючись за мамину руку, тягнула її то в один, то в інший бік. Раптом з балкону розпачливий крик. Кричала тітка Надя:

– Валю! Валечко! Андрій... Андрій...

З крану зірвався піддон з цеглою, і одна цеглина зачепила Андрія, трошки зачепила. Але зачепила скроню... І його життя повишло на волосинці.

Кадри того страшного фільму, де на кону стояло Андрієве життя, знову плывуть перед її внутрішнім зором.

Другу добу після операції він не приходить до тями. Валя не відходить від нього. Тримає його за руку, вуста шепочуть молитву. Заходить лікар. Валя кидається до нього:

– Скажіть, скажіть, будь ласка, який прогноз? Є надія?

– Я ж уже вам сказав, – лікар відводить очі, – будемо сподіватися. Але, якщо він за добу не опритомніє...

– Ви розписуєтесь у своєму безсиллі? – нерви у Валі натягнені, мов струни, що ось-ось порвуться, але вона спокійна й зібрана.

– Ну, ви ж сама медик і знаєте, що ми — не боги. Можливо, виходом була б ще одна операція... – мнеться лікар. – Та якщо він помре під ножем?.. Ніхто не дасть вам гарантії...

– Вибачте, – Валя порухом руки зупиняє лікаря, – можна мені від вас зателефонувати по міжміській.

– Будь ласка, – знижує той плечима.

Вона йде до його кабінету і набирає назавжди закарбований у пам'яті номер, молячись у душі, аби він не змінився, аби той, до кого вона лине всім своїм відчаєним єством, озвався. І стається диво: там відразу ж відгукується такий знайомий, такий рідний голос. Вона не вітається, хоч в останнє вони бачилися кілька років тому, нічого не пояснює, а відразу каже:

– Ігорю! Врятуй мого чоловіка.

– Валю! Валечко! Ти?! Що трапилося?..

Він був чудовим лікарем, але в отаких ситуаціях... Тому вона віддає чітку команду:

– За дві години я тебе чекаю тут. Ти мусиш зробити Андрієві операцію. Тільки ти це зможеш.

За дві години вона владнала всі формальності (хоч і не без бою), і операція пройшла успішно. Андрій відразу ж прокинувся від наркозу, але, знесилений, за кілька хвилин заснув знову – уже благодатним сном людини, врятованої зі страшної небезпеки.

Вони сидять на лавочці у дворі лікарні. Мовчать. У Валі стан людини, котра пробігла марафон: жодної думки в голові, жодного поруху тіла, лиш десь далеко, на самому горизонті, відчуття перемоги, яке, однак, вінчається не ейфорією, а непорушним спокоєм: більше хвилюватися не треба, фінішу досягнуто.

Ігор Максимович не витримує першим:

– Валечко, не тривожся, тепер усе буде добре. Звичайно, потрібен час, але він молодий... – ледь чутне зітхання. – Усе буде добре.

– Дякую тобі, – отак скупю й без будь-яких емоцій.

Він уважно й стурбовано дивиться на неї:

– Валю, тобі треба трошки розслабитися, відпочити. Давай кудись поїдемо пообідаємо, розкажеш мені, як живеш... – у його голосі благання.

Вона встає, він теж зраділо підхоплюється, та те, що вона каже, вбиває проблиск надії на його обличчі:

– Ідь додому. Мені треба до Андрія.

– Тебе до нього зараз ніхто не пустить, – робить він відчайдушну спробу затримати її, побути з нею ще хоч трохи.

– Ідь, Ігорю. Прощу тебе.

На мить їхні погляди зустрічаються, і він бачить у її зіницях такий сум, такий біль, що забуває про все на світі і з розпростертими руками кидається до неї. Та вона рішуче хитає головою, повертається й майже біжить до лікарняного корпусу.

* * *

Лише у дуже близьких людей думки бувають синхронними. Андрій теж зараз думав про того лікаря, який врятував йому життя. Якого так кохала його Валя...

Чи кохає ще й зараз?..

Навіщо себе дурити: кохає і зараз. Хоч як він намагається про це не думати, та, коли вона не спить отакими ночами, його серце рветься на шматки. «Ти знав. Вона тобі усе чесно розповіла», – умовляє себе, та серце не слухає...

Він так тоді й не бачив його.

Коли йому покращало настільки, що Валя відвідувала його лише двічі на день – уранці і ввечері, – до нього в палату почали забігати медсестрички. Одна з них – висока синьоока Люба – поклатала на нього око і не ховалася з цим, крутилась коло нього кожної вільної хвилини. І якось запитала:

– А той лікар, що робив тобі операцію, що врятував тебе, ваш родич?

– Ні. Чому родич? – здивувався він. – У нас серед ваших лікарів немає родичів. Та і взагалі у нашій родині лікарів немає. Моя дружина тільки ось закінчує медуніверситет, – йому хотілося швидше відкараскатись від набридливої дівчини.

Та Люба, спершись чималенькими грудьми об бильце ліжка так, що вони повивалювалися з літнього медсестринського халатика, нависла над ним і, пускаючи з очей бісики, продовжувала розповідати:

– Та не серед наших. Наші побоялися тебе вдруге різати. Ти ж майже безнадійний був. Нащо їм на свою голову мороку брати? Ще помер би під ножом... Наш Григорій Федорович такого не любить. Хоча, якби добре заплатили... Тобі робив операцію не наш лікар. Його дружина твоя звідкілясь викликала. І з їхньої поведінки я зробила висновок, що то ваш якийсь родич.

Он воно що...

Андрій ні тоді, ні потім і словом не прохопився, що знає. Лише коли виписався з лікарні і Валя приїхала на таксі його забирати – з квітами й така весела, – припав вдячними поцілунками до її рук.

– Ну, от іще. Це ж я тебе маю цілувати й вітати з одужанням, а ти... – вона сміялася щасливим туркотливим сміхом, а на очах поблискували прозорі перлинки...

Він, як ніхто більше, знав справжню Валю. Розумну, сильну, вольову зовні, і трепетно-ніжну в душі, яку повсякчас хотілося

заховати у своїх обіймах, захистити від усього світу. І із самого початку боявся щось зробити не так, показати себе не справжнім чоловіком, котрий здатен відповідати за сім'ю. Вона – його Королева! – довірилася йому, погодилася стати його дружиною, отже, він має виправдати цю довіру, аби вона й хвилиночки не пошкодувала за своє рішення.

Давно усвідомив: головне для нього – вона. Своїм коханням він розчинився в ній і до цього часу не може насититися своїм всеоб'ємним щастям. А воно не просто у фізичному єднанні, яке дарує йому невимовне блаженство, ні – то щось набагато більше, те, що він відчуває в якійсь пульсуючій точці, зліва від середини грудей, без чого його взагалі не було б.

Ні з ким, крім неї, він не був і не зміг би бути. І ніколи не буде...

Пробували уже ловити його у свої сіті рибалки жіночого роду. Перші такі сіті на нього розставила медсестра Люба ще в Києві. Ледь відкараскався від неї. Чіплялася, коли лежав у лікарні після операції, а як виписався, взялася щодня телефонувати на мобілку. Починалось: «Як себе почуваєш?», а закінчувалось: «Давай сьогодні кудись сходимо...» Після того, як вона уже відверто заявила, що скучила за ним і хоче зустрітись, він змінив номер. На щастя, Люба його більше не шукала.

Не так благополучно закінчилося з Настею, односельчанкою. Ця грудаста, волоока блондинка, сестра Світланиного чоловіка Миколи, поклала на нього око ще школяркою. Він відсміювався та віджартовувався на її залицяння. Потім Настя одружилася з військовим і кудись виїхала з ним. А за кілька років повернулася додому без чоловіка, з маленьким хлопчиком.

Тоді він з Валею і Оксанкою поїхав у село на батьків ювілей: тому п'ятдесят виповнилося. Гуляння справляли багатолюдне. Тут Настя і вчепилася в нього реп'яхом. Потягла у сад, п'яно хихикаючи, тулилась до нього важкими подушками грудей, зазірала в очі: «Ти ж не забув мене?.. Я щодня про тебе думаю... І щоночі... Так скучаю... Ти ж будеш приїжджати?» Йому вдалося вирватися від нахаби, і Валя, здається, нічого не помітила.

Та ось Світлана зателефонувала і попросила допомогти поклеїти шпалери, бо Коля руку зламав. І він поїхав...

Виявилося, що сестрин чоловік руку не зламав, а лише забив, як рубав дрова. І клеїли вони шпалери вчотириох: Світлана, Микола, Настя й він. Натомилися за день, повечеряли, він ліг спати на веранді: Світлана там постелила, сказала, що на свіжому повітрі йому спатиметься краще. Заплющив очі, уже щось і мерещитись почало, аж раптом старий диван струснувся й вискнун пружинами...

– Я так тебе чекала... – гарячий шепіт і гаряче напівоголене тіло.

Спросоння він отетерів, а Настя почала швидко шастати по ньому великими холодними руками...

– Ти мій! Чуєш?.. Мій! Навіщо тобі потрібен той курдупель? Кидай її! Я для тебе – все, що хочеш... Візьми мене... – задихала коротко й хрипко. – Побачиш, як тобі солодко буде. Тобі ні з ким так...

Та він уже отямився, з силою відірвав від себе чіпкі руки, перестрибнув через Настю – й мерщій вилетів у двері. На бігу перекинув табуретку, зчинився гуркіт... З хатніх дверей визирнула Світлана, спочатку лукаво посміхнулась, та потім невдоволено скривилася й заховалась у хаті.

Він не став чекати світанку, вхопив сумку й майнув на вокзал.

На ранок був удома. Валя саме на кухні пила каву. Йому відразу кинулось у вічі її бліде похмуре обличчя. Завжди охайна, зараз чомусь у нічній піжамі, густе пшеничне волосся, яке вона вдома заплітала у довгу косу, нечесане й жужмом лежить на плечах...

– Що з тобою, любя? – стурбувався. – Захворіла? То навіщо встала? Лягай, сніданок я сам приготую.

Вона неспішно й мовчки допила каву, підвелась і підвела на нього очі... Його вразив незвичний сум, що вкрив їх сірою пеленою. А її слова добили.

– У тебе з Настею серйозно? Вона щойно мені телефонувала, сказала, що ви разом ніч провели... Що давно тебе кохає... Що любов у вас...

– Яку ніч?! Яке кохання?! Ти про що, Валечко?! – сполошився він, а в самого аж затенькало усе всередині: «Як вона посміла?! А телефон?.. Певно, Світлана дала... Ну, начувайтесь, стерви! Що надумали...»

Та Валя його не слухала:

– Якщо це серйозно, Андрійку, я тебе тримати не буду. Хоч у нас і церковний шлюб, але ти вартий справжнього кохання і справжнього щастя.

Отоді він дуже злякався, до шпарких колючок в усьому тілі.

– Валю, кохана моя, якщо ти мені зараз не повіриш... Якщо ти мені коли-небудь не повіриш... я... я... Мені тоді немає для чого жити!

Можливо, це було жорстоко й потворно, але він сказав те, що в ту мить відчував. А самого пропів жажна думка: чи не хоче вона, скориставшись нагодою, скараскатися його задля свого лікаря? За що потім довго карався, адже чудово знав: на підступність вона не здатна.

Валя йому повірила. Більше розмов про Настю у них не було. Він потім по-своєму розібрався і з Настею, і з Світлою. Стали ворогами...

Ні, ніколи ні з ким він не буде. Лише Валя проросла всією собою в ньому, пустила коріння, розвилася гіллям, завітувала й заповнила його всього. Він сприйняв її усім своїм організмом, як невід'ємно своє, і більше нікому там немає місця.

Те його щастя – випробування, на яке він пішов свідомо, і то – пречистий дар йому від неба. У цій парадоксальній єдності його суть як чоловіка. Забери її в нього, і він спорожніє, з нього, немов із перекинутого жбана, витече вся живильна волога, він зсохнеться й розтріскається і стане непридатним ні до чого. Хіба рій жалких джмелів заселиться і невситимо кусає душу, поки доза отрути перейде смертельний рубіж...

Валя його по-своєму любить, це він відчуває щомиті. Вони дуже близькі. Що б там вона про себе і про своє минуле не казала, та вона з тих жінок, з отих берегинь, для кого рідний дім, сім'я – понад усе. Це відчувається в кожному її вчинку, в її турботі про доньку, про нього. Варто лише згадати, як вона няньчилася з ним, коли його відлупцювали ті покидьки. Відлупцювали за те, що любить батьківщину, що прагне, аби вона мала щасливу долю.

Ріс звичайним сільським хлопцем, змалку привченим до всякої роботи. Зовні товариський і відкритий, часто в душі комплексував, особливо перед дівчатами, а тому любив усамітнюватись. Найщасливішим почувався, коли мав часинку, аби зайнятися улю-

бленою справою. Ще в четвертому класі його неабияк зацікавила радіотехніка, пізніше захопився велосипедами, мотоциклами, а в дев'ятому відремонтував батькового «Запорожця»: розібрав до останнього гвинтика, замінив необхідні деталі й знову зібрав.

– Гарний хлопчина у Лебедів підрастає, – казали в селі. – Спокійний, роботящий, а в техніці розбирається краще від нашого хваленого механіка Юрка Вовка. І привітається завжди першим, і не забуде запитати, мо', допомогти що. Золота дитина. Тепер мало таких.

Слухати це було дуже приємно, відчував себе, нехай ще і юним, але вже справжнім чоловіком.

Таким і приїхав до Києва. А там виявилось, що він «лох», «кугут», «красна дівця»... Бо не п'є, не курить, дівчат цурається – і, взагалі, «не наш». Насміхалися, вимагали гроші, били не один раз. Аж поки насмілився і дав відсіч – дякувати Богові, міцною статурою й силою не обділений. Розголос про те, що відлюдькуватий селяк сам відгамселив двох метких киян, швидко поширився коледжем, і з ним раптом захотіли товаришувати серйозні хлопці. Один з них, Сергій Кикоть, якимось позвав із собою. Привів до невеликого підвального приміщення, де тіснився чималий гурт людей.

– Мій друг, – відрекомендував товариству.

– Якщо ручаєшся за нього, то нехай лишається. Хай послухає, – сказала худа білява жінка, пильно зиркнувши на Андрія сірими очима.

Він ловив кожне слово і дивувався сам собі: чому раніше ні про що не замислювався?! Занурився весь у своє залізаччя і не бачив нічого навкруги... Не збагнув ні серцем, ні розумом тяжкої долі батьківщини... Й відразу ж його пройняло гостре відчуття вини за свій щоденний спокій, за бездумність, за байдужість. Палко захотілося віддати борг.

Коли збори закінчилися підійшов до сіроокої жінки, яка, попри тендітність, вразила його своєю впевненістю і внутрішньою силою.

– Я хочу бути з вами, – сказав твердо.

І йому повірили. Прийняли до себе.

Невдовзі він став одним з активістів Майдану, зовсім несподівано відкривши у себе організаторські здібності. Та і як могло бути інакше, якщо його серце горить синівською любов'ю, якщо

відчуття приналежності до рідної землі – всепоглинаюче. Як і всепоглинаюче бажання віддати їй усього себе. Можливо, він і ідеаліст – іноді йому кажуть про це, – але інакше він не може. Тепер – це його вибір, його доля.

Нехай важко, нехай багато хто не сприймає їхню політичну силу, але він нізащо не відступить від обраного шляху.

Той пізній вечір ранньої весни бентежно заповзав у душу крихкою свіжістю. Вона ще ледь вітчутно бриніла в повітрі, але вже була всюди. Він вийшов з тролейбуса, обережно тримаючи в руці пакет з горщиком тендітних фіалок, що вдень купив для своїх дівчаток у підземному переході.

В думках все ще переварював збори, з яких повертався. На них однопартійці з обуренням і боєм говорили, що Харків майже повністю російськомовний, що необхідно активізувати роботу з українізації. Довго радилися щодо проведення акції «Геть чужу мову з фасадів будівель». Він узяв на себе організацію семінарів з української мови для студентів коледжів. Крізь піднесення (давно треба було цим зайнятися, бо хто ж, як не вони, виховає молодих справжніми патріотами?!) проривалося хвилювання: на жаль, дуже складно працювати в їхньому місті в цьому напрямку. Як і говорити українською. Та іншою, чужою, він ні з ким розмовляти не збирається. Він давно нею не спілкується.

Скіпкою тривожило серце ще одне.

– Ти відступник! – кинув йому після зборів зі злою зневагою Василь Федорчук, якого він завжди вважав своїм другом.

– А ти дуролом! – не стримався Андрій. – Хочеш комуністичними методами нову Україну побудувати?

– Що?! Що ти верзеш?! Іди шукай собі таких попутників, як сам. Ото вже побудуєте Україну підстилок і перевертнів... Україна має бути лише для українців! – мало не з кулаками накинувся на нього Василь. – Та ти ще під стіл пішки ходив, а я вже патріотів гуртував! Мій дід проти советів воював, а твій – за більшовиків... Та у нас, у Львові тебе на гілляці повісили б!

Андрій ледве стримався, щоб не відповісти Василеві в такому ж дусі. Зовні спокійно, хоч всередині все кипіло, відійшов убік, залишивши за собою останнє слово:

– У нас уже є досвід. На жаль, сумний. Зруйнували все «до основанья», а що побудували? Отож бо... На руїнах лише пшик звести й можна.

Василь щось гнівно кричав йому услід, та він не дослухався. Був упевнений, що стовідсотково має рацію. Хоч душу пекло. Як же можна працювати разом, щось путнє зробити, коли немає розуміння, коли раціональне пожирає несприйняття. Так уже не одна партія розкололась, а потім і в небуття пішла. Пошкодував, що в гарячці перепалки не сказав головного: Харків – не Львів. Тут, на жаль, свій патріотизм, і він тяжіє до північного сусіда. Нахрапом тут нічого не візьмеш.

Ця спірка в їхній організації точиться давненько. Під впливом Василя і його дружини Ірини, вихідців із Західної України, дехто з однопартійців почав схилитися до крайнього радикалізму. Навіщо, наприклад, було зимою громити офіс опонентів? Хіба такими методами чогось досягнеш? Люди їх не зрозуміли. Лише неприємностей та пересудів на себе накликали по саму зав'язку. По судах попотягали... І це замість справжньої роботи? Та хто ж їх таких поважатиме і сприйматиме як серйозну політичну силу?

І те, що діється «на верхах», теж важко зрозуміти. Оте галасування, паплюження один одного... Напрошується висновок, що цим людям нічого не треба, окрім здобуття влади. Кукурікають, мов навіжені, а потім хоч і не світай. Приходило гірке розуміння: затуманюють людям мізки заради свого зиску... На жаль, у нас в пріоритеті не загальнолюдські цінності, а партійні та кланові. Від того й галасу стільки. І в нього поступово втягнулися люди, котрі по-справжньому вболівають за Україну і готові багато віддати за її розквіту.

У Андрія боліла душа: змалку привчений до роботи, він знав, що лише наполегливою працею чогось можна досягти, і терпіти не міг крикунів, які лише кидають гасла та розмахують руками, але зовсім не здатні, та й не хочуть, тягти щоденну лямку. Потерпав: щось схоже і в їхньому осередку заводиться. Василь, здається, претендує на роль незаперечного авторитета, такого собі вождя... Скільки горя приніс той вождизм Україні. Виривають булаву один в одного з рук, зовсім не думаючи про наслідки. Хіба ж

не із-за цього втратили Українську Народну Республіку? Замість того, щоб об'єднатись, кожен гетьманом себе уявляв. Чим і скористались. А хіба нині не так?

Ось і тепер у них розгорілось із-за пропозиції Василя ухвалити резолюцію про відміну відзначення восьмого березня і дев'ятого травня як комуністичних свят, зробити ці дні робочими. Ірина, депутат однієї з районних рад міста, зобов'язалася порушити це питання на найближчій сесії, розкрити тему в засобах масової інформації.

Василь зятято кидав, немов рубав, різкі фрази:

– Все совкове треба відрізати! Рішуче! Раз і на завжди! Щоб нікому більше не хотілося!

Андрій повністю був згоден з тим, що радянських свят треба збуватися, торік дев'ятого травня в парку він вступив у бійку з купою невігласів, що вийшли з червоними прапорами й волали на все горло: «Победа! Россия! Родина!» Просто не міг втриматися, коли на зауваження, що нашою батьківщиною є Україна, на нього накинулися з кулаками: «Далой нацистов! Бей фашиста!» Добряче тоді перепало... Але все одно вважав, що ще зарано переходити до активних дій. Починати треба не з ламання людей, а з виховання, з копіткої роз'яснювальної роботи. А це не швидкий процес. У нас же звикли ламати, «до основанья...» Що там важить чиясь душа, чиясь життя, чиясь ментальність, що складалася з коліски... Не сприймають нового? Значить, совки – примусимо... Ліс рубають, скіпки летять... А що ті скіпки є живими людьми, ніхто не думає.

Взяти хоча б його діда Євгена... Дев'ятий десяток залишив старенький позаду. Та ще й зараз при здоровому глузді, жваво цікавиться всім, часто вступає в політичні дискусії, зятято відстоюючи своє. А як пишається своєю військовою біографією, своїми орденами, які завжди вдягає дев'ятого травня. «Я батьківщину відстояв!», – каже гордо, розправляє плечі і аж вищає зростом. Забери у нього це свято і – він прокляне усе. Бо тоді вийде, що життя марно прожив...

«Ні, з дев'ятим травня треба почекати, хоча б дати спокійно померти фронтовикам», – гірка посмішка набігла на Андрієві вуста.

Такі думки його почали тривожити кілька років тому. Уважно вислуховував людей різних поглядів, перелопатив чимало літератури, багато передумав – і дійшов до висновку: усі біди України, і не лише її, у тотальному відторгненні минулого, нівелюванні його, у переписуванні й підтасовці історії, над якою завжди тяжіє політика. Так чинять у нас зараз і з двадцятим століттям: усе було не те і не так, усі люди поділялися або на злочинців, або на їхніх жертв. Або ще краще: ті, хто не сидів у тюрмі і мовчав, – зрадники... А загалом – пропачий час... Ні, був упевнений, так підходити до минулого не можна. Так, то був страшний період, але ж і тоді люди жили: працювали, кохали, вірили в майбутнє, подвиги здійснювали. То що – забути все? Сказати, що їхнє життя – то суцільна помилка. А ким же тоді нащадки їх вважатимуть? Історичним непотребом, якому місце на смітнику? І чи не вчинять наступні покоління з ними так само? Тут що цікаво: відторгаючи минуле, методи відторгнення нині беруть з того ж минулого...

Був переконаний: минуле треба берегти й пам'ять про нього дітям передавати, яким би воно не було. І всі помилки та звірства, звичайно, ж ні в якому разі не замовчувати. То добре, що тепер доступними стали архівні документи, бо лише в них зафіксовані фактичні події. Але дуже обережно треба підходити до їх трактування. Засудивши комуністичний режим, не можна засуджувати народ і окрему людину. Інакше – прірва. Чому Василь і його прибічники цього не розуміють? Чому цього не розуміють багато українців? Чому ми не вміємо домовлятися, бути толерантними до іншої думки, йти на компроміси? Андрієві дуже імпонувала ідея національного примирення правителя Іспанії Франко. Він колись прочитав про це в газеті і зробив для себе справжнє відкриття: так ось той шлях, яким треба йти! Іспанці побудували он яку країну, а українці їдуть туди заробітчанами... Чому ж ми не є патріотами-будівничими, а нагадуємо лісорубів з гострою сокирою в руках? Відтяти голову «не такому» – й квит. Тоді буде все гаразд. Набагато важче зрозуміти «не такого», переконати його, ненав'язливо допомогти йому стати «таким». Намагався говорити про це своїм товаришам – на нього дивилися, мов на дивака.

Андрій зітхнув: «Ось і Василь... Відступником назвав... І оті

його закиди про діда... Чи ж винен мій дід, що був у радянській армії? І чи винен його дід, який свідомо вступив до УПА, що в юності служив у польській армії? Німців ми простили за величезне лихо, якого вони завдали нашій землі, нашому народу, а своїх братів не можемо простити... Німцєві ми тиснемо руку за гуманітарну допомогу, а своєму, українцеві, не хочемо простягти дружню правицю... Чому східні й західні українці не можуть порозумітися, відкинути гонор і образи, адже ми однієї крові?! Навіщо ж вишукувати один в одного те, що ставить нас на різні полюси, чому не об'єднатися в любові до України?!»

Мирна Андрієва натура бунтувала проти ненависті й насильства, в глибині душі хотілося, аби всі жили в повазі й любові, але розумів, що то – лише наївна мрія. Так, на жаль, не буде. Подумки зробив невеликий екскурс в історію: віками кров лилася, віками хтось когось гнув під себе. І так – по спіралі. До чого ж дійдемо?! Так і чекай, що й зараз у нас хтось зірветься на кровопролиття... А на кров відповідь одна – кров...

«Але ж повинен бути нормальний шлях, він є, треба його шукати, а не перти лоб в лоб...» – тут же заперечив собі і болісно скривився, силкуючись зібрати до купи розхристані думки й почуття.

Підходячи до свого будинку, ще продовжував внутрішній монолог, дискутуючи з Василем, підшукував аргументи.

Під аркою, що вела до двору, зупинився, глибоко вдихнув перший трунок пробудження природи – і аж зажмурився від лоскїтливої хвилі, яка враз могутньо огорнула його всього. Любив весну саме отакою, коли вона лише вигулькувала із-за горизонту, пронизувала передчуттям оновлення, будила надію. «Усе буде добре, – подумав уже спокійно. – А легких шляхів у житті немає».

Насолодитися своєю радістю не встиг. Навіть не зрозумів, звідки упав перший удар, забив подих, озвався гострим болем у грудях, у животі... Потім удари посипалися один за одним, пекуче відгукуючись в усьому тілі. Його гамселили мовчки й діловито троє чи четверо амбалів. І хоча він був не із слабаків, та щось вдіяти, оборонитися не міг – надто нерівними були сили. Певно, там, під аркою, вони його й добили б, та раптом темноту прорізав сніп світла...

– Тікаймо, пацани! – гукнув один із нападників до подільників, і потім до нього, уже на бігу, копнувши наостанок під ребро носом:

– Дихай поки що, нацику...

Сусід, що повертався автівкою додому, нагодився вчасно. Підвів, допоміг дійти до квартири. Боліло все тіло, та чомусь найбільше пік жаль за розбитим горщиком з фіалками...

Потім він запевняв Валу, що то хулігани, компанія обкурених молодиків. Вона, звісно, не повірила. Плакала, просила не займатися більше ніякою політикою, подумати про сім'ю... Та то лише від тривоги за нього. У Києві вона разом із ним стояла на Майдані.

Як же він може не займатися, сидіти, склавши руки, коли навкруги стільки несправедливості, облуди? Хто ж людям відкріє очі? Та й хіба ж він може зрадити свою віру, яку знайшов, пізнав у студентські роки, зрадити своїх друзів, котрі відкрили йому, східняку, очі на свою країну, запалили серце болем за її стражденну долю, палким бажанням служити їй?..

У Валі своя віра. Щотижня, а то й двічі на тиждень, відвідує церкву. Щодня вранці і ввечері по півгодини молиться перед іконами. Привчає до молитви й Оксанку. Улітку їздить з нею до монастиря, до своєї подруги Наташі. Намагається і його прилучити.

Вона – тепла й світла, рідна, найдорожча. А що стосується того, що не згорає вона за ним так, як згорала за тим лікарем, тут він нічого не може вдіяти, поки що нехай усе залишається так, як є.

І, можливо, настане колись день, коли вона йому скаже: «Коханий...»

Він чекатиме...

Кохання навчило його чекати. Він майже рік чекав, аби доторкнутися до неї, аби злитися з нею в одне ціле. А потім, коли це сталося, у нього від щастя мало не розірвалося серце.

Раптом дисонансом до його щемливо-розніженого настрою маленьким шкодливим бісеням скакнула думка: «Ех... Поїхати б оце зараз на озеро, сісти коло води й дивитись, дивитись...»

Але озеро далеко, а вона близько – поруч. Ну, чому, чому в отакі її безсонні ночі він не може розірвати, розпенехати той кон, той панцир, у якому вона зараз завмерла личинкою?! Наста-

не ранок, вона перетвориться на красивого загадкового метелика і загіпнотизує його, як і завжди. Але йому хотілося личинку... Та він не смів. Чому?..

Якщо вірити гороскопу, вони ідеально підходять одне одному: Близнята і Водолій. Першого разу він нічого не боявся. Хвилювався так, що вуха щипало, але не боявся. Влив у неї всю свою спраглу ніжність. Всю до крапельки. Що ж сталося потім? Чому в його естві тліє глибоко захована навіть від себе пульсуюча лава? А він її давить, давить...

На якусь мить його скував страх. Здалося, що ні на що уже неспроможний...

* * *

Не спить Андрійко... Береже її безсоння... Між бровами залягла тоненька складка... Дихає тихенько, обережно...

Колись, як вони тільки стали спати разом, Валя попросила його: «Андрійку, хай би що скоїлося між нами, ніколи не повертайся до мене спиною». Він сприйняв її слова буквально, і тепер спить лише на правому боці... Іноді Валі стає шкода його, і вона перелазить через нього...

Ніжність до чоловіка хлюпнула у Валіне серце, а вуста ворухнула лукава посмішка... Ну, якщо не спить...

Тоді, шість років тому, вона потерпала, що доведеться відкрити «курси лікбезу»...

Тієї ночі вона мала нарешті його обдарувати. Собою! Адже він так нескінченно довго чекав. Те чекання уже не вмещалося в нього в очах. Але жодного слова, жодного двозначного жесту. Навіть і в поцілунках. Він відразу сприйняв, як кажуть, правила гри – і чекав. Лише очі й виказували, коли вона зненацька захоплювала їх у всій оголеності почуттів.

Він теж розумів, що це відбудеться сьогодні. Надто довго мився в душі, потім голився... Валя була і зворушена, і якийсь нервовий сміх піднімався до горла звідкись, аж із живота. Щось у нього спитала, а він відповів таким захриплим голосом, що вона, відкинувши всі очікування, обняла його й почала обцілювати: очі, брови, вуста, тоненькі жилочки, що напружено пульсували на

скронях... Він – ані ворухнувся. Тоді вона взяла його за руку й, протискуючись повз Оксанчине ліжечко, повела до софи, де спала самотою, – він стелився на підлозі коло шафи. Крадькома від тітки Наді, коли вона на розкладачці в кухні заводила носом свої нескінченні рулади...

Якою ж вона була дивачкою! Виявляється, справжнє кохання не потребує ніяких «курсів»! Вона уявити собі не могла, що пристрасть може бути такою цнотливою. Спочатку хотіла йому допомогти, їй здавалося, що він ніяк не впорається з хвилюванням, яке видавало тремтіння усього його тіла. Та коли його уста – шовкові, ніжні уста! – обережно торкнулися її шиї, ледь відчутними крильцями провели по ключицях і, спухнувши вгору, м'якими пухнастими пташенятами опустилися на її груди, вона вражено завмерла. Такої обережної й самовідданої ласки вона ніколи не знала...

Його уста робили з нею щось неймовірне. Ледь торкаючись її тіла, вони підносили її душу до самих небес, туди, де співають золоті жар-птиці. Його хвилювання передалося їй. «Наче вперше», – подумала.

Вона ще тоді не знала, що так буде завжди. Що все, що між ними відбуватиметься, буде покрите найніжнішим серпанком душевної цноти й довіри. Де спрага втолятиметься не грозливими зливами, а щедрими теплими дощами. Спочатку Валя таке ставлення до себе пояснювала його молодістю, недосвідченістю, можливо, навіть нерішучістю перед нею, старшою, та згодом зрозуміла: у його натурі не було й крапельки брутальної чоловічої хіті. Те, що він відчував до неї, мало іншу назву і вміщалося в одному емкому слові – кохання. Він її кохав. Він обожнював її! Він молився їй!

І того, їхнього першого разу, всі клітинки Валиного тіла підсвідомо відчули це і рвонулися йому назустріч. Назустріч його такому ще юному атласному тілу, яке виплескувало щось досі незнане нею, назустріч його серцю, що швидко й гучно билось об груди, рвучись до неї. І вона підкорилася йому і злетіла разом з ним до висот невимовного блаженства. А потім він невідривно дивився їй у вічі своїми великими сяючими янтарями й шепотів:

– Кохана... Кохана... Моя кохана...

Відчути те блаженство їй захотілося й зараз, поки перед її очі не з'явився, як зазвичай, той страшний вечір, Наталка Романівна, і її рука, занесена над келишком коньяку...

Те видіння завжди проштрикувало всю її гострим списом, аж забивало подих: «Я грішниця, я велика грішниця. І цього ніхто не знає. Я зовсім не та, якою мене вважають усі навкруги. Немає розумної й доброї лікарки Валентини Степанівни. Немає люблячої матері, турботливої дружини. Нічого немає. Я – обман, фальшивка, видимість», – мучила себе роками...

Аби спокутувати той біль, уся віддавалася роботі, намагалася дати пацієнткам не лише свій професіоналізм лікаря, але й душевне тепло. І перед нею навзаєм розкривалися зболені душі.

Якось на нічному чергуванні вона помітила з-під дверей однієї з палат смужечку світла. Там лежала немолода жінка, що примудрилася завагітніти в сорок дев'ять років. Зміни в своєму організмі сприйняла за клімакс і до лікаря звернулася, коли випнувся живіт, а потім скрутив біль. Вона перелякалася, подумала, що пухлина якась виросла, і була ошелешена словами літнього гінеколога: «В такому віці вже онуків до школи ведуть, а ви родити надумались. Навіщо воно вам?» Штучні пологи, на яких наполягав лікар, відразу ж відкинула, і з поліклініки він її направив у відділення патології вагітності, кинувши наостанок грізне напуття: «Дивіться, аби не пошкодували. Не лише дитина може мертвою народитися, а й ваше життя під загрозою. Подумайте ще». Але Софія, так звали жінку, затялася: «Ні, не можу й думати про те, що убити своє дитя...»

Софію поклали у палату до Валі, і вона відразу ж перейнялася проблемами цієї жінки, заспокоювала її щодень: «Не хвилюйтесь. Усе буде гаразд». Софія ніби й вірила, дивилася вдячно, але з очей виливався такий біль, що Валя й насправді стала боятися, аби її стан не призвів до непоправного.

Тієї ночі вона тихенько прочинила двері палати: Софія була сама, її сусідку удень виписали, лежала на спині, вродливе кароке обличчя заливали сльози...

– Що це ви надумали собі? – Валя підступила ближче, сіла на краєчок ліжка, взяла жінку за руку. – Хіба ж так можна? Ви ж дитині шкоди-

те. Воно ж відчуває усі ваші болі. Якщо наважились народжувати, то навіщо себе мордуєте? Не розумію вас. Чому не бережетеся?

Софія враз міцно стиснула Валину руку:

– Ох, Валентино Степанівно, я безмежно вам вдячна, та... Аби ж ви знали, що мучить мене... Та як мучить... Як же тут берегтимешся?.. – помовчала, потім пронизливо зазирнула Валі в очі. – Нікому не розповідала, а вам розкажу. Ви хороша, тепла.

Валя лише кивнула, гріючи в долонях Софіїну руку. Їй частенько отак сповідалися жінки.

– Я все про Галинку, про донечку свою думаю, – почала Софія. – Вона в цьому році школу закінчує. А раптом щось зі мною... – затремтіла губами.

– Я вам забороняю, чуєте, забороняю так себе накручувати, – розсердилась Валя. – З кожним будь-що кожної миті може статися, то навіщо ж Бога гнівити, нещастя віщувати? Софіє Гнатівно, – пом'якшала голосом, – заспокойтесь. Усе буде добре. Це я вам як лікар відповідально кажу.

– Дякую, – усміхнулась крізь сльози Софія. – Я вірю вам. Але у нас горе з батьком, з чоловіком моїм. Онкологія, пізно виявили. Уже четвертий місяць спочиває на цвинтарі.

Валя на мить відвела очі: людський біль завжди їй болів, а коли ще й нічим не можеш допомогти... А Софія продовжила:

– Я заміж з великої любові йшла. Такої, як ото в піснях співають. Мені було вісімнадцять, а йому двадцять п'ять. Я тоді навчалася в бухгалтерському технікумі, а він боявся, що міські хлопці мене відіб'ють. Поки вивчилася, він і будинок новий звів, і все у господу придбав. Мене на руках носив, сонечком називав. За все життя так жодного разу і не посварилися всерйоз. Все було добре, от тільки літа минали, а діток не було. Років десять я не дуже й переймалася – вистачало нашої любові, чоловікової ласки. Та всьому свій час. Почалися в мене безсонні ночі, стала помічати, що й Микола переживає. Але чомусь ми боялися говорити про це, боялись образити одне одного. А тут мене послали на місячні курси до обласного центру. І вирішила я піти до лікаря. Мене обстежили й сказали, що абсолютно здорова. І що треба обсте-

житись чоловікові. «А ще краще – поїдь на курорт та знайди собі гарного мужика...» – порадила літня лікарка. Приїхала я додому сама не своя. Але затамувала біль, Миколі не показую, і не кажу йому нічого. Що ж, думаю, житимемо удвох, доля, мабуть, така. А він, де лише мале дитя заглядить, аж труситься весь... – Софія зупинилася, втамовуючи хвилювання, а потім винувато запитала Валю: – Я вам не набридла ще?

– Ні-ні, продовжуйте. Я уважно слухаю, – заспокійливо усмінулася Валя. Вона всією душею відчувала, наскільки важливо цій жінці зараз виговоритися, поділитися з кимось тягарем, що каменем тисне на душу.

– Мені аж легшає коло вас, – усмінулася у відповідь Софія. – Ви, може, мене й засудите, коли почуєте все. Але, якщо вже почала... Біля нас, через дві хати, жила сім'я. Він бригадиром на будові працював, вона вдома господарювала, дітей двоє підростало. І ось стала я помічати, що небайдужий він до мене. Жінка завжди це відчуває безпомилково. Де, було, зустрінемось – наче пронизує своїми сірими очима... Яюсь випало так, що поверталися ми разом автобусом із райцентру. Сиділи поруч. Ось тут він і признався, що давно запала йому в серце, і запропонував зустрічатись: «Не відмовляйся. Подумай добре. Я ж знаю, що ти хочеш дитятко... Я не проти, нехай буде...» А я у відповідь: «Ні! Ні! Що ти? У мене чоловік...» Так минуло аж два роки. Він ще двічі повертався до тієї розмови, аж поки я наважилась. Отак, у тридцять два, я народила Галинку. Микола був на сьомому небі від щастя. Про мене – годі й казати. З Віталієм більше не зустрічалась, заборонила йому навіть підходити до мене. Здавалось би, що ще треба? Зажили ми спокійно й щасливо. Галинка росла, радувала нас. Про свою зраду я намагалася не думати. Минали роки – все у нас було добре. Дуже добре... А то яюсь увечері підходить до мене Микола й каже: «Щось у мене в грудях болить, пече ніби...» Обняв мене і почав цілувати – та так ніжно, так по-рідному... Ми давно вже з ним спали окремо, а тут щось ніби магнітом притягнуло одне до одного... Так і заснули разом, в міцних обіймах. І чи то диво трапилось Господне, чи покара за мій гріх настала, але тієї ночі я завагітніла від свого чоловіка, з яким ми жодного разу

за все спільне життя не оберігалися, якого вважала безплідним... А наступного дня ми дізналися про його страшну хворобу. І через місяць його не стало.

– Ні, то не покара, – заспокоїла знервовану жінку Валя. – То Господь послав вам дитятко, аби ваш коханий назавжди залишився з вами. Всевишній може творити дива. Вірте в це, і не треба більше плакати. Я розумію вашу втрату, ваше горе, але це мине, я не кажу, що забудеться, але біль притишиться. Ви лише не потопайте в сумних думках. На плачайте свою безпомічність. Я все розумію, але у вас надто затягнувся цей процес. А ви ж не лише за себе відповідаєте. Ви мама. Думайте про синочка, розмовляйте з ним. У мене тут є духовні книги, то візьміть почитайте. Зосередьтесь не на минулому, а на майбутньому. Минулого не повернеш, зрозумійте це і прийміть з відкритим серцем новий етап свого життя. Доня вас підтримає, і їй теж необхідна ваша підтримка. І чоловік ваш радітиме на небесах, дивлячись на вас. Не плачте, викиньте все погане з голови, життя налагодиться. Завтра я запрошу до вас психіатра. Довіртеся Катерині Володимирівні, вона дуже кваліфікований лікар, і людина душевна, обов'язково вам допоможе. Домовились?

Софія зворушено усміхалась і мовчала. Видно, нелегко далась їй сповідь. За якийсь час озвалася захрипло:

– Дуже вам дякую. Якби ж раніше хто зі мною так поговорив... Але я не все розповіла... Поховала я Миколу, ходжу сама не своя, ніщо мені не мило, за слізьми світу білого не бачу. Аж тут Віталій душу розтривожив ще більше. Зустрів та й каже: «Щиро співчуваю вашому з Галинкою горю. Дуже шкода Миколу. Але таке життя, нічого не зміниш. Соню, я завжди тебе поважав і хочу, аби зрозуміла мене вірно: Галинка має знати, що я її батько... Не тепер, пізніше, але обов'язково скажи їй. В житті всіяко трапляється...» Наче передчував щось. Бо за тиждень я дізналася, що вагітна... Ось і не сплю тепер ночами. Все думаю: сказати доні чи ні. Віталій дуже гарна людина. Галинці було б на кого спертися, мала б і пораду, й допомогу, якщо щось зі мною... Його дружина, здається, й так давно все знає. Тільки ж – як Галинка? Вона ж так любила Миколу... Чи зрозуміє мене?

Тієї ночі Валя довгенько сиділа коло Софії. Пораділа їй просвітленим очам, але нічого не порадила. Лише щиро помолилася за неї, повернувшись до ординаторської. Згодом Софія народила здорового хлопчика, щоправда, кесарити довелось.

Ще й тепер коли-не-коли у Валі в пам'яті зринає та опівнічна сповідь. Вона так і не дізналася, чи сказала доньці Софія про батька. Але про себе вирішила, що краще не казала б, не збурювала дівчині душу. Та яке вона має право радити? В такій ситуації кожен сам вирішує.

Хоча, коли Софія виписувалася додому, дивлячись на сірооку Галинку, яка прийшла забирати матір з маленьким братиком, наткнула:

– Бережіть пам'ять про чоловіка. Хай синочок щодня вам про нього нагадує. Іноді одним словом можна зруйнувати те, що дістається так нелегко...

Щаслива мати повернулася до неї дивно помолоділим лицем й пильно подивилася їй у вічі, але нічого не сказала. Валя теж нічого не додала.

Чи зрозуміла її Софія? Як вона сказала тієї ночі? «Може, й осудите мене...» Знала б вона, яка грішниця її лікарка, які потаємні страждання терзають її душу... Хіба вона має право судити когось?!

Удень від такого настрою рятувалася молитвою, роботою, сім'єю...

Рятувалася ним, Ігорем... Іноді їй нестерпно хотілося опинитись у його жагучих обіймах, і тоді вона замикалася в собі, аби на когось не зірватись. Уночі зверталася за порятунком до останньої інстанції – до Андрія. То був надійний порятунок і від Наталки Романівни, і від Ігоря, але в такі моменти її так мучило сумління... Ось і зараз треба негайно рятуватися, бо ще хвилинка – і ніхто не порятує...

На жаль, запізно спохопилася... Він уже тут, з нею... Невидимо, але відчутно. Як тоді...

Вона й сьогодні не може збагнути, що то було. Що за мана водила її того вітряного дня ранньої весни... Ніколи не вірила у щось надприродне, сердилася на матір, коли та починала розмови про «пороблено» та «знаки звідти». А тут трапилося таке, що голова обертом пішла.

Усе почалося зі сну. Він наснився їй перед світанком. Стоїть вона у себе вдома, на подвір'ї їхнього будинку, а над головою низько-низько летить літак. Гурчить так, що аж вуха закладає. І тут відчиняється кабіна – і виглядає з неї широколиций чорнявий вусань. Вона бачить, що то не Ігор – зовсім же не схожий, але чомусь знає, що то він... Літак швидко пролетів, мало не здувши її віхолюю, вусань помахав рукою й відвернувся. Та вона стоїть, чекає чогось, знає: щось має відбутися... І літак заходить на друге коло. Вона завмирає: ось-ось відчиниться кабіна. Але ні... Вона біжить за літаком: «Зачекай! Зачекай!» Він на мить зависає в повітрі, хитає крилами і тихо-тихо відпливає назустріч сонцю і тане в його сліпучих променях. Від тих променів у неї щипає очі, вона тре їх долонями й прокидається уся в сльозах. На душі так противно, що хоч вішайся.

Поруч заворушився Андрій. Вона роздратовано на нього покосувала – хай би ще спав собі. Але ж він уранці ніколи без неї не затримувався в ліжку.

Коли вона готувала вівсянку, а він нарізав салат та ковбасу, на холодильнику, біля маленького телевізора затренькав телефон. У неї невідь-чому скинулося серце, та Андрій першим ухопив слухавку. Довго аллокав, поки вона не гиркнула з досадою:

– Чи не досить?! На роботу треба збиратися, дитину в дитсадок вести...

Розуміла, що верзе дурниці: ще лише сьома ранку. Але чомусь щеміло серце, а непогамовна тривога, а від того злість невідомо на кого, шукали виходу.

Андрій здивовано на неї зиркнув, хотів щось сказати, та вона відвернулася до мийки...

Того ранку дісталось й Оксанці: не помила рученята перед сніданком, випльовувала вівсянку. Андрій мовчав, потім зібрав доньку і повів до дитсадка на сусідню вулицю. А вона впала на канапку, сховала обличчя в долоні і заскімлила покинутим щенням. Груди давив важкий камінь...

На роботу запізнилася мало не на годину. Цілий день нею тіпало, ловила себе на неухважності, на бажанні кудись бігти, когось шукати...

А увечері трапилося таке...

Зазвичай вона затримувалася на роботі на годину або й більше. Так було і того дня.

Починало сутеніти, засвітилися вуличні ліхтарі, коли вийшла з воріт лікарні і через пішохідний перехід попрямувала до зупинки. Тролейбус саме під'їхав, і вона поспішила в салон. Коли вмощувалася на сидінні, повернула голову вправо – на величезні вікна кафе-бару, що виблискували якраз навпроти зупинки, потім відкинулася на спинку сидіння й опустила повіки – стомилася за день. Але додому чомусь зовсім не хотілося. Здавалося, що хтось на неї дивиться, кличе кудись...

А на четвертій зупинці стрепенулася усім тілом, миттєво розплющила очі й ошаліло повела ними навкруг... Неясне видіння блискавкою намалювалося на вікні кафе – розмитою тінню його профіль... Тролейбус уже рушав від зупинки. Рвонулася з місця, мало не впавши в прохід.

– Зачекайте! Зупиніть! – закричала щосили.

Пасажири загули бджолами, водій теж щось забурчав, та все ж зупинився. Вона мерщій вискочила із салона, швидко перебігла на другий бік вулиці, нетерпляче тупаючи ногами, хвилин десять чекала, поки до зупинки, важко хитаючись під вечірнім людом, підповз троллейбус.

Невелике кафе було забите молоддю, яка завзято цмулила пиво.

Обійшла всі столики, обдивилася всіх, дехто на неї похмуро зиркав, а дехто запрошував до гурту, та їй стало до всього байдуже: «Дурепа! Яка ж ти дурепа! Куди мчала? Чого? Тінь, ману шукати...»

Але мана не відпускала. Владно повела її за собою до лікарні, примусила зайти в ординаторську і набрати по міжміському зв'язку добре знайомий номер: «Тільки голос почути... Тільки голос його почути...» Довгі гудки пропікали їй вухо, різали по серцю. Набирала його номер знову й знову... І раптом диво – там озвалися...

– Кабінет головного лікаря, – різкий жіночий голос.

– Покличте, будь ласка, Ігоря Максимовича, – ледь видавила із себе захрипло, забувши навіть привітатися, забувши, що не мала наміру й рота відкривати... Теж якась мана...

– По-перше, ви дивилися на годинника? А по-друге, він сьогодні не був на роботі, – чіткі й холодні, мов постріли, фрази.

Вона відразу ж поклала слухавку. Тремтіли руки й тремтіла душа.

Того вечора потрапила додому аж після десятої. Відбрехала важкою пацієнткою і, не вечеряючи, впала в ліжку. Навіть вечірніх молитов не прочитала, лише прошепотіла «Отче наш» у подушку.

Вона часто згадувала той день: що то було? Адже вона його відчувала зовсім поруч, відчувала усім єством...

І ось днями вони зустрінуться. Як зустрінуться? Якими? Що скажуть одне одному? Чи стане у неї сил втриматися і його втримати?.. Як багато запитань, на які дасть відповіді ця зустріч.

Чи не дасть?! І знову будуть безсонні ночі і марення?

Валя зітхнула, як застогнала... І відразу ж принишкла: чи не почув Андрій? Та він лежав тихо-тихесенько, навіть дихання не було чути.

Завіконня засіріло й поставило крапку в нічних мандрівках минулим. Валя повернулася до чоловіка, який миттєво відкрив очі:

– Андрійку, не спиш? Іди до мене...

Потім вона, упокорена, лежала в його обіймах і вже при щедрому ранковому світлі згадувала їхнє київське життя. Оксаника була зовсім маленькою, нещодавно півроку виповнилося, та Валя, залишивши доньку на тітку Надію, бігала на Майдан, де днями вистоював із друзями Андрій. Носила їм чай з пиріжками. Їхнє місце було під ліхтарем, поблизу станції метро «Хрещатик». Вона ще здалеку бачила його високу постать, кивала йому рукою, коли пробиралася крізь людське море до нього, він брав її попід руки й, немов пушинку, піднімав до себе. Їй приємно було стояти в його обіймах, притиснувшись до нього плечима, і відчувати, як його тепло переливається в неї. Вона так пишалася ним і саме тоді зрозуміла, наскільки він їй дорогий...

То були світлі дні. Сповнені надії й піднесення. На жаль, Помаранчева революція так і залишилася красивою феєричною мрією. Запалила в людях надію, а сама згоріла в брехні й підступності. Але вона дуже вдячна тим дням. Саме там, на Майдані, вони з Андрієм стали по-справжньому близькими. Вона якось по-новому відчула і зрозуміла всі його устремління й тривоги і сприйняла їх, впустила у свою душу. Познайомилася з його друзями: такими ж юними, але

серйозними хлопцями, які щиро переймалися тим, що відбувається навколо. Дуже раділа цьому: Андрієве життя ставало її життям.

Згодом Андрій вступив до однієї з патріотичних партій, де він зі своєю відповідальною натурою став відігравати помітну роль у місцевій її організації. Валя теж намагалася підтримувати, чимось допомагати, бо бачила, що ця робота його окрилює. На жаль, з переїздом до Харкова, де переважали політичні уподобання іншого спрямування, в Андрія з'явилося чимало проблем. Тут він уже увійшов до керівного органу партії. Почалися погрози, підпалили їхній офіс, на дверях їхньої квартири хтось намалював хреста. Він відмахнувся від її застережень: мовляв, то хлопчачі хуліганять, а в неї з тих пір душа не на місці.

І виявилось, що не дарма. Після того, як його темного вечора жорстко побили біля їхнього будинку, Валя почала панічно боятися за нього, просила, аби заради неї й доньки був обачним, а то й зовсім покинув політику. Хоча добре знала: не покине нізащо. Тоді обійшлося забоями та синцями, але ж, не дай, Боже, і вбити можуть. Є вже у місті такі приклади...

Вона прагнула його прилучити й до тієї віри, в яку сама поринула всім своїм серцем. Йдучи до церкви, запрошувала із собою. Він зрідка ходив з нею, та вона бачила, як він розгублено озирється, як невміло і не до місця хреститься і відчепилася, упевнившись в істинності слів матушки Єфросинії: «Якщо то твоє, воно само покличе тебе так, що іншої путі не буде».

Та він ще зовсім молодий, у нього все ще попереду. І найперше, що йому зараз потрібно, це отримати вищу освіту, бо він давно мріє стати інженером. Задля неї з Оксанкою він полишив навчання, і вона подбає, аби він його продовжив. Адже зовсім недалеко, в Одесі, є академія зв'язку. Навчатиметься заочно, вони вже про це розмовляли і вирішили, що він туди вступатиме наступного року. Цьогоріч віддадуть Оксанку до школи, він за зиму підготується, і, як жартувала Валя, буде у них у сім'ї двоє «студентів».

Вона втішено зітхнула й потерлася носиком об Андрієве плече:
– Треба, мабуть, вставати. Уже сонечко он як сяє. Скоро Оксанка прокинеться й до нас прибіжить. Все-все, пусти, Андрійку, досить... Давай вставати.

Та встати вони не встигли...

Десь залопотіли підлогою босі ноженята, рвучко розчинилися двері спальні – і сіроока русалка, у квітчастій рожевій піжамці, з розкиданим по плечах руським волоссям, стрибнула до них у ліжко. Регочучи, осідлала батька й заскакала, немов вершник, у високому леті:

– На весілля! На весілля! Поїдемо на весілля.

Андрій схопив доньку й підняв над собою на витягнутих руках, і вона завищала від захвату, крильми розкинула рученята, забовтала в повітрі ніжками:

– Я лечу! Я лечу! До хресної на весілля лечу...

А потім, як уже гепнулася між ними на ліжко, лукаво покосувала на Валю:

– Ма, а що я вдягну на весілля? Я хочу красивою бути!

– Ну-у... – Валя аж надто серйозно насупила брови, – можливо, тобі підійде мій халат? Новий, отой, що з ромашками... Я його ще не вдягала. Як думаєш, гарно буде?

На мить дівча ображено завмерло, а потім, заглядевши смішинки, що одна за одною виплигували з маминих очей, розлилося срібним дзвіночком, застрибало на ліжку:

– А тобі в піжамі гарно буде! І в капцях! В піжамі і в капцях!

Валя вхопила доньку в обійми, і вони завозилися, заборюкались...

Новий день сховав за своєю осяйною завісою тривожне нічне безсоння і починався пречудово.

ВЕСІЛЛЯ

Валя подарувала молодятим дві ошатні ікони: Матір Божу зі Спасителем на руках і Миколу Чудотворця. Вона дуже шанувала цього святого і щодня зверталася до нього з молитвою, аби оберегав її, її близьких і тих, хто ввіряє в її руки своє здоров'я. А тепер молитиметься ще й за Віту з Іваном.

Хороша пара. Обоє щойно закінчили університет, перекладачами будуть. Щоправда, довголиций і довгоносий брюнет Іван не дуже личить тендітній білявочці Віті – справжній красуні. Але, якщо кохають, – а це видно з першого погляду – так вони світяться щастям, – і вирішили побратися, то хай їм Бог допомагає.

Ольга Павлівна снувала серед гостей, приймала поздоровлення, запрошувала й припрошувала, втішено усміхалась. Хоч і була якоюсь ніби пом'ятою. За той час, що вони не бачилися, старша Валина подруга ще більше схудла, аж наче зігнулася, сивина густо посікла її волосся. Це ж їй уже під шістдесят. Та все одно Валю дуже дивувало: чому навіть на Вітині весілля не пофарбувалася, не зробила зачіски? Сірого хвоста якогось зав'язала на потилиці... А сукня?! Якась безформна халабуда мишачого кольору... А у неї ж статура гарна! Мабуть, проживши без пари свої кращі роки, зовсім махнула на себе рукою. Та й видно, що проблеми зі здоров'ям має. На Валине запитання побідкалася: серце тривожить, безсоння замучило. Але ж у такому вигляді з'явитися на весіллі єдиної доньки?.. Хоча вона ж із села і, певно, за все життя внутрішньо так і не стала містянкою, вона, можливо, й не розуміє, що показує поганий смак, неповагу до гостей і до Віти, в першу чергу. Хай і здоров'я, але отак себе занехаяти...

Товариство уже тричі сідало за стіл. І ось щойно знову всі повставали, загриміла музика, закружляли пари. Он і Оксанка витанцьовує з Андрієм, вдає із себе дорослу, серйозну, та все одно їй це не вдається: раз по раз пустотливий сміх спурхує з доньчиних вуст.

Оксанка дуже пишалася тим, що тримала на реєстрації довгий, легенький, мов пушинка, серпанок нареченої – своєї хрещеної, що Віта за весільним столом посадила її поруч себе. Вона втішено поглядала на вишукану білу квітку, яку Віта пришпилила їй на грудях до прозорої рожевої сукенки, і з цікавістю озиралася навкруги великими сірими очима: чи ж усі бачать, яку їй виявлено честь?

Дякувати Богові, донечці від Генки дістався лише сірий колір очей, та й то – у її біологічного батька, як тепер модно казати, очі вирячкуваті і якісь бездумні, а в Оксанки – широко розкриті, ніби зачаровані навколишнім світом. На них із самого початку ніхто не звернув особливої уваги, окрім бабусь. «Ой, дивіться, у неї мої

очі!», – запишалася Валина мама, вперше взявши малу на руки, хоч у самої очі були голубі. «Яка вирлоока! У нас у роду наче нікого такого й немає...», – вжалила свекруха на Оксанчиних роковинах.

На щастя, Генка ніколи їм не докучав, дитиною не цікавився. Певно, зовсім заспокоївся, коли вона заявила його батькам, що дитина не від нього. Після академки Валя повернулася на четвертий курс, а він уже навчався на п'ятому. Якщо зрідка десь здибувалися, він миттєво відводив очі й різко брав убік.

Валі дуже подобалося це сільське весілля на привіллі. Велике подвір'я, сад, є де розгулятися. І погода, немов на замовлення. Ясний літній день голубить землю у своїх теплих обіймах. Квітучий червень досяг зеніту, але усе ще таке молоде, таке юне, усе ще чекає чогось незвіданого.

Це була найулюбленіша Валина пора, коли її серце навстіж розчинялося назустріч усій красі соковитого буяння, що панувала в природі. У цю пору молодого літа від неї відходили смуток і жалі, і їй хотілося всіх і все любити до самозабуття. Може, тому, що саме в таку пору вона прийшла в цей світ? Потім, коли літо починало свій шлях до горизонту, її заповняла якась ностальгічна печаль. За чим? Вона й сама не відала.

Цього дня навіть звична маска відстороненості упала з її обличчя. Так, їй тут усе подобається! Сьогодні їй будь-де усе подобалось би! Бо він не зводить із неї своїх очей... А в тих очах... Ох...

Як витримати це солодке катування серця?! Як витримати цю страшенну тахікардію душі й тіла – тахікардію на грані зриву... Коли оголені дроти нервів пропікають усю наскрізь, іскрять небезпекою спалити усе довкруг...

Адже так близько...

І так незбутньо...

* * *

Так ось він який... Випещений увесь. І вродливий. Дуже вродливий, хоч і немолодий уже. З отих писаних красунчиків, що жінкам подобаються. Недарма й Валя...

Андрій аж затримав подих. Це вперше здоровий глузд покинув його, і ревності, нерозсудливі дикі ревності, лавиною увірвалися

в його серце, яке, мов поранений в стрімкому леті об панцирне скло птах, з болісними зойками розбивало груди. Але тримав себе в руках, понад силу робив вигляд, що веселиться, як усі. Кружляв у танці з Оксанкою, а очі шукали Валею.

Що вона на грані зриву, він відчув із самого початку, відразу, як сіли за стіл. Ось тамада виголошує перший тост, усі кричать «Гірко!», плещуть у долоні, а Валя застигла, мов гранітна статуя. Та він кожною своєю клітиною чує, як усе її єство тремтить натягнутою тятивою, як вібрує кожен її нерв.

Прослідкував за її поглядом – і аж застогнав свідомістю й підсвідомістю від тисяч колючок, які вп'ялися в серце...

Що то він, той чоловік, якого вона так несамовито кохала... кохає й досі, – зрозумів відразу. Вони пожирали одне одного очима... Вони й зараз... Валя стоїть оддалік, під деревом, а він – біля молодят, поруч з якоюсь літньою жінкою, та їхні очі ненастанно пасуть одне одного.

Що сказала Оксанка, він пропустив, захоплений своїми спостереженнями, які оголили йому всю жажливість болючої правди. До Валі саме підійшла Ольга Павлівна, вони про щось заговорили. Дівча повторило своє прохання:

– Татку, візьми мене на руки...

Він підхопив доньку на руки, притис до себе й закружляв у шаленому темпі, аби хоч трохи пригасити безжальний вогонь, що спікав його груди. А коли зупинився й поставив малу на землю, ні Валі, ні його не побачив...

* * *

Вони не бачилися від того часу, як він оперував Андрія. Майже п'ять років. Зовні він мало змінився: такий же гарний і ставний у свої п'ятдесят дев'ять. Та лише їй дано розгледіти його справжню суть: він згас, ніби свіча без доступу повітря. Не горять жаринами очі, печать покірної байдужості на обличчі.

Це через неї. Зберігши йому здоров'я, а може, й життя, вона висотала з нього життєві сили. Зробила страшну річ...

Але як її хвилює його погляд, як відкликається потужними біострумами в усьому тілі. Той погляд — сумний і щасливий водночас.

І безборонний. Ніби побачив диво-дивне, яке його заворожило, зазомбувало й перетворило на зовсім безвільну істоту. І цій істоті все одно – хай хоч і каміння з неба, аби це диво не зникало.

Їй добре знайоме це відчуття. Від нього вона втікає уже стільки літ. А сьогодні не хоче...

Не хоче!!! Навіщо та жінка поруч з ним?! Поруч з ним лише її місце! І вона це сьогодні доведе тій старій бабі! То, мабуть, та, про яку мама їй казала, що, мовляв, з якоюсь єврейкою його бачила кілька разів. У неї тоді таким гострим бодем зайшлося серце... Але змовчала – нічого не розпитувала, зробивши вигляд, що те її зовсім не обходить. Потім заспокоювала себе: мало з ким він міг іти. А, виходить, серце не помилилося.

Вона конче потребувала якоїсь дії, тож рушила в бік саду.

– Хто то з ним? – спитала Ольгу Павлівну, яка на хвилюку зупинилася поруч.

Та уважно на неї поглянула:

– Ревнуєш, Валю, чи що?

– Ще б чого! – обурилася Валя, відчуваючи, як починають паленіти щоки.

– Він торік з нею зійшовся. Емілією Йосипівною її звать. Завідуючою лабораторії працює в тубдиспансері. Єврейка. Він Мілею її називає. Не ревнуй його, Валю, він того не хотів. І байдужий він зовсім до неї. То Інна настояла. Самотньо батькові, недоглянутий... А у Інни материн норів, її не перепреш. Його ж характер ти добре знаєш: поопирався трохи та й згодився. Та воно й зрозуміти можна – нелегко ж самому. Але реєструватися навідріз відмовився. Так і живуть. Емілія самотня, то няньчиться з ним...

Інна... Вона вихором увірвалася в їхнє життя тоді, перекрутила, як схотіла, батькову долю тепер. Зняла скальп з усіх, не цікавлячись і на мить самопочуттям скальпованих. Он витанцювує, немов і не вагітна. Ні, їй ніхто про це не казав, і ще нічого не видно, але Валя з першого погляду досвідченим акушерським оком навіть строк встановила: десь біля трьох місяців, живіт загострився вже, скоро випнеться.

Сьогодні вони лише кількома словами перекинулися: «Як ти?» – «А ти як?» – «Добре...» – «І я добре...» Біля Інни крутилися два

хлопчики-політки, років п'яти-шести. «Мої сини!» – короткий кивок у бік хлопчаків. А отой високий надутий гевал з кінською пиною, очевидно, її чоловік. Інна їх так і не познайомила. Певно, добрячий грошовий мішок. Автівка наворочена он стоїть під двором. Ну, звісно, така свого не упустить.

Валі враз чомусь чужими видалися всі оці люди, це весілля, і їй страшенно захотілося додому. І вона неквапом побрела до саду. Пішла поміж деревами широкою, посипаною піском, стежкою. Ясний день раптом втратив для неї усі свої барви. Розуміла, що втікає не лише від його настійливого погляду, але й від геть хворих Андрієвих очей...

Передвечірнє сонце малювало на траві листям молодих яблунь вигадливі узорі, попри оглушливу музику у дворі, у верхівтті цвірінкали пташки. Тут був справжній рай. Якби ж так раювало і серце. Може, було б не їхати на це весілля? Вигадати якусь причину, аби Віта й Ольга Павлівна не образилися...

– Валю, Валечко... Зачекай...

Її ніби струмом ударило. Озирнулася й застигла...

Він стояв перед нею із беззахисною усмішкою на красивих повних устах, смак яких вона так добре пам'ятала, і така ніжність виплескувалася з його очей, які знову засвітилися життям, що у Валі дихання зупинилось...

Сліпучі спалахи озорили усе її єство: «Заберу! Заберу його в тієї баби! Доберу все, чого не встигла! Додам усе, чого не віддала! Він мій! Тільки мій! Досить! Досить себе гвалтувати! Кохання нам дає право на все! До біса все і всіх!!!»

І, безоглядно кидаючись у стрімкий вир моменту, якому милостиво, без найменшого опору дозволила себе звабити, аби не залишити собі бодай кроку до відступу, поквалливо вхопила ротом повітря – зараз скаже йому...

Та він перебив, виставив перед грудьми долоні – ніби захищався від передбачуваного ним вироку:

– Не треба, нічого не кажи, сонечко мое. Я все розумію. Я просто хочу хоч трошки на тебе подивитися без чужих очей, хоч трошки помилуватися тобою... Моя...

– Ось ти де, Горіку, а ми з Інночкою тебе шукаємо.

Валя похитнулася і ледь не впала: їй здалося немовби над ними небо пішло в танок...

Як вона підкралася так непомітно?! Йшла за ними назирці?!

Емілія Йосипівна стояла за два кроки від них із смиренным виразом на обличчі й оглядала їх якимись каламутними, синюва-то-чорними, витрішкуватими очима.

І з оцією жінкою він живе?! Спить із нею, пестить її?! Та їй же років шістдесят, як не більше!.. Безформна фігура нагадує набитий половою мішок; голову нашорошеною копицею покривають чорні, видно, фарбовані, баранячі кучері; з-під них визирає масне одутлувате обличчя; товстий гачкуватий ніс мало не торкається великої відвислої, схожої на ківш, нижньої губи; по підборіддю й шиї безладно розкидані чорні дротини волосин...

Боженьку мій! Він – і оця мавпа?! Оцей колобок?! Яка наруга!

– Горіку, це твоя знайома? Познайомиш нас? – медовий голос і медова посмішка...

– Кх-кх-кх... – Ігор Максимович наледве прокашлявся. – Так... Це Валя... Валентина Степанівна... Ми працювали разом. Не бачились довго. Ось зустрілися...

У Валі дзвеніло в голові, у вуха наче хто вати напхав. Мавпа знову розтулила свого розквашеного рота:

– Дуже приємно, дуже приємно. А я Емілія Йосипівна, дружина Ігоря Максимовича. То ваш чоловік із донькою у дворі танцює? Такий красень. Бережіть, а то вкрадуть. Жіночки тепер хвацькі...

Валі геть відібрало мову. Їй раптом усе це здалося таким нерельним, як ото іноді буває вранці, коли ледь прокинешся і ніяк не можеш втямити, чи ще сон бачиш, чи уже все відбувається наяву. Відчула, що потребує негайно збутися цього відразного колобка...

Емілія Йосипівна ще якусь часинку повисвердлювала її своїми тьмяними очищами, потім узяла Ігоря Максимовича під руку:

– Ходімо, Горіку, тебе Інночка хоче бачити.

Валя кілька хвилин стояла, немов у ступорі. Потім їй у груди увірвалася лавина вини і затопила всю її вщерть: «Андрійку, Андрієчку! Що ж я роблю? За що тебе мучу?!»

Глибоко вдихнула й видихнула і пішла на звуки музики. І тут на виході із саду її перестріла Інна.

– Валю, хочу тобі сказати... Не ображайся тільки... Не заморочуй, будь ласка, батькові голову. Він заспокоївся, відійшов від тебе. Я йому знайшла гарну турботливу жінку. А тут знову – ти... Ой, як лише шкода, що немає мами. З нею він почувався впевнено, усе в його житті йшло так, як треба. А без неї, мов неприкаяний став. Уяви собі – з посади головного лікаря надумав піти. Каже, не може більше, втомився... Завів був роман із заміжною жінкою. У себе в лікарні. Я розумію – він чоловік. Та навіщо ж дурниці робити? Щоправда, я швидко цей роман ліквідувала. З Емілією йому спокійно, доглянутий завжди. У неї нікогісінько немає, тож усю свою увагу йому віддає.

Інна дивилася на Валю вимогливим поглядом, поглядом Наталки Романівни...

– Ти ж мене, Валю, розумієш – задля свого батька я на все піду...

Понад усе Валі в цю мить хотілося стиснути долоню в кулачок і з усього розмаху хряснути Інну по точеному носіку, зробити з нього розплесканого млинця. Опустила додолу очі, аби не вирвався з них на волю чорний смерч: «Не торжествуй, гадюко, не взяла ти верх наді мною. Варто мені лише одне слово сказати...»

– Добре, Інно, – згідливо кивнула головою. – Не буду батька твого заморочувати.

І в цю мить на неї накопилася сонна байдужість: не хотілося нікого бачити, нічого нікому пояснювати, ні за що ні перед ким випрадовуватися.

«Буде просто дивом, – подумала, – якщо на цьому весіллі я до вечора не збожеволію».

* * *

Увесь світ для Ольги Павлівни крутився навколо Віти, її пізньої ненаглядної Віточки. Усю себе віддала любій донечці. Крім роботи й домівки, ніколи нічого не знала. Ото лише один раз на рік чи два дозволяла собі поїхати з дівчинкою на море.

І не шкодує ні про що! Он якою красунею й розумницею виросла доня! Столичний університет закінчила. І пару собі гарну знайшла. Киянина! І сама тепер стане киянкою. Квартира чудова, трикімнатна, Іванові батьки її молодяткам залишають, а самі жи-

тимуть отут, у селі. І з роботою проблем не буде: обох забирають у велику туристичну фірму. Перекладачами. Вони ще з третього курсу там підробляли. Іздитимуть тепер по закордонах... Двома мовами володіють досконало: англійською й іспанською. Французьку вивчають.

Отож, нехай не думають, що, коли вона самотня, то ні на що не годна. Бачите, й Київ завоювала: хай не сама, то донька... Ще усі їй заздритимуть!

Та в її серці, поряд з лавиною щастя й піднесення, ненаситно колупався гострий свердлик і безжально кривавив його. Повернувся давній жах... У якісь миті вона просто ціпеніла: а якщо це станеться отут, на весіллі?! Добре, що роботи й біготні вистачає, а то, певно, збожеволіла б...

Пробігаючи у якійсь нагальній справі до літньої кухні, зачепилася поглядом за Валю, яка неприкаяно стояла під деревом, пропускала перед своїми очима веселе свято, та зовсім не бачила його. Ну, звісно, ту цікавив лише він, Ігор... Почала розпитувати її про Емілію... Ревнує... І чого мучиться? Чоловік отакий гарний, не надишетесь на неї, донечка підростає, а вона ще й досі сохне за тим клятим Ігорем. А він за нею. Очей одне від одного не відводять. І, здається, готові наробити дурниць...

І чому вони тоді розбіглися? Уже ж разом жили, узаконювати шлюб збиралися. І раптом... Ну, із серцем у нього були проблеми. Так вилікувався ж. Загадка якась.

Яким він тоді, як вона виїхала на навчання, до неї приходив... Вона подумала, що помер у нього хто-небудь, не дай, Боже. Як блавав її:

– Олю, Олечко, допоможи. Поговори з Валею. Не можу я без неї...

Але вона рішуче відмовилася, бо завжди вважала, що у їхнього кохання немає майбутнього: така різниця у віці... Що він дасть Валі? Що зміг, дав, в університет улаштував, та перспектив же ніяких. Невже у самого клепки бракує, аби це зрозуміти? Це ж, аби дитину тоді вона йому народила, то інша справа. А так... Ну, пожили б вони нормально років десять, а далі? Валя, з усього видно, гаряча жіночка. Їй чоловіка такого ж треба – молодого й гарячого. І вона, мабуть, це, врешті, зрозуміла. І знайшла такого.

Але ж так кохала його... І зараз дуріє через нього.

Та і, якщо на правду, то вона, завжди відбиваючи Валю від Ігоря, завжди й заздрила їхньому коханню. Такому коханню не можна не заздрити. І не жаліти їх обох не можна.

Добре хоч, що Валя не знає про ту його божевільну витівку, а то й зовсім з розуму стерялась би... Як він тоді сказав: «Якщо не побачу її, то точно здохну»... І вона мусила дати йому Валіні контакти (не домашні, звісно), бо хоч він і назвав її черствою буханкою, вона побачила в його очах справді смертельну тугу.

Чоловіка свого пожаліла б – лица он на ньому немає. Він же все бачить незброєним оком. І Ємілія давно усе просікла. А їм хоч би що.

Потюпав он за нею до саду...

О! І Ємілія посунула за ним...

З вигляду – ціпочка, а насправді – друга Наталка... Ще хитріша від Наталки. Тихою мітлюю все мете. Сказано, – єврейка. Інна знала, кого батькові підсунути. Але йому, з його безхребетністю, таку й треба. І, якби не отака різниця у віці, Валя йому підійшла б якнайкраще. Дарма, що зовні тихенька й спокійна, та внутрішня сила у ній неабияка відчувається. Ех, якби ж він хоч трохи молодший...

Ага, веде уже Ємілія Ігоря під руку – таки не дала поговорити з Валею.

Але то й на краще. Адже нічого уже не зміниш, то чому Андрій має страждати? Золотий же чоловік, кохає Валю самовіддано.

Щаслива вона! І один, і другий...

Та Андрійко – не Ігор. Хай там і звичайний електромеханік, десь на телефонній станції працює, але чоловік – справжній. За таким не страшні ніякі бурі, ніякі урагани. І гарний. Хоч і не красивень, як Ігор, але дуже привабливий, особливо в оцьому світлому літньому костюмі, який так пасує до його карих очей. Таки впіймала Валя свою жар-птицю. Хоча, можливо, й сама цього ще не розуміє.

Цікаво: що то Ємілія задумала? Підвела Ігоря прямо до Андрія і щось уже торочить...

Та чого це вона ними всіма заморочується?!

У доньки ж, у її Віточки, – весілля! Свято, якого вона чекала стільки років. Як рідко у її житті бувають свята... От би дочека-тися ще одного – внуків. Як би добре було, коли б хлопчика й дівчинку...

Але швидше б уже це весілля закінчувалось... Як щасливо Віта виходить заміж у Київ! Та як би було добре, аби вона ніколи біль-ше не поверталася сюди... Але ж тут свекри, чоловікова рідня... А якщо?.. Ох, як пережити, що робити?!

Перший дзвіночок (ні, другий!) продзвенів кілька років тому, весною, донька тоді закінчувала десятий клас. Прийшла якось зі школи, і ледь переступивши поріг, збуджено загукала:

– Мамо, мамо! Йди сюди!

Ольга Павлівна стривожено визирнула з кухні. Віта, мов зача-рована, стояла посеред передпокою, а її довгасті очі горіли дво-ма блакитними свічами, виплескуючи невгасиму хвилю цікавості, здивування, збентеження...

– Мамо! Послухай, що зі мною сьогодні сталося... Це просто диво! Зайшла я після школи в кафе, аби нам до чаю пиріжків ку-пити, як ти просила. Уже сховала гаманець у сумку, підводжу очі, а за столом сидить жінка, каву п'є. Мамо! Так на мене схожа... Я немов у дзеркало зазирнула... У мене по тілу аж мурашки побіг-ли... Мамо, хіба таке може бути?!

Кістява рука жаху вхопила Ольгу Павлівну за горло, вона аж задихнулася. А Віта продовжувала:

– Мамо, слухай, а може, то якась наша родичка, про яку ми й не відаємо? Хоч я й знаю, що у нас із рідні нікого немає, лише бабуся, але ж усе може бути. А як хтось із близьких десь загубився? І живе поруч, а ми нічого не знаємо. Адже були й розкуркулення, й війна. Бабуся ж розказувала, що її дядька з сім'єю зослали до Сибіру, і з того часу про них ніхто нічого не чув. А якщо то моя сестра в третіх чи тітка? Мамо, чому ти мовчиш?

Ольга Павлівна ледь проковтнула давкий клубок і похитала го-ловою:

– Ні, Віточко, донечко моя любя, нікого в нас немає, лише бабуся.

– Але ж такого не буває. Мам, як дві краплі води...

– Буває, доню, буває. Я ж лікар, знаю, що кажу.

– Шкода, – зітхнула Віта, – а я думала, може, родичка... Але все одно, мам, це ж так цікаво. Мабуть, таких копій зовсім мало в світі.

Та Ольга Павлівна уже не слухала доньку. Ледь виштовхнула з пересохлих вуст запитання, яке вогнем спікало груди:

– Ну, і що?.. Що далі?.. Ти ж не підходила до неї?!

– Ні, я посоромилась і швидко вийшла з кафе. Але вона на мене так дивилася... Ніби щось хотіла сказати чи спитати про щось... От цікаво було б зустріти її ще раз. Правда, мамо? Це ж таке диво!

Аби ж хто відав, як вона жила далі... Власної тіні лякалась. Щодня здавалося, що саме сьогодні Віточка зустрине її...

Та грізний дзвінок перестороги знову задзеленчав аж за кілька років, коли донька уже навчалася в Києві. Якось примчала додому з автостанції і з порога збуджено заторохтіла:

– Мамо, а знаєш, кого я сьогодні бачила? От і не вгадаєш. Оту жінку, що дуже схожа на мене. Вона стояла на пероні, певно, свою маршрутку чекала. Мене не бачила. Я вже хотіла підійти, аж тут коло неї зупинився якийсь чоловік із сумками, вони заговорили – і я не наважилась. А так хотілося...

– Не верзи дурниць, Віто! – різко обірвала її Ольга Павлівна. – Нав'язуватись комусь – то страшенний несмак! Так чинять лише невиховані, вульгарні люди!

Віта хотіла щось заперечити, але пильно глянувши на роздратовану матір, змовчала.

І ось сьогодні знову... Уже не задзвонило, а вдарило на сполох. У неї підкосилися ноги, коли в натовпі людей, котрі прийшли, як ото водиться у селі, подивитися на молоде подружжя, побачила її. Вона не зводила з Віти довгастих блакитних очей. Вони горіли якимось несамовитим вогнем, а широкі повні губи так стиснулись, що перетворилися на тоненьку бліду смужечку.

Ольга Павлівна залякла в ступорі, свасі довелось її підштовхувати, аби привітала молодят, які приїхали з розпису. І хоч та жінка швидко зникла із зацікавленої юрби, тривога не давала їй розслабитися. Душа металася між відчаєм і надією. «Заспокойся, вона не посміє сюди прийти. Наталка ж давно сказала, що вони назавжди поставили жирну крапку... – умовляла себе. – А якщо наважиться?

– встромлялася в серце пекуча голка. – Що тоді? Падати до ніг? Залякувати?» Але вона не зуміє, то Наталка все вміла...

Пораючись коло святкового столу, спостерігаючи за Ігорем і Валею, розмовляючи зі сватами й гостями, Ольга Павлівна сто-рожко водила очима довкруг.

Єдиним її бажанням на цьому чудовому святі, якого вона так чекала, було всеохоплююче жадання, аби воно швидше закінчилося, і Віта з Іваном, не зволікаючи, поїхали до Києва. Що буде далі, – у те її розтерзана душа поки що не заглядала.

* * *

Крім Андрія та Емілії Йосипівни, ще одні зіркі очі безперервно пасли Ігора Максимовича і Валею.

Інна кружляла в танці, а в голові роєм кружляли думки. Отже, нічого не минуло... Шкода батька, дуже шкода. Таке кохання приходить до людини один раз у житті. Воно не підвладне розуму. Така пристрасть – хвороба, що вкорінюється в людину назавжди й виїдає її нутрощі доостанку. Спасіння від такого не буває. Вона по собі це добре знає... І Валею шкода, вона теж його кохає, як і десять років тому. Це стало зрозумілим з першого погляду на них обох. Шкода й того милого молодого чоловіка, що також самовіддано кохає Валею. І так страждає, анітрохи не вмюючи приховати свої почуття.

Найстрашніше те, що немає в цій ситуації нічиєї вини. Це природа. І фатум.

А їй випала роль ката. І нічого з цим не вдієш. Ще тоді, десять років тому, їй сказав київський кардіолог: «Ваш батько може прожити до дев'яноста років, а може – будь-якої миті... Досить якогось несподіваного стресу або фізичної напруги. Завжди пам'ятайте, що він щодня у групі ризику і бережіть його...» «А секс? Як із сексом?» – спитала вона лікаря без окаяси. «Секс кожному чоловікові корисний. Але у вашому випадку – лише спокійний і дозований», – була відповідь. Другого ж дня вона зателефонувала Валі і безжально відрізала крила їхньому коханню.

Чи могла вчинити інакше? Не могла, хоча в самої серце обливалося кров'ю. Батькова пристрасть була з тих наркотичних

залежностей, за які без вагань віддають усе, навіть життя. І він готовий був його віддати. Його можна зрозуміти. Чесно кажучи, мама була не тією жінкою, котра йому потрібна. Він – чоловік від кінчиків волосся до кінчиків нігтів на ногах. Палкий, ніжний, пристрасний, щирий у своїх почуттях. Навіть її, доньку, часто вражали його чоловічий шарм, його врода, що магнітом притягували до себе жінок. Мама зі своєю владною прагматичною натурою йому нічого не могла дати. Як він, певно, мучився й мучиться... У нього такий невичерпний запас любові і бажання її віддати... Якби ж таку Валю та зустрів був у молодості...

Ні, мама по-своєму любила його, піклувалася про нього. Так само, як, приміром, про Ольгу Павлівну – все з панського плеча... Та що поробиш – такою вже вона була людиною. Земля їй пухом.

Звісно, Валя її ненавидить. Не хоче і у вічі дивитися. Вона теж за таке ненавиділа б. Надія лише на те, що у неї все ж мізки на місці, і, можливо, вона зрозуміє, що іншого виходу не було й немає. Що жорстокі слова, які вона їй сказала і тоді, й сьогодні, є вимушеною необхідністю. Зрозуміє, якщо кохає батька... Та чому зрозуміє? Вона давно це зрозуміла і зробила все вірно. Якою ціною для них обох – то інша справа. А що її ненавидить, то треба ж на когось свій біль перекласти, когось призначити винним за нього. Нехай, аби з батьком усе добре, аби він пережив це весілля без шкоди для здоров'я. Про душу тут вже не йдеться...

Раніше, школяркою і юною студенткою, вона ніколи б не повірила, що таке буває, що кохання може так викрутити людину. Поки не зустріла Павла. З першої ж зустрічі: очі в очі – іскра, вогнище, пожежа... Яка палає й сьогодні, через десять років. Це було те, що вона так довго шукала: самодостатній сильний чоловік. В усьому! І при цьому – спокійний, поступливий... Щоправда, збігло два роки, поки він зміг вирватися з рук дружини, котра ніяк не хотіла давати розлучення, бо Павло вже тоді мав немалі статки. А бізнес їхній спільним був... Добре хоч, що там дітей немає, – його фіфочка фігуру берегла. Вдалося-таки відкупитися чималим кушем – віддати більше половини – від незговорливої зажерливої жінки.

До Павлика у неї, звісно, були хлопці. Ще в десятому класі вона не втрималася і віддалася однокласнику Сашку Водянову

теплого вересневого вечора просто на березі їхньої невеличкої річки. Сама запросила його на побачення, бо їй уже дах почало зносити від лоскитливих відчуттів... Весною, в дев'ятому, з'їхала на самі трійки, новий навчальний рік починався не краще. Не допомагали ні бесіди з учителями, ні розмови з батьком і матір'ю... Вона розуміла, в чому справа і вирішила, що з дівочтвом час прощатися – і так занадто затягнула. Бо що ще можна зробити, коли її перестало цікавити геть усе, крім цього... Вона так очікувала від зустрічі із Сашком чогось незвичайного, якогось феєрверку, але те, що відбулося між ними, її дуже розчарувало. Сашко, високий, кремезний, вродливий хлопець, був лише на словах бідовим, а насправді виявився таким невігласом... Вона сама все зробила, перешерстивши перед побаченням купу книг, та він і з того скористатися як слід не зміг. Він потім хотів продовжити їхні стосунки, але вона рішуче сказала: «Ні, і не думай навіть!»

Зрозумівши свою помилку, почала на уроках фізики висвердлювати поглядом молоденького викладача Семена Борисовича, Сьому. Той був досвідченим і хай і не феєрверк їй показав, та насолоду вона отримала. Зустрічалася з ним, поки й школу не закінчила. Ховалися страшенно, бо то ж жах – учитель і учениця, могло закінчитися погано...

В університеті в неї теж завжди хтось був. Але те все зводилося до механічного сексу, без чого вона вже не могла. Сходилася з партнерами легко, розлучалася так само. Майже з усіма своїми колишніми коханцями дружить і тепер.

Різницю між просто близькістю і близькістю з коханим зрозуміла лише тоді, коли Павло вперше запросив її на свою розкішну дачу. Там вона й спізнала отой феєрверк, те свято душі й тіла, на що очікувала ще в п'ятнадцять років, а потім думала, що його не існує взагалі.

Хай її Павлик і не красень, і старший від неї чималенько – подруги навіть дивуються, що вона в ньому знайшла, – але вона без нього й дихати не може. А він без неї. Мабуть, немає нічого такого, чого б він для неї не зробив... Відразу ж після одруження вони вирішили, що у них буде велика сім'я, багато дітей. Так і буде. Взимку вони подарують Антошці й Ромчику сестричку або

братика. Хотілось би дівчинку... А років через два й ще про одне маля можна буде подумати. Чому б і ні? Виношує й народжує вона, слава Богу, легко, матеріально вони забезпечені: чоловіків холдинг процвітає.

Можливо, дехто й думає, що вона віддалася за гроші, але в її випадку щасливо поєдналися і гроші, й кохання. Доля піднесла їй чарівну скриньку, і вона ніколи й нізащо не випустить її з рук. Колись давно, їй ще років дванадцять було, вони відпочивали з мамою в Одесі, і заскочила їх біля Привозу літня циганка. Мама смикнула її за руку й швидко потягла за собою, аби скараскатися нахаби, але та подріботіла за ними, кидаючи на ходу:

– У тебе гарна дівчинка: і щасливою буде, й багатою...

Циганка ще щось і мамі казала, але їй запам'яталося саме сказане про неї.

У неї навіть гадки не було, що чоловік і діти стануть сенсом її життя. Мріяла про велику журналістику, про закордонні відрядження, про славу скандального репортера... І яким непотрібним все це їй здається зараз. Ні, звісно, у неї є свій невеликий рекламний бізнес, котрий пов'язаний із закордонням. Їй це цікаво, і прибуток приносить. Але не більше. Її щастя – в родині. Для неї вона готова на все.

Як виявилось, циганка не збрехала. Збулося й мамине побажання. На її вісімнадцятиліття мама, даруючи їй вишукану золоту каблучку, сказала дивні слова, які вона сповна зрозуміла згодом:

– Носи, доню. Нехай вона тобі на щастя буде. Хоча... Щастя, на жаль, не в каблучках. Бажаю тобі, донечко, кохання. Справжнього, великого. У ньому щастя. Шукай його, а знайдеш – бережи.

Їй тоді здалося, що у мами навіть сльози зблиснули на очах. Виходить, не все так просто було і в неї, і вона страждала, але ховала це від усіх під маскою успішної жінки...

Та найбільше страждав і страждає, звичайно, тато. У Валі – родина: чоловік, що дивиться на неї з обожненням; гарнюня донечка; а в тата – практично нічого. Звичайно, є вона, зять, онуки, але то ж зовсім не те, що йому потрібно. У нього лише спогади, що рвуть душу, та туга. Та Емілія Йосипівна. Він довго опирався, коли вона йому запропонувала такий варіант, запевняв, що жити-

ме сам пречудово... Але ще досить молодий чоловік сам не може бути. З'явилася Ліля – молоденька жіночка, медсестра. І до чого б це привело? Знову до інфаркту? Батько, звісно, образивсь, але їй довелося втрутитись...

А Емілія Йосипівна – саме те. Звичайно, не зовсім те, але що зробиш? До Валі шлях йому заказаний. До всього треба підходити тверезо. Емілія спокійна літня жінка, гарна господиня, до того ж – самотня... У домі завжди лад, тато доглянутий. Ладять вони між собою чудово: «Горік», «Міля»... Це так зворушливо. Ну, а щодо іншого, тобто сексу, то тато його теж має. Вона вчора не посоромилася запитати в Емілії Йосипівни, чи разом вони сплять. А чого соромитись? Вона має бути впевненою, що у батька й тут усе гаразд – чоловікові для здоров'я це важливо. Головне, аби без фанатизму. Емілія Йосипівна спершу зашарілася й відвернулась, а потім подивилася їй прямо у вічі, усміхнулася лагідно:

– Усе в нас чудово, Інночко, не хвилюйся за це.

Отже, вона все правильно зробила. Правду кажуть, що з євреїнок виходять найкращі дружини.

Погано лише одне: вони зустрілися...

Усім своїм тілом молодій, вродливої, впевненої в собі дужої левиці Інна віддавалася танцю, а душею тривожилася: «Маю пильнувати. В такому стані вони можуть дуже навіть просто дурниць наробити. У обох божевільні обличчя...»

* * *

«Пусте, сьогодні день перетерплю, а завтра поїдемо додому», – і Андрій ввічливою усмішкою зустрів цих двох: його і, мабуть, його дружину, яка міцно тримала його під руку.

– Ви чоловік Валентини Степанівни? – це вона. – Я щойно з нею познайомилась. Виявляється, вони з Ігорем Максимовичем працювали разом. Мене Емілією Йосипівною звать. А ви?.. Андрій... Просто Андрій? Ну що ж, Андрію, дуже приємно. Я дружина Ігоря Максимовича. А це ваша доня? Красунечка яка! Як тебе на ім'я, дівчинко? Оксанка... Чудове ім'я! А скільки тобі років? Шість... То ти вже велика, до школи, мабуть, збираєшся. Симпатична дівчинка, Горіку, правда?

Андрій розгубився, не знаючи, як із ними себе поводити, що відповідати цій приязній літній жінці. Якби ж його не було поруч...

А він присів біля Оксанки, взяв її за рученята і щось тихенько говорить, а Оксанка всміхається у відповіділь. Коли ж він підвівся, Андрія вразив сум у його очах, який так дисонував з його усмішкою.

– Як почуваетесь, Андрію? Ніщо не тривожить після тієї травми?

– Ні, – похитав головою Андрій. – Я вам дуже вдячний.

Андрій навіть не знайшов у собі сили вимовити його ім'я. Знітився – якимось не так, у його розумінні, треба було б дякувати за врятоване життя. Повторив ще раз, напружуючись, аби голос звучав рівно:

– Дуже вам дякую.

А сам подумав, що не його здоров'я зараз цікавить цього чоловіка. Схоже, він хоче у чомусь впевнитися. Чи вибачення за щось попросити. Попри всю його вилощену, елегантну зовнішність, у нього такі добрі і такі нещасні очі... І Андрій відчув, що починає розуміти Валею, її кохання до нього. На душі стало і легше, й важче водночас. Легше, бо всім своїм нутром збагнув, що чоловік цей справді вартий її кохання. І саме тому ж – важче.

Його вразили ці зболені очі. Та то ж біль за Валею! За його Валею! Андрія на якусь часину покинули ревності. Чимось близьким став йому цей чоловік, його суперник, який стільки років відбирає у нього кохану. Стало шкода його. І її теж. Відчув – у них справжнє. Як і в нього. Ні, між ними нічого немає – це він знав достеменно. І все є... Ніколи він не бачив у Валі такого осяйного обличчя, ніколи на нього вона не дивилася такими божевільними очима...

Краще б він не зустрічався з цим Ігорем Максимовичем, краще б не їхав на це весілля... Швидше б уже воно закінчувалося, щоб поїхати додому, забрати її звідси...

І раптом грозивим розрядом думка: а якщо уже запізно?! Якщо між ними вже... Жах обсипав усього його колючим морозом від голови до ніг. Враз щось всередині збунтувалося й стало дибки, наче спіймана рибина на линві: «Не віддам!!!», а затим викинутою на берег рибиною зазіпало ротом: «Хіба ж вона річ?..» Обм'як увесь, марно намагаючись проковтнути тугий клубок, що застряг у горлі

й давив, давив, немов намірився зовсім його удавити. Розгублено озирнувся, черкнув очима по Ігорю Максимовичу. Чому він на нього так дивиться? Уважно й пронизливо – ніби роздягає...

Думки в Андрія плутались, не годні зачепитися бодай за тоню-сіньку рятівну соломинку. Болісно захотілось схватитися від усіх: втекти на своє улюблене озеро, сісти на березі й годинами дивитися на срібно-блакитну воду, слухати тихенький шепіт осоки. І ні про що не думати. Вода завжди його відживлює: змиває з душі ретельно приховуваний чорний накип реальних і надуманих образ, глевкий туман безсонних Валиних ночей, пекучу тугу за отим одним-єдиним словом... І він повертається додому знову спокійним і врівноваженим. Знову готовим безкінечно чекати...

На щастя, Валя не здогадується, чому іноді його так тягне на те озеро самого...

Він щось пропустив із сказаного Емілією Йосипівною і, почувачись дуже ніяково, запитливо перевів на неї погляд.

– Я кажу, що дружина у вас — красуня. З тих жінок, що баламутять чоловічі серця, – усміхнулася та. – Стережіться, а то вкрадуть, – грайливо покивала пальчиком.

Насміхається вона над ним, чи що?!

Та що це за день сьогодні такий?! Коли він нарешті скінчитьесь?! Такої безпорадності він ще не знав...

І в цю мить до них підскочила Валя, уся сама на себе не схожа: червона, із стиснутими губами... Кресонула в Емілію Йосипівну злющими очима:

– Крадуть тих, хто хоче вкрастися! – вхопила Андрія за руку: – Андрійку, ходімо танцювати!

* * *

Який гарний цей дідусь... Красивий такий... Його блискучі чорні очі так лагідно на неї дивляться... А каже він щось таке, від чого Оксанці хочеться засміятись і обняти його за шию. Щось схоже їй завжди каже дідусь Толя, і їй так приємно його обнімати й цілувати.

Але ж, певно, з цим дідусем так не можна – цей дідусь чужий. Він Антончиків і Ромин. Про це їй сказав Антончик, коли вони втрюх, узявшись за руки, кружляли під веселу музику. А ота ви-

сока вродлива тітонька – їхня мама. Оксанці чомусь подумалось, що вона не хотіла б такої мами, – мабуть, вона сувора дуже...

Вона давно помітила – так само, як зараз на неї, Антончиків дідусь дивився на її маму. І мама на нього дивилась...

Тоді Оксанці враз чомусь захотілося на руки до тата. Вона охопила його за шию, міцно-міцно притиснулася до нього, і тато закружляв її в стрімкому танці. Тато у неї найкращий: високий, дужий, вродливий, а як любить її! Вона озирнулася довкруг – чи ж усі бачать, який у неї тато, як вони танцюють удвох? І раптом побачила, що мама йде до саду, а за нею – Антончиків дідусь...

Коли дерева й люди зупинилися перед Оксанчиними очима, її вразило татове обличчя – здавалося, що він ось-ось заплаче... Але чому?! Тут так гарно, весело, хрещена така красива. Певно, тато хвилюється, що мама кудись пішла? От іще! Навіть вона добре знає, що мама до них повернеться, обов'язково повернеться, мама завжди повертається, а тато ж не маленький хлопчик. Дивно: навіщо так турбуватися?

Он уже Антончиків дідусь повертається із саду з маленькою кругленькою бабусею. Ця кумедна бабуся про щось заговорила з татом, а дідусь присів коло неї.

Ой, він каже такі слова, ніби він не Антончиків і Ромин дідусь, а її дідусь...

– Ти – маленька леді... Маленька принцеса... Красунечка... Як лишень на маму схожа... Будь щасливою, сонечко...

Так приємно слухати його тихий голос, бачити його усміхнене обличчя, лагідні очі, відчувати свої ручки в його теплих долонях. І ніяково трошки...

Шкода, що цей чудовий дідусь не побув довше з нею. Питає он у тата про його здоров'я. Може, він лікар? Але хіба тато хворий? А якщо й справді?.. У неї ж він не питав про здоров'я...

Та де ж це мама? Чому так надовго залишила їх? Оксанці вже не хочеться нічого, окрім як притулитися до мами. Навіть веселе весілля не радує її. Бач, і тато сумує...

Аж ось і мама йде до них. Нарешті! Нарешті!

Але чому вона така сердита?

Дивно все це...

– Задушила б цю Емілію! Всюди свого носа пхає! Ольго Павлівно, ви знаєте, як вона його називає?.. Горіком! Його!.. – Валя важко дихала й уся палахкотіла жаром. – А він... Він же на цуцика ланцюгового схожим став. Вона ж його на ганчірку перетворила.

– Не вона, Валю, не вона, – зітхнула Ольга Павлівна. – Ганчірку з нього Наталка зробила. Знаєш, яким він був, коли ми навчалися в інституті? Красень, розумний, інтелігентний – він же з родини лікарів. Усі дівчата за ним бігали. Та він, крім Наталки, нікого й бачити не хотів. У нього ж серце добре-предобре. Наталка хотіла тоді в Києві залишитись, а у нього мама хворіла, і він сказав: «Я повинен бути з мамою». І вона поїхала за ним. А потім і почала його ламати, аби все по її було. Він же нейрохірург – таких одиниці, а їй заманулося головним лікарем його зробити... А в нього ж характер м'який-м'який... Йому б жіночку теплу, люблячу – золотою людиною був би. А так... – Ольга Павлівна махнула рукою. – Ця Емілія доконає його своєю опікою. Я бачу, що він уже й білому світу не радий. А тут ще й ти, Валю... Ти не сердься за правду, але не можна вам бачитися. Він і так із-за тебе стільки перестраждав. А сьогодні знову сам не свій. Ні до чого йому такі хвилювання – не молоденький уже, і серце у нього слабе – сама знаєш...

– Я все знаю, Ольго Павлівно, але... – Валя не знаходила слів.

– Але треба вам триматися якнайдалі одне від одного, – підхопила Ольга Павлівна. – І у вашій ситуації все залежить від тебе. Тримай себе в руках, Валю. І не задля нього, а заради своєї сім'ї, задля дитини... Я ж тебе давно знаю – ти сильна жінка. Не смій навіть і думати про те, на що замірилась!.. Біда буде, горе велике. Усім. Не смій! Чуєш?! А Емілію викинь з голови. Не варта вона твоїх думок і переживань навіть на мить. Як і всі інші, які в нього були, а може, й ще будуть... Та не крути ти носом – він же жива людина. Ніби ти йому вірність бережеш... Не на Емілію ж – оте опудало – йому молитися? Ти знаєш, як за ним полюють медсестрички? Та й лікарки деякі не проти... Але любить він тебе, Валечко. І любитиме до скону. Так уже в книзі його долі записано – любити тебе одну. Я думаю, що й Наталку він не любив, просто захоплений був її красою, силою характеру. Він завжди тягнувся

до сильних. Майже все життя прожив за Наталчиними плечима, а як її не стало – і його не стало... Розгубився, немов покинута матір'ю дитина.

Валя враз зблідла й задихнулася, вхопила Ольгу Павлівну за руку, здавила щосили:

– То я... То моя вина, – вона вся тремтіла. – Я більше не можу цього в собі тримати! Це я винна в смерті Наталки Романівни... Того вечора я підсипала їй снодійне в коньяк. Аби... Аби... – Валя перейшла на шепіт. – Я боялася її... Страшенно боялась... Я поспішала на побачення... То через мене вона заснула... Я так караюся всі ці роки... І каратимусь довіку... Душа вже зотліла... Гріх непростенний...

У якусь мить Валі здалося, що Ольга Павлівна її не слухає. Вона завмерла кам'яною статуєю, втупившись поглядом кудись у глибіню саду, немов когось неочікуваного чи щось несподіване там побачила. Ніби привид там раптом з'явився. Та враз вона рвучко повернулася до Валі:

– Валю!.. Валю!! – на її посірілому обличчі ридали тьмяні зеленкуваті очі.

– Мамо! Валю! – до них наближалася Віта. – Ходіть швидше сюди. Коровай принесли.

* * *

Він усе бачив і все розумів. У Валі в очах – божевілля, у Андрія – страждання, у Мілі... У Мілі в очах нічого не розбереш, ще та актриса. Як хитро всіма крутить... За великим рахунком, її очі й не мали б його цікавити, але йому з нею жити, віку доживати, то зрідка треба зазирати в ті очі задля власного спокою. Так уже розпорядилася доля. На уста Ігоря Максимовича набігла іронічна посмішка: «Доля на ім'я Інна». Убезпечила себе від догляду за батьком, убезпечила батька від бездоглядності – усе в класичних традиціях Наталки...

Він на Інну не ображається. Розуміє, що так треба, що вона знайшла найкращий варіант. Якщо не Валя, то хіба не один біс хто? Головне, що Міля відразу погодилася з його пропозицією спати окремо, не лише в окремих ліжках, але й в окремих кімна-

тах. Він так і не бачив її роздягнуною, і не має ніякого бажання бачити. Першого ж дня сказав їй, що як чоловік уже «недієздатний», а вона ніби й зраділа тому. Швидше за все, вона ще «не розпечатана» дівка. Ото й добре, нехай такою і залишається.

Знала б вона, що сьогодні з ним коїться, як палахкотить його душа, яким вогнем згорає його плоть... Але то не для неї, то для Валі, для його Валечки! Він щоразу отак горить лише при одній згадці про своє зайченятко. Аби не згоріти в тому вогні і хоч якось його загасити, є в хірургічному відділенні симпатична сорокалітня медсестричка Ліля. Вони вже давненько з нею... Два-три рази на місяць, підлаштовуючись під Лілю, він бере собі нічні чергування. Йому цього вистачає... І Ліля щаслива, отримуючи хоч вряди-годи те, чого не має вдома від чоловіка, зятятого любителя чарки.

А торік він з якогось дива похвалився Інні, що, мовляв, і він не зовсім самотній, – то вона такий скандал влаштувала... Довела Лілю до сліз, взяла з неї слово, що й думати забуде про батька... Тепер доводиться ретельніше шифруватися, як казала колись Ольга; хоча, звісно, у відділенні здогадуються, а то й знають... А що він, утішаючись з Лілею, щоразу уявляє себе з Валею, – то кому яке до того діло. Без цього він і справді майже недієздатний, не дивлячись на всі коханчині принади...

Доторкнувшись сьогодні до рученят Валиної доньки, він затремтів усім тілом, йому миттєво перехопило подих і защипало очі: таким рідним, Валиним, духом війнуло від дитини... Ніколи йому вже не судилося знову спізнати його... Ото лише ті божевільні очі й грітимуть серце, бентежитимуть дні і ночі.

Як добре, що тоді він знайшов у собі сили стриматися й не наробив дурниць...

Тоді вони на нічному чергуванні замкнулися з Лілею в ординаторській. Ніч була спокійною, тож розпили півпляшечки вина, швиденько вмололи всі смаколики, що їх наготувала вдома Ліля, і перебралися на диван... І ось тут, у найвідповідальніший момент, Ліля задихала хрипко й швидко – зовсім, як Валя... І він миттєво втратив голову... Та що там втратив голову?! Збожеволів! Несподівано в його руках з'явилася нелюдська сила, і він стиснув ними Лілю так, що та захрипіла уже від болю... Та він на

це не зважив... Несамовито накинувся на неї, обцілюючи всю швидкими пристрасними поцілунками. Ліля на мить вражено застигла, а потім відповіла йому з такою ж пристрасстю... Диван з несподіванки запищав і заойкав, – можливо, його відчайдушний крик було чути навіть у коридорі, – але їх це не обходило, вони щодуху поспішали до апогею. І апогей швидко до них завітав з небаченою досі силою...

– Валю, Валечко... – простогнав він і відразу ж отямився...

Ліля йому нічого не сказала, лише кілька днів при зустрічах відводила очі. Йому теж було ніяково. Хоча вини не відчував – Ліля добре знала про його взаємини з Валею, – проте, відкрившись їй у своєму потаємному, розумів, що дуже образив цю, по-своєму, близьку йому, жінку. Адже у свій час вона пішла йому назустріч і хоч трохи врятувала від смертельної туги за Валею.

Той випадок швидко забувся, і все покотилося давно наїждженою дорогою. А про те, що він спровокував, не знав ніхто. А в нього, як тепер модно казати, тоді дах знесло...

– Олю, дай Валину адресу, телефон... – принижено просив Ольгу Павлівну наступного дня, заїхавши зранку до неї додому. – Дай, будь ласка. У Олександри Василівни мені незручно просити. Ще нафантазує собі чого-небудь...

– Не дам, Ігорю, – затялася та. – Хоч і заріж мене отут. На тебе мені, якщо чесно, начхати, а їй не дам руйнувати життя. Вона зустріла гарну людину, дитина у них, а ти... Куди ти лізеш?!

– Ну, й біс з тобою! – розізлився він. – Ти не людина, а черства буханка! Що ти розумієш?! Зруйнувати Валі життя... Та хіба я собі це дозволюю?!

З усієї сили хряснув дверима: «І знати тебе більше не хочу, святеннице! А Валю я й без тебе знайду!».

Вона наздогнала його на сходах:

– Ігорю, зачекай. Може, я й черства буханка, як ти кажеш, але, якщо пообіцяєш мені...

– Та обіцяю все, що хочеш! – перебив він. – Невже ти думаєш, що я скотина?! Але якщо не побачу її, то точно здохну.

Ольга таки дала Валині кординати, звісно, робочі, і він наступного дня поїхав до Харкова. З готелю зателефонував до полого-

вого будинку, розпитав, коли буде на роботі Валентина Степанівна Лебідь, до котрої години працюватиме. Наостанок поцікавився у жінки з низьким приємним голосом:

– Скажіть, будь ласка, чим вона їздить на роботу і з роботи?

– А ви хто? Чому про це питаєте? – проявила та нарешті пильність.

– Я... – він затнувся й відразу ж знайшовся: – Моя донька у неї буде народжувати, то хотів би переговорити з нею.

– О, Валентина Степанівна у нас гарний фахівець. І людина дуже хороша, уважна, приязна. Не переживайте, якщо вона взялася за вашу доньку, усе буде гаразд.

Йому надзвичайно приємно було чути це з вуст говірливої співрозмовниці, а вона продовжувала дивувати його своєю ввічливістю:

– На роботу й з роботи Валентина Степанівна зазвичай їздить тролейбусом. Восьмим, здається. Та навіщо вам? Ви залиште мені свій телефон, я їй перекажу, а вона призначить вам час зустрічі.

Але він подякував і вже хотів покласти слухавку, як раптом альфа і омега всіх його бажань прорвали контрольну смугу пересторог і спурхнули з вуст фразою, яка мала втілити його потаємне жадання:

– Вельми був би вам вдячним, любя пані, за номер домашнього телефону Валентини Степанівни, а ще вдячнішим – за її адресу... – промовив прохально і очікувально зупинився в надії, що «любя пані» і оксамитові нотки в голосі, які завжди діяли на жінок безвідмовно, зіграють свою роль.

Ця теж не встояла, засміялась кокетливо і назвала номер телефону, а за хвилину продиктувала й адресу. Він відчув, що жінка не проти продовжити спілкування, тому, гречно відпустивши на її адресу кілька компліментів щодо її голосу й люб'язності, поспішив завершити розмову.

Він ще не знав, чи знадобиться йому Валин домашній номер, чи наважиться він... Щодо адреси – аж серце обривалось...

Безсонна ніч, що швидкокрилою ластівкою майнула за горизонт, принесла рішення: так, він зателефонує їй додому... А далі... При цій думці його серце забахало в горлі, а по всьому тілі розлилася солодка млість.

Збиратися почав відразу після п'ятої ранку: ретельно вимився в душі, поголився, напахтився, довго вдягався, крутячись перед дзеркалом, немов молодик, який готується до першого побачення. Сявав очима й вустами, нетерпляче поглядав на годинника...

Коли минула сьома, рішуче попрямував до телефону: вона, певно, уже встала, причепурилася й пореається на кухні. «Зараз... зараз...» – завмерло в грудях, зупинився час...

Після кількох гудків у слухавці клацнуло – і він увесь напружився...
– Слухаю.

Ніби від удару струмом, стріпнувся всім тілом...

– Я вас слухаю. Говоріть, будь ласка. Алло. Алло...

Чоловічий голос... Молодий чоловічий голос... Приємний, ввічливий...

Там ще продовжували аллопати, але він повільно поклав слухавку і знесилено опустився на стілець. То дурниці, коли кажуть, що чоловіки не плачуть. Йому хотілося плакати. Ой, як хотілося... Він же нічого... Він же лише голос її хотів почути... Її рідний голос... Він би й не писнув. Чому ж і ким йому в цьому відмовлено?!

За кілька хвилин трохи оговтався, і його знову охопило нетерпіння. Поспіхом спустився вниз і попрямував до тролейбусної зупинки, аби їхати до її будинку: не почув, то хоч подивиться на неї. Здался... Та якийсь внутрішній голос його зупинив: а раптом вона його побачить – і що тоді? І він поїхав у інший бік – до пологового будинку.

То було такою щасливою нагодою: відразу за зупинкою тролейбуса розташувалося кафе-бар з величезними вікнами. І воно уже працювало!

Замовив каву з тістечками і вкляк біля вікна. Він обов'язково її побачить: або відразу, як вона вийде з тролейбуса, або на переході, облаштованому якраз навпроти вікна! Розхвилювався так, що по всьому тілу поповзли мурашки, а гупанню серця вторили своїм клацанням зуби. Мабуть, тиск зашкалював. Та йому було байдуже.

Восьма, дев'ята, десята... Допивши під здивованими поглядами барменші п'яту чашечку кави, зрозумів, що пропустив її – не впізнав, або, можливо, чомусь сьогодні вона не приїхала.

На душі було порожньо, в шлунку пекло, думки плуталися. Знову хотілося плакати... За якийсь час у голові прояснилося: він все одно її побачить! Сидіти цілий день у кафе не буде, аби не звертати на себе уваги, а прийде сюди надвечір.

Удень сновигав містом без будь-якої мети. Погода була холодною, вітряною: початок квітня ніяк не міг збороти зиму, – і він змерз, мов цуцик. А о третій годині знову зайняв місце біля вікна в кафе. Тепер серце з важкого молота перетворилося на маленьку, спійману на гачок, рибинку.

Четверта, п'ята, шоста... Уже відчай заповз холодною зміюкою в груди, від напруги засльозилися очі. Стиснув зуби: «Не поїду звідси, поки не побачу її! Хоч би й тиждень довелося чекати, хоч би й місяць...»

І раптом...

Ні, він її ще не побачив, а все його єство щось відчуло і сфокусувалося на «зебрі». А на неї ступила невеличка тоненька по-стать у чорному пальті...

Вона йшла прямо на нього. Довге приталене пальто й чобітки на високих підборах підкреслювали довершеність її постави. Він знав, що її зріст дорівнює ста п'ятдесяти двом сантиметрам, та ніколи вона не здавалася йому низькою – її тіло мало ідеальні пропорції. А зараз... Зараз до нього йшла справжня леді: елегантний бежевий капелюшок і такий же шарфик; матове, рожеве на вилицях, личко; повні рожеві уста, які ніколи не знали фарби; і сліпучі блакитні зорі... Він не знав – очима чи серцем бачив усе це. Як і не відчував себе, не відчував, що його руки несамохіть вибивають безперервний дріб об тверду коричневу столівку.

Вона йшла неспішно й гордо, не йшла, а несла себе, а з її маленького єства линув до нього такий потужний, такий знайомий бентежно-гарячий струмінь, так магнітом притягував до себе, що його вмить кинуло в дрож...

Такою вона й увійшла в його груди і заповонила його всього.

Враз на неї насунувся тролейбус, і він болісно замружився, а коли відкрив очі, – тролейбус рушав від порожньої зупинки.

Порожньо, всюди порожньо... Серце загарцювало необ'їждженим конем... Перший його порух – кинутися вслід, на іншому

тролейбусі. Ні, – зупинили залишки здорового глузду, – завтра він знову прийде сюди...

Сидів край вікна, не спостерігаючи плину часу. А коли отямився, відчув, що вона – вся в ньому. Препарована душа ще підсвідомо осягнула, що краще залишити в собі тремку мрію і жити з нею далі, аніж доторкнутися до жорстокої реальності, пізнати її й померти. Підвівся, осяяний цим новим відчуттям, і поїхав до готелю. Того ж вечора виїхав додому.

Відтоді вона такою й жила в ньому.

А сьогодні... Сьогодні він бачив лише її очі. Божевільні очі! Очі його єдиного, вистражданого кохання, що прийшло до нього так запізно. Вони, немов магніти, кликали його до себе і боялися, аби він наблизився...

Так близько і так незбутньо...

Аби ж зупинити це безвимірне буття, упасти в нього усім собою і загубитись у ньому безтілесним сонячним зайчиком. А хто на сонячних зайчиків звертає увагу? Вони вільні. Їх не впіймати...

Він усе бачив і все розумів...

«Будь щасливою, моє зайченятко. Мабуть-таки, вірно ти зробила, що пішла від мене, бо ти – все ще на злеті, а я уже заходжу на посадку. Різні у нас маршрути... Та від розуміння цього аж ніяк не легше. Ні мені, ні тобі».

А чоловік у неї гарний. Схоже, молодший трохи від неї. Але хлопець серйозний. Коли він його оперував, він здався йому зовсім юним. А зараз змужнів. Видно, що любить її дуже. І зовсім не вміє ховатися зі своїми почуттями, все на обличчі написано...

«Будь щасливою, сонечко моє...»

* * *

– Де мама? Хто бачив маму? – вкотре перепитувала Віта. – Валю, ти маму не бачила? Що ж це таке? І короваю не скуштувала...

– Ні, давненько вже не бачила.

Не бачила з тих пір, як сказала їй... Ольга Павлівна відразу кудись зникла.

А на Валю мов туман опустився, щільно накрив своїм драглистим киселем, сплутав усі рухи й думки. Відчувала у собі повну спу-

стошеність і вже шкодувала, що, піддавшись хвилинному відчаю, виплеснула на старшу подругу свій тягар. І так її вразила, що вона навіть покинула доньчине весілля й сховалася кудись. Що принесе їм обом це зізнання?! Як тепер Ольга Павлівна ставитиметься до неї? Зрозуміє, простить і пожаліє? Зневажатиме? Зненавидить – і не простить? Розкаже Ігорю?! І він також зненавидить?..

Як можна було отак зірватися?! Це ж лише її тягар, лише її гріх. Відкривши його сторонній людині, нехай і близькій їй, вона ніби оголилася на вітру і тремтіла кожним нервом, терзаючись у невідомості й жалкуючи: «Навіщо?!» Згадалося прислів'я, яке щораз наводить мама, як вона починає кипіти у своїй нетерпимості: «Людина, як річка, – вийде з берегів і несе що попало». Отак само вона й вчинила, бо цілісінський день виходила з берегів...

Їй ще молитися й молитися, каятись і каятись за цей день... Їй ще треба розібратися в собі: що то було?! І що ще попереду...

Із таким настроєм, що вибухівкою висів на тоненькій ниточці нервів, готовий обірвати її спопеляючим вогнем будь-якої миті, і поїхала з весілля до міста: вони з Андрієм і Оксанкою переночують у мами, побудуть з нею ще день, а на ніч виїдуть потягом додому.

* * *

Попри втому, вона сказала, що їй треба побачитися з Оленкою, і пішла у вечірні сутінки під здивованими поглядами матері й Андрія.

Блукала сама містом, борсаючись у нескінченному лабіринті думок. Шукала виходу в молитві... Квилило серце, немов віщуючи щось... Йому суголосило нічне місто, що враз застогнало під поривами вітру і вкуталося в чорну пелену хмар.

«Скільки ж можна терпіти?!» – бився об пруття клітки поневоленим птахом відчай.

Признання, зроблене Ользі Павлівні під впливом моменту, враз розверзло перед нею прірву, якої вона всіляко намагалася уникнути десять років. Виявилось, що ні час, ні каяття не допомогли... І тепер її таємниця – уже не таємниця... І прірва стала невідворотною...

«Але якийсь же вихід має бути?!» – обливалося кров'ю збаламучене серце, а ноги несли невідь-куди...

Повернулася додому після опівночі, геть змучена.

Мама й Оксанка спали.

Лише Андрій чекав її. Зустрів сполошеними очима...

Сховалася від них у пухку мамину подушку з єдиною думкою: швидше вимкнутися, поринути в небуття.

* * *

Вона ходила якоюсь незнайомою великою кімнатою. Кімната ніби й світла, але без вікон. Звідки ж лине те світло? Не могла зрозуміти... Двері дерев'яні, високі й міцні. Спробувала відчинити, а вони – замкнуті. Знала – десь тут має бути ключ. Ненастанно блукала, аби знайти його, поки спохопилася: кімната ж порожня, зовсім... Здавила туга: невже вона ніколи звідси не вийде?

Прокинулася уся в поту, серце безпомічно борсалось в грудях. Зачудувалася, затривожилася незрозумілим сном, а він знову на-сунувся на неї. Тепер уже широкою рікою з крутими берегами. Вона пливе в блазенькому човнику, човник хитають великі сиві, аж чорні, грізні хвилі, а у неї ж навіть весла немає... Її сковає жах... І раптом невідь-як поруч неї опиняється Ольга Павлівна. Змахує великим веслом, човен вирівнюється, вода заспокоюється й дивно голубіє... Їй стає затишно і так приємно плисти цією красивою річкою, відчувати на своїх плечах тепле сонячне проміння і знати, що вона у безпеці. Хвилі лагідно колишують човника, і її починає зморювати благодатний сон...

* * *

А рано-вранці їх усіх вихопив зі сну оглушливий тріск телефону. – Валю! Валю-ю-ю!! – захлиналася плачем у слухавці Віта. – Мама... Мама померла... Ми з Іванком приїхали на нашу міську квартиру... Вона так раптово зникла з весілля... Із самого вечора не відповідала на дзвінки... Ми думали вона спить... А вона-а-а холодна-а-а...

ЛИСТ

Додому поверталися аж за тиждень.

Попри те, що цей тиждень був тривожним і печальним, він зняв важкий тягар з Андрієвої душі. Вони удвох влаштували похорон Ольги Павлівни. Що й казати, Андрій почувався з ним дуже скуто. Ігор Максимович, мабуть, помітив те, бо раптом подивився йому у вічі прямим і відкритим поглядом:

– Не сердьтеся на мене, Андрію, за Валю. І не підозрюйте ні в чому. Я її у вас не відберу. Все наше з нею уже в минулому. Вона обрала вас. Але я її кохаю. Як і ви. Вам пощастило більше, тож бережіть її. Вона цього варта. І я радий, що поруч з нею саме ви. Ви їй дуже потрібний.

Якби не ці слова, Андрій, мабуть би, розуму стерявся від того, що побачив на весіллі. А потім вона десь блукала вночі, а він чекав, і тисячі колючок шматували його серце. Прийшла бліда, з синіми колами навколо очей, відразу ж лягла в ліжку й відвернулася до стіни. Він задрімав лише перед світанком, перед тим фатальним дзвінком.

А ранок звів їх у сумному тандемі. Він був дуже вдячний Ігорю Максимовичу за відвертість, особливо за останні слова про те, що він Валі дуже потрібний.

Їхав додому з легким серцем.

Лише Валя тривожила. Вона так ридала за старшою подругою... Вона й зараз сама не своя. Сидить, притулившись до його плеча, а думками й невидючими очима десь далеко-далеко...

* * *

Під ритмічне татахкання коліс потяга Валя вкотре прокручувала перед очима жакливі події останніх днів. Голова туманіла від думок, від запитань, на які не знаходила відповідей.

Чи зможе вона все це коли-небудь забути? Та що там забути? Аби хоч якось прийти до тям.

Ольга Павлівна... Її наставниця, її старша подруга... Боже ж мій, навіщо вона це зробила?! Яка-то мала бути страшна причина, щоб так вчинити? Адже вона була успішною жінкою: успішною в роботі, всіма поважаною, лише радість приносила їй Віточка. Щоправда, особисте життя не склалося, але хто ж із-за цього добровільно йде з цього світу?

Он вона сама уже скільки літ кипить на розжареній пательні, кипітиме й далі, спокутуватиме, як може, свій гріх, та самогубство... Нехай боронить Бог! Всевишній дає нам життя, і лише йому воно підвладне. Ми ж – тільки маленькі піщинки в руках Творця.

Мабуть, все-таки якийсь психічний розлад, якесь затьмарення штовхнуло Ольгу Павлівну на такий відчайдушний крок. Інше пояснення знайти важко. Лише тоді можна якось зрозуміти, чому вона так жорстоко повелася з Вітою в її найщасливіший день... І записки ніякої не залишила. Хоча б для Віточки. Згадався їй заціпенілий погляд в останню хвилину їхньої розмови. Таке відчуття, що вона побачила щось жахливе в саду. Чи когось... Вже тоді вона була десь далеко від них усіх. Чи все-таки нещасний випадок?! Необережність. Від чогось рознервувалася й не розрахувала дозу? Адже хвалилася, що заспокоїливе жменями ковтає... Та й видно було, що хвора. Але ж вона – лікар, а лікарі рідко помиляються...

Може, якась хвороба страшна? Але ж робили розтин... Самогубство – встановило слідство. Та їм, аби справу закрити, аби не «висяк». Так само ніхто довго не розбирався, коли померла Наталка Романівна... Валя зіщулилась, ніби ховаючи від стороннього ока пекучу рану посеред грудей. Але ж з Ольгою Павлівною нічого схожого не могло статися. Отже – сама? Але чому? – вже котрий день шукала відповідь Валя на це запитання і не знаходила до неї бодай вузесенької стежечки.

Харків сяяв розкішним сонячним надвечір'ям, і Валя повернулася думками до буденних справ. Завтра вона ще побуде вдома: треба прибирання генеральне зробити в квартирі, запастися на тиждень продуктами. Зателефонує Ганні Леопольдівні і попросить ще день у рахунок відпустки. Може, в домашніх умовах вдасться хоч якось прийти до тями, заспокоїтись.

Швидко доїхали на метро додому. Андрій поніс валізи на четвертий поверх, а її на першому зупинила Оксанка:

– Ой, мамо, дивись! Наша поштова скринька зараз трісне...

З відчиненої скриньки сипонули додолу газети, журнали, рекламні листівки. Далеко вбік відлетів продовгуватий світло-жовтий конверт. Валя підняла його й стріпнулася всім тілом... Від Ольги Павлівни?! Боже ж мій! Надісланий наступного дня після її смерті... Внизу під адресою густо підкреслений надпис: «Особисто Валентині Степанівні»...

Мерщій кинулася до квартири, на бігу шматуючи конверта. З кухні визирнув Андрій:

– Де ви ходите, дівчатка? Я вже чай поставив, давайте разом швиденько приготуємо бутерброди та й будемо вечеряти.

– Андрійку, зажди, зажди, будь ласка. Вечеряйте з Оксанкою, а я потім, потім...

– Що сталося, любя? – здивовано звів брови чоловік.

– Нічого, заспокойся. Просто мені конче необхідно зараз же прочитати цього листа.

– Та що за лист? Від кого? Він що, не може півгодини зачекати? Адже ти голоднісінька. Повечеряй спочатку.

– Ні, ні, цей лист не може чекати... Не турбуйте мене, будь ласка, я сама до вас приєднаюсь, – з цими словами Валя щільно зачинила двері спальні.

Майже впала на ліжку й розгорнула кілька аркушів цупкого паперу, списаного чітким високим прямим почерком...

* * *

«Моя любя Валечко, отже, ти тримаєш у руках цього листа. Ти вже знаєш, що він з потойбіччя. Усе вже сталося. Тобі, мабуть, дивно, що я назвала тебе вперше любовою. Ти, мабуть, і не здогадуєшся про те, як я тебе любила. І про те, що ти була моєю єдиною справжньою подругою на цьому, чи то пак для мене – уже на тому, світі. Ти, можливо, здивуєшся: а як же Наталка? Але про це потім...

Нині ж падаю до твоїх ніг, любя Валечко, з єдиним благанням, з благанням потойбічним: прости...

Прости! Прости! Прости!

Прости за те, що люблячи тебе всією душею, я несамохіть скалічила твоє життя, наповнила його невситимим болем – таким самим, який багато років спопеляв мене саму. Прости, ще раз прошу. Хоча я й не знала про твою муку, та це не знімає з мене вини перед тобою.

Аби ти довго не губилася в здогадах, до чого я веду, скажу відразу головне: не ти винна у смерті Наталки. Не карайся більше й хвилиночки.

Її вбила я.

Я!

Тобі, мабуть, моє признання видасться неймовірним. Мене саму мороз обсіпає від цього слова. Вбила... Але це так: нині настав чав правди й відвертості. Наталку вбила я.

Як? Чому?

Відповідь на ці запитання дуже проста: помста... Помста змученого підступністю серця.

Пам'ятаєш, колись на нічному чергуванні я тобі розповіла про Вітю, свого коханого, про його зраду? Але я тобі не все розповіла, бо й сама не знала правди. Довгі роки я день при дні запитувала себе: чому він так зі мною повівся, чому не пояснив нічого, не попросив пробачення? Я б його простила...

Відповідь знайшла мене перед самим днем народження Наталки. Вона мене приголомшила... Виявилось, що то вона підступом розлучила мене з Вітею. Аби я не стала киянкою, аби не стала на життєвий щабель вище від неї. Ми з ним випадково зустрілися в Києві, і він усе розповів, як Наталка його звабила, а потім, мов об ганчірку, витерла об нього ноги.

Як і об мене...

І коли ми з тобою вийшли того вечора від Наталки, в мені вже нуртували чорні сили. А затим було усе просто. Ти поїхала на побачення з Ігорем, а я повернулася до Наталки. Обізвала її падлюкою. Вона теж у боргу не зосталася. Відібраного їй виявилось мало! Забравши у мене Вітю й дитину (так, Валечко, я була вагітною од Віті, а Наталка змусила зробити аборт...), вона замахнулася на найдорожче, на моє щастя, на мою таємницю, яку знала лише вона.

Я перебувала в якомусь трансі, нічого не бачила навколо себе від болю й приниження. А коли опам'яталася, побачила, що вона хропе на диванчику, а на плиті закипів кавник – вона хотіла миритися зі мною, каву удвох пити... А далі – справа техніки, як кажуть. Я зробила усе спокійно й виважено. Що було потім, як дісталася додому, майже не пам'ятаю».

* * *

Утома звалювала її з ніг, коли вони з Валею, скараскавшись пропонованої кави, вийшли від Наталки Романівни на залитий вогнями проспект. Їй хотілося швидше дістатися додому, зачинитися від усього світу і впасти на ліжко.

Мовчки постояли на зупинці, поки підійшов Валін тролейбус. Валя теж була якась збуджена й бліда, і Ольга Павлівна здогадувалася чому. Здається, влипло дівча серйозно. Та й спробуй у того клятого Ігоря не закохатися. Але де ж його совість? Зведе отаку куріпочку, натішиться – та й по всьому, а їй потім? Та що з нього візьмеш? Звісно, чоловік. Чи не всі вони такі? Згадала Вітю і знову відчула тупий біль у грудях, що мучив її ще з Києва.

Підійшов тролейбус, Валя помахала рукою й легенько скочила на підніжку. Ольга Павлівна провела її похмурим поглядом: нехай стережеться ця кізонька, не дай, Боже, Наталка дізнається, а вона вже, здається, підозрює, – буде біда...

Швидко пішла вулицею: додому вже недалеко. Біль у грудях не вщухав, випитий коньяк відлунював у всьому тілі швидкими пульсуючими ударами. Нестерпний шквал ненависті накрив її всю: ця тварюка зараз розкошує, мабуть, у ванні, потім ляже у своє п'ятсотдоларове ліжко й спокійно захропе. А скільки ж їй мучитися, скільки терпіти, бути мовчазною прислугою? Будь що буде, а вона зараз же все кине їй прямо у вічі!

Рішуче повернула назад. Майже злетіла на третій поверх, різко натиснула на дзвінок один раз, вдруге, втретє – і не відпустила, поки не заклацали дверні замки.

– О, це ти? А я думала Ігор, – виросла на порозі в нічній сорочці і з розпущеним волоссям Наталка. – Щось трапилося?

Ольга Павлівна відкрила рота, хапнула повітря і раптом знайшлась:
– Уколи мені який-небудь антибіотик на ніч. Я забула попросити відразу. У мене вдома немає якраз.

– От іще. Я спати лягаю. Очі самі заплющуються, – розпізналася Наталка. – Ну заходь, роздягайся й ходімо на кухню.

Укол Наталка зробила швидко й вправно і рушила до дверей: з усього видно було, що намірилася якнайшвидше спровадити подругу. Та Ольга Павлівна стояла посеред кухні, не рухаючись. Серце шалено калатало в грудях.

– Наталко... – промовила тихо, майже прошепотіла, пильно дивлячись їй у вічі, – навіщо ти у мене Вітю забрала? Навіщо забрала у мене дитину?

– Що?! – витріщицалась та. – А-а... Ти, певно, в Києві з ним зустрілась...

– Ні, ти мені скажи – навіщо?

– Ну, бачиш, мені просто було нестерпно думати, що ти станеш киянкою, а я – ні...

– Ах, ти ж падлюка! Падлюка! – задихнулась, захрипіла Ольга Павлівна.

– Ой, ой, ой! Чиє б мукало, а чиє б мовчки послухало. Ти дуже хвоста не піднімай, святенице, а то всім розкажу, як ти Вітку родила... Певно, її матуся й досі жалкує, що продала дитину. До речі, вона тут недалеко живе, в селі. Якщо захочеш, то й зустрітись можна. Ха-ха-ха!

«Ха-ха-ха... Ха-ха-ха... Ха-ха-ха...» – забомкало глухими дзвонами навкруг...

Щось тріснуло в голові – і кімната разом з Наталкою попливла в Ольги Павлівни перед очима, наче будівля вокзалу повз вікна потяга, що набирає швидкість.

– Ну, заспокойся, заспокойся, – взяла її за руку Наталка. – Навіщо нам зараз сваритися? Ми ж усе життя разом. Я ж немало для тебе зробила, а що було, те зіллям заросло. Ось давай кави поп'ємо. Я зараз.

Вона поставила кавоварку на газову плиту і, чекаючи поки закипить вода, присіла на маленьку, обтягнену червоною шкірою, канапку.

Нарешті кімната зупинилась. Ольга Павлівна на дерев'яних ногах зробила крок до вікна і влякла, спрямувавши невидючий погляд на чорну шибку. На ній, як на екрані, вималювався передостанній вечір у Києві.

Поблукавши морозним Хрещатиком, купила на вечерю пакетик кефіру й спустилась у метро. Дочекалася потягу, зайшла у вагон, тихенько притулилась до поручня біля дверей, міркуючи, що завтра ще пошукає Віточці білого козушка, такого, як вона давно хоче.

– Сідайте, будь ласка, – обірвав її думки ввічливий голос.

Чоловік підвівся, вони стрілися очима...

– Оля?! – здивовано вигукнув він.

Вона теж відразу впізнала Вітю, постарілого, посивілого, але такого ж високого та худющого, як жердина, з такими ж лінзами на носі.

– Радий, дуже радий тебе бачити, – забурмотів ніяково. – Ну, як ти?

– А ти? – вона дивилася на його червонувате тонке обличчя, слухала його плутану розповідь, і несподівана тепла хвиля огортала її всю.

Виявилось, що він працює у великій клініці і викладає в медуніверситеті, має наукові праці.

– Одружений? – запитала, чомусь опустивши очі.

– Так, – кивнув він, – син уже школу закінчує. А в тебе?

– А в мене донька, Віта...

– Ти до цього часу в Сибіру живеш?

– Чому в Сибіру? – здивувалася вона. – Я ніколи там не жила.

– Он як... – зітхнув він.

– Я тепер разом з Наталкою працюю, у її відділенні, а зараз оце на курсах. Завтра останній день.

Помовчали. Потім він підвів на Ольгу Павлівну посмутнілі очі й тихо сказав:

– А чи знаєш ти, Олю, що то Наталка нас розлучила? Пам'ятаєш, ти тоді на дев'яте травня поїхала до мами? А вранці подзвонила Наталка й сказала, що запрошує мене до свого гурту: вони їдуть на прогулянку по Дніпру...

Веселе товариство розважалося цілий день. Пили шампанське, горілку, пиво. Коли посутеніло, усі кудись поділися, і вони

залишилися удвох із Наталкою. Вона попросила провести її до квартири. А далі все пішло за відомим сценарієм: «Давай зайдемо до мене, поп'ємо кави...» – і закінчилося в ліжку. Таких жагучих обіймів він ніколи не знав. Вона палко шепотіла, що не може без нього жити, що ніколи не віддасть його Ользі. І він здурів, зовсім здурів, забув про все на світі, засліплений її красою, вражений своєю несподіваною пристрасстю, збаламучений якимись примарними надіями...

– Коли я отямився, зрозумів, що мене ошукано, було пізно – ти вже поїхала. Наталка готувалася до весілля і навіть не дивилася у мій бік. Затиснувши в кулак усю свою гордість, пішов до неї, щоб дала твою адресу. Хотів на колінах вимолити у тебе прощення. Та вона сказала, що ти виїхала кудись до Сибіру, що ви розірвали стосунки... – Вітя помовчав і ледь чутно промовив: – Прости мене, Олю... Я не забув тебе...

Ніби важким молотом хтось ударив Ольгу Павлівну в серце. Стримуючи ридання, кинулась у відчинені двері вагону. Прийшовши на Наталчину квартиру, де мешкала під час курсів, хотіла все там рознести на шматочки... Страшним зусиллям волі стримала себе, впала на ліжко й заголосила, завилала наче за покійником... На щастя, Інни не було вдома, і вона себе не стримувала. Качалася на постелі, рвала зубами подушку й простирадло, а тупий біль все міцніше лещатами стискав груди...

З тим тупим болем у грудях і повернулася додому. Кілька днів ходила, мов нежива. При зустрічах з Наталкою всю її ніби гострим ножом проштрикувало, аж зуби боліли. Ця тварюка скалічила все її життя, забрала в неї найдорожче, коханого й дитятко від коханого, а тепер погрожує Вітою! Не маючи виходу, той пекучий біль трансформувався в люту ненависть, яку уже не ставало сил ховати.

Шипіння за спиною вивело Ольгу Павлівну із заціпеніння. Озирнулася – вода давно закипіла й заливала плиту. Вимкнула газ і рішуче ступила до Наталки: зараз скаже їй, що більше не мовчатиме про всі її підлоти – і про домашні аборти, і про хабарі, і про обладнання з дітьми... Нехай тільки зачепить Віточку!

– Слухай, ти! – почала й осіклася. Наталка, прихиливши голову до спинки канапи, спала мирним сном праведника. Поторсала за

плече – та навіть не муркнула. Ольга Павлівна знала, що тепер її гарматою не розбудиш.

«Щоб ти отак заснула навіки!» – щиросердно побажала подумки і застигла на місці, широко розкривши очі.

Дивний спокій заволодів нею. Неквапом зайшла до передпокою, увімкнула світло, вдяглась і повернулася на кухню. Налила повну кавоварку води, запалила газ. Коли вода закипіла, поклала дві великі ложки меленої кави, дочекалася, поки коричнева піна попливе на плиту, й вимкнула вогонь. Потім відкрутила всі краники, постояла, поки защипало в очах і задряпало в горлі, закрутила краники, залишивши одного – того, на якому стояла кавоварка... І хоч почало макітритись у голові і задушував кашель, затиснула долонею ніс і рот й взялася за серветку, щоб протерти все, до чого торкалась, але відразу ж поклала – тут всюди її слідів, мабуть, більше, ніж Наталчиних... Навіть не глянувши на Наталку, швидко вискочила з кухні, щільно причинила двері, залишивши горіти світло в кухні і в передпокої, й тихо вийшла з квартири.

Лише на вулиці відчула, як уся тремтить і підгинаються ноги.

Вдома швидко роздяглася, випила заспокійливе, лягла й з головою вкрилася ковдрою. «Добре, що Віточка у мами», – майнула думка. З нею й забулась у недовгому важкому сні.

Потім почалися дзвінки. Зателефонував Ігор...

Вона жадібно пила й пила солодку чашу помсти, настояну на п'янкуму зіллі волі. На крилах уяви, міцно взявши за руку Віточку, літала високо в піднебессі своїх мрій і бажань: вона всю себе віддасть своїй любій дівчинці, і Віта виросте красунею, розумницею і буде щасливою-щасливою.

Вона не відала, що завтра зранку зателефонує слідчий, і на цьому закінчиться її ейфорія. Їй вдасться переконати невисокого, середніх літ капітана у своїй непричетності до Наталчиної смерті, розповівши, що вона провела Валю до тролейбуса і справді повернулася – попросила Наталку зробити укол, і що залишила її з наміром випити чашечку кави та й лягати спати. Та він і не доскіпуватиметься ні до чого. Навіть поспівчуває їй: втратити отак раптово найкращу подругу – то велике горе...

Слідство зайде в глухий кут, і справу закриють. На цьому настоїть і Наталчин брат Владислав, столичний прокурор, який аж ніяк не хотів, щоб сестрине ім'я обростало плітками.

Тягар тривоги спаде з душі Ольги Павлівни, але з того часу почне гнутися до землі її струнка постать, золотаве волосся посіче сивина, листопадовий присмерк надійно оселиться на її блідо-сірому обличчі й затягне туманом зелені очі, і за кілька років вона перетвориться на худющу й знервовану літню жінку.

* * *

«Валечко, моя люба Валечко, тепер ти знаєш, якою страшною людиною була Наталка. Упевнена: тебе теж вона не пощадила б. Але я не мала права робити того, що зробила. Не мала.

Я до цього часу не можу лише зрозуміти, вірніше – не могла, навіть Вітя тоді розповів мені правду? Мабуть, хотів виправдатися переді мною, а чи – перед собою? Ох, ці чоловіки... Та я його не винувачу аніскілочки. Навіть за зраду давно простила. І до Наталки я тоді поверталася з єдиним бажанням – кинути їй у вічі все, що про неї думаю, і збавитися від тягара, який розчавлював мої груди. Як потім усе те сталося, не можу збагнути...

Розплата за мій вчинок надійшла надто швидко. Наталка приходила до мене щоночі, крутилася перед моїми очима вдень. Найчастіше вона сміялася. Зверхньо й переможно, як ото вона вміла. Тим сміхом вона виїдала мої нутрощі. Якось я їхала в тролейбусі і почула її сміх. Знетямлено озирнулася: біля задніх дверей стояла Наталка, в білому пальті, з високою зачіскою... Мені потемніло в очах. Отямилась у «швидкій допомозі»...

З тих пір стало боліти серце, напало страшне безсоння – уже й пригорщі пігулок не допомагали. Однієї ночі до мене прийшла Наталка не такою, як зазвичай, а зовсім юною, школяркою. Сіла на моє ліжко, прижмурила свої чорні очі й питає:

– Ну, як ти тут, мій вірний Санчо Панса? Сумуєш за мною? Не сумуй, тепер я завжди буду з тобою.

І засміялася розкотисто. А мене, ще уві сні, пройняв такий жах, що мало не зомліла. Своїм несамовитим криком я геть перелякала Віточку, і від того часу з наближенням ночі мною по-

чинало тіпати. Хоча і вдень було не краще. Я часто прискіпливо роздивлялася свої руки, особливо після того, як приймала ними немовля. «Ці руки зробили оте... – вкрадливо шепотів внутрішній голос. – Не забувай про це». Цей голос щоразу лунав у мені й тоді, коли мені дякували породіллі та їхні родичі. «Не забувай!» – шипів він по-гадючому в'їдливо й загрозливо. І я не забувала. Ні на мить.

Коли Ігор за якийсь час запропонував мені посаду завідувачки пологового відділення, Наталчину посаду(!), я мало свідомість не втратила. Тоді ж почала підшукувати нове місце роботи: не могла більше ходити коридорами й палатами, де все нагадувало Наталку; не могла дивитися в розгублені Ігореві очі; зустрічаючись із ним, трусилась із голови до ніг – здавалося, що він ось-ось про все здогадається... Тоді мені було просто несила бачити його щодня. З часом трохи заспокоїлась, але й нині, через десять років, не дуже охоче з ним зустрічаюся, – хіба, коли вкрай необхідно. А він же хороша людина. І за Віточку мою дбає й тепер...

Оце лише подумала, що, певно, моя затятість, аби ти не була з Ігорем, теж від вини перед ним, як це не парадоксально... Ой, Валечко, як же непросто в собі розібратися.

Уже за кілька днів по Наталчиній смерті я не тішилася ні своєю помстою, ні спасінням від кари за вчинений злочин. Злочин... Я вперше вживаю це лунке, мов постріл, слово. Протягом усіх цих років моя свідомість обходила його стороною, немов смертоносну гадюку з гострим червоним жалом у відкритому роті. Та моя підсвідомість завжди знала...

Ти питала мене, Валечко, чи не хворію я, а я відповіла, що серце трошки тривожить. Аби ж то лише серце! Я б ревно дякувала Богові, бо мене гризла набагато страшніша хвороба. Вона намертво вкорінилася в мені, пустила метастази в кожную клітинку мого єства. Ні в свято, ні в будень, ні на роботі, ні вдома, ні у напівсні, ні уві сні я не забувала й на мить, хто я, що зробила. Іноді гострий ніж, який безжально, навіть з насолодою, колупався в моїх нутрощах, на часинку завмирав, і тоді мене огортала байдужість до всього, в першу чергу – до самої себе. Але такі перепочинки тривали недовго.

Та про що я тобі розкажучу?! Ти ж сама сповна скуштувала цих

тортур і надто добре знаєш, як-то воно існувати в цьому світі з відкритою раною в усьому тілі, яку пам'ять послужливо підсолює й підсолює. Якби ж я відала про твою муку... Та я ж би й хвилини не мовчала! Призналась би в усьому й пішла б відбувати заслужену покару. Можливо, уже й відбула б, і сумління моє трохи заспокоїлось би...

Я шукала... Я гарячково шукала, як хоч трохи послабити зашморг, що перекривав мені дихання, робив моє існування безцільним і нікчемним. Коли б не Віточка, я давно затягнула б його наміць... Після довгих терзань зважилася – пішла до церкви.

Перед порогом ледь підняла, здавалося, стотонну руку й осінила себе хрестом. Зайшла до напівтемного приміщення. Батюшка саме щось читав з товстелезної книги перед чималим гуртом вірян. Спочатку я не вникала в його слова. Підвела очі на ікону якогось святого. Його суворий лик був відстороненим, а довгий перст вказував прямо на мене... І саме тоді, коли батюшка промовив: «... бійтеся більше того, хто може й душу, і тіло вам занепастити в геєні», з очей святого вилетіли дві сліпучі блискавки і ввігналися мені в груди... Забрало повітря, замакітрилось у голові. Встигла вхопилася за стіну й навпомацки майже виповзла з церкви.

Тоді зрозуміла: прощення мені немає.

До церкви більше не ходила. Обминала її десятою дорогою: здавалося, що й крізь товсті муровані стіни мене вразять блискавки того суворого святого.

Якби ти знала, Валечко, як мені важко було бути такою, як усі. Видавлювати із себе усмішку там, де треба, говорити правильні фрази, підтримувати невимушену розмову, коли хотілося кричати, вити, матюкатися... З якогось часу стала боятися дивитись на себе у дзеркалі. На чужу мені жінку, з байдужими мертвими очима. Я її боялася, бо та жінка збавила людину життя...

Убивця... Яке страшне слово... Я так довго його боялася, але настав час вимовити його. Так, я убивця...

Не суди мене суворо, Валечко. Мабуть, я мала б жити і щодень каратися через свою провину ще довго. У мене ще зовсім молоденька доня, яка дуже мене любить, яку я обожаю, але в мене немає сил жити. Віта, сподіваюсь, знайшла свою долю і буде за-

хищеною. У родині Івана її люблять. Іванко непоганий хлопець і буде їй добрим чоловіком. Я вірю, що все у неї вдасться, і вона буде щасливою.

Шкода, що не судилося мені потішитись онуками, але як би я пестила їх своїми руками?..

Ні, нехай буде все так, як я вирішила. Віточка поплаче, звісно, та життя братиме своє; родинні турботи, робота притишать біль, а з часом рана зарубцюється, і все стане на своє місце. Так було, коли чотири роки тому померла моя мама. Спочатку біль був нестерпним, навіть трохи витіснив інший мій біль... Та минув час, і мама прийшла до мене живою – в спогадах і пам'яті, а моя печаль стала щемно-світлою.

А зараз я подумки прошу прощення у Віточки, за те, що так рано йду від неї. Та ще й в такий день... Але, зрештою, батьки завжди покидають своїх дітей і йдуть у засвіти. Ось лишень так, як я, майже ніхто не йде в потойбіччя. Звісно, Віта потерпатиме: навіщо я так вчинила? І дуже добре, що ніколи вона про це не дізнається. Найкраще було б, якби всі подумали, що це нещасний випадок. Як з Наталкою...

Але навряд. Надто велика доза... А меншої я не можу собі дозволити. Я повинна піти з цього світу впевненою, що вороття не буде, що мене не врятують.

Всією душею сподіваюся, що була своїй донечці гарною матір'ю, адже... Ні, вибач, Валечко, але й тобі, люба моя, не признаюся в тому, чого ніхто не знає, навіть моя мама не знала, не знає Ігор, про що відала лише Наталка... Лише вона знала й ще про одну мою муку, котра роками виїдала мої нутрощі... Якби ти знала, Валечко, яка я грішниця...

За якийсь час після Наталчиної смерті я відчула, що сумую за нею, що мені не вистачає її впевненої ходи, розкотистого сміху, веселих іскор її чорнющих очей. Хоча часто вона поводитися зі мною зверхньо, я бачила, що вона любить мене. Любить по-своєму, так, як уміє. Так, як люблять, приміром, шолудиве кошеня...

Я їй була потрібною постійно: і на роботі, і вдома. Вона щиро вважала, що осипає мене благодіяннями, що без неї я так і зацвілася б (її слово) у далекому селі. Аби я не забувала дякувати,

частенько нагадувала: «І що б ти оце робила така безпомічна без мене. Пропала б уже...» Іноді на вихідних вона телефонувала мені й примхливо бурчала:

– Чого ти там сидиш удома?! Їдь мерщій до мене. Я тут таких смакіток наготувала. Пляшечка коньячку є п'ятизіркового. Розслабимося трохи...

Вона любила обдаровувати мене й Віточку різними, зовсім недешевими, речами. Коли Віту замучили бронхіти, їдучи відпочивати на море, брала її із собою й турботливо няньчилася з нею. Взагалі, вони з Ігорем були чудовими хресними.

На неї важко було сердитись. Бувало, вколовши мене чим-небудь у самісіньке серце, винувато й трохи лукаво дивилася з-під лоба:

– Ну, чого ти дуєшся? Я ж тебе люблю...

Любила і я її. Ти, мабуть, здивуєшся: як можна любити свого ката? А я любила. Любила крізь біль, крізь образи, життя свого не уявляла без неї. Звичайно, любила зовсім не так, як тебе – чистою й світлою любов'ю. Це була, швидше, якась патологічна залежність. Але залежність настільки стійка, що позбутися її я не мала сил.

Почувши твою сповідь, Валечко, я не те, що вжахнулася, мене буквально спаралізувало...

Не відчуваючи ні рук, ні ніг кудись ішла, а в грудях було порожньо й легко, як ото буває, коли скинеш з плечей важкий клунок. Колись ми з мамою носили клунками у двір з городу картоплю, і я мало не до землі згиналася під тягарем, намагалася швидше переставляти ноги, аби скорше скинути ту ношу додолу. Таке саме відчуття охопило мене й тепер. Нарешті... На-реш-ті... Що «нарешті», я ще не розуміла, але підсвідомість моя уже знала достеменно: мої муки скінчилися. І раптом я побачила Наталку...

Вона стояла в саду, прихилившись плечем до яблуні, в білій сукні, з розпущеним волоссям, й очікувально, навіть вимогливо, дивилася мені у вічі своїми пронизливими переспілими ожинами. І я зрозуміла, що настав час, вона мене кличе до себе. Що всі ці роки вона мене кликала до себе. Що вона має на це право.

Непомітно ні для кого я покинула доньчине весілля, приїхала додому і зараз зроблю ЦЕ. Ось допишу листа, віднесу його на по-

шту, аби вже завтра він полинув до тебе, – і зроблю...

Зроблю так, аби ні на кого не впала бодай тінь підозри. Як було тоді... Борг буде віддано сповна. Я збавлюся, нарешті, від тягаря вини. А він – один з найстрашніших. Він шашелем точить душу, виїдає в ній лабіринти пустот, які нічим не заповнити.

Знаєш, за ці роки я твердо впевнилася: помста знищує в першу чергу не того, кому мстяться, а того, хто мститься. Якби ж то в ту хвилину, коли в мені прокинулася жага помсти, хтось мені крикнув про це в самісіньке вухо...

Але я, певно, не почула б: такою непогамовною й лютою була моя жага...

Мені зовсім не шкода себе і аніскілечки не страшно. Майже... Але те «майже» я відганяю від себе. Я не дам йому посіяти в мені бодай дрібку вагання.

А тобі я маю щиро подякувати. Бо хтозна, люба моя Валечко, скільки б ще я опиралася Наталчиному поклику, якби не твоя сповідь.

Прощаючись з тобою навіки, ще раз падаю до твоїх ніг: прости...

Живи спокійно, рости Оксаночку, люби чоловіка, народжуй ще діточок, втішайся життям. Я заздрю тобі, по-доброму заздрю. Не дивлячись на твою надуману муку, ти спізнала справжнє взаємне кохання в юності, тебе й зараз кохають. Твій Андрій – чудовий! Він годен молитися на тебе.

Мені, на жаль, такого не судилося. Звікувала сухою бадиліною... Після Віті, крім колишнього чоловіка (був у мене такий, на ім'я Петро), якого зараз не хочеться й згадувати, мною ніхто більше не цікавився. А з часом я й зовсім зненавиділа чоловіків і була тому рада.

Тож, Валечко, ти – щасливиця, і будь завжди такою. Стоячи на порозі небуття, всім серцем тобі цього бажаю.

А його – ти знаєш кого – забудь. Забудь, як позаторішній сніг... Гарним колись був – свіжим, пухнастим, але давно розтав. І вода від нього вже давно випарувалася... Невже ти цього не розумієш? Нехай собі живе зі своєю Емілією.

Мене ж, може, зрідка коли й згадаєш...

Одне лише уклінне прохання маю до тебе, останнє прохання: нехай моя сповідь назавжди залишиться між нами. Прочитай цього листа і знищ його відразу.

Відразу!

Не задля себе, заради Віточки прошу. Бо як же доні далі жити в світі, знаючи, що її мати вбивця...»

* * *

На цьому лист закінчувався – без підпису, як і без вітання. Валя кілька хвилин дивилася на нього порожніми очима, потім притисла до обличчя і заголосила.

Так ревно й полегшено, притиснувшись до маминих грудей, плачуть лише маленькі діти, коли зроблять велику шкоду і страшенно потерпають від своєї вини, очікуючи на покару, а їх, виявляється, ніхто й не збирався карати...

Ті сльози солодкі, але пам'ять про зроблену шкоду ще довго ворушитиметься під грудьми.

ПОЛОГИ

– Дихай... Дихай... Дихай... Тужся!

Для Валі наразі нічого не існувало навкруг, окрім чіткого голосу Горгони. Лише йому вона підкорялася, лише йому довірялась у гарячій ріці болю, яка нестримно кудись її несла, б'ючи об береги і знову викидаючи на бистрину, у якій не було за що вхопитися, аніж за оцей владний голос.

Перейми почалися зовсім несподівано, опівдні. Добре хоч додому встигла доїхати.

Валя мала народжувати у перші дні липня, а сьогодні було лише двадцять перше червня. Вона навіть подумати не могла про передчасні пологи, тому й зважилася на поїздку.

Дев'ятнадцятого зранку зателефонувала Віта:

– Завтра роковини по мамі. Може, приїдеш? Чи тобі вже важко? То вдома з Андрієм пом'яніть. Мама ж дуже любила тебе...

– Приїду, Віточко, обов'язково приїду. До пологів ще майже два тижні, – і на мить не задумуючись, відповіла Валя.

Та Андрій став дибки:

– Не пушу! Це ж дорога. Цілу ніч у потязі. А раптом щось?.. Подумай про дитину, про себе. Про нас з Оксанкою подумай.

Але Валя круг нього цілий ранок ласкавою кішечкою: «Мур-мур» та «Мур-мур»... А чи ж знайдеться де такий чоловік, який встояв би перед жіночими хитрощами?

– Андрійку, це ж потяг. Ляжу собі та й лежатиму – і туди й назад. Чого ти хвилюєшся, дурненький? – лащилась до чоловіка. – Я чудово почувуюся.

Валя, згадуючи, як важко виношувала Оксанку, щодень підносила до небес вдячну молитву: друга вагітність, якої вона так прагнула, проходила легко й спокійно.

Як тільки трохи підросла Оксанка, вони з Андрієм почали розмови про другу дитину, але як не старалися – нічого не виходило. Обое обстежилися – в обох усе було гаразд. І Валя вирішила, що то Всевишній її карає за непростенний гріх. І смиренно сприйняла покару, уже ні нащо не сподіваючись. І раптом, коли з її душі спав страшний тягар, у них усе вийшло...

Затримка на тиждень Валю не стривожила – таке й раніше траплялося. Та вже два тижні насторожили: не дай, Боже, щось серйозне – тепер такий час, що до жінок усіляка зараза чіпляється. А може... Боялася навіть думкою злякати те, про що мріяла кілька років поспіль. І, зачекавши ще кілька днів, звернулася до Горгони.

– Ганно Леопольдівно, у мене, мабуть, якась проблема... Подивіться, будь ласка.

Горгона довго щупала її, звіши докупи густі чорні брови. Нарешті зітхнула й прорікла якомсь ніби сердито:

– Вставай.

– Що? – запитала тривожно Валя, піднімаючись з крісла – Що там, Ганно Леопольдівно?

Горгона помовчала, намилуючи руки, потім буркнула:

– На той рік десь у кінці червня чи на початку липня народиш. Зараз вирахуємо.

– Та ви що?! Справді?.. – Валя напівроздзягнена застигла посеред оглядового кабінету.

– Вдягайся вже, – нарешті усміхнулася Ганна Леопольдівна. – По-перше, вітаю, а по-друге, когось же мені треба буде шукати на твоє місце. На Микиту надія мала – молокосос іще, тебе не замінить. І чому Станіславу Володимировичу не працювалось у нас? Нікого б і шукати не довелося. Що йому тут було не так?

Та Валя не чула бурчання Ганни Леопольдівни. Звівши вологі очі догори, вона молилася: «Господи, ти прости мене... Ти прости мене... Прийми мою безмежну вдячність за велику милість твою».

Усю вагітність вона пролітала легкокрилою ластівкою: не було ні токсикозу, ні алергії, ні загрози викидня... Кожен день зустрічала й проводжала вдячною молитвою.

На третьому місяці поїхала до Наташі, до матушки Наталії. Матушка Єфросинія уже слабувала і майже весь час проводила в своїй келії, тому в монастирі усім заправляла Наталія. Жвава й весела, вона вміло керувала обителлю разом зі своєю матір'ю Вірою, яка невдовзі після доньки теж прийняла чернецтво. Всі монастирські радо зустріли Валю, відправили службу за її здоров'я, а Наташа сказала:

– Кажу тобі відразу: я хреститиму твоє дитятко. Тут, у нашій обителі. Тому готуйся.

– Його ще народити треба, – зауважила Валя.

– Народиш, – якимось загадково усміхнулася матушка Наталія. – Легко народиш.

Коли вже стало відомо, що буде дівчинка, усією сім'єю довго й прискіпливо обирали ім'я. Нарешті зупинилися на Надійці. Воно дуже припало до душі Валі, а Андрій, як зазвичай, погодився з нею. Та Оксанка хотіла, аби сестричку назвали Марійкою. Підходила до мами, клала долоньку їй на живота і лукаво заглядала у вічі:

– Як там Марійка?

– Народиться, тоді й назвемо, – поклала край спіркам Валя. – Або Надійкою, або Марійкою. Воно само покаже.

Андрій, пам'ятаючи, як тяжко Валя народжувала Оксанку, часом не міг стримати своєї тривоги. Завмирав із застиглим поглядом, кусав губи, тремтів усім тілом...

– Ну чого ти? – питала Валя. – Усе ж добре.

– Я боюся за тебе. Мені тебе шкода. Тобі так болітиме... – ховав він вологі очі.

Одного разу в такому настрої сказав рішуче:

– Будемо народжувати удвох. Я буду коло тебе, триматиму тебе за руку...

«А що? – подумала Валя. – Нехай. Час йому вже ставати чоловіком...»

Андрій у свої двадцять шість зовні змужнів і вже не здався юнаком, та для Валі, добряче перетертої життям, він і тепер був дитиною – доброю, люблячою, але дитиною. Дорослішав поволі і якось ніби знехотя. І Валя потерпала, що ті шість років, що їх розділяють, навряд чи зітре час. Він так і дивитиметься на неї запитальним поглядом, так і погоджуватиметься з усім, що вона казатиме.

Її іноді навіть лякало несамовите Андрієве кохання, навіть не кохання, а обожнювання... Двічі в житті судилося їй запалити таке почуття в чоловічому серці. Першого разу палала разом з коханим і вона, тепер за них обох згорав Андрій...

Наважившись на партнерські пологи, він трохи заспокоївся. На роковини по Ользі Павлівні Валю відпустив хоч і неохоче, проте втішав себе думкою, що вона ж лікар, каже, що все добре, то, мабуть же, так воно і є. Андрій звик довіряти дружині в усьому.

* * *

Рідне місто зустріло Валю спекою. Навіть сонце поблідло в своїх гарячих променях і винувато дивилося на землю, де, ніби в мареві, неспішно пливли автобуси, тролейбуси й автівки, а пішоходи грузли в розплавленому асфальті, купаючись у потоках липкого поту.

Зійшовши з тролейбуса, Валя аж захлинулася гарячим повітрям. Душа черкнулась об глянець неба і солодко зойкнула домівкою.

Побачивши доньку на порозі квартири, Олександра Василівна сплеснула руками:

– Ти?! Таки приїхала? А я думала, що Андрій не відпустить тебе. Валечко, ну що ж ти, в отаку спеку... Хіба ж можна тобі?

– Та не хвилюйся, мамочко. Все буде нормально. Дай-но, краще, я тебе поцілую.

Такі теплі стосунки не відразу налагодилися між матір'ю й донькою. На довгі роки їх роз'єднав Ігор Максимович: мати не могла зрозуміти, як можна було залишити такого чоловіка, довго корила Валю, доводячи її мало не до істеричних зривів. Не могла вона зрозуміти й багатьох інших Валиних вчинків, дивувалася: звідки у такої тихої, слухняної дівчини з'явився такий норов? Аби все по її, і не смій нічого сказати...

А Валю дуже ображали й злили материні приставання. Якби ж їй усе можна було розповісти, поплакати на її грудях... Але чи зрозуміє? Швидше, осудить, замучить повчаннями... Валя потерпала від непевності і все більше віддалялася від матері. Вона уже жила з Андрієм, уже начебто все налагодилося, а мати: «Ти йому скажи оте...», «З чоловіком, доню, треба отак...», «Нехай він оте...» А коли б вона дізналася про всі її походеньки? Про Оксанку? Що не Андрієва... Та заклjučвала б! Не лише сучкою обізвала б...

Лише з часом Валя почала розуміти, що її вина у цих непорозуміннях, можливо, ще більша від материної. Спершу відгородилася від неї, закрилася, боячись, що не зрозуміє її кохання до Ігоря Максимовича, а потім так і пішло. Треба дякувати Богові, що зовсім не стали чужими.

Валя неабияк злякалася, коли відчула, що Надія Євгенівна, баба Нядя, стає їй ближчою від рідної матері... Тоді Оксанці було три рочки. Мерщій вхопила доньку – і до мами. А тій хіба багато треба? Трохи уваги, трохи ласки, з внучечкою побавитись – і вже щаслива. Хоча, якщо чесно, Валя й тепер мало чим ділилася з матір'ю. Колов серце отой давній страх: не зрозуміє. А іноді просто не хотіла тривожити.

Розмірковуючи про причини того, що її стримувало в стосунках з матір'ю, Валя зробила для себе відкриття: мама занадто прагнула бути правильною мамою, як сама те розуміла, намагалася виховувати її за принципом: «Люби дитину, але не показуй їй цього». До певного часу це спрацьовувало, та коли Валя ста-

ла потребувати подруги, до котрої можна без будь-якого страху звернутися з найпотаємнішим, саме цей страх і став на заваді. А можливо, якщо б вона його переборолася, мама й зрозуміла б її, і вона не наробила б стільки помилок.

Біда в тому, що їй завжди бракувало від мами любові, любові дієвої: ніжних слів, обіймів, поцілунків. Тому, покохавши Ігоря Максимовича, вона брала все це у нього. Брала жорстоко й безоглядно... І лише згодом, і не йому, навчилася віддавати.

Валя врахувала той гіркий досвід, і Оксанку вони з Андрієм балували, не ховаючи своєї любові. Доня росла розкутою й відкритою. Андрієві було лише двадцять, коли вона народилася, та з нього вийшов чудовий батько.

Олександра Василівна хоч і бурчала, але дуже зраділа приїзду доньки. Не могла намиливатися Валею: друга вагітність явно їй на користь – он як розквітла, аж світиться вся від щастя.

Валя бачила, що мама щось хоче їй сказати, але не наважується: ховає загадкову усмішку й крадькома лукаво поглядає на неї.

– Кажі вже, – не витримала.

– Він приходив, – очі Олександри Василівни втішено поблискували. – Торт приніс. Чай пили. Про тебе розпитував. Видно, не солодко йому ведеться з тією єврейкою... Бачила днями на ринку, ходили удвох.

Валя нічого не відповіла на материн очікувальний погляд. Вона знала, що мама спілкується з Ігорем Максимовичем, що дуже до нього прив'язалася і ще й досі жалкує, що він не став її зятем. Але навіщо тепер ці розмови? Проте, якщо їм це потрібно, нехай зустрічаються. Якщо йому потрібно...

«І кого дурю?..» – майнула думка.

Поминали Ольгу Павлівну в невеликому кафе. Коли вже всі всілися за стіл, прийшов він.

– А чому без Емілії Йосипівни? – поцікавилась Віта.

– Серце прихопило, лежить. Погода он яка, а в неї стенокардія, – сумно відповів Ігор Максимович.

У Валі защеміло в грудях – так стало його шкода. Звісно, вік своє бере, але надто швидко він постарів, глибокі зморшки побороновували обличчя, на голову густо упав сивий туман. Ще торік він мав набагато кращий вигляд...

Після поминального обіду поїхали на кладовище. На могилі Ольги Павлівни уже стояв красивий пам'ятник із чорного граніту, і вона з нього усміхалася до всіх молодою приязною усмішкою. Усмішкою, не обтяженою докорами сумління...

– Це найкраща мамина фотографія, – сказала Віта, витираючи носовичком очі. – На ній вона того року, як мене народила. А пам'ятник хресний поставив. Гарний, правда?

Йдучи до виходу з кладовища, взяла Валю під руку:

– Мені вже важкувато свого живота носити... Тобі теж?.. Я все ще ніяк не можу прийти до тями. Ну, навіщо вона так вчинила? Навіщо?.. Знаєш, Валю, мені все частіше приходиться на думку, що слідчі помилилися, що то був нещасний випадок. Адже не було ніякої причини... Тільки б жити, онукам радіти... А ти як гадаєш?

– Я теж не один раз про це думала...

– Справді?! Отож! Так воно й було. А то – «самогубство»... Йолопи міліцейські... – стрепенулась Віта і знову зашморгала носом: – Ой, якби ти знала, як мені сумно без мами.

– Хіба ж не знаю, Віточко. Але тримайся, ти ж не сама на цьому світі.

– Валю, знаєш, – раптом пожвавилась Віта, – я маю двійника. Цю жінку я вперше побачила ще в десятому класі. І, уяви собі, у неї все моє, немов то друга я. Старша лише від мене. Але красива така, молода на вигляд... І виявилось, що вона мешкає в Івановому селі. З місяць тому зустріла її на вулиці: так витріщилася на мене – аж страшно стало. А як загляділа, що і я нею зацікавилась, зблідла, миттю скочила на велосипед – і як рвоне в провулок... Мама казала, що така разюча схожість буває між людьми. Мені так схотілося познайомитись із нею, почала розпитувати у свекрухи, що то за людина. Та розповіла, що вона нетутешня, її чоловік – він місцевий – ще зовсім молоденькою з міста привіз. Працює кухарем у школі, живуть з чоловіком удвох, дітей немає. Моя свекруха хімію викладає в одинадцятирічці, то та жінка якось бідкалась їй, що ще, як навчалася в училищі, народила мертву дівчинку і з тих пір не може завагітніти. Мені так шкода її стало. Зрозуміла, чому вона на мене так дивилася. Зрозуміла, чому й втекла від мене. Я їй втрачене дитячко нагадую, адже десь такого

самого віку дівчинка мала б бути. Та ще й така схожість... Як таке, мабуть, страшно пережити, а якщо більше дітей немає, то й поготів. Дізналась я, де вона живе, і позавчора увечері пішла до неї додому. Наче щось душу тягло... А там усе позамикане, і сусіди кажуть, що вони з чоловіком спродалися й поїхали на її батьківщину в сусідню область. Думаю, що вона виїхала, аби я не мозолила їй очей, не нагадувала про її горе. Я ж часто до Іванкових батьків приїжджаю, а, як народжу, то перші місяці теж там житиму. Бачиш, Валю, як буває в житті... Ти знаєш, мені чомусь сумно від того, що не побачу її більше. Чужа ж людина, а серце чомусь шкрябає. Її звуть Ярославю. Красиво, правда?

Віта змовкла, в задумі опустила голову, а Валя вся стрепенулася: «Невже?..» Згадався лист Ольги Павлівни, скупі слова про таємницю, яка стосувалася доньки, про її великі гріхи... І ось ця жінка-двійник... Крадькома пильно придивлялася до Віти: таки зовсім вона не схожа на покійну матір. І хоч своїм здогадом ділитися не збиралась ні з ким, та погамувати цікавості не могла. «Облиш, – тут же зупинила себе. – Про це ти ніколи не дізнаєшся. І не треба. І дуже добре буде, якщо ніхто не дізнається. Добре, що та виїхала... Нехай Всевишній оберігає Віточку. Не дай, Боже, щоб біди матері перекинулися на доньку. А її ж серце щось відчуває...»

Аби відволікти Віту від непотрібних думок, перевела розмову на близьке їм обом:

– Тобі коли народжувати? Через місяць?

– Так. Уже навіть менше залишилось. Плід у мене, Валю, завеликий. Та й аналізи не зовсім добрі. Так боюся пологів...

– Та не хвилюйся ти. Усе буде добре. Знаєш, що я раджу? Приїжджай народжувати до нашого пологового будинку. Я тебе влаштую, а Ганна Леопольдівна – це завідувачка нашого відділення – тебе спостерігатиме і дитя прийме. Вона класний спеціаліст. Справді, Віто, приїжджай, не тягни. До перших пологів треба серйозно поставитись. Від цього залежатиме і твоє здоров'я, і здоров'я дитини.

– Ой, дякую, Валечко, дуже дякую. Я пораджуся з Іванком. Якби ж мама жива була...

– Заспокойся, Віто, заспокойся, будь ласка, не тривож зайве синочка. Він же там усе відчуває. Ім'я уже підібрали?

– Ігорем назвемо. На честь хресного. А якби дівчинка була, Наталкою б назвали – на честь хресної. – Віта помовчала і стила Валину руку. – Валю, яюсь аж дивно: вони так дружили, і така смерть в обох...

На це Валя промовчала, всією душею жаліючи Віту. Та й що вона могла сказати цій заплаканій молодій жінці? Щось брехати? Висловлювати якісь припущення? Зітхнула лише й міцніше притиснулася до Віти. Ні, ніхто й ніколи не довідається про трагедію двох подруг.

Яке то щастя, що вона знайшла прихисток своїй душі у вірі. Ользі Павлівні, на жаль, це не вдалося. Вона усім своїм еством втопилася в помсті і так і не змогла простити Наталці Романівні її підступності. Як лишень вона страждала – Валя аж здригнулася, уявивши муки Ольги Павлівни. Правду кажуть: гріха на одну хвилину, а каяття – на все життя. Весь цей рік вона невтомно молилася за душу грішниці Ольги. Не знала, чи доходила до Бога її молитва, але молилася настійливо. І надалі молитиметься. Не може бути, щоб Господь не почув.

– Не тужи, – обняла подругу. – Час заліковує рани.

Коли всі розсідалися по машинах, до неї підійшов Ігор Максимович:

– Сідай до мене. Я сам швидко доведу тебе додому.

Валя на мить завагалася, та він дивився так благально, що вона згідливо кивнула й ступила до знайомої, уже не нової, але доглянутої сріблястої автівки.

– Обережно, обережно, – заметушився він. – Давай я тобі допоможу.

Авто поволі рушило з місця і влилося в потік машин, які, ковзаючи розм'яклим асфальтом, пливли проспектом.

– Ти як себе відчуваєш? – повернувся до Валі Ігор Максимович. На неї війнуло знайомим запахом його парфумів...

– Добре.

– То, може, давай трохи покатаємось містом?

Валі й хотілося побути з ним, але щось ніби й заважало, можливо, ота щемка жалість, яку вона вперше відчула до нього ще в кафе... Тому похитала головою:

– Вибачте, але я втопилася...

– Все-таки – «ви»... Навіщо, Валю? Невже ти не розумієш, як мені боляче чути твоє «ви»? Нехай доля нас розлучила, але ж ми не чужі... То навіщо ти так, Валечко? Чи ти мене вже чужим вважаєш?

Вона нічого не відповіла, ніби й не чула його запитання.

Він зітхнув, помовчав, а потім спитав:

– Скоро народжувати?

– За два тижні.

– А мені зимою Інночка аж двох онуків подарувала. Хлопці, близнята. Тепер я чотири рази дід, усі чотири – козаки, – затнув-ся на мить і продовжив із сумом у голосі: – А міг би ще й батьком бути. Чималеньке б уже було наше... Я часто про це думаю.

– Не треба, будь ласка... – тихо попросила Валя, легенько доторкнувшись до його руки. – Не ворухіть могил...

– Так, так, не треба. Пробач, пробач мені, дурневі.

Кілька хвилин їхали мовчки, потім він запитав:

– Ти щаслива?

– Так, – кивнула Валя і замислилась.

Звісно, щаслива. Гарний чоловік, донька, а скоро буде дві, улюблена робота – що ще треба для щастя? Зітхнула: звісно, треба, треба ще одне – головне, але те доля не всім посилає... Зосереджена на собі, вона пропустила якісь слова Ігоря Максимовича, вловила лише кінець фрази:

– Вона хороша жінка. Турбується про мене. А що в моєму віці уже потрібно?

Зненацька він спрямував автівку на обочину й зупинив під оградою парку. Впав головою на кермо, підхопився...

– Брешу! Все я брешу! Тебе мені треба! Тебе! На, дивись, – звідкілясь вихопив чималого гаманця, видобув із нього фото...

Її фото...

Тремтячою рукою простягнув світлину Валі:

– Дивись. Ти завжди зі мною! Ох, Валечко, якби ти знала... Правду кажуть, що любов – то залежність, хвороба. Я безнадійно тобою хворий. Як я за тобою сумую, кохана моя. І що далі, то більше!

Він вхопив її руки, обсипав їх швидкими поцілунками і впав у її маленькі долоні обличчям...

Валя дивилася на його густо посріблене, але все ще розкішне волосся, її уста скорботно стиснулись, а очі, хоч і були сухими, виплескували в білий світ такий біль, що аж сонце на мить зажурилось від співчуття і цнотливо сховалося за легеньку білясту хмаринку... А коли знову розклепило повіки, двоє в автівці уже пливли розплавленим проспектом і мовчали.

* * *

Поверталася Валя додому зі збаламученою душею. Перекручувала в думках минуле. Щастя, яке підносило аж до зір, втрачена дитина, розлука...

Чи був якийсь вихід із ситуації, в якій вони опинилися? Після смерті Наталки Романівни – однозначно ні. Не було б їм щастя. Мертва Наталка Романівна була набагато небезпечнішою від живої. Бо хоч краник газової плити відкрутила рука Ольги Павлівни, про що вона тоді, звісно, не відала, але її рука підсипала у келих снодійне... Так, вона не вбивця, лише співучасниця... І ця ноша назавжди, поки й житимеш. І цього ніколи не зітреш з пам'яті. Тоді, у розкішній квартирі Задорожніх, куди її привів Ігор Максимович, аби запропонувати стати його дружиною, де все дихало Наталкою Романівною, вона відчула підсвідомо, що її смерть назавжди розлучила їх з коханим. Але скло чимало часу, поки осягнула це розумом.

Наталка Романівна, на своє нещастя, потрапила у вир шалених пристрастей, які, за великим рахунком, сама ж і спровокувала. За що й поплатилася. І хоч Валя у свій час не любила її й страшенно боялася, хоч довго сама лише думка про неї обсіпала морозом усе Валіне тіло, та тепер вона нерідко згадувала Наталку Романівну у своїх молитвах. І жаліла її...

А він... Куди подівся той чоловік, який так вабив до себе? Теперішній Ігор Максимович теж викликав жалість... Господи, та невже таке може бути?! Що ж це діється?! А вона ж колись казала йому: «Я тебе ніколи не покину...» І в тому, що він став таким, найбільше її вини. Ми відповідаємо за тих, кого приручили. Повинні відповідати...

«А може б, якби я не злякалася його інфаркту... – раптом заворушилася давно задавлена думка і зачепила таку болючу струну, що Валя аж зажмурилась. – Якби не Інна...»

Та ні. Все було приречене. Приречене із самого початку. Просто, на жаль, засліплена коханням, вона довго цього не розуміла. «Скільки мені ще заплатити за своє кохання?» – вирвалося в нього колись недарма... Ще коли була жива Наталка Романівна, він не один раз казав їй про різницю у віці, а їй було невтямки, про що він. Та він же мало не заплатив життям за своє кохання! Він свідомо на це йшов! «Я віддаю тобі все...» – «Ти хочеш батька угробити?..» Господи, чому ж вона була такою сліпою? Чому у борні двох сил у ній частіше перемагав Сатана?!

«Бережи його», – казала Інна... Та що було робити, як вона тоді не вміла берегти?! Якби ж це тепер... Та що тепер?! Було б так само. Хіба можна вгамувати розумом кохання, дозувати пристрасть, коли вона рве на шматки кожну клітиночку твого ества?

«Прости, прости», – шепотіли її вуста, зрошені рясними солоними потічками.

Затим її думки перекинулися на Андрія. Чи вірно вчинила, ставши його дружиною? Вона тоді так прагнула любові, їй так хотілося змити із себе весь бруд взаємин із Владиком і Генкою, а головне – хотілося втекти, сховатися від туги за ним, Ігорем, яка повернулася до неї з небаченою силою. Та й навіщо кривити душею – їй страшно було самотності з дитиною на руках. Якщо дивитися правді у вічі, одруження з до безтями закоханим у неї хлопцем, до того ж – симпатичним їй, було розрахунком. Воно вирішувало всі її проблеми. Вона отримала все: любов, сім'ю, батька своїй дитині. Відігрілася, врятувалася в Андрієвих обіймах від самої себе: від своїх шалених пристрастей і необдуманих вчинків; стала з ним Валентиною Степанівною, всіма шанованою лікаркою, дружиною й матір'ю.

Та чи все вона йому дала, що могла? Чи компенсувала хоч трошки той біль, на який він свідомо себе наразив, вирішивши поєднати з нею свою долю?

І зараз страшно й соромно згадувати Вітине весілля і її, засліплену зустріччю з Ігорем... На край якої прірви вона тоді ступила і вже готова була кинутись у її пашу?! У яку прірву кинула Андрієве серце?! Невже то була вона?.. Адже провидіння, взявши собі за оруду Емілію, зупинило її на самісінькій межі... Адже вона, нагло

згвалтована банальними ревностями, готова була перекреслити всіх і все. Навіть шлюбний вінець...

Чи варта вона після цього Андрія і його кохання?..

А він же жодним словом не нагадав! Хоч добре бачив те її божевілля... Перетерпів усе...

Вони удвох з Ігорем займалися похоронами Ольги Павлівни – безутішна Віточка не відпускала від себе Івана й на мить, а його батьки, шоковані вчинком Ольги Павлівни, на похорон свахи їхати не забажали, – і так по-дружньому спілкувалися, що бодай натяку на неприязнь ні з того, ні з іншого боку Валя не помітила. Навпаки, вони разом вирішували якісь питання, довірливо радилися один з одним...

Ні, так не можна, не можна й далі мучити його. Він такий теплий, світлий і відданий у своїй любові до неї, такий близький у кожнім її поруху, а вона?.. Сьогодні ж скаже Андрійкові, що те кохання вичерпало себе... Що рецидивів її довготривалої хвороби більше не буде – останній скрутив її всю у вібруючу спіраль на Вітиному весіллі. І та спіраль не витримала напруги, розпрямилася з нечуваною силою і звільнила її від майже наркотичного шаленства душі. Щоправда, за ним ще трошки болить серце, і воно назавжди залишиться в пам'яті пронизливо-ніжною піснею першого жайворонка у високому весняному піднебессі... Далекою піснею...

Але про це Андрієві не треба знати. Дисонансу більше не буде – вона заховає ті почуття у найдальший куточок серця, ключик від якого теж кине кудись далеко... Як і багато чого іншого ховає...

Валя непогано зналася на сексології і чудово розуміла, що належить до тих жінок, кому природа вживила небезпечний магніт, який є zarazом і притягувачем, і випромінювачем, який повсякчас наражає його володарок на любовні пригоди навіть поза їхньою волею. Так у них у генах записано, і намагатися перекодувати себе – марна справа. Про той магнетизм у собі вона до часу не відала, його у ній розбудив Ігор...

Вона постійно ловила на собі захоплені, закличні, а то й благальні погляди чоловіків, на які її тіло реагувало лоскітливою хвилею, що, народившись у грудях, пронизувала всю її до кінчиків

пальців. Спокуса ходила за нею назирці двадцять чотири години на добу. У великій мірі саме, аби від неї вберегтися, аби вберегти від себе такої Андрія, вона й запропонувала йому повінчатися...

І вберігалася, якщо не рахувати ту лоскітливу хвилю...

Усіляким залицанням клала край відразу й різко, і за нею потягнувся шлейф неприступної. Аж поки до їхнього відділення два роки тому не повернувся після роботи в одній з африканських країн Станіслав Володимирович, нічим непримітний русявий чоловік років сорока. Лоскітлива хвиля після того, як вони обмінялися блискавичними поглядами, загрожувала перетворитися на цунамі і змести Валю разом з ним у безодню... Вони обоє це чудово розуміли, ще й словом не обмовившись про якісь стосунки. Те цунамі нестримно рвалося на волю, і вона першою викликала його на розмову. Запросила на каву до кафе-бару, що віддзеркалювало величезними вікнами навпроти їхнього пологового будинку, і відразу ж убила сплеск радості у його пронизливих сірих очах.

– Станіславе Володимировичу... – почала офіційно, – і враз відкинула всі церемонії: – Славо, ти можеш знайти роботу в іншій лікарні?

– Про що ти, Валю?! – його здивування не вміщалося на продовгуватому обличчі.

– Про те, що я не хочу... Ні, не так... Мені важко тебе бачити...

– Але ж тебе тягне до мене! Я ж не сліпий.

– А я цього й не ховаю. Тягне, ще й як. Тому й прошу тебе піти.

– Нічого не розумію... Ти – мене хочеш. Я – просто дурію від тебе. Чому маю піти? Що нам заважає... – він зупинився, підбираючи слова.

– Славо, я віруюча людина і вінчана дружина, і якщо не підеш ти, змушена буду шукати іншу роботу я.

Він стенив плечима і кілька хвилин мовчав, опутивши голову, потім підвівся, начебто щось хотів сказати, та крутнувся й швидко пішов до виходу.

Тижнів зо два вони намагалися не помічати одне одного, а тоді Валя дізналася, що він подав заяву на звільнення.

У потязі Валя за всю ніч не задрімала й на хвилю. Уся спітніла, було важко дихати, боліла спина, думки закручувалися у нескінченний вир і в швидкому колообігу знову й знову повер-

талися до того ж самого. Душа ніби відчула, що надійшов час звітувати перед самою собою, і виписувала до сплати надто великі рахунки...

Торік на весіллі Ольга Павлівна назвала її сильною жінкою... То облудні слова, бо сильною жінка стає лише тоді, коли ампутує собі серце, а поки серце б'ється й живиться теплою кров'ю, вона ні в чому не може бути впевненою. Тоді її сила лише в терпінні... Ампутувати собі серце не кожен наважиться, бо то дуже боляче й страшно, а ось своєму ближньому – запросто... Вирішив – чикнув, і – всі проблеми... Вона навіть і не спитала, як він живе стільки років з вирваним серцем. Вирваним під прикриттям благодійництва – треба правді в очі дивитися...

«Господи милосердний, прости мені гріхи мої вільні і невольні...» – молилася в задусі вагону.

Та ніколи їй важкий шлях додому не був таким бажаним.

Приїхала до Харкова зовсім розбитою. А коли відімкнула двері своєї квартири, всю її пронизав нестерпний біль. Мерщій зателефонувала Ганні Леопольдівні й Андрієві.

* * *

Він мало не зомлів, отримавши дзвінка. Ухопив перше ж таксі й примчав до лікарні. До Валі його не пустили, сказали: «процес» уже пішов... Він не знав, що то вона сама заборонила його впускати до пологової.

– Щоб і ноги його тут не було! – вимогливо подивилася на Ганну Леопольдівну, що прийшла приймати пологи у своєї молодшої колеги, яку, попри свою зовнішню суворість, дуже поважала, навіть любила і планувала з часом, як ітиме на пенсію, запропонувати їй своє місце.

«Дурень якийсь придумав ті партнерські пологи. Ще свідомість отут втратить, мороки тоді буде всім», – подумала Валя, до крові закушуючи губу.

А Андрієві здавалося, що у нього зараз зупиниться серце. Перед очима стрибали якісь червоно-сині зайчики, він міцно стискав кулаки, впирався лобом у стіну і тихенько крізь зуби стогнав. Це ж скільки Валечці мучитись?! Оксанку вона народжувала цілу добу.

Над першою донечкою ще в утробі матері весь час висів чорний павук смерті... А якщо й тепер що-небудь піде не так?!

Він не переживе, якщо з Валею або з маленькою щось станеться...

Правду кажуть, що найбільше ми цінуємо те, що нам дається найдорожчою ціною. Ніколи не забути йому свого розпачу на Вітиному весіллі, як не забути й слів, сказаних Ігорем Максимовичем, коли вони займалися похоронами Ольги Павлівни. Вони підживили його. А коли Валя нарешті завагітніла, він відчув у собі подвійні сили: якщо вона так хотіла від нього цю дитину, стільки років мріяла про неї, значить, він їй не байдужий!

Лише перша Валя вагітність і її важкі пологи жахали його до нестями.

І в той момент, коли Андрієві здалося, що більше він не витримає, розчинилися двері і хтось у білому поманив його рукою.

Валя, бліда й стомлена, зустріла його сяючими очима, і на його обличчя вмить пурхнуло легкокрилим птахом таке невимовне щастя, що вона аж примружила очі.

– На, татку, тримай свою красуню. Та привітай дружину. Уяви собі – народила за півтори години. У нас таке рідко буває, – Ганна Леопольдівна не ховала свого задоволення.

Андрій, стримуючи дрож у усьому тілі, прийняв на руки доньку й підступив до Валі з блаженною усмішкою на вустах.

І вона – о, Господи!.. могутній розряд струму в самісіньке серце! палючі стріли по всіх жилах! – раптом зрозуміла, що... кохає його... Як лишень кохає! Давно кохає!! Кохає такого, яким він є: трохи наївного, довірливого і романтичного, відкритого й щедро на добро, відданого до самозабуття. Звісно, це кохання не схоже на те – перше, але воно таке ж міцне, таке ж щире. То було кохання юнки, тепер же до неї прийшло кохання зрілої жінки.

Як же вона досі не відчувала цього?! Як не побачила, що за роки, відколи вони разом, він з юнака перетворився на сильного й надійного чоловіка? Та чому перетворився?! Він завжди таким був. Завжди! А вона ж вважала його мало не дитиною... Тужила за Ігорем Максимовичем... Ностальгувала нехай і за прекрасним, але за минулим, а щастя щодень ходило й ходить поруч... Якою ж вона була сліпою! Не розгледіла, що на зміну безоглядній при-

страсті до неї прийшла всеосяжна любов... Не розгледіла тому, що не готова була прийняти її свідомо, тому, що так довго не могла (чи не хотіла?!), попрощатися з минулим, яке за незрозумілим правом привласнила і не хотіла відпускати...

А кохання, виявляється, давно живе в її серці, тільки вона його не сприймала всерйоз... Цьому так багато свідчень, які вона пропускала повз увагу: раптом посеред робочого дня їй нестерпно захочеться йому зателефонувати й просто спитати: «Як ти?»; після роботи вона, мов на крилах, летить додому, аби разом з ним приготувати вечерю, а потім довго сидіти утрюх на кухні, розповідати одне одному про день, що минув, слухати щебетання Оксанки, дивитися маленький телевізор; на далеких озерах, куди вони на вихідних виїжджають на відпочинок, для неї найбільша втіха – сидіти поруч з ним і спостерігати, як він ловить рибу, радіти його радістю; а найсолодший сон у неї, як притулиться до його великого й дужого тіла, як відчуває на собі його теплу руку...

Та вона ж не здатна нікого так відчувати, як його...

Чому до неї жодного разу не навідалася думка, що він не рідний Оксанчин батько?! Чому навіть багаторічна мрія-бажання народити другу дитину саме від нього нічого їй не підказала?! Чому у найінтимніші моменти з ним вона ніколи не згадувала Ігоря, була лише з ним усією собою, її заповняла всепоглинаюча ніжність, а вона не чула свого серця?! Навіть, коли колючі зашпори на шмаття скололи її серце, тоді, як на світанні зателефонувала ота лярва Настя, вона нічого не збагнула... Вона ж і дня не може прожити без нього... Не поділитися своїми проблемами, не вислухати його...

Під її впливом він захопився сучасною українською літературою, а вона від нього зацікавилась світом живої природи й мандрів. Як приємно увечері, переробивши всю домашню роботу, вклавши спати Оксанку, прочитавши вечірні молитви, зручно вмотитися під ковдрою, притулитись до його плеча і поринути у хвилюючі сюжети Джеральда Даррелла, Джеймса Херріота або Жака Кусто. А поруч він, читає Марію Матіос, Світлану Талан або Василя Шкляра... У другій кімнаті спить Оксанка. Їй нічого більше не треба. У неї все є...

Та їй чомусь було замало цього всього... Навіщось наповнювала ночі безсонням і кликала в нього Ігоря... Каралася своєю виною й леденіла в безвиході... Що то за мана туги сповивала її так довго?! Це не Андрій, це вона була дитиною у своїх почуттях... А він... Він завжди був справжнім чоловіком! Справжнім другом! Справжнім батьком! Чоловіком, яким можна пишатися! Яким вона пишається...

Як він обережно тримає їхню крихітку!.. Які великі й сильні у нього руки!.. Яке в нього обличчя!.. Який він вродливий!.. Свій! Рідний! Найрідніший!

Усе це блискавкою освітило Валину душу і народило в ній могутній сплеск найщирішої вдячності Всевишньому: «Господи! Ти прощ мене! Ти відкрив мені очі на саму себе! Дякую! Дякую тобі!»

Ненасить щастя довго водила її манівцями, колами, а таки привела до нього, до вистражданого щастя, у якому вона чується насправжньою жінкою, що вміє безоглядно брати належне їй і навзаєм щедро віддавати усю себе у своїй благодатній любові. Коло замкнулося, наміць з'єднавши двоє сердець, аби втоляли свою спрагу одне від одного!

Вона так довго бігла навперейми долі, збивалась із ніг, боялася розминутись, а доля, виявляється, давно чекала на неї поруч... І у неї з очей викотилися дві великі сльозини і своєю кришталевою прозорістю омили це довгоочікуване відкриття. Крізь них чоловік з донькою на руках здався їй схожим на казкового богатиря, оповитого райдужним ореолом. Ось його вуста ворухнулися...

– Вітаю, люба. Дякую тобі за доню. Як ти?

– Все добре, з Божою поміччю, – усміхнулася Валя потрісканими губами. – Тобі зараз треба піти звідси. Прийдеш пізніше... – І, немов молитву, вперше вимовила заповітне слово: – Коханий...

Андрій завмер, ніби вражений блискавкою, а потім з триумфуючою радістю, яка миттєво омила його очі вологим блиском, стрепенувся їй назустріч.

– Уже йду... Люба... Люба моя... – нахилився над Валеним ложем, обережно поклав поряд неї крихітну донечку, все ще чудуючись, що вона – згусток їхньої любові – уже є в цьому світі, уже з ними, що з ним любов цієї обожнюваної ним жінки...

Як він чекав цього!.. Його переповнило щось таке, що опису словами не піддається. Знав одне: відтепер йому під силу усе. Усе! Скінчилися усі страхи! Безмежне щастя було поруч! Став на коліна і, обережно торкаючись вустами, обцілував двох найдорожчих йому створінь. Підвівся оновленим, вихлюпуючи незглибиму повінь ніжності з великих карих очей:

– Я вже йду... Відпочивай, люба. Ми удвох з Оксанкою прийдемо до тебе... до вас... Тільки скажи: Надійка чи Марійка? А то ж Оксанка не відчепиться.

Валя на хвилинку відвернулася до вікна, немов шукаючи єдину правильну відповідь у теплого літнього дня, який повновидо усміхався сонечком. А коли повернулася до чоловіка, її обличчя стало серйозним, навіть суворим. Вона була впевнена, що чинить вірно, – і навіть не помітила нових, прохальних, ноток у своєму голосі:

– А давайте назвемо її Олею. Олечкою...

П О В Е Р Н Е Н Н Я

Сліпучий ніж потужного прожектора розрізав густий кисіль темряви і втягував у неї довге тіло потяга. Він слухняною змією поспішав на захід і міцно спав, заколисаний татахканням своїх коліс.

Була друга година ночі – саме та пора, коли усім навкруги владає сон. У цей час найважче опиратися цьому солодкому муркотливому коту, котрий тулиться теплим бочком до щоби, шовковим носиком лагідно торкається очей – і вони заплющуються самі по собі.

До всіх у потязі завітав цей сивий хитрун-муркотун, оминув лише одну пасажирку. Відразу зрозумів, що не варто й підходити, бо все одно нічого не вийде, не вдасться заколисати цю жінку – таким сліпучим вогнем пропікали прожектори її очей напівморок

вагона. У тому вогні невпинно кипіли палка надія майбутнього і пекучий біль та каяття минулого.

Але ці очі, не дивлячись на пристрасті, які в них нуртували, залишалися дуже красивими, бо такими були від роду. Випромінюючи надію, вони ставали блакитними, як тепле літнє небо. Враз на їхнє тепло наповзала темна хмара – і тоді блакить зблискувала холодною осінньою синявою і виплескувала у світ єдине запитання: «Чому?!»

Чому усе так сталося?.. Хто винен?..

Відповіді на ці запитання жінка шукала давно. Дуже давно. Майже тридцять років. Відколи зрозуміла, що накоїла.

Через густий кисіль ночі, що липко здавлював усе її тіло, мчала вона у невідомість у сонному потязі з єдиним благанням до Всевишнього: аби не вбив її надію...

* * *

Тихого сонячного надвечір'я Віта, повернувшись із роботи, забрала в поштовій скриньці лист. Здивовано покрутила його в руках: зараз уже листів ніби й не пишуть, адже є мобільний зв'язок, електронна пошта.

Адреса була незнайомою. Здається, невелике містечко десь на кордоні з Росією. Адресатки вона теж не знала. Якась Бережна, А чи Я...

Стенувши плечима, поклала конверт у передпокої на тумбочку: прочитає потім. Можливо, то хтось із запопадливих батьків: хоче влаштувати свого лоботряса в університет... Але ні, тоді б вийшли на прямий контакт.

Віта терпіти не могла будь-кому протегувати. А звертали-ся частенько, особливо знайомі, земляки. Чомусь усім їм здавалося, якщо вона викладає в політехнічному, то всемогутня і обов'язково допоможе зі вступом. Навіть чималі гроші пропонували... Але вона добре пам'ятала мамині слова, сказані колись ніби мимохідь: «Доню, я ніколи й копійки не взяла в пацієнтів. Хіба коли цукерки чи квіти. Про це всі знали, і ніхто навіть не пропонував мені». А Віті саме тоді так хотілося модельних чобітків, у яких красувалися однокласниці... Вона вже намірилась заперере-

чити матері, сказати, що та нерозумно чинить, що могли б і вони жити людьми, а не старцями, та наступні мамині слова зупинили її. «Зрозумій, такі подачки принижують людину, нівелюють її гідність, і тоді вона робиться твариною. Такий приклад я мала перед своїми очима... – Мама раптом затнулась, ніби сказала щось недозволене, і зовсім тихо додала: – Звісно, не мені б тебе порядності навчати...» Віта тоді не дуже дослухалася до її слів, та з часом згадала і сприйняла. Хоча іноді допомагала зі вступом. По-дружньому... Всіх інших гнала геть.

«Нехай полежить», – махнула рукою на листа, роздяглась і пішла до ванної кімнати. Ніжачись у теплій пахучій воді, неспішно думала, що все складається якнайкраще. Ігор літуватиме у свєкрухи в селі до самого вересня, аж поки настане час до першого класу вести. Нехай набирається здоров'я та підростає, а то в липні шість років виповниться, а він на чотирирічного схожий. Чоловік – за кордоном. Організовує новий туристичний маршрут. Вони лише півроку попрацювали перекладачами, а тоді Іван перейшов до новоствореної туристичної фірми, тепер він уже заступник керівника, а вона після декрету рік побула вдома із сином, потім відвезла малого в село і вступила до аспірантури. За три роки захистила дисертацію й зайнялась викладацькою роботою. І оця домашня відпустка від рідних, як вона жартувала сама із собою, дуже доречна: десь за два тижні вона встигне закінчити свою першу вагому книгу. Давно працює над питаннями англійсько-українського перекладу технічної термінології в авіаційній галузі. Низка її праць була надрукована в спеціальних журналах і наукових збірниках, кілька робіт вийшло тоненькими брошурками, а тепер надійшов час усе зібрати до купи й систематизувати. Роботи залишилося зовсім небагато, вона швидко впорається. А там гайнуть з Іванком на море...

Віта аж замурчала від утіхи.

Відсвіжена, сповнена легкості в усьому тілі, вийшла з ванної, вдягла легенькі шорти й майку, підсушила феном коротке біляве волосся й сіла за комп'ютер.

Про лист згадала лише тоді, коли вирішила кілька хвилин перепочити й випити філіжаночку кави. У вікно вже зазирали сірі су-

тінки. Йдучи до кухні, помітила на тумбочці білий конверт і забрала його із собою.

Запахуца кава лоскотала ніздрі – Іванко привіз зі Львова, – настрій був чудовий. Розгорнула полінований аркушик із шкільного зошита.

«Добрий день, Віто!»

Ого! Хто ж це так до неї? Інтригуюче... Що ж там далі?

«Не дивуйтеся, що я Вам пишу. Ми з Вами і знайомі, і не знайомі. Ми бачилися кілька разів. Але не завжди при наших зустрічах Ви мене бачили. Як і на Вашому весіллі. Так, я була там, але тоді Вам було не до мене. Певно, Ви, як і я, були вражені нашою схожістю».

Вітине серце підскочило до горла: це вона, та жінка, що схожа на неї, мов дві краплі води... Очі швидко побігли рядками, змерезаними високими округлими буквами.

«Мабуть, ви дуже хотіли розгадати причину такої схожості. Я зрозуміла це по Ваших очах. А ще, гадаю, Вас здивував мій поспішний від'їзд з Іванівки. Нещодавно, через стільки літ, я знову там побувала. До цього мене спонукала печальна подія. Колишні сусіди розповіли, що Ви шукали мене, і в мені спалахнула божевільна надія.

Віто! Нам треба зустрітися. Якби Ви знали, як я прагну цього і як боюся. Наважилася Вас просити про це після безлічі довгих безсонних ночей і невідступних мук сумління. Та все ж у душі живе крихітна надія, що Ви мене зрозумієте, пробачите.

У листі я не можу нічого Вам розповісти. Про це треба говорити, дивлячись одна одній у вічі. Довго говорити. Не дивуйтеся, що я знайшла Вас аж у Києві. Вашу адресу мені дала сестра Вашого чоловіка. До Вашої свекрухи я побоялася звернутись, бо тоді треба було б розказати все, а мою сповідь Ви першою маєте почути. Іванову ж сестру я умовила нікому не казати про моє прохання, сказала, що хочу зробити Вам дуже гарний сюрприз. Вона здивувалася, але пообіцяла мовчати.

Віто! Я прошу Вас про зустріч. Уклінно благаю! Подзвоніть мені, будь ласка. Я з нетерпінням чекатиму Вашого рішення. Ще раз благаю: погодьтесь на зустріч. Я приїду туди, куди скажете і тоді, коли Вам буде зручно».

Віта двічі перечитала інтригуюче послання з підписом «Ярослава» і номером телефона внизу.

«Гарний сюрприз... Очевидно, тут не лише втрачена дитина... Певно, вона знає щось таке, що стосується нас обох... Може, ми все-таки родичі, хоч мама й не вірила в це», – у Віти від хвилювання пересохло в роті.

У плині часу та жінка, Ярослава, якось уже й призабулася. За ці роки Віта лише кілька разів згадувала високу струнку постать і вродливе обличчя. Її обличчя... І ось – маєш. Сюрприз...

Першим порухом схопила телефон: поділитися з Валею. Але відразу ж зупинила себе: ні, коли все стане відомим, тоді й розкаже подрузі. Хоч чимось відволіче її від повсякчасної тривоги...

Ярослава хоче зустрітися... Але чому благає? Чи не достатньо було б просто попросити? І хоч би щось пояснити. І чому вона її розшукала через стільки років? За що хоче просити пробачення?

Та Віта звикла діяти і швидко зупинила карусель непотрібних думок. І зрозуміла, що, як і колись, хоче побачити цю жінку, розпитати, хто вона. Та, врешті, ким би вона не була, хоч і зовсім чужою, спілкування повинно бути дуже цікавим. Адже ця зустріч, швидше за все, принесе розгадку їхньої схожості.

І Віта, ретельно продумавши все, що скаже Ярославі, набрала номер її телефона.

– Слухаю вас, – озвався приємний, трошки хрипливатий жіночий голос.

Віта мала намір відразу взяти в свої руки ініціативу, та враз усі заготовлені слова сіркнули, мов потривожені мишенята, врізнобіч, і вона, навіть забувши привітатись, тихо й розгублено промовила:

– Я Віта. Ви мені писали...

* * *

Віта неспокійно ходила пероном, очікуючи на потяг, що мав привезти Ярославу. Його прибуття уже оголосили в гучномовець.

Ранок похмуро літав над землею пронизливим вітром, і в неї на душі було так само незатишно. Чомусь тривожила її ця зустріч, якої вона раніше так прагла. В листі Ярослава на неї справила

враження серйозної жінки, а телефонна розмова розчарувала. Коли вона їй назвалася, в слухавці запанувала мертва тиша. Віта здивовано стенула плечима: що то має означати? Просила зателефонувати, а тепер мовчить... Поборовши хвилювання, озвалася першою:

– Ви Ярослава? Я Віта. Я від вас лист отримала...

– Віта... Я чекала... Дуже чекала... – забелькотіла жінка, ковтаючи слова, і знову замовкла.

– Ви просили про зустріч, хотіли мені щось розповісти, – уже нетерпеливилось Віті.

– Так! Так! – зачестила Ярослава. – Дуже хотіла... Дуже хочу... Благаю вас...

Віта відчула, що ця беззмістовна розмова починає її дратувати, а тому сказала чітко й відсторонено, як своїм студентам на лекції:

– Так, я готова з вами зустрітись. Якщо вас влаштує, приїжджайте в суботу. Я вас чекатиму на вокзалі.

– Дякую, дякую, – в голосі Ярослави ніби аж сльози забриніли. – Я приїду... Обов'язково приїду...

А сьогодні вранці вона зателефонувала і сказала, коли прибуває потяг і що вона їде в першому вагоні.

Коли потяг зупинився й провідник відкинув підніжку, Віта відразу ж її побачила. Вона спустилася на перон, поставила коло ніг валізу й розгублено озирнулась.

– Я тут. Добрий день, – підійшла до неї Віта.

– Добрий день, – заясніла обличчям Ярослава і тут же чомусь відвела очі вбік – ніби засоромилась чогось. Її губи тремтіли...

Чому вона так нервується, і що робити далі, куди її запросити? Додому? Але везти зовсім незнайому жінку до себе Віта не планувала... Та, мабуть, треба, бо он яка стомлена після довгої дороги. Рішуче взяла невелику валізу й усміхнулась, намагаючись бути люб'язною:

– Зараз поїдемо до мене додому, поснідаємо, відпочинете.

Віта не розуміла, що з нею відбувається: мала б відчувати зацікавленість, задоволення, а натомість якась тривога, настороженість заповзли в душу...

На метро доїхали швидко. Ярослава боязко переступила поріг квартири, роззирнулася довкола. Та тут уже Віта взяла кермо в свої руки:

– Роздягайтесь – і до ванної. А я сніданком займуся.

Вона, коли бувала вдома сама, куховарством себе не заморочувала. Тож і поставила на стіл сир, салат із креветок та тістечка. Потім ще каву поп'ють.

Ярослава вийшла з купелі збадьорена, в легенькому барвистому халатику – і Віта замилювалася нею: справжня красуня. І хоч старша від неї, але схожість між ними разюча. І тут же відчула, як тілом побігли швидкі мурахи нетерпіння: зараз розкриється таємниця...

Проте снідали майже мовчки, перекидаючись буденними фразами про погоду, про смак сиру, про те, що ціни ростуть. Ніби боялися підступитись до головного...

Затим Віта повела гостю до вітальні, і та відразу вп'ялася очима у фото, що красувалися на стіні. Віта прослідкувала за її поглядом і охоче почала розповідати:

– Це мій синок, Ігор. Йому скоро шість років виповниться. Зараз він у селі, у свекрів. А це – Іван, мій чоловік. Він зараз в Афінах, у відрядженні. А ось – моя мама. Її вже майже сім років немає на цьому світі.

Ярославині уста якось дивно смикнулись:

– Я знаю. Вона померла в день вашого весілля. Я тоді бачила вас коло двору, як ви приїхали з роспису.

– Так? – здивувалася Віта. – Чому ж не підійшли?

– Не можна було, – тихо проказала Ярослава й опустила очі.

– То сідайте, – показала Віта рукою на велике м'яке крісло – і давайте, нарешті, з'ясуємо все. Я вас уважно слухаю. Розкрийте, будь ласка, таємницю нашої схожості. Адже ви задля цього приїхали?

– Так, задля цього. Але, аби ви мене зрозуміли, починати треба здалека. З мого дитинства. Мене мама Ярочкою звала...

Віта здригнулася – містика якась! Її маму в дитинстві теж звали Ярочкою...

Мама її Ярочкою звала.

Вона дуже любила маму. Як чудово було, притулившись до її теплих грудей, слухати вечірню казку. А потім мама ніжно цілувала її в щічки, в носик і обережно вкладала в ліжечко. І вона спокійно засинала, відчуваючи себе любленою й захищеною.

Мама частенько водила її до себе на роботу. Вона торгувала пиріжками, булочками, тортами. До неї в магазин приходили привітні тітоньки, брали Ярочку на руки, пригощали тістечками й примовляли:

– Яка ж гарна дівчинка. Красунечка!

А ось тата вона боялася. Ні, він не гримав на неї, не ображав, але й зовсім уваги не звертав – наче її й не було на білому світі. Коли траплялась на його шляху, крививсь і відвертався. Та все одно вона почувалась щасливою, бо такої доброї мами, як у неї, не було ні в кого.

А коли вона пішла до школи, у них народилася Людочка. Справжнє диво! Вона по годині могла стояти біля її ліжечка і, за-тамувавши подих, роздивлятися пухкенькі губки, маленький носик, сірі оченята. Їй дуже подобалося торкати маленьку ручку, гладити її. Іноді мама дозволяла їй потримати Людочку на руках, і тоді неймовірно солодке почуття розливалось в її грудях. Маля й собі тягнулося до неї, всміхалось беззубим ротиком і щось лопотіло по-своєму.

Але таке щастя Ярочці випадало, як не було вдома тата. Бо він терпіти не міг, коли вона підходила до сестрички.

– Що тобі там треба? – супив брови. – Не смій крутитись коло малої. Іди уроки вчи.

Вона любила й тата. Ховалася за дверима і сторожко підглядала, як він столярує у своїй майстерні. Пишалася, коли хвалили його умілі руки, коли казали, що столи й стільці, які він робить, красиві й міцні, що кращого майстра в окрузі не знайти.

Якось тато йшов із роботи і застав її коло двору з візком, у якому спала Людочка. Підскачив – і з усієї сили відштовхнув її. Вона поточилась і впала сідничками на землю, боляче забившись. А тато просичав люто:

– Тобі хто дозволив?! Я тобі казав, щоб не сміла до дитини підходити!

Ярочка чула, як він у дворі кричав на маму, і потім довго ховалася в садку, витирала пекучі сльози.

Там її й знайшла мама. Обняла, поцілувала, зітхнула, взяла за руку й повела до хати. І нічого не сказала, а Ярочці аж у грудях боліло – так хотілося спитати, чому тато не любить її...

У школі її всі любили: вчителі – за те, що була спокійною й серйозною («Наче доросла», – казали); однокласники – за товариську вдачу. Ото лише науки їй чомусь не давались, рідко отримувала оцінку вищу від трійки. Особливо захмарними їй здавалися математика й англійська. А ще – хімія, фізика... Відводила душу на уроках музики та співів – тут уже тверду п'ятірку мала завжди. Виступала на шкільних концертах, у сільському клубі. А в старших класах голосисту Ярочку і на районні конкурси посилали.

Уже у восьмому класі на неї задивлялися старші хлопці, та вона в гульки не вкидалася. Вдома було багато роботи, мама не встигала сама попорати господарство із трьох корів, двох свинюматок, а ще – кури, качки, кролі, городи величезні... Яся (так тепер її звали друзі) години вільної не мала.

Підросла Людочка, і вони стали з нею найкращими подругами. Тато теж пом'якшав, і Яся перестала його боятися, хоч розмовляли вони рідко й тепер – так, словом інколи перекинуться...

Закінчуючи одинадцятий клас, вона уже знала, що поїде з подругою Юлею до сусіднього обласного центру навчатися на кондитера. Там і гуртожиток гарний, і годують, і стипендію дають. А головне – її туди вабила мрія: співати. У великому місті, певно ж, є можливості для цього.

На випускному вечорі Яся літала, мов на крилах. Кружляла у вальсі з молодим фізруком Олегом Віталійовичем і паленіла від його захоплених поглядів (він уже й на вушко їй протуркотів, що додому проведе...). Потім її на танець запросив Мишко Сорока, потім – Юрко Нестеренко, потім – знову Мишко...

Юля висмикнула її за руку з кола танцюючих і, висвердлюючи зеленими очима, прошипіла:

– Ясько, не будь свинею!

У випускному класі їхнього маленького села було семеро дівчат і всього два хлопці. Юля зустрічалася з Мишком і приревнувала його до подружки, поруч з котрою, стрункою, мов тополька, і вродливою личком, почувалася сірою мишкою.

Яся подумала, що, мабуть, і справді, Юлі боляче від такої її поведінки, але ті ж невагомні крила щастя підхопили її й понесли до Мишка, і вони знову закружляли, віддаючись хвилюючій мелодії.

Музика раптом змовкла. Вона зупинилася, перебуваючи душею й всією собою ще в леті, і не могла нічого зрозуміти: чому всі стоять і дивляться на неї?

Від гурту відділилася класна керівничка Марія Антонівна. Підійшла, обняла за плечі:

– Ясю, я тобі зараз щось казатиму... Тільки візьми себе, будь ласка, в руки. Твої мама й тато... – і затнулась.

А що її мама й тато? Вони поїхали додому поратись на їхньому старенькому «Запорожці», скоро мають повернутися. Чому Марія Антонівна ховає погляд і пестить її руку?..

– Вони розбилися півгодини тому. Ясечко, тримайся, дитино...

Страшний похорон, низка страшних днів потому потонули в липкому тумані болю й безвиході. Наступного ж дня до неї (вона саме в хліву отупіло доїла корову) підійшла тітка Ганна, батькова сестра, стала за плечима, помовчала, а затим ошелешила несподіваним вироком:

– Ну, ось що, Ярославо, ти вже доросла, то давай по-дорослому все й вирішувати. Люду ми з дядьком Сергієм забираємо до себе в Конотоп, роститимемо її як свою дочку. А ти поживи тут, поки знайдеш собі пристановисько. Зараз ми спродаємо господарство, а на осінь і хату продамо.

– Як це продасте?.. Я ж тут живу... Це ж наше... Моє... Що ви таке кажете, тітко Ганно?! – Ярослава затинаясь, у голові паморочилось.

Тітка Ганна зневажливо гмикнула:

– Тітко Ганно... Ти й до цього часу нічого не знаєш, телятко. Не хотіли ми тобі казати. Люба з Гришею спеціально заїхали аж сюди, аби ніхто не знав, що вони дитя взяли в дитбудинку. Гриша, щоправда, не дуже хотів, але Люба все плакала, бо ж прожили

разом понад десять років, а дітей не було, і він таки погодився. Та він ніколи не любив тебе, сам мені казав: «З трудом її терплю, тільки заради Люби». А тут Бог їм послав радість неочікувану – Людочка народилася. А я й казала їм: зачекайте, будуть у вас ще дітки. Так що, Ярослав, ніяка я тобі не тітка. Звісно, ми не цураємося тебе, але...

Не закінчивши, Ганна повернулася й пішла геть.

Ярослава не знала, що робити, до кого прихилитись. Чомусь нікому з односельців не спало на думку напоумити сироту, що ніхто не має права позбавити її домівки, і вона потерпала від розпачу.

У серпні з Москви приїхала до батьків погостювати Тася, донька сусідів. Вона була старшою від Ярослави на чотири роки, та дівчата приятелювали. Тася розповідала про принади московсько-го життя (вона там оселилася рік тому) і якось сказала:

– А знаєш що, Ясько, їдьмо до мене. Розвієшся трошки перед навчанням від цього дурдому, побачиш справжнє життя.

Ярослава була згодна податися хоч і світ за очі. Вдома її ніщо не тримало. Родичі уже спродали все господарство і вороже на неї косували. Дядько Сергій мовчки тицьнув їй у жменю два папірці по сто карбованців, а вона й тому пораділа й охоче зголосилась їхати до Москви: аякже – не нахлібницею, з грошима їде...

Вона ні за чим не шкодувала. Лише Людочка... Як дівчинка ридала, коли прощалися... Обхопила її за ший, втиснувшись у неї всією собою так, що тітці Ганні довелося силоміць відривати. Цю світлу сестриччину любов і повезла Ярослава у своєму серці до Москви. Не знала тоді, що прощаються на довгі роки.

У Москві, на Київському вокзалі, дівчат зустріли двоє хлопців на вишневій «Ладі». Кудись довго їхали – Ярослава зрозуміла, що вони вже за містом. Запитально повернулася до Тасі, та знехотя відповіла:

– Я в Люберцях живу. Тільки ти нікому не кажи, нехай усі думають, що в Москві.

З Тасею на квартирі мешкали ще дві подружки. У двох невеликих кімнатах було брудно, всюди валявся одяг, ліжка не застелені. Ярослава, привчена змалку до чистоти, здивувалася: невже дівчата можуть жити в такому безладі?

Хлопці кудись поїхали. Високий чорновусий Арсен сказав, виходячи з квартири:

– Ми на обід з'явимося.

– Готуйтеся, – блиснув зубами рудий опецькуватий Руслан, чомусь пронизливо зиркнувши на Ярославу.

Дівчата почали збирати на стіл, а Тася пішла до магазину. Ярослава допомагала Ніні й Ліді, а ті кидали на неї зацікавлені погляди й перешіптувались.

Прийшла Тася, виставила на стіл дві пляшки портвейну.

– Чому так мало взяла? – скривилася повновида русява Ліда.

– Тоді й за стіл нема чого сідати, – пирхнула невисока тендітна Ніна.

– Не хвилюйтеся, хлопці ще принесуть, – заспокоїла їх Тася. – У мене грошей не вистачило. Арсен поскупився, жлоб. Ще ж треба було закусь купити.

Щось тривожне тенькнуло у Ярослави в грудях, але подумала, що, мабуть, так і має бути – вони ж старші, дорослі.

Ярослава ще ніколи не пила спиртного. На поминках батьків лише пригубила кагору. Але тут на неї налетіли всією зграєю:

– Що ти викаблучуєшся?! Не шануєш товариство?!

І вона мусила влити в себе аж цілу склянку гіркого вина. Забило дух, закашлялась.

– Ти, може, і вся така незаймана? – прискалив зеленкувате око Руслан, а Арсен пильно обвів її великими чорними очима.

Кімната коливалась у якомусь леткому мареві, голова здавалась легкою, мов надувна кулька, а хлопці й дівчата – такими хорошими, такими близькими... І Ярослава уже не зважала на матюки, залиvisto сміялась на сороміцькі жарти. Арсен голубив її лагідним поглядом, і вона почувалася дорослою й неймовірно принадою.

За столом сиділи довго. Пити її більше не примушували. Коли Руслан заніс над її склянкою пляшку, Арсен зупинив його півголоса:

– Не треба, а то зовсім попливе. І так уже перебрала, треба чекати, поки відійде трохи. – Потім звернувся до неї: – А ти з хлопцями цілувалась уже?

– Авжеж! – гордо відповіла Ярослава. Бо хіба ж то не так? А Юрко, отой вечір, коли вони зустрічали на вигоні корів із паші?.. Хай він лише й на мить притулився до її вуст, але ж цілувались!

– Мо', й діло було? – продовжував допитуватись Арсен.

Про що він? Коли зрозуміла, спаленіла вся й несамохіть похитала головою. Хлопці перезирнулись.

– Що, кинемо на карти? – запропонував Руслан.

– Пізніше, – відповів Арсен.

Немов окропом хто хлюпнув на Ярославу: вона, нарешті, здогадалася, в яку халепу потрапила. У голові уже трохи розвиднілось, і вона стала похапцем міркувати: що робити, як вибратися звідси? Серце розбивало груди... Підвелася за столом.

– Ти куди? – примруживсь Арсен.

– До туалету...

– Ну, йди. Та швидше повертайся, а то ми сумуватимемо, – засміявся Руслан.

Тихенько пробралася до дверей: хай усе залишається тут – речі, гроші, документи, – аби врятуватись. Обережно вийшла на сходовий майданчик, прихилила двері – й щодуху кинулась униз.

Вона пробігла метрів зо триста, і її наздогнала вишнева «Лада»...

Її гвалтували навпереміну майже добу. Спершу пробувала відбиватись, кликала на поміч дівчат, та квартира немов вимерла. Від болю й відчаю вона балансувала на межі свідомості, часом здавалося, що зараз зупиниться серце.

Коли її, всю розтерзану, нарешті, полишили, вона не мала сил навіть поворухнутися. Так і пролежала отупіло ще півдня і цілу ніч в гулкій тиші порожньої квартирі. Вранці заклацали дверні замки, пронизали всю її пекучою стрілою жаху, а за хвилину її затермосив за плече Арсен:

– Вставай, одягайся.

Її всадовили в автівку й кудись повезли. Вона безсило зіщулилась у куточку на задньому сидінні і байдуже думала: «Мабуть, уб'ють і десь закопають у лісі».

Та її привезли на Київський вокзал. Мучителі вийшли з машини, Руслан витяг з багажника її сумку, а Арсен розчинив задні дверцята:

– Виходь.

Кинув на сумку півсотні й сказав:

– Їдь додому. І пам'ятай: якщо десь хоч слово писнеш, я тебе з-під землі дістану.

Говорив він тихо й спокійно, але в неї серце зайшлося від колючої хвилі, що навально хлюпнула в груди, – така погроза крилась у його голосі.

У своє село Ярослава не повернулась, а поїхала до міста, куди подала документи в ПТУ. Влаштувалась у ресторан посудомийкою, винайняла в самотній бабусі кімнату, попросивши її зачекати з оплатою, а з першого вересня пішла навчатися на кондитера.

Поволі її почала відпускати загальмованість, душа прокидалася і відтавала, проливалася назовні щедрими сльозами – і від того легшало. Аж тут – нова біда: деякий час вона не розуміла, що з нею відбувається, нарешті втямила – вагітна. Кинулась до лікарні, аби зробити аборт, та вродлива чорнява лікарка, обстеживши її, раптом сказала:

– Навіщо тобі аборт у сімнадцять років? Ще безплідною станеш. Тепер таке часто трапляється. А ти ж колись заміж вийдеш, дітей захочеш. Виноси дитину, є жінка, яка тобі заплатить. А всім скажеш, що немовля померло.

Хоч Ярославі хотілося якнайшвидше збавитися ненависного плоду, але їй, що потерпала майже без копійки, заманливою видалась така пропозиція.

* * *

– Отак і продала я свою дитину, – майже безживним голосом промовила Ярослава. – І цією дитиною була ти, Віто.

Віта і без цих слів уже все зрозуміла. Стали зрозумілими і їхня схожість, і дивна поведінка мами, і Ярославіна втеча... Вона – плід насильства... Продана за гроші... Мама казала, що її батька звать Петром (так її й по батькові – Вікторія Петрівна), що він залишився в селі, де мама колись працювала, і вона вірила їй... А виходить... Чия ж кров тече в ній?! Боже мій!!

Сиділа, немов у ступорі, а Ярослава, помовчавши, продовжила розповідати:

– Спершу я раділа, що збавилася від дитини, яку зачала так страшно. І гроші згодились. Я ж молодесенькою зовсім була... А через кілька років зустріла непоганого хлопця й вийшла заміж. І пішли в мене викидень за викиднем. Певно, Бог за гріх карав. І тут почав мені вчуватися твій голосок. Я тебе не бачила, лікарка, її Наталкою Романівною звали, приймала пологи у себе вдома, і тебе мені не показала. Але перший твій крик я чула. І заволоділо мною шалене бажання: забрати тебе. Я не знала, в кого ти, бо не бачила тієї жінки, якій тебе віддали, тому поїхала до лікарні, до своєї погубительки. Вона зустріла мене звисока – пихата, неприступна. Визвірилась на мене. Наче перед нею не людина, а непотріб якийсь. Сказала, щоб я й думати забула про тебе, інакше вона мене засудить за вбивство немовляти...

«Так, хресна могла таке вчинити, – подумала Віта. – Але ж вона мене оберігала, й маму... А ця жінка... Краще б я ніколи її не знала...»

– Тоді мені схотілося хоча б побачити тебе, хоч одним оком поглянути, – Ярослава говорила монотонно, але з легкої хрипlosti і тремтіння голосу відчувалось, якими зусиллями вона стримує свої почуття. – Та я не знала, де тебе шукати. Довіритись нікому не могла. І ось – наша перша випадкова зустріч... Я відразу відчула, що це ти. Я тоді крадькома прослідкувала за тобою до вашого будинку. І вже могла тебе бачити, коли душа дуже щеміла. Потім ти поїхала на навчання. А потім виявилось, що твої свекри живуть у рідному селі мого чоловіка, де ми оселились. І тут я зрозуміла, що треба втікати, бо серце моє не витримає... І ми виїхали. На мою батьківщину. На той час мене вже розшукала Людочка і потурбувалась, аби я стала повноправною господинею в батьківській оселі. Тітка з дядьком так і не змогли продати хату, бо, як не старалися, права власності не змогли довести, адже ми з сестрою законні спадкоємиці. Тож Людочка все оформила на мене, все мені віддала. У неї чоловік бізнесмен, під Києвом такі хороми звели... А нещодавно помер мій Федір. Заповів поховати себе в рідному селі. Ми дружно жили, дарма, що діток Бог не дав. І так мені самотньо стало, так порожньо на душі, що я не витримала й розповіла про все Людочці. А вона обняла мене, приголубила та й каже: «Гріх твій великий, сестро, хоч і з горя великого скоєний.

Ти маєш покаятись. Покаятись перед своєю дитиною, інакше ні прощення, ні спокою тобі не буде».

Ярослава сховала обличчя в долонях, посиділа так кілька хвилин, потім підвелася, підійшла до Віти й опустила перед нею на коліна.

* * *

Ранок дихав прохолодою, і Валя вдягла Олю в курточку й вовняну шапочку. Сама ж чомусь не додумалася накинути на себе щось тепліше й тепер ловила дрижаки в кофтині, яку наскрізь продував вітер. Швидше б уже автобус подали на посадку.

Біля поближньої платформи стояв великий автобус маршрутом на Москву. Коло нього крутився гурт чоловіків. Вдягнені по-дорожньому, у кожного в руках — чималенька торба. «Зробітчани», – здогадалась Валя. Вони очікували на водія, щоб покласти свої речі до багажника.

І тут до гурту наблизились двоє молодиків. У камуфляжі, в берцях, з речовими мішками за плечима. «Атовці!» – йкнуло у Валі серце.

– Що, суки, їдете москалям дачі будувати?! – кремезніший атовець ухопив за барки одного із заробітчанин.

– Що ви від нас хочете?! Ідіть своєю дорогою. Позаливають очі й чіпляються до людей... – загомоніли чоловіки.

– Замовкни, курво, бо зараз ляжеш отут, – врізався в гурт другий молодик, низенький.

Коло автобуса почалася штовханина, залунали матюки. Інтелігентна на вигляд літня жінка спробувала помирити забіяк. Підійшла до галасливої юрби і добре поставленим голосом («Мабуть, учителька», – подумала Валя) ввічливо попросила:

– Шановні, заспокойтесь, будь ласка. Що ж ми за люди такі, що не маємо поваги одне до одного?

І ті, й інші, певно з несподіванки, зупинилися й витріщились на жінку.

– Вірно, мамашо, – загомоніли чоловіки. – Ми мирні люди, будівельники. Нікому нічого поганого не робимо. Треба ж десь копійку заробляти. Хіба не все одно, де працювати? А ці налетіли...

У хлопців уже теж перший шал минув, низенький підступив до жінки:

– Мої побратими заживо в БМП згоріли, а ви... Виправдовуєте їх... Жополизів... – витер кулаком сльози.

– Синку, та до чого ж тут вони? – здивувалася жінка. – Ви ж чули, вони будівельники. Будуватимуть щось там москвичам, мирним людям. Хіба вони вороги нам?

– Ех, матусю, – зітхнув хлопець. – Не вороги, кажете... А чи знаєте ви, що на Донбасі ми воюємо з російською армією. Що, якби не москалі, ми б сепарів давно подушили...

Продовження розмови Валя не чула. Підійшов їхній автобус, і вони з донькою зайшли до салону. «Реалії сьогодення...», – болісно зітхнула Валя, сідаючи на своє місце.

Автобус підкидало на вибоїнах, і Олина голівка раз по раз билася об її груди: доня, притулившись до мами, солодко спала. Валі б теж не завадило подрімати після нічного чергування, поки в дорозі, бо вдень чимало справ треба залагодити. Але відчувала, що відпочити не вдасться. Покосувала у вікно – сіре полотно ранку розколошкано колихалося на вітрі, народжувало в серці щемкий сум. Хоча він там, разом з постійною тривогою, давно оселився.

Із самісінького рання вона чекає на дзвінок, а його немає...

Майже три роки Андрій в АТО і лише двічі за цей час побував удома. Вперше приїздив у короткострокову відпустку в червні дві тисячі п'ятнадцятого, а торік, у квітні, два тижні побув після госпіталю, де лікував руку: кулетметна черга вцілила нижче плеча, зачепила кістку. Валя тоді слізно просила його більше не повертатися на ту кляту війну, але ж хіба послухає?.. «За що я стояв на Майдані?! Щоб Україну на частини розривали?! Щоб олігархи жирували?! Щоб москалі у нас бал правили?!» – допитувався пристрасно, і вона полишила умовляння.

Як Божого благословення, щодня чекала дзвінка. Їй він заборонив телефонувати, сказав, що по дзвінках на тій стороні вираховують їхнє розташування. Та й вона чула в слухавці постріли...

Учора ввечері вона саме борщ варила, коли мобілка обізвалася голосом Святослава Вакарчука. Швидко глянула на дисплей: він!

Миттєво витерла руки і радо защебетала:

– Андрієчку, я тебе слухаю. Як ти там?

– Все нормально, Валечко, – бадьоро відгукнувся Андрій. – Щойно з хлопцями повечеряли.

– А що їли?

– Картоплю смажену.

– А мені сьогодні на ніч, то я борщ на завтра варю, з м'ясом, із сметанкою...

У слухавці раптом залягла тиша, а вслід за нею у Валіне вухо полетіли короткі гудки... Валя розгубилася: сам чомусь перервав розмову чи... Груді стиснула крижана рука.

До кухні, сміючись, вбігла Олечка, зупинилася здивовано й тишенько спитала:

– Мамо, ти плачеш?

– Ні, доню, ні, – стисла Валя губи, – то я цибулю різала, не помила руки й потерла очі.

Вона сторожко ховалася зі своєю тривогою від доньок. Хоча від старшої важко сховатися – їй уже тринадцять скоро, все розуміє. З вітальні долинула мелодія «Місячної сонати» – Оксанка сіла за фортепіано. Оля теж кудись побігла. А вона примостилася на ріжку табуретки, обхопила долонями скроні й завмерла в напрузі натягнутою струною: що ж там у нього трапилось?!

Мобілка озвалася хвилин через десять.

– Вибач, Валечко, що відімкнувся, – винувато сказав Андрій. – Боявся розплакатись. Коли ти сказала, що вариш борщ, мені так захотілося додому... Побачив перед собою нашу кухню, усіх нас за вечерею... Що там дівчатка роблять, як вони?

– Та добре. Оксанка грає, Оля грається. Завтра вранці повезу її до баби Наді, вона вже давно чекає.

– Ану, давай мені їх сюди!

Доньки навперебій цвірінчали в слухавку, Валя дивилася на них і відчувала, що на очі знову набігають сльози, а тому сказала:

– Досить відволікати тата, мені треба йому дещо сказати. Ідіть у кімнату, завтра ще поговорите.

А сказати їй треба було те, що й завжди казала:

– Я тебе кохаю. Хай береже тебе Господь і моя любов.

– Дякую! Тримаймось, люба! – він теж так завжди казав. – Вдалого тобі чергування. Завтра ранесенько зателефоную.

Учора ввечері на неї чекала ще одна телефонна розмова. Розмова, котрої вона аж ніяк не сподівалась і яка її дуже схвилювала. Віта, завжди врівноважена й спокійна, зривалася на плач:

– Валю, Валечко, у мене таке трапилось... Не знаю, як розказать, з чого почати...

Те, що розповіла Віта, вразило Валю до глибини душі, але не стало для неї відкриттям. Щось таке вона давно підозрювала. Так ось про який гріх писала Ольга Павлівна у своєму прощальному листі...

– Як це все... Як це все осмислити?! Як через себе пропустити? Та жінка... мене народила... невідомо від кого... А мама... Моя мама!.. Валю, що мені робити?! Я не можу прийняти Ярославу, я сказала, щоб вона їхала додому, щойно провела її на потяг... – тремтів Вітин голос.

Валі хотілося заспокоїти подругу, сказати їй щось втішне, але сказала те, що мала сказати, апелювала не до почуттів, а до розуму:

– Віто, ми можемо їх обох засуджувати чи виправдовувати, але ми не побували на їхньому місці. Уяви собі муки самотності твоєї матері, страждання Ярослави... Лише уяви. «Не суди», – каже Біблія. І в тому, Віточко, велика мудрість. Подумай про це. І вирішуй, винось вироки холодною головою, а не киплячим серцем.

– Не знаю... – засумнівалась Віта. – Спробую... Я спробую, Валю. Дякую тобі. Ага, ледь не забула за своїм... Є ще одна новина, щоправда, не дуже добра...

– Та, що там ще?! Не муч, Віто!

– У хресного другий іфаркт. Він тут, у Києві, в кардіологічному центрі. Слабий дуже. Я вчора провідувала. Мені Інна лише вчора сповістила, а він, виявляється, уже два тижні тут. Емілія Йосипівна коло нього день і ніч сидить. При ньому не показує своєї тривоги, а лиш відійде – слізьми заливається. Дуже хороша вона людина, всю себе віддає хресному, а сама теж така нездорова... Валю, чому ти мовчиш? Не переживай, будемо сподіватися, що він одужає.

– Та ні, все нормально, – відгукнулася Валя.

Всю ніч на чергуванні Ігор Максимович стояв перед її очима: такий, яким вона його покохала зовсім юною дівчиною. Не відчувала в крові ні жару пристрасті, що колись її спопеляла, ні каяття

розлуки, якою ампутувала його від себе, – лише теплий і трошки щемкий спомин омивав серце, що пломеніло тепер іншим коханням – зрілим і повноводим, мов сама ріка життя.

Валя знову подивилась у вікно. Автобус їхав сонними полями. Виднілись якісь сходи, ніби попелом припорошені. Молоде листя на деревах поодиноких лісосмуг не пишалось соковитою зеленню, а здавалося пластмасовим – як давні іграшки на ялинці. Мертва весна... Квітень приголубив землю щедрим теплом і сонечком, і вона потягнулася до нього всіма своїми бруньками й паростками і тут же поплатилася за довіру: з перших же днів травень ухопив усе живе в такі залізні обійми холоду, що, здавалось, ось-ось задушить. «Як у людей ладу немає, так і в природі. Вона ж чутлива, мов барометр», – подумки зітхнула Валя. Поглянула на наручний годинник – Андрійків подарунок на тридцятип'ятиліття: десята ранку, хвилин за сорок приїдуть до баби Наді. Вона залишить доньку – й швиденько назад. Сьогодні багато роботи: щонайперше – відвезти медикаменти до волонтерського пункту, автівка в АТО відправиться о третій дня, треба встигнути; і відразу ж кулею мчати додому: перевдягтися, зібрати Оксанку – і до філармонії. Там сьогодні звітний концерт музичних шкіл міста, Оксанка вперше гратиме на такій сцені...

Нарешті автобус виїхав на рівну дорогу й весело зашелестів шинами. Валя щільніше притиснула до себе Олю й задрімала під рівномірне воркотіння мотора.

Враз улюблена пісня «Я не здамся без бою» вирвала її із солодкої знемоги – в сумочці вібрував телефон...

* * *

Ранок виринув із нічного сну, сірим і заплаканим. Сьози тихо сіялися згори, немов оплакували цю землю: таку красиву і таку згорьовану. Оплакували цей світ, що стерявся розуму, і стомлених людей, що забулися чутким сном в бліндажі серед принишклого степу.

Сіра пелена поволі піднімалася над горизонтом, і він засвітився тоненькою полоскою жовтої фарби. Дощ вщух. У зеленці*, пробуючи голос, самотньо писнула якась птаха. Смілий нашорошив вуха: останні три роки він так реагував на будь-який звук. Він

знав, степ принишк ненадовго, скоро він оживе, але не пташиним щебетом, а кулеметними чергами і розривами снарядів.

Смілого тут усі любили, і він усіх любив. Але найбільше – оцього великого й дужого чоловіка, що чомусь не спить із самої півночі. Всівся коло входу в бліндаж – і завмер, лише зітхає важко. Друзі, ті, що зараз сплять в укритті, називають його Птахом. А для нього, Смілого, він – Бог..

З маленького щеняти він жив з доброю веселою бабусею у великому селі. Ганяв садибою котів, бігав на собачі здибанки, а як виріс, – і на побачення, і почувався невимовно щасливим. «Рудий, ходи сюди!» – кликала його бабуся, і він мчав до неї, підстрибував, лизав їй руки...

Щастя обірвалося в одну мить. Оглушливий гуркіт, здиблена земля... І почалося зовсім інше життя: тривожне очікування й страх, ночівля з бабусею в підвалі під будинком; а вдень, ледь зачувши тріскучі звуки, він вищав і ховався в хату, під ліжко. Бабуся часто плакала, тоді він тулився до неї й віддано зазиравав у вічі.

У нього з'явилися нові звички: не ходити надовго й далеко від домівки, не бігати у зарості на окраїні села; його повсякчас гризла тривога за бабуся, наче передчував щось. Того ранку вона його нагодувала супом, попестила й наказала: «Рудий! Сиди вдома!», і він слухняно залишився на подвір'ї, ліг коло порога й задрімав. Тут його й накрила гаряча хвиля... Й поховала під руїнами будинку. Аж під обід він очуняв, спробував видряпатись, викопатись на волю, та його затиснуло з усіх сторін лещатами уламків, і він заплакав від безсилля й болю – задні лапи пекло вогнем.

Його плач і почув оцей, тепер обожнюваний ним чоловік і звільнив його. Узяв на руки й поніс. Він виривався: де ж його добра бабуся? Та чоловік не відпустив, разом з ним загрузився в автівку, й вони поїхали. Їхали довго й зупинилися десь далеко від його домівки.

Він би й звідти побіг додому, шукати бабуся – відчував: вона там, під уламками, але ліва задня лапа теліпалася мало не на шкірі, а права нагадувала криваве місиво. Його рятівник попримивав рани, замазав чимось смердючим і забинтував. А до лівої лапи міцно примотав дві дощечки. Почухав за вухами:

– Нічого, Смілий, потерпи, одужаєш.

Він довго звивав до свого нового імені, але відгукувався на нього радо, бо всією душею полюбив нового друга. Полюбив навіть його запах: від того завжди різко віяло потом і залізяччям. Смілий, що в нестримному захваті кидався йому назустріч, вдихав той запах і починав чергами чхати, кумедно крутячи й смикаючи головою. Навкруги сміялися, а його заповоняла хвиля щастя.

Потерпав, коли друг, з такими ж, як сам, закамуфльованими чоловіками, кудись ішов. Усі серйозні, зосереджені, мовчазні. А його не брали... Як він чекав... А коли вони поверталися, дурів від радості: літав кругаля, вистрибував, нав'язувався з поцілунками. Іноді вони поверталися не всі... Тоді йому було дуже сумно, навіть плакати хотілось. Ось і нещодавно повернулися без худенького русявого хлопця на ім'я Терен. Птах тоді чомусь відштовхнув його ногою й пішов кудись, і довго не повертався.

Зараз він боявся й поворухнутись, притиснувшись усім тілом до теплої ноги Птаха. Раптом відчув важку руку у себе на шиї, вона лагідно провела по його шерсті, і йому стало так приємно... Пригрівся й задрімав.

Зграя вороння знялась із зеленки й з різким, мов постріли, карканням шугнула в степ пастиись.

Смілий кліпнув очима: розвиднілось, скоро почнеться... Інстинктивно наїжачив шерсть – і завмер: з-під склеплених повік Птаха текли вузенькі струмочки...

* * *

Йому приснився Терен. Стояв оддалік на пагорбі й кивав рукою: «Йди сюди!»

Вони втрюх із самого початку були нерозлучними: він, Дунай і Терен. Таке ім'я Іван отримав тому, що постійно мугикав собі під носа: «Цвіте терен, терен цвіте...» «У нас, на Вінниччині, жодне свято, жодне застілля без цієї пісні не буває», – хвалився.

Його ж назвав Дунай:

– Лебідь? – наморщив лоба – і враз припечатав змахом руки:
– Отже, Птах!

Сам Сашко народився на Одещині, біля Дунаю, і не схотів розлучатися й на мить з улюбленою рікою.

Сон болем озвався в грудях і повів Птаха з-під покрівлі бліндажа під покрівлю неба. Сів на ящик з-під гранат, прикрив повіки – і перед ним постав Терен: такий, яким бачив його востаннє. Невисокий русявий хлопець, стомлений, але з веселими очима. Вони відстрілялися, повилазили з окопу, й попрошували до дороги, аби йти до опорного пункту – їхньої бази.

– Хлопці, зачекайте. Я відскочу. Приспичило... – вибачливо усміхнувся Терен і весело блиснув своєю небесною синню.

– Обережно, далеко не відходь, – застеріг Дунай.

– Ні-ні, я зараз... Хвилинку...

Та фатальна хвилина увібрала в себе короткий гулкий звук вибуху і раптовий неприродний феєрверк землі, що зметнулась угору й в усі боки. А коли вона знесилено впала вниз, вони, оглушені вибухом, побачили на невисокому кущику, метрів за сорок, щось криваво-червоне... Якесь шмаття... Все, що залишилося від Терена.

Терен був досвідченим вояком, під Дебальцевим він врятував йому, Птахові, життя... Він добре знав про розтяжки... Він знав усе... Та миттєва розслабленість, неухважність – і немає друга...

Птах скрипнув зубами й стиснув кулаки: з якою ж насолодою він стрілятиме сьогодні в тих покидьків, як ретельно цілитиметься... Його УАГ* – серйозна зброя!

Вони ж Іванком разом із самого Майдану Гідності... Тоді в його душі жили ще рештки пацифізму*, притаманні його миролюбивій натурі. Навіть пекло Майдану не згасило в ньому віри, що жертва Небесної сотні була останньою, що скоро Україна заживе вільно й щасливо. Та коли виявилось, що за волю треба битись, – не вагався й миті: полишив удома кохану дружину й двох доньок і пішов на війну.

Що це ніяка не АТО, а справжня війна, зрозумів швидко: як тільки з Росії стали гатити з «Градів» по нашій території. І його душа вдяглася в товстий панцир. Але під його шкарубкою оболонкою не зачерствіла. Тепер у ній на повну силу пульсували лише два почуття: ненависть і любов. Ненависті зібралось стільки, що нею, аби вона перетворилася в матеріальну річ, можна було б спопелити всю сволоту – свою й зовнішню. А його любов не змаліла

навіть тоді, коли розчарувався владою, зіткнувся з несправедливістю і обманом, коли їх з потрохами «злили» під Дебальцевим... То була любов, велика й чиста, – любов до Вітчизни.

Підійшов Смілий, притулився всім тілом до ноги. Скільки таких чотирилапих ділять нині з людьми холод і спеку, жах обстрілів і смерть. Ось і в них живуть ще кіт і кішка з маленьким кумедним кошеним. Дружать із Смілим, особливо кошеня набридає йому своїм постійним бажанням гратися. Він врятував цього собаку з-під завалу, вилікував, і пес «приватизував» його – не відходить ні на крок. На Птахові вуста набігла усмішка: як він гарчав тоді на Зозулю... Зозульку... Іру...

В той день, коли загинув Терен, Птах не знаходив собі місця. Аж Дунай розсердився:

– Навіщо ти отак вимотуєшся?! Усі ми оплакуємо Терена, але ж його не повернеш, і своїм життям його життя не заміниш. Нам залишається лише пам'ятати й мститися. А що з тебе буде, як отак зводитимеш себе? Нам зранку – на позицію, і яким ти туди підеш?

Він узявся рубати дрова, допомагав готувати вечерю, та їсти не став – шматок не ліз у горло. Ходив довкруг і не міг втишити пекучий щем у серці: скільки побратимів поглинає щодня ця ненаситна прірва... А скільки ще поглине?.. Кращих з кращих, цвіт України...

– О, Зозуля прилетіла! Привіт, Зозулько! – пролунало коло бліндажа.

Зозулю, Зозулькою у них звали Ірину – худющу гостроносу чорнявку років під сорок. Вона була незаміжною, але мала трьох дітей від різних чоловіків. Як почалася війна, старших – сина й доньку – відвезла до матері, меншу дівчинку – до сестри, а сама подалася у волонтери. Моталася на передову по два-три рази на тиждень: привозила продукти, медикаменти, вивозила поранених. Її любили, бо була надійною, а ще – в дошку своєю: курила й матюкалася не гірше від чоловіків, чарку теж нарівні пила, за загиблими тужила навзрид, з нею можна було говорити про все, навіть про те, що труси зашкарубли черепком, і якщо не перевдягнешся терміново, то вмреш...

Вона до нього підійшла в сутінках. Він сидів самотою на тов-

стій гілці – Смілий ще десь довечерював – і дивився в небо, де саме показався світові Великий Літній Трикутник: може, там зараз Іванкова душа?.. Вона сіла поруч, обняла його за плечі. Мовчали обоє. Враз вона всім тілом притиснулася до нього.

– Не треба, Іро, – м'яко відсторонився.

Та вона вже знайшла його губи... І в ньому все відгукнулося на її поклик...

Коли підвелись із сухої муляккої землі, до них підскочив Смілий: припав на передні лапи й люто загарчав на Ірину. Вони засміялись, і він відчув, як його попустило.

Потім мучився своєю зрадою. Ловив себе на тому, що по телефону говорить з дружиною надто бадьорим голосом, в якому проскакує щось штучне. Поклав собі обов'язково покаятися перед нею. Але минув якийсь час, і він вирішив нічого їй не казати, зрозумів, що не має права так ранили кохану. Його вчинок з ним і помре. А затим прийшло відчуття, що то була ніяка не зрада, навіть – не секс. Просто він мовчки виплакав свою втрату на грудях в Ірини, відігрівся її щедрою жіночою ласкою. І почуття вини поступово притишилось. Але згадуючи своє «падіння», ніяковів і трохи бридився собою, адже до цього жодної жінки, крім коханої, не знав. І глибоко в душі затаїв- таки побоювання: як дивитиметься їй у вічі?..

Поруч ворухнувся Смілий. Він заспокійливо поклав псові руку на шию. Перед ним знову постав Терен. «До чого цей сон?» – подумав. Защипало очі. Закаркало вороння. Скоро почнеться... Підвівся, зробив кілька кроків, потягнувся всім тілом, розминаючись. Як же він скучив за домівкою... Зараз подзвонить...

І тут під ним здригнулася земля...

Тужно заплакав Смілий...

* * *

– Що, з обрубок кохатися хочеш?! Екзотики прикортіло?! Іди геть! Іди до свого Слави... Чи ще, мо', до кого... Геть звідси!

Від образи Валю аж затрусило: вона ж щиро, вона так скучила за ним, так кохає його, так хоче його... Вони ж більше року не були чоловіком і жінкою... А він... Ще й Станіслава Володимиро-

вича приплив... Той кілька років тому повернувся до їхнього відділення і відразу ж одружився з удвічі молодшою від нього Вікою, що проходила у них інтернатуру. А в неї з ним склалися спокійні робочі взаємини, ніхто до давнього не повертався. Та вона з дурного розуму, чисто по-бабськи (це було під чаркою, на весіллі тих же Станіслава й Віки), похвалилася Андрієві, що колись вони зі Славою симпатизували одне одному. І, виявляється, він стільки часу держав це в пам'яті...

Довго сиділа за столом на кухні, сперши голову на руки, по щоках текли сльози. За що він так з нею? Відколи вони разом, а це майже чотирнадцять років, до неї ніхто сторонній і пальцем не доторкнувся. З тих пір, як на них упало лихо, Валя ще жодного разу не заплакала, а тепер сльози котилися й котилися – то виплескувалась через край переповнена горем душа. І її трохи попустило, за якийсь час вона змогла вже тверезо мислити і відразу ж пробачила йому, усім своїм нутром відчула його чоловічий біль... Але як, як йому довести, що вона його кохає, що він їй безмежно дорогий і бажаний, все одно – з ногами чи без?!

Йде четвертий місяць, як у їхню оселю чорним круком влетіло лихо. Ввічливий чоловічий голос перевернув усе їхнє життя, поділив його на дві нерівні частини: «до» і «після». Тепер Валя кожним нервом відчувала, якими щасливими вони були раніше: їхня з Андрієм любов квітла запашною весняною конвалією; їхні доні – Оксанка й Олечка – росли розумницями, відкритими до всього доброго, талановитими: Оксанка змалку вкохалася в музику, а Оля з трьох рочків танцями захопилася. Валя повсякчас дякувала Господові за прихильність. Коли Андрій опинився в самому пеклі, молилася за нього й чекала, аби швидше повернувся додому. Тепер зрозуміла: то теж було щастя – важке, тривожне, але щастя. І враз горя стало так багато, що на терезах долі воно переважило щастя і погрожувало його зовсім скинути із завислої над прірвою шальки життя.

Тоді, в автобусі, дорогою до баби Наді, Валя, яку вирвав зі сну телефон, миттєво відчула – прийшла біда. І це підтвердив чоловік, що приніс про неї звістку. Спитав аж занадто спокійно, але в голосі чулась напруга:

– Ви Валентина Лебідь? Дружина Андрія Лебеда?

- Так, це я...
- Пробачте, але маю для вас не дуже добрі вісті...
- Андрій?.. – самими губами прошелестіла Валя.
- Він важко поранений, зараз його веземо до Харкова...

Аж за дві години добралися вони з Олею попутками до міста. Андрія уже почали оперувати...

Сонце котилося до горизонту, коли до Валі, що стислася в грудочку під операційною і безперестанку повторювала «Отче наш...», вийшов немолодий хірург.

– Що?! – кинулась до нього.

– На жаль... – зітхнув утомлений лікар. – Одну ногу йому відірвало відразу, другу ми намагались урятувати, але не вдалося, довелось ампутувати. Запізно його доставили до нас. Добре ще, що фельдшер тямущий трапився, надав якісну першу допомогу, а так би й зовсім не довезли... Вибачте нас, будь-ласка. Тримайтесь.

Якийсь час Валя перебувала в прострації, але зовсім недовго – її тут же заповнив гострий жаль до Андрія: до його мук, до того, що йому довелось пережити, до того, що ще попереду. Той жаль киплячою смолою хлюпнув їй у найбільючішу точку грудей зліва, але вона швидко опанувала себе і не дозволила йому розлитися далі. Враз прийшло чітке розуміння: тепер усе залежить від неї, тепер він повністю залежний від неї. Вона стане його ногами, руками, очима... Не допустить до нього нічого поганого й злого, щомиті буде поруч: доглядатиме, допомагатиме, виконуватиме всі його бажання... Головне – він живий!

Він отямився від наркозу опівночі, блідий і знекровлений. Повів затуманеними очима довкруг, зупинив їх на Валі, а в них – страх і нетерпіння: «Що?! Що?..»

Валя заусміхалась йому назустріч, всією собою потягнулася до нього...

– Що з ногами?! – весь його біль і вся надія вмістилися в короткому, мов постріл, запитанні.

– Все буде добре, любий, – взяла Валя його за руку.

Він спробував рвучко підвестись на лікоть, скривився від болю й кинув короткий погляд на ковдру, що рівнесько застеляла ліжко справа нижче коліна, а зліва неприродньо зривалася вниз якраз над коліном, – і зі стогоном упав на спину.

– Все буде добре, Андрійку, – повторила Валя. – Я з тобою. Ми з тобою...

– Добре?.. – прошепотів він, і тут же – надривно: – Що буде добре?! Чому мене там не розірвало на шматки?! Чому?! Хто я тепер?! Каліка?! Каліка...

Його щоками котилися сльози, груди ходили ходором. Підбігла медсестричка, вколола знеболююче й снодійне.

На ранок ніби заспокоївся. Але збентежено водив очима по палаті, немов шукав якусь відповідь на стінах, на стелі.

– Сюди не можна, це палата інтенсивної терапії, – заступила комусь дорогу медсестра.

– Сестричко, на кілька хвилин... Будь ласка... Ми зараз від'їжджаємо на передову...

– П'ять хвилин, – безапеляційно попередила медсестра.

– Друже... – підступив до ліжка кремезний рудоволосий молодик, міцно стиснув Андрієву правицю. – Тримайся, друже. Тримайся.

Цей голос Валя вже чула. Саме він повідомив їй про поранення Андрія. Із-за плеча молодика вигулькнула висока гостроноса чорнявка, по-свійськи взяла Андрія за ліву руку:

– Здоров був, Пташе. Ми – з тобою. У нас іще все попереду. І пам'ятай: герої ніколи не здаються.

Андрієві губи тремтіли якоюсь винуватою усмішкою, а очі світилися дитинною радістю.

– Як ви там? – допитувався в гостей.

– Усе добре, всі живі. Дають хлопці жару сволоті.

– А Смілий?.. Як Смілий?

– Не хвилюйся, в порядку буде.

Вони розмовляли, і їх єднано щось таке, що Валя відчула себе сторонньою... Нарешті рудий звернув на неї увагу:

– Ви Валя? А я Сашко. Ми з Андрієм майже три роки разом в окопах... А це Іра, наша волонтерка. Зараз кошти збирає на лікування Птаха.

Валю неприємно вразила ця Іра. Щось прозирало визивне, навіть нахабне, в її ставленні до Андрія, в поглядах, у дотиках. Ніби вона мала якісь особливі права на нього...

Сашко з Іриною давно пішли, а Андрій лежав з широко відкритими очима і поступово на дрібку радості в них наповзаза сива пелена тужної печалі.

Наступного ранку його перевели до загальної палати, і відразу ж туди увірвалася його мати. Упала йому на груди й забилася, загосила:

– Ой, ніженьки, ніженьки мої ріднесенькі... Та й не ходити ж вам більше, не носити мого синочка, красеня мого-о-о... Та нащо ж тобі та війна знадобилася, синочку мі-і-і-й... Ой, та й не вберегли ж ми тебе-е-е...

– Валю, – здавлено проричав Андрій, – забери її звідси до біса!

Того ж дня Валя зателефонувала своїй матері і попросила, аби та приїхала наглянути за дівчатками, бо у баби Наді – то городи, то кози, то курчата. Потім кинулася до Ганни Леопольдівни:

– Виручайте, я мушу поставити Андрія на ноги... – і похлинулась двозначністю сказаного.

– Валечко, скільки тобі треба, стільки й будь з ним. Ні про що не турбуйся, все владнаємо, – обняла її сувора Горгона.

І почалася череда одноманітних днів: перев'язки, уколи, крапельниці... Андрій стійко терпів усе – жодного стогону, жодного слова, лише зуби міцно стискав. Молодий організм брав своє – рани поступово загоювались.

Перший дзвіночок тоненько дзенькнув, коли Валя хотіла його поцілувати, приголубити. Він відхилився й незадоволено скрививсь:

– Облиш.

І вона більше не могла переступити через бар'єр, який він усім собою поставив між ними. Сама собі дивувалася: «Це ж мій чоловік, мій Андрійко, мій коханий...», а не могла. Не ображалась, казала собі: «Він увесь у полоні свого болю...» – і лагідно щебетала коло нього, аби хоч трохи зняти той біль з його серця, заспокоїти, розрадити:

– Який ти молодця, Андрійку. Ось заживе все, виготовимо гарні протези... Візок придбаємо...

Спершу він відсторонено дозволяв себе голити й умивати, обмивати й перевдягати, мовчки вислуховував усе, що вона казала, а іноді й озивався кількома словами, та якось, коли вона знову завела мову про протези, промовив зовсім тихо:

– Залиш мене в спокої.

Але вона чомусь не сприйняла те за пересторогу й продовжила аж занадто піднесено:

– Ми ще й танцюватимемо з тобою!

– Відчепись! – гаркнув він так роздратовано, що вона здригнулась і ледь не розпанахала йому бритвою щоку.

З тих пір оте «відчепись» стало майже єдиним словом у його лексиконі, а з його очей зникли розгубленість і біль, і там поселилась мертва порожнеча... Її скляним холодом він зустрічав усіх вдень, вдивлявся в щось лише йому відоме вночі.

Таким і перевезла його з госпіталю до оздоровчо-реабілітаційного центру. Туди примчала Ірина, привезла зібрані на протези гроші, вони довго говорили, зачинившись удвох у палаті... І він ожив, зацікавився протезами, розпитував ортопеда-реабілітолога, які найкращі, як до них звикати. Почав спокійніше спілкуватися з психологом, а до цього весь аж вібрував від роздратування, агресивно зустрічав кожне його слово.

В стаціонарі протезно-ортопедичного підприємства, куди його поклали після реабілітації на протезування, з ним навіть можна було по-доброму поговорити. Щоправда, лише про ті ж протези і все, що з ними пов'язане, на все інше він зазвичай відмовчувався. Зате став виїжджати на візку в коридор, потроху спілкуватися з такими ж інвалідами, як сам. І хоч на якусь годину засинав уночі.

І Валя піднесла подяку Всевишньому – їй здалося, що криза минула, що тепер усе буде добре. Ось забере його додому, і там, серед близьких людей, він відтане, у сім'ї йому легше буде відновити душевну рівновагу й повернутися до нормального життя. Вона чудово розуміла, що труднощів вистачить, але вони всі разом йому допоможуть, оточать його турботою, він відчує, як потрібен їм, як вони люблять його...

Та вдома з ним почало коїтися щось страшне...

Санітари підняли його на четвертий поверх, занесли до квартири. Валя влаштувала його в їхній спальні. Він відразу ж почав возитися з новенькими протезами, які вже кілька разів приміряв у стаціонарі й ходив у них, спираючись на милицю. Валя хотіла допомогти, він відштовхнув її: «Я сам». Вдягнув, постояв трохи, кри-

влячись від болю, обережно, тримаючись за меблі, пройшовся кімнатою, потім зняв протези, влігся в ліжко й втупився в стелю. До кімнати заглядали доньки, він навіть не повернувся до них...

За якийсь час Валя позвала:

– Андрійку, вставай, обід готовий. Може, помаленьку до кухні прийдеш? Я тобі допоможу. Чи тобі сюди принести?

– Давай сюди, – буркнув він.

Вечеряти також не вийшов. А коли вона внесла до кімнати розкладачку, аби постелити собі на ніч, обпік з-під лоба своїм безживним холодом:

– Я хотів би залишитись сам. Зачини двері.

Вночі він безперестанку вмикав і вимикав світло, вмикав і вимикав телевізор. А на світанку із спальні донісся несамопитий крик: «Терене! Терене! Іване! Стріляй! Стріляй!», – і вслід закручений матюк... Валя рвонула двері: він сидів на постелі, звисивши донизу культі, очі горіли несамопитим вогнем...

З тих пір для всіх них кожна ніч ставала кошмаром. Діти не висплялись, дивилися зляканими очима, Валя хиталась, мов п'яна, від втоми, Олександра Василівна лише мовчки зітхала. Вона щиро жаліла зятя, по кілька разів на день підходила до нього, питала:

– Андрійку, може, тобі щось треба? Ти не соромся, кажи. Я тобі подам чи принесу.

– Дякую, нічого не треба, – холодно цідив він у відповідь, втупившись скляними очима в стелю, а одного разу просичав люто: – Як ви мене дістали! Де мені від вас подітись?!

Олександра Василівна цілий день ходила з мокрими очима, присікувалась до Валі:

– За що він мене так?.. Я ж усе ладна для нього... Ох, донечко, яка ж ти нещасна... Наче звір став. І діти бояться його... Валю, а може б, йому бабцю якусь? Хай би пошептала...

Валя втікала від матері на балкон або до магазину, боялася зірватися, виплеснути на неї свою страшну напругу.

Над містом, розпростерши гарячі червоні крила, літав суховій, випалював усе навкруги. Здавалося, він випалив дотла і Валину душу. Розуміла: вони заходять у глухий кут. Андрій цілими днями

лежав на ліжку і не реагував ні на що, лише кидав роздратовано, не повертаючи голови: «Двері!»... Він наглухо зачинявся від неї, від дітей, від усього світу... А її груди шматували жаль до нього й почуття вини: щось вона робить не так... В якусь мить навіть з'явилася думка про шептуху і неабияк її налякала – вона ж віруюча, а до чого дійшла.

Питала телефоном у Наташі:

– Підкажи, як його врятувати?

Матушка Наталія заспокоювала:

– Ми молимося за нього щоденно, Господь почує.

– Андрійку, – запропонувала обережно, – давай гарного спеціаліста пошукаємо, я ж бачу, що тобі важко...

– Відчепись, – відрізав у відповідь...

Та зрідка в їхню оселю ластівочкою залітала надія: в такі дні з Андрієм можна було спокійно перекинутись кількома фразами, почути від нього якусь відповідь чи прохання. Він ніби повертався зі свого задзеркалля і щось помічав навколо себе. Ось і тоді, дивлячись у вікно, тихо промовив:

– Погода яка гарна сьогодні.

Валя вся спалахнула щемливою радістю: а може... І вона сказала Олі, яка в дошкільній студії «Малятко» з чотирьох років ввчала англійську мову:

– Піди до тата, похвались, яке ти слово нове вивчила.

Оля засяяла карими Андрієвими очима і помчала до спальні.

– Татку, татку! – задзеленчала радісно. – Ти – the best*.

– Що?! Ти смієшся?! – гаркнув Андрій. – Я каліка! Бачиш, каліка!..

І в доньку полетіла недопита чашка чаю...

Оля ще схлипувала на кухні, коли Валя сказала матері:

– Мамо, їдь, будь ласка, додому і дітей забирай із собою.

– А як же ти, доню? Я боюся за тебе. Він же несамовитий. Та й на роботі ж ти. Хоч і на півставки, але ж важко буде.

– Нічого, мамо, справлюсь.

А вночі він кричав на всю квартиру: «Я не каліка! Я не каліка!»

Вранці Валя поїхала на консультацію до психо-неврологічного диспансеру. Там уже мали досвід роботи з атовцями і сказали: «Привозьте». Та Андрій навідріз відмовився:

– Я не божевільний, щоб по дурках кататись. Якщо тобі потрібно, їдь сама й лікуйся. А мені краще пляшку принеси.

– Андрійку, ні... Рідний мій, не губи себе... І не проси, не принесу...

– Сука! Яка ж ти сука! – засичав він, вхопив протез і пожбуричав у шафу. Посипалось скло...

Він не озивався до неї кілька днів. Та якось увечері, коли вона забиравала від нього посуд – їжа, як і завжди, майже вся залишилась на тарілці, – сказав, як їй здалося, винувато:

– Ти б уже, може, на повну ставку виходила. Скільки сидітимеш коло мене?

У неї радісно стріпнулося серце: заговорив, – отже, розуміє, як її образив... Перед цим, удень, він довго ходив кімнатами, виходив на балкон, перекинувшись через перила, щось роздивлявся внизу, – і в ній знову зажеврила надія, вона наважилась на те, що давно вже не давало їй спокою. Можливо, це допоможе йому, пробудить його зі страшної летаргії... Та й вона страшенно за ним скучила... Може, він сам не наслідуюється, а давно уже чекає цього від неї... Можливо, тому й знервованій такий... Нехай не хвилюється – вона сама все зробить...

Підійшла до ліжка, прилягла поруч з ним, розстебнула верхні гудзики піжами, пестливо провела рукою по грудях, сперлась на лікоть і потягнулася до його вуст... На хвилину він завмер, потім схопив її за плечі, відірвав від себе й штурхонував на середину кімнати. І навідріг ударив жорстокими словами...

Сльози знесливали Валю, і вона, відчувши, що макітриться в голові і очі самі заплющуються, майже навпомацки доповзла до вітальні, не роздягаючись упала на канапу, – і провалилась у безтямний сон. Навіть молитву не прочитала...

На світанні її немов хто гострим списом штрикнув у бік, невидима сила підхопила з постелі й притьмом понесла до Андрія.

Він лежав на ліжку горілиць, витягнувши вздовж тіла довгі жилаві руки... Обличчя синє, губи сині, на тумбочці – порожня коробка з-під снодійного...

Коли він отямився, і з відділення інтенсивної терапії його перевели до терапевтичного, побачивши коло ліжка Валю, відразу ж відвернувся до стіни...

Спазми жаху зсудомили все Валине єство, і вся її напруга вивалася з неї нестримними риданнями. Він і не ворухнувся. Вибігла з палати, вдарившись плечем об лутку дверей. Вона втрачала його... Втрачала назавжди... Що далі робити, уже не знала. Прихилилась до стіни і вкотре звернулася по допомогу до того, кому беззастережно вірила. Відчай народжував слова не молитовні, а ті, що рвалися із самого серця: «Господи, я знаю, що маю на душі гріх непростенний, і Ти справедливо мене караєш. Але ж в чому винен мій Андрійко?! Покаліч мене, забери в мене розум, але його врятуй... Благаю Тебе!»

В кишені халата обізвалася мобілка. Вирішила не відповідати – не годна вона в такому стані ні з ким спілкуватися. Але мелодія настійливо повторювалась знову й знову. Подивилася на дисплей. Ганна Леопольдівна... Її вона не може ігнорувати.

– Я слухаю, – відізвалася і тут же шморгнула носом.

– Чого замовкла? Плачеш? Валю, що трапилось? – у голосі Ганни Леопольдівни непідробна тривога.

– Андрій вночі намагався суїцид вчинити, – схлинула Валя. – Я вже не знаю, що робити? Ніщо не допомагає... Ні реабілітологи, ні психологи, ні заспокоїливе...

– Валю, а може б, ти звернулася до Катерини Володимирівни? Вона таким допомогала, на кому вже усі хрест ставили.

– Ви думаєте?..

– Спробуй, Валю. Не зважай на те, що у неї немає ні звань, ні ступеней – вони нічого не варті. Зате у неї є щось таке... Щось ніби магічне... Вона не лише досвідчений психіатр, а й чудовий психолог.

За два дні Андрія привезли додому. По обіді Валя зателефонувала Катерині Володимирівні, і та відразу ж погодилася увечері поспілкуватись із ним. Приїхала на своєму червоному «Фіаті», в легенькій голубій блузці і білих капрі – маленька й кругленька, але така елегантна й затишна, що Валі, яка її зустрічала, відразу ж хлюпнуло в душу теплом, від якого вже відвикла.

– Допоможіть, Катерино Володимирівно, – благально звела на лікарку очі. – Не спить, дивиться в одну точку, ні до кого не

озивається, ні на що не реагує, нічим не цікавиться, на дзвінки не відповідає, бачити нікого не хоче, як тільки щось не по його – в психоз впадає... А ледь задрімає, кричить, зве якихось Терена, Івана, Дуная, Смілого... А це вже й до суїциду дійшло... Допоможіть, будь ласка.

– Не хвилюйтесь так, – Катерина Володимирівна заспокійливо усміхнулась самими очима, сірими з голубизною і дуже молодими, що так дисонували з її сивим волоссям, зібраним у красивий тугий вузол. – Допомогти можна всім, хто усвідомлює, що потребує допомоги.

– Але він уже нічого не хоче...

– Не треба паніки, Валентино Степанівно. До живої людини завжди можна достукатись. То мертвому вже нічим не допоможеш.

Андрій лежав на ліжку, відвернувшись до стіни. Та лікарка на це не зважила, чемно привіталася:

– Доброго дня, Андрію. Мене звуть Катериною Володимирівною. Дозвольте, будь ласка, мені з вами трошки поспілкуватися.

Андрій повернувся, сперся на лікоть – неголений, невмитий, між брів залягла глибока болісна складка, очі неживі... Катерина Володимирівна на те не звернула ніякої уваги, взяла стілець, поставила його біля ліжка, сіла й обернулася до Валі:

– Валентино Степанівно, залиште нас, будь ласка, з молодим чоловіком удвох.

Катерина Володимирівна довго сиділа коло Андрія, з кімнати доносився її тихий спокійний голос, у нього за якийсь час почали вплітатися й поодинокі Андрієві слова: спочатку різкі, нетерплячі... Та що далі продовжувалась розмова, тим менше чулося в його голосі роздратування, і десь за півгодини Валя з подивом відзначила – Андрій говорить цілком нормально... Про що мовилось, вона не могла розібрати, схиливши голову перед образами, вона читала молитву.

Нарешті лікарка вийшла й причинила за собою двері. Валині очі кричали їй назустріч: «Що?! Як?!»

Катерина Володимирівна сіла в крісло й заспокійливо подивилась на Валю:

– Я думаю, він мене почув, принаймні це я побачила по його очах. Валентино Степанівно, він має відчутти себе не залежним від усіх калікою, а чоловіком. Сильним, потрібним, йому необхідно про когось турбуватись...

– Так на це ж його і в госпіталі, і в оздоровчо-реабілітаційному центрі налаштували. Ми там два тижні були, щоправда, більше уваги звертали на ортореабілітацію, але ж і психолог з ним працював. А він... пігулок наковтався...

– Тому й наковтався... Від відчаю. Ви ж його оточили своїм піклуванням, немов малу дитину. Я вас розумію, ви ладні небо йому прихилити, заховати у себе на грудях, як немовля, – Катерина Володимирівна говорила серйозно, навіть суворо, як професіонал, – але зрозумійте й ви: він дорослий зрілий чоловік, тому йому ніякий реабілітолог не допоможе, якщо сім'я бачитиме в ньому слабку й безпомічну людину. Не треба його жаліти й нянчити. Навіщо ви доньок відвезли до бабусі?

– Але ж я за них потерпала, вони були такі розгублені, злякані...

– Це ваша спільна біда, і ви маєте її подолати всі разом. Подумайте про це. Я впевнена, Андрій відгукнеться, якщо відчує до себе інакше ставлення. Та ви мусите пам'ятати, що війна не лише позбавила його ніг, але й своїм жадливим снарядом рознесла на шматки його душу. І зібрати її до купи, то нелегка справа, на це потрібен час. І ще вам потрібно знати, що таким, як раніше, він уже, швидше за все, ніколи не буде... І вам треба це свідомо прийняти. Він бачив кров, він убивав, а від такого навіть божеволіють. Я вже не кажу за втрату ніг. Це вам теж обом треба сприйняти адекватно. Так, звичайно, щось зміниться в побуті, в мисленні, щось відпаде, щось з'явиться, але не робіть із цього щоденної трагедії. Ніколи не робіть. Він же, як я побачила, світла й чиста людина, з дуже чутливим серцем. Раніма людина. Тому й зігнувся. Допоможіть йому вирівнятися – і ви будете щасливими обоє. І вся сім'я буде щасливою. Гадаєте, він не відчуває своєї вини перед вами? Ще й як відчуває. Як і перед своїми загиблими товаришами... Та нині йому надзвичайно важко, він замкнувся в собі. Негай-

но заберіть доньок додому. Знайдіть те, що вас усіх об'єднає, в чому він знову міг би себе відчуті чоловіком і батьком, а не безпомічним калікою. Ви сильна жінка, але станьте слабкою, звертайтеся до нього за допомогою. Не бігайте навколо нього, нехай усе сам робить. А то розлежиться так, що й вставати більше не захоче. Дайте йому зрозуміти, що він потрібний, необхідний. Підіть на провокацію – створіть екстремальну ситуацію, де без нього, ну, просто – ніяк... І не тримайте його вдома, коло себе. Нехай спілкується з друзями, повертається в своє середовище. Але щонайперше, створіть йому можливість виговоритись. Ні про що інше, як про війну, у нього мови не буде. Якщо його прорве, він тільки про це й говоритиме. Слухайте терпляче, зацікавлено, з розумінням, вникайте в усе, співпереживайте. Знаю, важко буде, але іншого шляху немає. І саме зараз йому найкращі ліки – душевна розмова з бойовими товаришами. Налагодьте з ними зв'язки, поділіться наболілим. Я трохи знаю цих людей, у них дуже розвинуте почуття побратимства. Звичайно, не все відразу вдасться, але, повторюсь, будьте терплячою.

Вони пили каву й розмовляли, і поступово у Валиному серці прокидалась надія. Уже сам вигляд цієї сивої літньої жінки, її розумні очі, що світилися приязню й теплом, заспокоювали.

– І ще одне, може, й найголовніше... – Катерина Володимирівна помовчала, якимось по-молодому всміхнулася і заговорила про те, що так боліло Валі: – Вам просто необхідно налагодити інтимні стосунки. Розумію, вам дуже важко, але ж не перетворюйте свою домівку на лазарет, чоловіка на пацієнта, а себе на санітарку... Вибачте, будь ласка. Зробіть гарну зачіску, купіть нову сукню, щомиті будьте чарівною, бажаною. І більше ніяких розмов про болячки, хай вони неладні будуть. Якщо вже й з'явиться потреба про це говорити, то, будь ласка, без усіляких ойкань і сюсюкань. Та навіщо я вас вчу? Ви й самі все розумієте. І на його вигляд зверніть увагу обов'язково. Щось новеньке йому придбайте, модне, хороші парфуми купіть. Запросіть у театр... Кажіть йому, як його кохаєте, як скучили за ним. І обов'язково доторки – ніжні, еротичні. І палкі погляди...

Ми з ним про це теж говорили... Він вас дуже любить, але, на жаль, утратив у себе віру як у привабливого чоловіка, якого можна кохати. Думаю, до цього спричинилося й те, що він дуже довго чекав від вас кохання, старався заслужити його. Пробачте йому, але він так болісно поділився цим зі мною... В цьому я бачу й головну причину спроби суїциду. У своєму сприйнятті себе він став не таким, білою вороною, образно кажучи, і захищається від вас, від свого болю, від співчуття, від жалощів, від усього світу мовчанням і агресією. В якийсь момент йому здалося, що життя закінчилося. Таке з тонкими натурами нерідко трапляється. Ви й не уявляєте, як важко тим, хто повертається з війни, навіть здоровим, повноцінно влитись у мирне життя, знайти себе в ньому. А в покалічених до всього цього ще й додається ненависть до здорових... Будьте уважною, не забувайте ніколи про те, що він дуже ранимий, хоч і ретельно ховається з цим. Та ніколи й не показуйте, що боїтеся за нього. Не показуйте, що вас хоч якось зачіпають його протези. Сприймайте все природньо. На нього впав надто важкий удар, і він розгубився, але, повірте, він сильний, і почуття власної гідності в нього дуже розвинуте, я це відчула, і нічиєї жалості він не потерпить, а вашої й поготів не прийме. Відродіть разом, удвох, його віру в себе – і свято повернеться у вашу родину. А я вам допоможу в цьому.

Спокійний голос Катерини Володимирівни теплою хвилею омивав Валіне серце й поступово змивав з нього страх перед майбутнім.

– Я вам так вдячна. Цього словами не передати... За вашу увагу, за цю розмову... – притисла вона руки до грудей, а лікарка на те лише всміхнулась:

– Повірте, я вам нічого нового не сказала, ви все це самі чудово знаєте. Просто у вас, як і в більшості тих, у кого рідні потрапили в таку ситуацію, як ваш чоловік, хоч ви й лікар, спрацював материнський інстинкт і перекрив усе інше.

– Ви хочете сказати, відімкнулися мізки...

– Ні, ні, що ви? Я цього не говорила, – замахала руками Катерина Володимирівна. – І ви про себе так не думайте, ви

розумна жінка, а допомога кожному буває потрібною. Вам треба було раніше до мене звернутись. Я не хвалюсь, але тепер мені частенько доводиться виводити атовців із стресу, з депресій. Песимізм, притуплені емоції, відчуття покинутості, недовіра до людей, – на жаль, це притаманне багатьом, хто пройшов те страшне пекло.

Прощаючись на сходовому майданчику, Катерина Володимирівна лагідно доторкнулася до Валиної руки:

– Ви зараз його не турбуйте. Нехай побуде сам, йому є над чим подумати. Гадаю, мені вдалося відкрити йому очі на самого себе й, можливо, не зовсім, але притушити ту холодну пожежу, що в ньому палає. Тримайтесь, усе налагодиться. Це ще не хвороба, хоча до неї було вже кілька кроків... Нам необхідно буде з ним зустрітись ще. Йому потрібна деяка психокорекція. І треба навчити його самокорекції. А ваші спільники – терпіння й коректність в усьому. Можливо, наступного разу поспілкуємось уже втрюх. Впевнена, за місяць-півтора він повністю прийде в норму. Якщо ж відчуете, що є нагальна потреба, дзвоніть мені будь-коли, вдень і вночі.

Провівши лікарку, Валя відразу ж зателефонувала матері і попросила якнайшвидше привезти доньок.

– Щось трапилося? – сполошилась Олександра Василівна.

– Та нічого не трапилося, все у нас нормально. Скільки ж їм сидіти в тебе? Літо закінчується, за тиждень заняття в школі почнуться.

– Ну, добре, – якось ніби незадоволено промовила мати. – Ми завтра виїдемо на ніч.

А пізно увечері подвонила Віта. Розпитала про Андрія, помовчала, а потім:

– Валю, завтра до нас приїжджає Ярослава. Я запросила її, хочу познайомити з Ігорем, з Іваном...

Отже, вона зробила вибір. То добре. Скільки ж їй довелося передумати, перемучитись, аби прийняти рішення... Щось підказувало Валі, що з часом Віта назве Ярославу мамою... Згадала Ольгу Павлівну – і защеміло серце.

Вночі ненастанно крутилася в постелі, рій думок жалив і жалив... Картала себе і подумки просила пробачення в Андрія,

і ревно молилася. Знала, витримає все і зробить усе, аби він лише ожив.

Час від часу поглядала на двері спальні. Там було тихо, світло не горіло. Десь о другій годині встала й обережно прочинила двері. Вуличні ліхтарі завжди безсоромно зазирали до них у ліжко, ніякі завіски не допомагали заховатися від них, та зараз Валя цьому порадила. Андрій лежав, підклавши складені долоні під щоку, дихав глибоко й спокійно, і Валя зрозуміла, що він міцно спить. Уперше, відколи вдома, спить уночі! Катерина Володимирівна сотворила чудо. Мабуть, то правду кажуть про неї, що не лише психіатр від Бога, а й гіпнотичні здібності має. Так швидко зуміла знайти підхід до Андрія й ніби просканувала всього... І її всю наче рентгеном просвітила...

Валя ще трошки покрутилась, позітхала, та, врешті, заспокоїлась і швидко заснула з палкою надією в серці, що ранок принесе добро в їхню оселю. А вранці її розбудив приглушений гомін – у спальні працював телевізор... Андрій, обіпершись спиною об подушки, сидів на постелі й дивився по «1+1» новини. Ворухнув головою, ніби хотів до неї повернутися, та не повернувся, і вона, постоявши хвилину в дверях, полишила його самого. І справді, досить няньчитись, як з дитиною.

Хвилин за двадцять він вийшов. Спираючись однією рукою на милицю і намагаючись не накульгувати, попрошкував до ванної кімнати. Валя й подих затамувала...

Коли він, поголений і вимитий, проходив повз кухню назад (уже без милиці!), позвала:

– Андрійку, ходи сюди, давай снідати. Уже десята година.

І він прийшов, і вони, як і раніше, поснідали на кухні. Але напруга не відпускала Валу. Як лікар вона розуміла, що радіти рано – коли завгодно може бути рецидив. Мовчить же чомусь, і очей не підводить на неї... Так, мовчки, й пішов до спальні. А вона – за ним. Зараз, аби його розворушити, скаже, що завтра мама привезе Олю з Оксанкою. А там, може, й розмова зав'яжеться... Та сказати нічого не встигла.

«Пливе кача по Тисині...» – рознеслось кімнатою. Андрій так і не захотів змінити печальну мелодію, яка в його телефо-

ні ще з Майдану. Валя, як зазвичай, намірилась відповісти, бо усі розмови йшли через неї, та взяти телефон не встигла, – він швидко захопив його, поривчасто притулив до вуха, до когось коротко озвався:

– Так, я... Дякую тобі, друже!

Поклав телефон на тумбочку й перевів погляд на Валю, і вона зааніміла – в його зіницях світилися маленькі іскорки життя...

– Валю, – його голос теж змінився, з нього зникла холодна відчуженість, хоч він ще й не став голосом її коханого Андрія, яким вона знала його багато літ, – сьогодні привезуть Смілого... Він сумує, тужить за мною. Я вчора увечері телефонував Дунаю, тобто Сашку. Знайдемо йому у нас місце? Не турбуйся, я сам його доглядатиму, вигулюватиму. Він хороший, справжній друг... І дівчатка його полюблять...

Так ось хто той Смілий... Собака! Боже мій, як же Андрійко весь цей час самотнів душею, а вона, дурепа, боялася навіть єдиним словом доторкнутися до того, невідомого їй, його життя, аби не завдати йому болю...

Не в змозі вимовити й слова, Валя лише закивала головою на знак згоди. Вона вже любила того незнайомого пса, за якого її чоловік ухопився, мов за рятівну ниточку. За ниточку, що є початком важкої дороги, дороги до самого себе, до життя...

Щось схоже на усмішку ворухнуло Андрієві вуста, затим він опустил голову, болісно прижмурився і майже прошепотів:

– Замучив я вас усіх... Прости, будь ласка. Я такий егоїст... Прости, хороша моя, люба моя... Обіцяю, я... – і не доказав, лише міцно стиснув зуби, помовчав, помотав головою, ніби струшував із себе щось непотрібне й зайве, і озвався уже зовсім буденно: – Валю, давай зараз викличемо таксі й поїдемо до зоомагазину, купимо Смілому все необхідне, бо ж йому тепер не в бліндажі, а в квартирі жити...

– А ти... ти зможеш спуститися вниз?

– Зможу. Треба змогти. Досить вилежуватись.

Валю всю ніби струмом пронизало, і враз сталося диво: чіпка кістлява рука розтислась і відпустила її серце, і йому стало так легко, що, аби не розридатися від тієї полегкості, вона відверну-

лася й швидко вийшла на балкон. І крізь райдугу сліз вперше за ці страшні місяці побачила білий світ. І літо, яке широкою ходою ступало по землі, і автівки, що шелестіли шинами проспектом, і людей, що йшли пішоходами; побачила фонтан, що шепотівся кришталевими крапельками в сквері навпроти, і клумбу біля нього, що квітла вишуканими серпневими трояндами. На її бліді уста спершу несміливо пурхнула, а потім відчайдушно-щедро їх розкрилила переможна усмішка: так, у житті багато гіркоти, але воно завжди солодке на смак. Мов ужалені морозом ягоди калини...

ПРИМІТКИ

- 90   Василь Кирилюк, із збірки «Дві сили»
- 250   Зеленка – місцевість з густою рослинністю
(військ. жаргон)
- 251   УАГ-40 – український автоматичний гранатомет,
калібр 40 мм
- 251   Пацифізм – ідеологія спротиву насильству заради
його зникнення; пацифіст – людина, яка виступає
проти будь-яких проявів війни і проповідує лише
мирні способи вирішення конфліктів
- 260   The best – кращий, найкращий (англ.)

Літературно-художнє видання

МИХАЙЛЕНКО

Валентина Микитівна

СОЛОДКИЙ СМАК ГІРКОТИ

роман

Підписано до друку 15.12.2017 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура PragmaticaC.
Ум. друк. арк.15,81. Зам.356. Тираж 250 прим.

Видавець ТОВ «Бук-друк»
м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17А
тел.: (0412) 422-106

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції України
серія ДК №5610 від 21.09.17 р.*

Друк та палітурні роботи ТОВ «Бук-друк»
м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17А
тел.: (0412) 422-106, e-mail: book_druk@i.ua

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції України
серія ДК №5610 від 21.09.17 р.*

Валентина Михайленко – поетеса, прозаїк, краєзнавець.

Автор низки поетичних, прозових та краєзнавчих книг, зокрема: збірок поезії – «Душі моєї чисте джерело» (у співавторстві), «Острів надії», «Душа в листопаді», «Маленька дівчинка на острові Весни...», «Крик перелітного птаха»; збірок поезії і прози – «Осінній стриптиз», «По спіралі часу»; збірок новел та оповідань – «І в радості, і в горі...», «Силуети»; повісті «У лабіринтах трикутника»; романів – «На лезі радості», «Ніхто й ніколи», «Історія трамвайчика»; книги для дітей «Друзі»; книг популярних нарисів з краєзнавства – «Короп історичний», «Короп», «Дем'ян Многогрішний – гетьман Сіверський», «Короп – європейське містечко»; біографічного довідника «Коропщина в іменах».

Лауреат Всеукраїнського літературного конкурсу «Коронація слова – 2006» (роман «На лезі радості», заохочувальна премія), лауреат Чернігівської обласної літературної премії ім. Л. Глібова (поетична збірка «Маленька дівчинка на острові Весни...»), дипломант Міжнародного літературного конкурсу «Коронація слова – 2015» (роман «Історія трамвайчика»), багаторазовий переможець Чернігівського обласного літературного конкурсу «Краща книга року».

Член Національної спілки письменників та Національної спілки краєзнавців України.

Мешкає в селищі міського типу Короп на Чернігівщині.

ISBN 978-617-7607-45-7

9 786177 607457